

ΙΔΡΥΜΑ ΒΟΡΕΙΟΗΠΕΙΡΩΤΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ

ΑΡΙΘ. 8

ΚΩΝ. Ι. ΚΙΤΣΟΥ

Επιτίμου Γενικού Διευθυντού Παιδαγωγικής Ακαδημίας

ΤΑ ΖΩΓΡΑΦΕΙΑ ΔΙΔΑΣΚΑΛΕΙΑ

(Κεστοράτι Αργυρουάστρου: 1874 - 1891)

ΕΚΔΟΣΕΙΣ

ΙΔΡΥΜΑΤΟΣ ΒΟΡΕΙΟΗΠΕΙΡΩΤΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ

ΙΩΑΝΝΙΝΑ 1985

ΙΔΡΥΜΑ ΒΟΡΕΙΟΗΛΕΥΘΕΡΙΑΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

ΑΡΧΗ 5

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ

ΣΙΤΣΟΥ

Παλαιό Σχολείο Αθήνας

ΔΗΜΟΣΙΑ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

ΣΙΤΣΟΥ

ΤΑ ΖΩΓΡΑΦΕΙΑ ΔΙΔΑΣΚΑΛΕΙΑ

(Κεστοράτι Αργυρουάστρου: 1874 - 1891)

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

ΕΚΔΟΣΙΣ

ΙΔΡΥΜΑΤΟΣ ΒΟΡΕΙΟΗΛΕΥΘΕΡΙΑΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

ΙΩΑΝΝΙΝΑ 1993

ΙΔΡΥΜΑ ΒΟΡΕΙΟΗΠΕΙΡΩΤΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ

ΑΡΙΘ. 8

ΚΩΝ. Ι. ΚΙΤΣΟΥ

Επιτίμου Γενικού Διευθυντού Παιδαγωγικής Ακαδημίας

ΤΑ ΖΩΓΡΑΦΕΙΑ ΔΙΔΑΣΚΑΛΕΙΑ

(Κεστοράτι Αργυροειδστρου: 1874 - 1891)

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κονίτσας

ΕΚΔΟΣΕΙΣ

ΙΔΡΥΜΑΤΟΣ ΒΟΡΕΙΟΗΠΕΙΡΩΤΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ

ΙΩΑΝΝΙΝΑ 1985

Λ Ι Γ Α Λ Ο Γ Ι Α

του Προέδρου του Ιδρύματος Βορειοηπειρωτικών Ερευνών

Το χωριό ΚΕΣΤΟΡΑΤΙ βρίσκεται στο κέντρο περίπου του τριγώνου, που σχηματίζουν οι πόλεις Αργυρόκαστρο (Αρχαία Αργυρίνη) — Τεπελένι (Αρχαία Αντιγόχεια) και Πρεμετή.

Από το ταπεινό αυτό χωριό κατάγονταν ο μεγάλος ευεργέτης του γένους Χρηστάκης Ζωγράφος και ο γιός του Γεώργιος, που διετέλεσε Πρωθυπουργός της αυτονομίου Πολιτείας της Β. Ηπείρου κατά το 1914.

Στο χωριό αυτό, με την οικονομική βοήθεια και τις προτροπές του Χρ. Ζωγράφου, αναπτύχθηκαν εκπαιδευτήρια διαφόρων βαθμίδων, τα γνωστά Ζωγράφεια Διδασκαλεία, που αποτέλεσαν τη λαύγη πνευματικό φάρο για ολόκληρη την Ήπειρο, στη διάρκεια της Τουρκοκρατίας.

Τη συγκρότηση, δομή και λειτουργία, αλλά και το πολύπλευρο έργο και την εθνική αποστολή των εκπαιδευτηρίων αυτών, από τη δημιουργία (1874) και για όλο το διάστημα της λειτουργίας τους μέχρι το 1891, φέρνουμε στη δημοσιότητα, με τούτο το βιβλίο, που είναι καρπός του πνευματικού μόχθου και της επιστημοσύνης του γνωστού Παιδαγωγού κ. Κωνσταντίνου Κίτσου, από τον Άγιο Κοσμά Πωγωνίου, Επιτίμου Γενικού Διευτή Παιδαγωγικής Ακαδημίας και καθιερωμένου συγγραφέα.

Και είναι ευτύχημα, γιατί με το θέμα αυτό καταπιάστηκε ο κατάλληλος άνθρωπος, για να μας δώσει μια ακριδή και ολοκληρωμένη εικόνα των Ζωγραφείων Διδασκαλείων και να προσδιορίσει σ' όλες τους τις διαστάσεις την πολύτιμη συνεισφορά τους στην ανάπτυξη της ελληνικής παιδείας, στον ευαίσθητο αυτό χώρο του ακριτικού Ελληνισμού, σε μια κρίσιμη, για την θρησκευτική, εθνική, πολιτιστική και πνευματική του υπόσταση, εποχή.

Γιατί, όσο και αν φαίνεται παράξενο, τα Ζωγράφεια Διδασκαλεία, στάθηκαν, στο χώρο και το χρόνο τους, ισάξια των ονομαστών Διδασκαλείων της Αθήνας (Αρσάκειο), των Ιωαννίνων (Ζωσιμαίας), της Κωνσταντινουπόλεως (Μεγάλης του Γένους Σχολής) και τόσων άλλων περιφήμων Σχολών του Γένους, και αποτέλεσαν πραγματικό πνευματικό φυτώριο ελληνοχριστιανικών ιδεωδών και παιδείας.

Και οι απόφοιτοί τους όχι μόνο επάνδρωσαν γρήγορα όλα τα παλαιά και νέα σχολεία της Βορείου Ηπείρου, αλλά και δημιούργησαν μια

πλούσια πνευματική ζωή με έντονο ελληνοχριστιανικό χαρακτήρα, που επέδρασε ευεργετικά, για πολλές δεκαετίες, στην πολύπαθη αυτή γωνιά του Ελληνισμού.

Τα Ζωγράφεια Διδασκαλεία από τη μια μεριά και τα περίφημα σχολεία του Αργυροκάστρου, της Κορυτσάς, της Μοσχοπόλεως, της Χειμάρρας, της Πρεμετής, του Λαμπόδου, της Πολύτσανης, της Σωπικής, της Δρόβιανης, του Δελδίνου κ.λ. συνολικά 360, ανδρωμένα με τις γενναίες επιχορηγήσεις των μεγάλων ευεργετών Αδελφών Ζάππα, Αρσάκη, Σίνα, Ζωγράφου, Μπάγκα, Δούκα και άλλων, με τους 25.000 μαθητές τους, φέρανε μια πραγματική άνθιση της παιδείας και των γραμμάτων στην περιοχή, δημιούργησαν μια ακτινοβολία έξω και πέρα απ' αυτή, και άφησαν μια λαμπρή παράδοση παιδείας, μοναδική για ένα τόσο μικρό τόπο σε τέτοια εποχή.

Αυτή τη ζηλευτή θέση της ελληνικής παιδείας και αυτή την παράδοση, σε συνδυασμό με τις πραγματικές συνθήκες ζωής και παιδείας, που υπάρχουν σήμερα στο χώρο της Βορείου Ηπείρου, δυστυχώς λησμονούν μερικοί Έλληνες, όταν αρνούνται να κατανοήσουν και να συμπαραταχθούν με τους αδελφούς τους Βορειοηπειρώτες στον αγώνα που κάνουν τώρα για ανθρώπινα δικαιώματα στη Βόρειο Ήπειρο, για ελεύθερη ελληνοχριστιανική παιδεία, για ελεύθερη χρήση της ελληνικής γλώσσας και για ελεύθερη διακίνηση ιδεών και ανθρώπων, δικαιώματα, που είναι υποχρεωμένοι από τις διεθνείς συνθήκες και συμβάσεις να σεβαστούν και να εφαρμόσουν οι Άλβανοί.

Και από την άποψη αυτή, είναι ευτυχής συγκυρία η έκδοση του παρόντος βιβλίου σήμερα, γιατί αυτό αποτελεί την αψευδέστερη μαρτυρία και την εγχυρότερη και επιστημονικότερη θεμελιωμένη συνηγορία στην προσπάθεια για την επαναλειτουργία των Ελληνικών Σχολείων εκεί που κάποτε ανθούσαν και τώρα δεν υπάρχει ούτε ΕΝΑ Δημοτικό Σχολείο, στο Αργυρόκαστρο, στην Κορυτσά, στην Πρεμετή, στο Δελδίνο, στους Άγιους Σαράντα, στη Χειμάρρα και εκεί όπου σήμερα ζουν συμπαγείς ελληνικοί πληθυσμοί στην κυρίως Άλβανία.

Το Ίδρυμα Βορειοηπειρωτικών Ερευνών (Ι.Β.Ε.), συνεχίζοντας τη συμβολή του στη διερεύνηση και προβολή όλων των πτυχών του Βορειοηπειρωτικού χώρου, θεωρεί τιμή του ότι συμπεριέλαβε μεταξύ των εκδόσεών του και την εργασία τούτη του κ. Κωνσταντίνου Κίτσου, τον οποίο και ευχαριστεί θερμά για την προσφορά του.

Θα ήταν όμως παράλειψη, αν δεν αναφέρονταν εδώ, και ας μας το συγχωρέσει ο Σεβαστός μας χορηγός, η προσφορά του κ. Στέφανου Κάλλου, από τη Σωπική Πωγωνίου της Βορείου Ηπείρου, μεγαλοεπιχειρηματία, μέλους της Κ.Ε.Β.Α. και αντιπροσώπου της στον Ο.Η.Ε.

και επιτίμου Γενικού Προξένου της Ελλάδας, ο οποίος κάλυψε ολόκληρη τη δαπάνη της παρούσης εκδόσεως.

Στο άξιο τούτο τέκνο της Βορείου Ηπείρου μας, που συνεχίζει τη μεγάλη και ευγενή παράδοση της Ηπειρωτικής ευποιίας, απευθύνουμε και από τη θέση αυτή τις ευχαριστίες μας. Η προσφορά του αποτελεί έμπρακτη αναγνώριση του έργου του Ι.Β.Ε. στο γεωραλγικό τούτο χώρο που είναι βέβαιο, ότι θα γίνει παράδειγμα για μίμηση.

Παραδίδοντας το βιβλίο τούτο στην κυκλοφορία και την κρίση των αναγνωστών του, ευχόμαστε να αποτελέσει μια διαρκή υπόμνηση και ένα ακόμη ιστορικό γιοχουμέντο του Δικαίου της υποθέσεως που υπερασπίζουμε με τόσο θάρρος και αυταπάργνηση οι χιλιάδες των πιστών της Βορειοηπειρωτικής ιδέας, όπως αυτή προσδιορίστηκε μόλις χθες, 9-6-85, στο ΣΟΥΛΙ από τον Πρόεδρο της Ελληνικής Δημοκρατίας.

ΞΕΝΟΦΩΝ Γ. ΚΟΝΤΟΥΡΗΣ

Πρόεδρος Ιδρύματος

Βορειοηπειρωτικών Ερευνών

Ιωάννινα 10-6-1985

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

Π Ρ Ο Λ Ο Γ Ο Σ

Στο Κεσοτάκι Αργυροκάσιρου της Βορείου Ηπείρου λειτουργούσαν, κατά τους χρόνους της τουρκοκρατίας και επί 18 χρόνια (1874—1891), εκπαιδευτήρια, που παρασκεύαζαν διδασκάλους και διδασκάλισσες με εκσυγχρονισμένο τότε πρόγραμμα μαθημάτων γενικής μορφώσεως και ψυχοπαιδαγωγικής καταρτίσεως.

Τις δαπάνες για την ανέγερση και συντήρηση των διδασκαστηρίων, τη λειτουργία των σχολών, την αμοιβή του προσωπικού και τη διατροφή εξήντα (60) υποτρόφων κάθε χρόνο εκάλυπτε με τις χορηγίες του ο εθνικός ευεργέτης Χρησιάκης Ζωγράφος επιθυμώντας να αναδείξει το μικρό χωριό του σε κέντρο εθνικής παιδείας.

Τη φροντίδα για την οργάνωση και την παιδαγωγική εποπτεία των Διδασκαλείων είχε αναλάβει ο Ηπειρωτικός Φιλεκπαιδευτικός Σύλλογος Κωνσταντινουπόλεως, ο οποίος προσέδωσε και την επωνυμία στα εκπαιδευτήρια: «Ζωγράφεια Διδασκαλεία».

Το έργο, που πραγματοποιήθηκε, κατά τους δύσκολους εκείνους καιρούς, στις σχολές αυτές, ερέχει εκπαιδευτική, κοινωνική και εθνική σημασία.

Τα Ζωγράφεια Διδασκαλεία, μαζί με τα Ζαρίφεια Διδασκαλεία στη Φιλιππούπολη, ήσαν τα αρχαιότερα εκπαιδευτήρια συστηματικής μορφώσεως διδασκάλων και διδασκαλισσών στον τουρκοκρατούμενο και ελεύθερο ελληνικό χώρο, αφού είχαν συσταθεί το 1874, αρκετά δηλαδή χρόνια πριν από το Διδασκαλείο Αθηνών (1878), τα Διδασκαλεία Τριπόλεως, Κερκύρας και Λαρίσης (1880), το Ιεροδιδασκαλείο Βελγίας (1911) και το Διδασκαλείο Ιωαννίνων (1913).

Στα ιδρύματα αυτά είχαν τη δυνατότητα να σπουδάζουν με δωρεάν παρεχόμενη διατροφή, διαμονή και ενδυμασία εξήντα (60) άποροι, χριστοί και φιλομαθείς νέοι και νέες από τις επαρχίες της Ηπείρου, καθώς και αρκετοί άλλοι ως υπότροφοι διαφόρων οργανισμών ή ως αυτοσυντήρητοι.

Οι σπουδάζοντες εκεί, είτε ως υπότροφοι είτε ως αυτοσυντήρητοι, αποκτούσαν αξιόλογη γενική μόρφωση και φιλοσοφική και παιδαγωγική κατάρτιση. Προσανατόλιζαν τη σκέψη τους προς το ιδεώδες του χριστιανικού, νεοκλασσικού και επιστημονικού ανθρωπισμού και απέδωσαν ισάριθμοι να αφυπνίζουν την εθνική συνείδηση των μαθητών τους και να σπλίζουν

τους μικρούς τροφίμους των στα δημοτικά σχολεία με γνώσεις, δεξιότητες και ιαχές, απαραίτητες για τη ζωή και για εθνικούς και κοινωνικούς αγώνες.

Αυτή η εκπαιδευτική, κοινωνική και εθνική προσφορά των Ζωγραφείων Διδασκαλείων θα πρέπει να ελκύσει σήμερα το ενδιαφέρον παιδαγωγών, κοινωνιολόγων και ιστορικών και να συγκινεί πάντοτε κάθε Ηπειρώτη και κάθε Έλληνα, γιατί πρόκειται για προσφορά μιας φωτεινής πνευματικής εστίας, επί δύο σχεδόν δεκαετίες, σε ένα μικρό χωριό της τουρκοκρατούμενης ενιαίας τότε Ηπείρου και για έναν ώριμο καρπό της Ηπειρωτικής φιλογένειας.

Στη μελέτη αυτή, με τα τρία κεφάλαιά της, παρουσιάζονται όλα εκείνα τα απαραίτητα ιστορικά στοιχεία, που μαρτυρούν το εκπαιδευτικό κλίμα της εποχής και την προσφορά των Ζωγραφείων Διδασκαλείων.

Έτσι, στο πρώτο κεφάλαιο περιλαμβάνονται εισαγωγικά στοιχεία, που αναφέρονται στη μόρφωση διδασκάλων στην Ήπειρο κατά τους χρόνους της τουρκοκρατίας και στον βίο και τη φιλογενή δράση του συγγραφέα των Διδασκαλείων Χρησιτάκη Ζωγράφου.

Στο δεύτερο και εκτενέστερο κεφάλαιο αναπτύσσεται η ιστορία ίδρύσεως και λειτουργίας των εκπαιδευτηρίων με ειδικότερη αναφορά στις διαδικασίες συγκροτήσεώς των, τις χορηγίες του Χρησιτάκη Ζωγράφου, τη στέγαση, τον σκοπό, τη διοίκηση, το προϋπολογισμό, τους σπουδαστές, τα μαθήματα, τις μορφές σχολικής ζωής, τα παιδαγωγικά μέτρα, τα πρότυπα σχολεία και τους σταθμούς της ανθρωπίνης πορείας των Διδασκαλείων. Εξετάζονται κατόπιν τα αίτια διαλύσεώς των και αξιολογείται η προσφορά τους.

Στο τρίτο κεφάλαιο παραθέτουμε τον κανονισμό λειτουργίας των Διδασκαλείων, που συνέταξε ειδική επιτροπή εκπαιδευτικών και λογίων του Ελληνικού Φιλολογικού Συλλόγου και αποδέχθηκε ο Ηπειρωτικός Φιλεκπαιδευτικός Σύλλογος. Ευδικότερα, το κείμενο του τρίτου κεφαλαίου περιλαμβάνει σχετικά εισαγωγικά σχόλιά μας, την εισηγητική έκθεση, τα 97 άρθρα του κανονισμού, τον κανονισμό λειτουργίας που νηπιαγωγείου και του δημοτικού σχολείου, την προκήρυξη του Καραπανείου Διαγωνίσματος για τη συγγραφή διδακτικών βιβλίων και τις σχετικές προτάσεις των μελών της επιτροπής.

Στη σύγχρονη αλλά και την παλαιότερη ιστορική και παιδαγωγική βιβλιογραφία ελάχιστα στοιχεία αναφέρονται για τα εξαιρέτια αυτά εκπαιδευτήρια. Τα δικά μας αποδεικτικά στοιχεία προέρχονται κυρίως από δυσεύρετες σήμερα πηγές του περασμένου αιώνα, τις οποίες αναφέρουμε στην ειδική βιβλιογραφία κάθε κεφαλαίου.

Θεώρησα χρέος μου να προσφέρω τη μελέτη αυτή στο Ίδρυμα Βορειοηπειρωτικών Ερευνών με την επιθυμία να συμβάλω στις επιστημονι-

κές και εθνικές προσπάθειές του. Ευχαριστώ τον κ. πρόεδρο και τα μέλη του Ιδρύματος αυτού, γιατί δέχθηκαν την προσφορά μου και ανέλαβαν την έκδοση της μελέτης μου.

Θα ήθελα να πιστεύω ότι οι σύγχρονες σχολές εκπαίδευσης διδασκάλων και καθηγητών στην Ήπειρο και στη χώρα μας γενικότερα θα θεωρούν τα Ζωγράφεια Διδασκαλεία, όπως και τα άλλα παρόμοια εκπαιδευτικά ιδρύματα, που ήκμασαν επί τουρκοκρατίας στη σκλαβωμένη πατρίδα, ως τις βαθύτερες πνευματικές ρίζες των. Και θα είναι ευχής έργον οι σχολές αυτές να αντλούν από τα παραδοσιακά εκείνα ιδρύματα όχι την τέφρα αλλά τη φλόγα, τη φλόγα εκείνη που σκόρπιζε φως με το σύνθετο εκπαιδευτικό ιδεώδες των, τη φλόγα που θέρμαινε ψυχές διδασκόντων και διδασκομένων και αναδείκνυε φορείς πάθους παιδαγωγίας.

ΚΩΝ. Ι. ΚΙΤΣΟΣ

Ιωάννινα, 1985

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α'

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

Ι.- Η ΜΟΡΦΩΣΗ ΔΙΔΑΣΚΑΛΩΝ ΣΤΗΝ ΗΠΕΙΡΟ ΚΑΤΑ ΤΟΥΣ ΧΡΟΝΟΥΣ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑΣ

1.- Σχολές για τη μόρφωση διδασκάλων, κατά τη σύγχρονη αντίληψη, είναι εκπαιδευτικά ιδρύματα, που λειτουργούν συνήθως με πρόγραμμα μαθημάτων γενικής μορφώσεως και ειδικής παιδαγωγικής κατάρτισεως. Δέχονται αποφοίτους 2—3 τάξεων εξαταξίου Γυμνασίου, για να τους εκπαιδεύσουν επί 5—6 χρόνια, οπότε ονομάζονται Διδασκαλεία, ή αποφοίτους εξαταξίων Γυμνασίων ή Λυκείων, για να τους εκπαιδεύσουν επί 2—4 χρόνια, οπότε ονομάζονται αναλόγως Παιδαγωγικές Ακαδημίες ή Πανεπιστημιακές Παιδαγωγικές Σχολές.

Με το ακολουθούμενο σύστημά τους αντιμετωπίζονται τρία αντικείμενα εκπαίδευσως: ο σκοπός της αγωγής, η διδακτέα ύλη και η μέθοδος διδασκαλίας. Γι' αυτό, στο πρόγραμμα σπουδών περιλαμβάνονται τρεις κύκλοι μαθημάτων ήτοι μαθήματα γενικής φιλοσοφίας και φιλοσοφίας της παιδείας για τη συνειδητοποίηση του εκπαιδευτικού ιδεώδους, μαθήματα γενικής μορφώσεως και δεξιοτήτων για την αντιμετώπιση της διδακτέας ύλης και μαθήματα ψυχολογίας, παιδαγωγικής και διδακτικής με ανάλογες διδακτικές ασκήσεις για την απόκτηση μεθόδου διδασκαλίας.

Με βάση τα παραπάνω κριτήρια για το περιεχόμενο σπουδών στις σύγχρονες σχολές εκπαίδευσως διδασκάλων θα πρέπει να εξετάσουμε, αν λειτουργούσαν στην Ήπειρο, κατά τους χρόνους της τουρκοκρατίας, ανάλογες σχολές με τους τρεις κύκλους μαθημάτων. Θα πρέπει ακόμη να έχουμε υπόψη μας το πολιτιστικό κλίμα στην Ευρώπη και στην άλλη Ελλάδα, στο οποίο ανθούσαν οι σχολές αυτές της Ηπείρου.

2.- Κατά τους χρόνους της τουρκοκρατίας στην πατρίδα μας, οι χώρες της Ευρώπης, ως γνωστόν, αναπτύσσουν δραστηριότητες για την ανακάλυψη νέων χωρών και για υπερπόντιες εμπορικές συναλλαγές. Πραγματοποιούν την αναγέννηση των γραμμάτων και των τεχνών, σοβαρές μεταβολές των κοινωνικο - πολιτικών πραγμάτων, θρησκευτικές μεταρρυθμίσεις και τις κινήσεις του Ανθρωπισμού και του Ευρωπαϊκού Διαφωτισμού με εξάίρετα επι-

στημονικά, εκπαιδευτικά και καλλιτεχνικά επιτεύγματα. Αναδεικνύουν εκλεκτούς στοχαστές, που διατυπώνουν αξιόλογες αντιλήψεις για το σύμπαν και για τον προορισμό και την παιδεία του ανθρώπου.

Και ενώ όλα αυτά παρατηρούνται στην Ευρώπη, οι Έλληνες δέχονται επάνω τους, επί τέσσερις αιώνες, το μαστίγιο της ασιατικής θίας, δεινοπαθούν οικονομικά και πολιτικά και πιέζονται να αρνηθούν τη γλώσσα και τη θρησκεία τους.

Και όμως, η Ορθόδοξη Εκκλησία, οι αυτοδιοικήτες Κοινότητες, οι Φακαριώτες, οι έμποροι και οι ομογενείς ιδρύουν και ενισχύουν, για την αφύπνιση του Γένους, εξαιρετές Σχολές, όπως στην Κωνσταντινούπολη, το Άγιο Όρος, τη Ζαγορά, τη Δημητσάνα, τη Χίο, τη Σμύρνη, τις Κυδωνίες, την Τραπεζούντα, το Βουκουρέστι, το Ιάσιο, το Μεσολόγγι, την Κεφαλληνία, τα Ιωάννινα. Με το διδακτικό και συγγραφικό έργο των διδασκόντων στις σχολές αυτές διαμορφώνονται τα κινήματα του Θρησκευτικού Ουμανισμού και του Νεοελληνικού Διαφωτισμού¹.

Η Ήπειρος τότε, με τη μορφολογία του εδάφους της και τα προγεφυρώματά της σε καίρια παραθαλάσσια σημεία, με τον βιολογικό δυναμισμό των κατοίκων της, με τους πόρους των μεταναστών, με το πλούσιο πολιτικό κλίμα, που δημιουργούσε η παρουσία του Αλή - Πασά, με την κοινοτική οργάνωση, με το ελεύθερο πνεύμα, τη φιλεργία και την αγνωστική διάθεση των Ηπειρωτών και με τις προσδευτικές τάσεις κοινοτήτων Μητροπολιτών και λογίων, η Ήπειρος, τότε, αντιστάθηκε στον εξισλαμισμό, συγκρότησε αστικά κέντρα, αφομοίωσε νέες αντιλήψεις και δημιούργησε τις προϋποθέσεις για την ανάπτυξη οικονομικών, κοινωνικών και εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων.

3.- Μέσα σ' αυτό το κλίμα και με αυτές τις τάσεις στον ευρύτερο και τον τοπικό χώρο, λειτουργούν σε πόλεις, κωμοπόλεις και μεγάλα μοναστήρια της Ηπείρου Σχολές, που αποτελούν φυτώρια διδασκάλων.

Οι Σχολές αυτές κατατάσσονται σε δύο κατηγορίες. Στη μία κατηγορία είναι δυνατόν να περιληφθούν οι ιστορικές Σχολές, που λειτουργούσαν σε όλη τη διάρκεια της τουρκοκρατίας με ένα μόνο κύκλο μαθημάτων, τον κύκλο μαθημάτων γενικής μορφώσεως και δεξιοτήτων χωρίς ακόμη τα ειδικά παιδαγωγικά και φιλοσοφικά μαθήματα με τις ανάλογες διδακτικές ασκήσεις. Στη δεύτερη κατηγορία ανήκουν οι Σχολές, που λειτουργούσαν κυρίως κατά το τελευταίο τέταρτο του 19ου αιώνα και τις αρχές του 20ου με τρεις κύκλους μαθημάτων, μαθημάτων δηλαδή εκπαιδευτικής φιλοσοφίας, γενικής μορφώσεως και δεξιοτήτων και ψυχο - παιδαγωγικής κατάρτισεως. Οι Σχολές αυτές λειτουργήσαν στο Κεστοράτι Αργυροκάστρου με την επωνυμία: Ζωγράφεια Δι-

1. Ιστορία του Ελλην. Έθνους, Εκδοτική Αθηνών 1975—1978.

δασκαλεία, στα Ιωάννινα υπό τη στέγη της Ζωσιμαίας Σχολής ως Διδασκαλικό Τμήμα και στην Ιερά Μονή της Βελλάς ως Ιεροδιδασκαλείο².

4.- Στην πρώτη κατηγορία Σχολών γίνονται δεκτοί απόφοιτοι κοινών τετρατάξιων δημοτικών σχολείων, παρακολουθούν επί 3—4 χρόνια μαθήματα γλωσσικής κατάρτισης και γενικής μορφώσεως και μπορούν να σταδιοδρομούν, οι περισσότεροι, ως γραμματιστές, ως υποδιδάσκαλοι και ως διδάσκαλοι ή σε οικονομικούς και κοινωνικούς τομείς ή να συνεχίζουν σπουδές σε ανώτερα σχολεία. Οι Σχολές αυτές λειτουργούν ως τριτάξια ή τετρατάξια Ελληνικά Σχολεία ή Σχολαρχεία. Αξίζει να αναφερθούν οι κυριότερες από αυτές με λίγα σχετικά στοιχεία:

Η Σχολή Δεσποτών: Είναι η αρχαιότερη σχολή των Ιωαννίνων. Λειτουργήσε στο Κάστρο από το έτος 1204 και εφεξής με διδάξαντες: τον Μανασσή Πλέσσα, τον Μεταξά, τον Μάξιμο τον Πελοποννήσιο και τον Νικ. Κούρσουλα.

Η Σχολή Επιφανίου του Ηγούμενου: Ιδρύθηκε το 1648 στα Ιωάννινα με την υλική αρωγή του Ηπειρώτη Επιφανίου, μαθητή της Σχολής των Δεσποτών. Λειτουργήσε ως Ελληνική Σχολή ως το έτος 1754 με διδάξαντες τον Σπ. Τριανταφύλλου, τον Λεοντάρη Γλυκή, τον Μιχ. Μήτρου, τον Παρθ. Κατσούλη, τον Θεοφ. Καβαλάρη, τον Μπαλάνο Βασιλόπουλο, τον Μεθόδιο Ανθρακίτη, τον Αλεξ. Σπαγό και τον Μετσοβίτη Τρύφωνα.

Η Σχολή του Γκιούμα: Ιδρύθηκε, επίσης, στα Ιωάννινα, το 1676, με δαπάνες των Ηπειρωτών εμπόρων στη Βενετία Εμμανουήλ και Λεοντάρη Γκιούμα. Λειτουργήσε, ως το έτος 1730, με διδάξαντες τον Βησσαρίωνα Μακρή, τον Παΐσιο Τσίπουρα, τον Γεώρ. Σουγδουρή, τον Αναστ. Παπαδασιλείου και τον Μεθόδιο Ανθρακίτη.

Η Μπαλάνειος Σχολή ή Αρχιγυμνάσιον Ιωαννίνων: Αποτελεί συνέχεια της Σχολής Γκιούμα. Λειτουργήσε, από το έτος 1730 ως το έτος 1820, με διδάξαντες τον Μπαλάνο Βασιλόπουλο, τον Κοσμά Μπαλάνο και τους Κωνσταντίνο και Αναστάσιο Μπαλανίδη.

Η Μαρούτσειος Σχολή: Ιδρύθηκε στα Ιωάννινα, το 1742, με τη χορηγία των Αδελφών Λάμπρου και Σίμωνα Μαρούτση, εμπόρων στη Βενετία. Το έτος 1754, συγχωνεύτηκε σ' αυτή η Επιφάνειος Σχολή και συνέχισε να λειτουργεί, έως το 1805, με το κληροδότημα του Επιφανίου. Εδίδαν ο σοφός Ευγένιος Βούλγαρης και ο Τρύφων.

2. Μεγάλη Παιδαγωγική Εγκυκλοπαίδεια, Αθήνα, 1968, τ. 3ος, σελ. 88—92.

Η Καπλάνειος Σχολή: Αποτελεί συνέχεια της Μαρουτσειού Σχολής, από το 1805, οπότε ανασυγκρατήθηκε με τη χορηγία του Ζώη Καπλάνη από το Γραιμμένο, εμπόρου στη Ρωσία, και ονομάστηκε Καπλάνειος Πατριαρχική Σχολή. Λειτουργήσε, ως το 1820, με διδάξαντες τον περίφημο Αθ. Ψαλίδα και άλλους.

Η Ζωσιμαία Σχολή: Ιδρύθηκε, το έτος 1828, με προσφορά των Αδελφών Ζωσιμάδων. Λειτουργήσε στην αρχή με την επωνυμία: «Γενικόν Σχολείον» και έπειτα με την επωνυμία: «Ζωσιμαία Σχολή» με δύο βαθμίδες εκπαιδεύσεως, το 3/τάξιο Ελληνικό Σχολείο και το 4/τάξιο Γυμνάσιο. Από το 1905, στεγάστηκε σε νέο περικαλλές διδακτήριο. Εδίδαξαν ο Γεώρ. Αίσωπος ή Κρανάς, ο Αναστ. Σακελλάριος, ο Σπ. Μανάρης, ο Μιλτ. Πανταζής, ο Π. Αραβαντινός, ο Στ. Ράδος, ο Γ. Σωτηριάδης, ο Γ. Καλούδης κ.ά. Την εποπτεία της Σχολής είχε η Εφοροεπιτροπεία των Αγαθοεργών Καταστημάτων της Ιεράς Μητροπόλεως Ιωαννίνων.

Η Σχολή των Φιλανθρωπινών ή του Σπανού: Ιδρύθηκε στο Νησί Ιωαννίνων, το 1292, από τον Μιχ. Φιλανθρωπινό. Λειτουργήσε, ως το έτος 1758, με διδάξαντες τους Φιλανθρωπινούς: Μιχαήλ, Μακάριο, Νεόφυτο, Ιωσαφάτ και Ιωάννη, τον Μάξιμο Πελοποννήσιο και τον Σπανό.

Η Σχολή της Μονής Στρατηγοπούλου ή Ντήλιου: Ιδρύθηκε επίσης στο Νησί, τον 14ο αιώνα, με τη χορηγία του Στρατηγοπούλου και Γ. Ντήλιου. Λειτουργήσε, ως τις αρχές του 17ου αιώνα, με διδάξαντες τον Μακάριο Τσεχούλη, τον Μανασσή Πλέσσα, τον Νήφωνα Μεταξά και τον Γεράσ. Τσεχούλη.

Η Αβακούμειος Ιερατική Σχολή: Ιδρύθηκε στο Νησί, το 1870, από τον Ηγούμενο Αβακούμ με έγκριση του Μητροπολίτη Σωφρονίου και του Πατριαρχείου. Λειτουργήσε, ως το 1922, ως τριτάξια και αργότερα ως τετρατάξια ιερατική σχολή με σκοπό τη μόρφωση ιερέων, που θα μπορούσαν να εκτελούν και έργο διδασκάλου. Εδίδαξαν ο Απ. Πρωτοπαπάς, ο Μελέτιος και ο Γρηγόριος.

Σχολές, που υπήρξαν φυτώρια μεταξύ άλλων και κυρίως διδασκάλων, λειτούργησαν, τον 18ο και 19ο αιώνα, με τη μορφή Ελληνικών Σχολείων ή Σχολαρχείων στην Άρτα, τους Καλαρρύτες, το Μέτσοβο, το Ζαγόρι, την Κόνιτσα, τη Μοσχόπολη, την Κορυτσά, τη Χειμάρρα, το Δέλβινο, το Λάμποδο, το Αργυρόκαστρο, το Δελδινάκι, τη Ζίτσα, την Παραμυθιά, την Πρέβεζα και τα μεγαλύτερα μοναστήρια με διδάξαντες: τον Αθαν. Νικολόπουλο, τον Μόστρα, τον Στυγνή, τον Ζαρζούλη, τον Χριστοδουλίδη, τον Χρύσανθο, τον Λεοντιάδη, τον Καβαλιώτη, τον Οικονομίδη, τον Σακελλάριο κ.ά.

Από τις Σχολές αυτές, η Σχολή των Δεσποτών, του Επιφανίου, του Γκιούμα με τον Βησσαρίωνα Μακρή στα πρώτα χρόνια, η Μπαλάνειος και οι Σχολές στο Νησί και στα Μοναστήρια υπηρέτησαν, με τα διδασκόμενα μαθήματα, ως εκπαιδευτικό ιδεώδες τον θρησκευτικό και κλασσικό Ανθρωπισμό. Κατά το ιδεώδες αυτό, οι σκλάβοι Έλληνες θα πρέπει να εκπαιδεύονται, για να αποκτήσουν την εσωτερική και εξωτερική ελευθερία, γιατί ως άνθρωποι έχουν μεγάλη αξία λόγω της αθανασίας της ψυχής των, που θέλει να αγαπά, αλλά και λόγω του λογικού στοχασμού τους, που θέλει να φωτίζει και να οργανώνει τον κόσμο με τη δύναμη του Λόγου. Γι' αυτό, διδάσκονται εκεί συστηματικά: τα ιερά γράμματα, τα αρχαία κείμενα, η γραμματική της αιτικής γλώσσας, η ελληνική φιλοσοφία και η αριθμητική. Οι Σχολές φροντίζουν και μάχονται για την ασφάλεια της ελληνο - χριστιανικής παιδείας από τον κίνδυνο των ευρωπαϊκών ιδεών, των πειραμάτων, της Δυτικής Καθολικής Εκκλησίας και του εξισλαμισμού. Βλέπουν με σκεπτικισμό τη νέα τάξη πραγμάτων στην Ευρώπη, ενώ θεωρούν δοκιμασμένες και κατάλληλες τότε για το έθνος τις ορθόδοξες χριστιανικές αξίες.

Οι άλλες Σχολές, η Σχολή του Γκιούμα με τον Σουγδουρή, τον Παπαδασιλείου και τον Ανθρακίτη, η Μαρούτσειος με τον Βούλγαρη, η Καπλάνειος με τον Ψαλίδα, η Ζωσιμαία με τον Σακελλάριο και τον Μανάρη και οι Σχολές του 19ου αιώνα στις άλλες Παιρσιτικές πόλεις καλλιεργούν ως εκπαιδευτικό ιδεώδες τον θρησκευτικό, κλασσικό και επιστημονικό Ανθρωπισμό. Κατά το ιδεώδες αυτό, οι Έλληνες θα πρέπει να εκπαιδεύονται, για να ελευθερωθούν εσωτερικά και εξωτερικά, γιατί κυρίως έχουν αξία ως δημιουργήματα λογικά και ικανά για έρευνες και πειραματισμούς στα φαινόμενα της φύσεως και της ζωής αλλά και ως πλάσματα κατ' εικόνα Θεού διαμορφωμένα, που επιζητούν κυρίως την επίγεια ευτυχία τους. Γι' αυτό, διδάσκονται εκεί η κατήχηση, τα αρχαία κείμενα, η γραμματική ανάλυση, η νεοελληνική γλώσσα, η αριθμητική αλλά και η ευρωπαϊκή φιλοσοφία, οι φυσικές επιστήμες, η γεωγραφία, η κοσμογραφία, η ιστορία και οι ξένες γλώσσες. Οργανώνονται βιβλιοθήκες, εργαστήρια, εορτές και τυπογραφεία. Χρησιμοποιούνται ως μέθοδοι διδασκαλίας: η αλληλοδιδασκτική, η «πολλαπλή ψυχαγωγία», η συγκέντρωση της ύλης, η έρευνα, η συζήτηση και οι πειραματισμοί. Οι διδάσκοντες έχουν ευρύτερες σπουδές στην Ευρώπη (οι περισσότεροι) και συγγράφουν οι ίδιοι βιβλία, που χρησιμοποιούνται από τους μαθητές των, όπως είναι η «Γεωγραφία» του Μήτρου, τα «Μαθηματικά» του Ανθρακίτη, η «Λογική» του Βούλγαρη, η «Αληθής Ευδαιμονία» του Ψαλίδα, βιβλία στα οποία διατυπώνονται νέες επιστημονικές θέσεις και πολιτικές και ηθικές ιδέες ανάλογες προς εκείνες, που διδάσκονται και γράφονται στις χώρες της Ευρώπης.

Όλες όμως ανεξαιρέτως οι Σχολές, είτε με το ένα είτε με το άλλο ιδεώ-

δες, έδωσαν το φως μιας ευρύτερης ελληνο - χριστιανικής και ταυτόχρονα ευρωπαϊκής παιδείας. Οι απόφοιτοι των Σχολών αυτών, που προσλαμβάνονταν οι περισσότεροι ως διδάσκαλοι στα κοινά (δημοτικά) και, οι καλύτεροι, και στα ελληνικά σχολεία, διακρίνονταν για την εξαίρετη, για την εποχή τους, γλωσσική και φιλολογική κατάρτιση, τη θρησκευτική πίστη, την κατοχή σε επαρκή βαθμό των σύγχρονων πορισμάτων των θετικών επιστημών και τη φλογερή εθνική συνείδηση. Αν δεν είχαν την ειδική ψυχολογική κατάρτιση με ιδιαίτερα μαθήματα, είχαν όμως τραφεί με τις ψυχολογικές ιδέες από τα κείμενα των συγγραφέων της κλασικής αρχαιότητας και των Πατέρων της Εκκλησίας, είχαν φωτιστεί με το διδακτικό υπόδειγμα των καθηγητών τους και ζούσαν μέσα τους αληθινό πάθος παιδαγωγίας. Το έργο τους απέδειξε ότι ήσαν ενθουσιώδεις διδάσκαλοι και λαμπραδηφόροι, οι περισσότεροι, του Νεοελληνικού Διαφωτισμού. Γι' αυτό και ο Νεόφυτος Δούκας, για τους διδασκάλους, που αποφοιτούσαν π.χ. από τις Σχολές των Ιωαννίνων, γράφει: «Ἐκ τῶν σχολείων τῶν Ἰωαννίνων ἐξερρύθησαν οὐκ ὀλίγοι γὰρ ποτίσωσι τὴν διψῶσαν Ἑλλάδα καὶ μάλιστα ἐν τῇ μεγίστῃ ἐκείνῃ αὐχμῶ. Ὅτι οἱ μαθηταὶ αὐτῶν, ὡς ἀπὸ μέσου τοῦ ποταμοῦ, ἐχέοντο κατὰ πάσας τὰς πόλεις καὶ καταρδεύοντες αὐτὰς μὲ τῶν λόγων τὰ πόρνια γάρματα ἀνέστησαν σπέρματα πολλαπλάσια»³.

5.- Οι Σχολές της δεύτερης κατηγορίας για τη μόρφωση διδασκάλων με τρεις κύκλους μαθημάτων, μαθημάτων εκπαιδευτικής φιλοσοφίας, γενικής μορφώσεως και ψυχολογικής κατάρτισεως, λειτούργησαν, όπως είπαμε, στο Κεστοράτι - Αργυροκάστρου ως Ζωγράφεια Διδασκαλεία (1874—1891), στα Ιωάννινα ως Διδασκαλικό Τμήμα της Ζωσιμαίας Σχολής και στην Ιερά Μονή Βελλάς ως Ιεροδιδασκαλείο. Για τα Ζωγράφεια Διδασκαλεία στο Κεστοράτι θα μιλήσουμε εκτενέστερα σε επόμενο κεφάλαιο, αφού, άλλωστε, αυτό είναι και το κύριο θέμα της μελέτης αυτής. Για να συμπληρωθεί, όμως, η εικόνα για τις σχολές μορφώσεως διδασκάλων στην Ἡπειρο, κατά τους χρόνους της τουρκοκρατίας, κρίνεται απαραίτητο να αναφερθούν, στη συνέχεια, μερικά στοιχεία για το Διδασκαλικό Τμήμα της Ζωσιμαίας Σχολής και για το Ιεροδιδασκαλείο Βελλάς.

Το Διδασκαλικό Τμήμα της Ζωσιμαίας Σχολής στα Ιωάννινα: Το έτος 1878, ο Σύλλογος των καθηγητών της Ζωσιμαίας Σχολής Ιωαννίνων, με Διευθυντή τον Γιαννιώτη Σπυρ. Μανάρη, συντάσσει και θέτει σε ισχύ νέο Κανονισμό για τη λειτουργία της Σχολής. Σύμφωνα με τον Κανονισμό αυτόν, η Σχολή ετοιμάζει τους νέους: α) για ανώτε-

3. Λώλη Σ., Αι θρησκευτικαί ιδέαι του Ν. Δούκα, 1949, Αθήνα.

ρες πανεπιστημιακές σπουδές, β) για την άσκηση του διδασκαλικού επαγγέλματος και γ) για το εμπορικό επάγγελμα. Έτσι, για πρώτη φορά, καθιερώνεται στη Σχολή, μετά το 4/τάξιο Γυμνάσιο, μία επί πλέον τάξη, που αποτελεί το Διδασκαλικό Τμήμα, για τη μόρφωση, με ιδιαίτερο πρόγραμμα, λειτουργιών για τα δημοτικά και ελληνικά σχολεία⁴.

Στο Θ' κεφάλαιο του Κανονισμού ορίζονται τα εξής μαθήματα: ιστορία της φιλοσοφίας, μεταφυσική, ηθική, παιδαγωγική, παιδαγωγικό φροντιστήριο, ψυχολογικό φροντιστήριο, ελληνική και ρωμαϊκή γραμματολογία, ποιητική, μετρική, ρητορική, στοιχειώδης αρχαιολογία, ιστορία της νεοελληνικής φιλολογίας, φυσική ιστορία, υγιεινή και γεωργική.

Οι καθηγητές όφειλαν να είναι «εὐδοκιμοῦντες τῆς φιλολογίας διδάκτορες ἢ τοῦλάχιστον εὐδοκιμώτατοι τοῦ Πανεπιστημίου ἀποφοιτηταί, ἔμπειροί τοῦ ἔργου, τρόπον καὶ ἦθος ἀνεπίληπτα ἔχοντες ὡς καὶ εὐσέβειαν ἀκράτην καὶ παρέχοντες δείγματα προθυμίας διδασκτικῆς καὶ παιδαγωγικῆς». Στο Τμήμα δίδαξαν οι εκλεκτοί εκπαιδευτικοί: Σπ. Μανάρης, Μιλτ. Πανταζής, Γ. Κώνστας, Γ. Σωτηριάδης, Αλεξ. Ζαμαρίας, Αν. Ζιάκκας, Γ. Καλούδης κ.ά. με ειδικές σπουδές, οι περισσότεροι, σε χώρες της Ευρώπης.

Ὡς πρὸς τὴν μέθοδο διδασκαλίας ορίζονται τὰ εξῆς αξιοπρόσεκτα: «Οἱ διδάσκοντες ὀφείλουσιν ἐκ παντὸς τρόπου νὰ ἀποφεύγωσι τὴν παθητικὴν διδασκαλίαν ἐν πᾶσι τοῖς μαθήμασι, ἄγοντες τοὺς οἰκείους μαθητὰς εἰς τὴν κατὰ τὸ δυνατόν αὐτενέργειαν, παρ' αὐτῶν πρῶτον ἀπαιτοῦντες καὶ ἐν ὑπομονῇ περιμένοντες ἢ ἐξηγήσιν ἢ ἀπάντησιν καὶ ὕστερον αὐτοὶ ἐξηγοῦντες καὶ εὐρύτερον ἀναπτύσσοντες καὶ διεξέρχοντες. Πολλῶν δὲ μᾶλλον ὀφείλουσιν νὰ μὴ προλαμβάνωσι τὰς τῶν μαθητῶν ἀποκρίσεις, μηδὲ μίαν μόνην λέξιν ἢ μίαν μόνην συλλαβὴν νὰ ἀπολείπωσιν αὐτοῖς πρὸς ἀπάντησιν, πάσας τὰς ἄλλας αὐτοὶ προλαμβάνοντες».

Για τις σχέσεις καθηγητῶν και μαθητῶν και την παιδονομία ορίζονται τα εξής αξιόλογα, που μπορούν να ταυτίζονται με σύγχρονες παιδαγωγικές αντιλήψεις: «Πᾶσαν τῶν μαθητῶν πρόσκλησιν, παροτρῆγν, παραίνεσιν ἢ ἐπίπληξιν νὰ περιβάλλωσι διὰ τῆς ἄκρας περὶ τὴν φράσιν καὶ τὰ σχήματα εὐγενείας, προσέχοντες πάντοτε, ἵνα μένωσιν ἐντὸς τῶν ὁρίων τῆς πατρικῆς ἀξιοπρεπείας καὶ σεμνότητος, ἧτις ὑποδηλοῖ τὴν θέσιν τῶν μαθητῶν... Ἐν ταῖς ἐλλείψεσιν ἢ τοῖς πταίσμασι τῶν μαθητῶν νὰ συνέχωσι τὴν τυχόν ὑπερβολικὴν ὀργήν, τὰς μεγάλας φωνὰς καὶ τὰ ἄτοπα σχήματα, ἐκφαίνοντες μᾶλλον λύπην καὶ συμπάθειαν ἐπὶ τῷ πταίσματι ἢ ὀργήν καὶ ἀγανάκτησιν ὡς ἐπὶ ἀδικήσαντι».

Ἡ Σχολὴ διέθετε πλούσια βιβλιοθήκη και εργαστήριον φυσικῆς. Ὀργάνωνε εορτὲς και εκδρομὰς. Παρείχε υποτροφίαι με χορηγία των «Ἐλευῶν» της

4. Σιωμοπούλου Δ., *Ηπειρωτικά*, Γωάννινα 1975, σελ. 145—158.

Ι. Μητροπόλεως Ιωαννίνων σε μαθητές «παρεχομένους ἐχέγγυα φιλομαθείας καὶ δείγματα κοσμιότητος περὶ τὰ ἦθη καὶ καλῆς συμπεριφορᾶς».

Το Διδασκαλικό Τμήμα ὡς, μία ἐπὶ πλέον, 5ῃ τάξη, συγχωνεύτηκε, σε σύντομο χρονικό διάστημα, στην 4ῃ, τελευταία, τάξη του Γυμνασίου καὶ συνέχισε τὴ λειτουργία του ὡς τὸ ἔτος 1913, ἔτος τῆς ἀπελευθερώσεως, ὁπότε ἰδρύθηκε, με εἰδικό Νόμο του Ἑλληνικοῦ Κράτους, τὸ Διδασκαλεῖο Ιωαννίνων. Ἔτσι, ἡ Ζωσιμαία Σχολή, με τὸ τμήμα αὐτό, παρασκεύαζε, με τρεῖς κύκλους μαθημάτων, ἐπὶ 35 χρόνια, διδασκάλους με φιλοσοφική, γενική καὶ παιδαγωγική μόρφωση.

Το Ἱεροδιδασκαλεῖο Βελλᾶς: Τὸ ἔτος 1911, ὁ τότε Μητροπολίτης Βελλᾶς καὶ Κονίτσης καὶ ἔπειτα Μητροπολίτης Ιωαννίνων καὶ Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν Σπυρίδων Βλάχος διαπιστώνει τὴ θλιβερὴ ἐκκλησιαστική καὶ ἐκπαιδευτικὴ κατάσταση τῆς ἐπαρχίας του καὶ πιστεύει ὅτι ἡ κατάσταση αὐτὴ μπορεῖ νὰ θεραπευτεῖ με μορφωμένους κληρικούς καὶ διδασκάλους. Γι' αὐτό, ἰδρύει, με ἐγκρίση του Πατριαρχείου, Ἱεροδιδασκαλεῖο ἐθνικῆς καὶ κοινωνικῆς ἀποστολῆς στὴ Μονὴ Βελλᾶς.

Σκοπὸς τοῦ Διδασκαλεῖου εἶναι ἡ κατάρτιση ιερέων καὶ διδασκάλων, οἱ ὁποῖοι θὰ πρέπει νὰ ἀποβαίνουν, κατὰ τὴ διατύπωση τοῦ ἰδρυτοῦ, «σθεναροὶ καὶ ἐπιστήμονες συστηματικοὶ ἐργάται τῆς προηγουμένης ἀνορθώσεως τῆς ὑπαίθρου χώρας».

Εἰδικότερα, ὁ αείμνηστος Σπυρίδων ἐπίστευε, ὅπως ἐγράφε, ὅτι «εἰς τὸ Ἱεροδιδασκαλεῖον Βελλᾶς, ἐπὶ τετραετίαν ἀρτίως μορφούμενοι καὶ εἰς προτύπου χαρακτῆρος προαγόμενοι, θὰ ἐσφυρηλατοῦντο οἱ μέλλοντες ἀναμορφωταί, ὡς δημοδιδάσκαλοι μὲν κατ' ἀρχὰς πεπροικισμένοι διὰ παιδαγωγικῶν καὶ γεωπονικῶν γνώσεων ἀναγκαιοτάτων εἰς τὴν ἀνόρθωσιν τοῦ ἐν ἀλγεινῇ νάρκη διατελοῦντος χωρικοῦ γεωργοῦ, ὡς ἱερεῖς δὲ καὶ ἐφημέριοι εἶτα τῆς ἑαυτῶν πατρίδος, δυνάμενοι διὰ τοῦ εὐσταθοῦς καὶ τελείου πλέον ἑλληνορθοδόξου χαρακτῆρος των νὰ διδάσκωσιν ἕκαστος, ἔργῳ τε καὶ λόγῳ, τοὺς ἑαυτῶν συμπατριώτας τὰ ἱερά διδάγματα τῆς ἀνορθώσεως τοῦ ἐθνικοῦ καὶ θρησκευτικοῦ αἰσθημάτων τοῦ ἐκφυλισθέντος ἀτυχῶς Ἡπειρώτου χωρικοῦ»⁵.

Γι' αὐτό, ἐπιλέγει παιδιὰ φτωχῶν καὶ ἐνάρετων οικογενειῶν με πνευματικὰ διαφέροντα καὶ ἦθος, τὰ προσλαμβάνει δωρεάν σε οἰκοτροφεία των κωμοπόλεων τῆς ἐπαρχίας του, γιὰ νὰ φοιτήσουν στα ἐκεῖ λειτουργοῦντα Ἑλληνικά Σχολεῖα ἐπὶ τέσσερα χρόνια. Κατόπιν, τὰ εἰσάγει στο Ἱεροδιδασκαλεῖο, ὅπου φοιτοῦν δωρεάν ὡς οἰκότροφοι, ἐπὶ τέσσερα ἀκόμη χρόνια, καὶ αποκτοῦν γενικὲς, παιδαγωγικὲς καὶ γεωπονικὲς γνώσεις καὶ δεξιότητες.

5. Πνευματικὲς Φυσιογνωμῆς του Πωγωνίου, Ἑνωσὴ Πωγωνησίων, Ἰωάννινα 1984, σελ. 105—106.

Διδάσκονται τα εξής μαθήματα: Θρησκευτικά, εκκλησιαστική ρητορική, παιδαγωγική, ψυχολογία, παιδονομία, ειδική διδακτική, μεθοδικές διδακτικές ασκήσεις, φυσικο - μαθηματικά, γεωπονικά, μουσική, καλλιτεχνικά, ελληνική γλώσσα με κείμενα αρχαίων και εκκλησιαστικών συγγραφέων, γεωγραφία και γυμναστική.

Ο κανονισμός λειτουργίας της Σχολής ακολουθεί τον κανονισμό λειτουργίας της Σχολής της Χάλκης.

Πρώτος Διευθυντής διετέλεσε ο Δημήτριος Ευθυμίου, διδάκτωρ της θεολογίας και μετέπειτα Μητροπολίτης, και πρώτος καθηγητής ο Ματθαίος Ζήσης ή Καρπούζης.

Για την αντιμετώπιση των εξόδων λειτουργίας του Ιεροδιδασκαλείου, ο Μητροπολίτης Σπυρίδων απευθύνεται σε φιλογενείς Ηπειρώτες και στον Ηπειρωτικό Φιλεκπαιδευτικό Σύλλογο Κωνσταντινουπόλεως και κατορθώνει να έχει ενισχύσεις. Με τα έσοδα του αγροκτήματος της Μονής αντιμετωπίζει επίσης μέρος των δαπανών.

Η Σχολή λειτούργησε κατά το σχολικό έτος 1911—12, διέκοψε το έτος 1912—13 λόγω των Βαλκανικών πολέμων και, μετά την απελευθέρωση, το 1913, συνέχισε το έργο της, αναγνωρίστηκε από το Ελληνικό Κράτος και αναπροσάρμοσε τα προγράμματά της (1926—27). Παρασκεύαζε εκλεκτούς ιερείς και διδασκάλους, που εκάλυπταν τα κενά σε χωριά της κεντρικής και βορείου Ηπείρου. Σήμερα, λειτουργεί ως Εκκλησιαστική Παιδαγωγική Ακαδημία και τριτάξιο Λύκειο.

Εκπαιδευτικό ιδεώδες των Ζωγραφείων Διδασκαλείων (όπως θα υδούμε αναλυτικότερα), του Διδασκαλικού Τμήματος της Ζωσιμαίας Σχολής και του Ιεροδιδασκαλείου Βελλάς ήταν ο χριστιανικός, νεοκλαστικός και επιστημονικός ανθρωπισμός. Κατά το ιδεώδες αυτό, οι μέλλοντες διδάσκαλοι θα έπρεπε να συναιρέσουν και να ζυμώσουν μέσα στη συνείδησή τους τα πνευματικά αγαθά της κλασικής, βυζαντινής και νεοελληνικής δημιουργίας, τα σύγχρονα τότε πορίσματα των ανθρωπολογικών και θετικών επιστημών, τις κοινωνικές και πολιτικές εμπειρίες, που έρχονταν από την Ευρώπη, τα παιδαγωγικά διδάγματα του Πεσταλότσι και του Ερβάρτου, όπως τα ερμήνευαν οι παιδαγωγοί Χαρ. Παπαμάρκου, Σπαθάκης, Σακελλαρίδης, Βρατσιάτος και Λάμπας, και τα αιτήματα των καιρών τους για τις εθνικές τότε διεκδικήσεις και την ηθική εξυγίανση των πολιτικών και κοινωνικών πραγμάτων στο ελεύθερο Ελληνικό Κράτος.

Με όλα αυτά, οι σπουδαστές θα σφυρηλατούσαν τη γνωστική, ηθική, μεταφυσική και εθνική τους συνείδηση. Έτσι, θα είχαν την ικανότητα και τη βούληση να εκπαιδεύουν τα τέκνα των σκλαβωμένων ακόμη Ηπειρωτών με μια εκσυγχρονισμένη παιδαγωγική και κοινωνική ιδεολογία. Και στην προσδο-

κία αυτή ανταποκρίθηκαν με το έργο τους στα δημοτικά και ελληνικά σχολεία, που υπηρέτησαν. Στις αίθουσες των σχολείων, που δίδαξαν οι πτυχιούχοι των Διδασκαλείων αυτών, συντελέστηκαν βαθιές διεργασίες στη συνείδηση των μικρών μαθητών και έτσι προήλθαν οι μαχητές των Ηπειρωτικών Εθελοντικών Σωμάτων, οι νεότεροι ευεργέτες του έθνους και οι φίλεργοι και φιλοπρόοδοι Ηπειρώτες, που συμμετείχαν δραστήρια στην πολιτική, οικονομική και πνευματική αναγέννηση της Ελλάδος κατά τις τρεις πρώτες δεκαετίες του 20ου αιώνα⁶.

6.- Από τα παραπάνω μπορεί να διατυπώσει κανείς τὰ εξής συμπεράσματα:

Φιλογενείς Ηπειρώτες, κατά τη διάρκεια τεσσάρων και πλέον αιώνων σκλαβιάς, καθιστούσαν τον πλούτο τους «ἐλπίδος ταμείον» για την παιδεία. Ίδρυσαν και συντηρούσαν πρωτοποριακές Σχολές στον Ηπειρωτικό χώρο που αποτελούσαν φυτώρια διδασκάλων. Πρόκειται για Σχολές με μια μοναδική πυκνότητα παιδευτικών πράξεων και με ευρεία τοπική και χρονική έκταση.

Οι Σχολές της πρώτης κατηγορίας, με τον ένα μόνο κύκλο μαθημάτων, παρασκεύαζαν για το έθνος αρχαιολάτρες και χριστολάτρες διδασκάλους ή λαμπραδηφόρους του Νεοελληνικού Διαφωτισμού. Οι Σχολές της άλλης κατηγορίας, με τους τρεις κύκλους μαθημάτων, τα Διδασκαλεία, επιτελούσαν, όπως ήταν φυσικό με την επελθούσα εκπαιδευτική πρόοδο, συστηματικότερο μορφωτικό έργο, παρείχαν περισσότερα φώτα στους τροφίμους των και τους ετοίμαζαν αρτιότερα για το διδασκαλικό επάγγελμα με εκσυγχρονισμένες ιδέες και μεθόδους.

Οι διδάξαντες στις Σχολές αυτές, παρά τις πενιχρές απολαυές των, την επαγγελματική ανασφάλεια, τις δυσκολίες της ζωής και τα φτωχικά μέσα στο διδακτικό έργο τους, υπήρξαν, πέρα από την οποιαδήποτε μόρφωσή τους, κυρίως αφοσιωμένοι στην παιδεία λειτουργοί. Ζούσαν, φαίνεται, έντονα μέσα τους το ανθρωπινό πνευματικό στοιχείο με τις τάσεις για την αλήθεια, την αρετή, την ομορφιά, την αγάπη και την ευσέβεια και μοχθούσαν ευσυνείδητα να εκκολαφθεί και να καρποφορήσει αυτό το στοιχείο και στους σπουδαστές των, για να διαγωνίζεται έτσι, με αυτούς, και στους άλλους ανθρώπους. Ήσαν, κατά ένα τρόπο, οι περισσότεροι, φορείς πάθους παιδαγωγίας.

Οι απόφοιτοι των Σχολών αυτών, που σταδιοδρομούσαν ως διδάσκαλοι, λιγοστοί κάθε φορά σε σχέση με τις εκπαιδευτικές τότε ανάγκες, φύτευαν στις συνειδήσεις των μικρών μαθητών τους, μαζί με τα γράμματα, τις γνώσεις και τον πόθο της ελευθερίας, και σπέρματα εντιμότητας και φιλογένειας, σπέρ-

6. α) Κίτσου Κων., Ο Ηπειρωτικός Διαφωτισμός κατά τους χρόνους της τουρκοκρατίας, Ιωάννινα, 1978. β) Λέφα Χρ., Ιστορία της εκπαίδευσης, Αθήνα 1942.

ματα ήθους, που φύτευαν έπειτα στις ανδρούμενες ψυχές των και καρποφορούσαν, για να δώσουν όλα εκείνα τα στοιχεία, που συνέθεσαν την επωνυμία στη γενέτειρά τους: «Εύανδρος Ήπειρος».

Γενικότερα, θα μπορούσαμε να συμπεράνομε ότι πρόκειται για μια διαρκή εκπαιδευτική προσπάθεια 400 ετών, που αποσκοπούσε κυρίως στη διάσωση, τον εμπλουτισμό και τον εκσυγχρονισμό της Ελληνικότητας των κατοίκων της ενιαίας τότε Ηπείρου, μιας Ελληνικότητας, που διαμορφωνόταν με το συνεχώς αναγεούμενο παιδαγωγικό ιδεώδες του χριστιανικού, νεοκλασσικού και επιστημονικού Ανθρωπισμού.

Η προσπάθεια αυτή δεν θα καρποφορούσε, αν δεν είχε την οικονομική στήριξη, όπως τονίσαμε και παραπάνω, φιλογενών Ηπειρωτών, οι οποίοι διέθεταν σοβαρά χρηματικά ποσά στα εκπαιδευτικά ιδρύματα και στους λογίους για τις πνευματικές των δραστηριότητες. Ένας από τους πολλούς αυτούς χορηγούς της παιδείας ήταν και ο Χρηστάκης Ζωγράφος από το Κεστοράτι Αργυροκάστρου.

II.- Ο ΕΥΕΡΓΕΤΗΣ ΤΩΝ ΔΙΔΑΣΚΑΛΕΙΩΝ ΧΡΗΣΤΑΚΗΣ ΖΩΓΡΑΦΟΣ (1820—1898)

1.- Σε ένα μικρό χωριό, το Κεστοράτι, της επαρχίας Λιούτζης (Λιντζουριάς) περιφέρειας Αργυροκάστρου της Βορείου Ηπείρου, γεννιέται, στις 6 Δεκεμβρίου 1820, ο Χρηστάκης Ζωγράφος. Ο πατέρας του, Βίκτωρ Ζωγράφος, είχε ταξευδευτεί στην Κωνσταντινούπολη και εργαζόταν εκεί ως έμπορος και μικροτραπεζίτης¹.

Ο Χρηστάκης μαθαίνει τα πρώτα γράμματα στο Δημοτικό σχολείο του χωριού του. Σε ηλικία 11 ετών, φοιτά, επί τρία χρόνια, στη Ζωσιμαία Σχολή Ιωαννίνων.

Ύστερα από τις σπουδές του αυτές, πηγαίνει στην Κωνσταντινούπολη και αρχίζει την επαγγελματική του σταδιοδρομία με μικροτραπεζιτικές επιχειρήσεις κοντά στον πατέρα του. Αφού απέκτησε αρκετές σχετικές εμπειρίες, συνεταιρίζεται με τον συμπατριώτη του Μιχ. Δήμου και θέτει μαζί του σε λειτουργία γραφείο τραπεζιτικών επιχειρήσεων. Μετά από λίγα χρόνια, πεθαίνει ο συνεταίρος του, οπότε συνεχίζει μόνος του πλέον τη λειτουργία του γραφείου. Αναπτύσσει πολλαπλές τραπεζιτικές δραστηριότητες και, με την ευφυία, την οξυδέρκεια και την ευσυνειδησία του, κατορθώνει, σε σύντομο χρονικό διάστημα, να αναδειχθεί σε έναν από τους πρώτους τραπεζίτες στην Κων-

1. Νεώτερο Εγκυκλοπ. Λεξικό «ΗΛΙΟΣ», τ. 8ος, σελ. 830.

σταντινούπολη. Δανείζει εμπόρους και επιχειρηματίες και αυτήν ακόμη την τουρκική κυβέρνηση. Συμμετέχει ως μέτοχος στην ίδρυση της γενικής εταιρείας του οθωμανικού κράτους και της εταιρείας των τροχιοδρόμων. Φημίζεται στους κύκλους του επαγγέλματός του για τις οικονομολογικές γνώσεις του και την πλούσια πείρα του. Ορίζεται μέλος της επιτροπής προϋπολογισμού του τουρκικού κράτους και ιδιαίτερος τραπεζίτης του Σουλτάνου Μουράτ Ε'. Όλες αυτές οι εργασίες του προσκομίζουν αρκετά κέρδη και, με το πατρογονικό πνεύμα της οικονομίας, έχει πάντοτε στη διάθεσή του αρκετά χρηματικά κεφάλαια, που του επιτρέπουν να κινείται άγετα στις επιχειρήσεις και να διατηρεί σταθερές πηγές εσόδων².

ΧΡΗΣΤΑΚΗΣ ΖΩΓΡΑΦΟΣ (1820—1898) από το Κε-
ιστοράτι Αργυροκάστρου, τραπεζίτης στην Κωνσταντινούπο-
λη, μεγάλος ευεργέτης της Εκκλησίας και του Έθνους, ιδρυ-
τής των Ζωγραφείων Διδασκαλείων. (Φωτογρ. από το Η-
μερολόγιο «Δωδώνη», 1896)

2. Μεγάλη Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια, τ. ΙΒ', σελ. 113.

2.- Η ζωηρή πνευματική κίνηση των Ηπειρωτών στην Κωνσταντινούπολη, οι πράξεις ευποιίας των συμπατριωτών του προς τη γενέτειρα και ο στενός δεσμός του με δύο εξαιρετες πνευματικές φυσιογνωμίες, τους Ηπειρώτες Νεόφυτο, μητροπολίτη Δέρκων Ανατολικής Θράκης (από Δρυμάδες Πωγωνίου), και Ηροκλή Βασιιάδη, ιατροφιλόσοφο, πρόεδρο του Ελληνικού Φιλολογικού Συλλόγου Κωνσταντινουπόλεως (από το Δελβινάκι Πωγωνίου), όλα αυτά, μαζί με τα παιδικά του διώματα στην τουρκοκρατούμενη επαρχία του και στα Ιωάννινα, αποτελούν ευεργετικά ερεθίσματα και προϋποθέσεις, για να ξυπνήσουν και να βλαστήσουν στην ηπειρωτική ψυχή του η φιλογένεια και τα φιλεκπαιδευτικά αισθήματα.

Έτσι, από το έτος 1860, αρχίζει να αναμιγνύεται στα σοβαρά θέματα του Γένους και της Εκκλησίας. Σχετικά, χρονογράφος του αναφέρει τα εξής:

«Τὸ ἄξιον παρατηρήσεως ἐν τῷ ἀνδρὶ τούτῳ εἶναι ἡ μετὰ πῆν εὐδαιμονίαν καὶ εὐπορίαν του διαγωγή. Δὲν συνέλεξε τὸν πλοῦτον, ἴνα, ὡς ὁ φιλόσοφος τοῦ Εὐαγγελίου, τὸν πολλαπλασιάσῃ ἐπὶ ἰδίῳ μόνον ἀγαθῷ. Τὴν εὐπορίαν τοῦ ἰδίου οἴκου μόνον δὲν ἐθεώρει εὐχαρίστησιν καί, ὡς γνήσιον πένκον τῆς ἀνυπαύτου χάριτος, ἤτις πρὸ αὐτοῦ καὶ ἄλλα ὡς αὐτὸν ἐξέθροψε πένκον, ἐξέστρεψε τὰς χεῖρας αὐτοῦ πρὸς ὀρεγομένους παιδείας, ἐνίσχυσε τὴν ἐκκλησίαν, ἀνήγειρε μεγαλοπρεπῆ τῶν μουσῶν οἰκοδομήματα καὶ ἐβάστασεν εὐθαρσῶς τὸν ὑποτιθέμοντα θραχίονα τῆς μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας εἰς δεινὰς διὰ τὸ ἔθνος καὶ κρισίμους περιστάσεις... .. Αἱ θυσίαι τοῦ Ζωγράφου θὰ μείνωσι πάντοτε ἐγγεγραμμέναι εἰς τὴν μνήμην τοῦ ὑποδούλου Ἑλληνισμοῦ καὶ τὸ ὄνομά του θὰ μνημονεύηται ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν. Δὲν ἐδαλείσθη ποτὲ ὁ μέγας Ἡπειρώτης ἀπὸ τιμᾶς καὶ κολακείας, δι' ὧν πολλάκις ἐπειράθησαν νὰ τὸν σαγηνεύσωσιν οἱ τοῦ ἐλευθέρου ἑλληνικοῦ κράτους κολακες. Ἐφρόνει πάντοτε ὅτι πᾶσα θυσία ὑπὲρ φιλανθρωπικῶν σκοπῶν γιγνομένη εἰς Ἀθήνας ἢ εἰς ἄλλην πόλιν τοῦ βασιλείου ἦτο ματαία καὶ ἀνωφελής. Τὸ κράτος δέον μόνον, ἐκ τῶν πόρων του, νὰ φροντίζῃ περὶ τούτων. Ἄλλως πε, ἔὰν οἱ ἐκτὸς ὁμογενεῖς συνεισφέρωσι τὸν ὀβολὸν των πρὸς τὸ Ἑλληνικὸν Κράτος, ποῖος θὰ βοηθήσῃ τὸν δούλον Ἑλληνισμὸν τὸν καταδιωκόμενον καὶ πάσχοντα; Ὁρθῆ ὑπῆρξεν ἡ σκέψις αὕτη τοῦ μεγαθύμου Ἡπειρώτου καὶ ἐτήρησε ταύτην μέχρι τελευταίας πνοῆς». (Γ. Γάγαρη, «Φωνὴ τῆς Ἡπείρου», 21-8-1898)³.

3.- Ειδικότερα, από το 1860 ως το 1877, διατελεί πρόεδρος του εθνικού μικτού συμβουλίου για ζητήματα του υπόδουλου ελληνισμού.

3. «Η φωνή της Ηπείρου», Αθήνα, 21-8-1898.

Συμμετέχει στην κίνηση, που αναπτύσσεται από την Κωνσταντινούπολη, για την εμφύχωση των ελληνικών σπουδών. Ενισχύει, γι' αυτό τον σκοπό, τον Ελληνικό Φιλολογικό Σύλλογο Κωνσταντινουπόλεως με εκατό (100) λίρες κάθε χρόνο για την έκδοση επειτηρίδας και ανεγείρει με δαπάνες του νέο μεγαλοπρεπές κτίριο του Συλλόγου αυτού, μετά την καταστροφή του παλαιού από πυρκαϊά, εξασφαλίζοντας έτσι άνετους και ωραίους χώρους για τις πνευματικές δραστηριότητες των Ελλήνων φιλολόγων στην Πόλη.

4.- Ιδρύει το «Ζωγράφειο Διαγώνισμα» στην Κωνσταντινούπολη προσφέροντας κάθε χρόνο εκατό (100) λίρες οθωμανικές, για να βραβεύονται δέκα λαογραφικές συλλογές με τα ζωντανά μνημεία της γλώσσας του ελληνικού λαού. Το διαγώνισμα αυτό διατηρήθηκε ως το θάνατό του με την προσφορά του. Ειδικό τεύχος με συλλογές γλωσσικού πλούτου έχει εκδοθεί με δαπάνες του.

5.- Πραγματοποιεί, μετά τις προσπάθειες του Αδ. Κοραή και του Νεοφύτου Δούκα, τη μεγάλη προσδοκία των λογίων του έθνους, την έκδοση δηλαδή των αρχαίων Ελλήνων συγγραφέων. Το 1874, αναλαμβάνει τη δαπάνη για την έκδοση των πεζών και ποιητικών έργων των αρχαίων συγγραφέων υπό την αιγίδα του Ελληνικού Φιλολογικού Συλλόγου Κωνσταντινουπόλεως ιδρύοντας έτσι την περίφημη «Ζωγράφειο Ελληνική Βιβλιοθήκη». Στη σχετική επιστολή του προς τον Φιλολογικό Σύλλογο αναφέρει, μεταξύ άλλων, τα εξής:

«Ἐπιθυμῶν νὰ συντελέσω πρὸς ἐμφύχωσιν καὶ προαγωγὴν τῶν Ἑλληνικῶν Γραμματικῶν ἀπεφάσισα νὰ προσφέρω τῷ Φιλολογικῷ Συλλόγῳ καὶ ἔτις καὶ ἐπὶ δεκαπενταετίαν λίρας οθωμανικὰς τετρακοσίας πενήκοντα, ὅπως χρησιμεύσωσιν ὡς βραβεῖα εἰς ἐκδόσεις Ἑλλήνων συγγραφέων καὶ εἰς βοηθητικὰ πρὸς εὐχεροσετέραν αὐτῶν κατάληψιν συγγραμμάτων...»⁴.

Η ειδική φιλολογική επιτροπή του Συλλόγου ορίζει στο Πρόγραμμα εργασιῶν της Βιβλιοθήκης τον σκοπό της προσπάθειας ως εξής:

«Ἡ Ζωγράφειος Ἑλληνική Βιβλιοθήκη προτίθεται σκοπὸν πρῶτον πρῶτον μὲν καὶ κυριώτερον, ὅπως τοὺς Ἑλληνας συγγραφεῖς κοινότερον καταστήσῃ ἀνάγνωσμα τῆς παρ' ἡμῖν μέσης ἐκπαιδεύσεως καὶ δι' ἐκεῖνους, οἵτινες τραπέντες ἐπ' ἄλλας ἐπιστήμας ἢ προκαταρκτικὰ ἔργα οὐκ εἰσὶν ἱκανοὶ ἢ καὶ σιεροῦνται τοῦ χρόνου τοῦ ἀπαιτουμένου πρὸς τὴν τελείαν κατάληψιν τῶν θαυμασιῶν ἔργων τοῦ δαιμονίου πνεύματος τῶν προγόνων· δεύτερον δέ, ὅπως ἀφορμῆς τυγχάνον-

4. Μεγάλη Παιδαγ. Ἐγκυκλοπαίδεια, τ. 3ος, σελ. 36.

τες οί "Έλληνες φιλόλογοι συντελέσωσι κατὰ δύναμιν εἰς τὴν τῆς ὅλης ἐπιστήμης προαγωγὴν προσφέροντες πᾶν ὅ,τι ἐκ τῆς συγγενείας τῆς γλώσσης καὶ τοῦ πνεύματος, τῆς ταυτότητος τῆς χώρας, ἐν ἧ κατοικοῦσιν, καὶ τῆς ὁμοιότητος πολλῶν ἠθῶν καὶ ἐθίμων τυγχάνει μᾶλλον αὐτοῖς γνωστὸν καὶ δυνατὸν ἢ τοῖς ἄλλογενέσι καὶ τρίτον, ὅπως οἱ Ἑλληνισταὶ ἀκριβέστερον ἐξετάσαντες τὴν νεωτέραν ἡμῶν γλῶσσαν πρὸς ἀσφαλῆ ἐρμηνείαν πολλῶν τῶν συγγραφέων χωρίων καταστήσωσι διὰ τῆς παραδοχῆς τῆς ἡμετέρας προσφορᾶς τὴν ἀρχαίαν μηκέτι τέλεον νεκρὰν γλῶσσαν, ἀλλὰ καὶ παρ' αὐτοῖς ζῶσαν πως καὶ ὀμιλουμένην» (ἄρθρον 3)⁵.

Εξαίρετοι Ἕλληνες καὶ ξένοι φιλόλογοι ἀναλαμβάνουν καὶ ἐκδίδουν σε 35 τόμους, με πλούσιες ἐρμηνευτικὰς, ιστορικὰς καὶ γεωγραφικὰς σημειώσεις, κλασσικὰ ἔργα τοῦ Αἰσχύλου, τοῦ Σοφοκλή, τοῦ Ευριπίδου, τοῦ Ησόδου, τοῦ Πλάτωνα, τοῦ Ξενοφῶντα καὶ τοῦ Λυσία. Τα ἔργα αὐτὰ (σε 1.000 αντίτυπα γιὰ κάθε ἐκδοσὴ) προσφέρθησαν δωρεὰν σε εκπαιδευτικὰ ἰδρύματα τοῦ Ἑλληνισμοῦ, σε φιλολόγους καὶ σε βιβλιοθήκας. Ἡ ὅλη προσπάθεια, ποὺ διακόπηκε μετὰ τὸν θάνατο τοῦ δωρητῆ, εἶχε ευεργετικὰ ἀποτελέσματα στὴ διδακτικὴ τῶν γλωσσικῶν μαθημάτων, στὴν προαγωγὴ τῆς γλωσσολογίας καὶ στὴν πληρέστερη συνειδητοποίηση τῶν ἀπὸ τοὺς φιλολόγους ὅσο κι ἀπὸ ἄλλους πνευματικὸς ἀνθρώπους τῆς ἀξίας τοῦ πνευματικοῦ θησαυροῦ τῶν προγόνων μας.

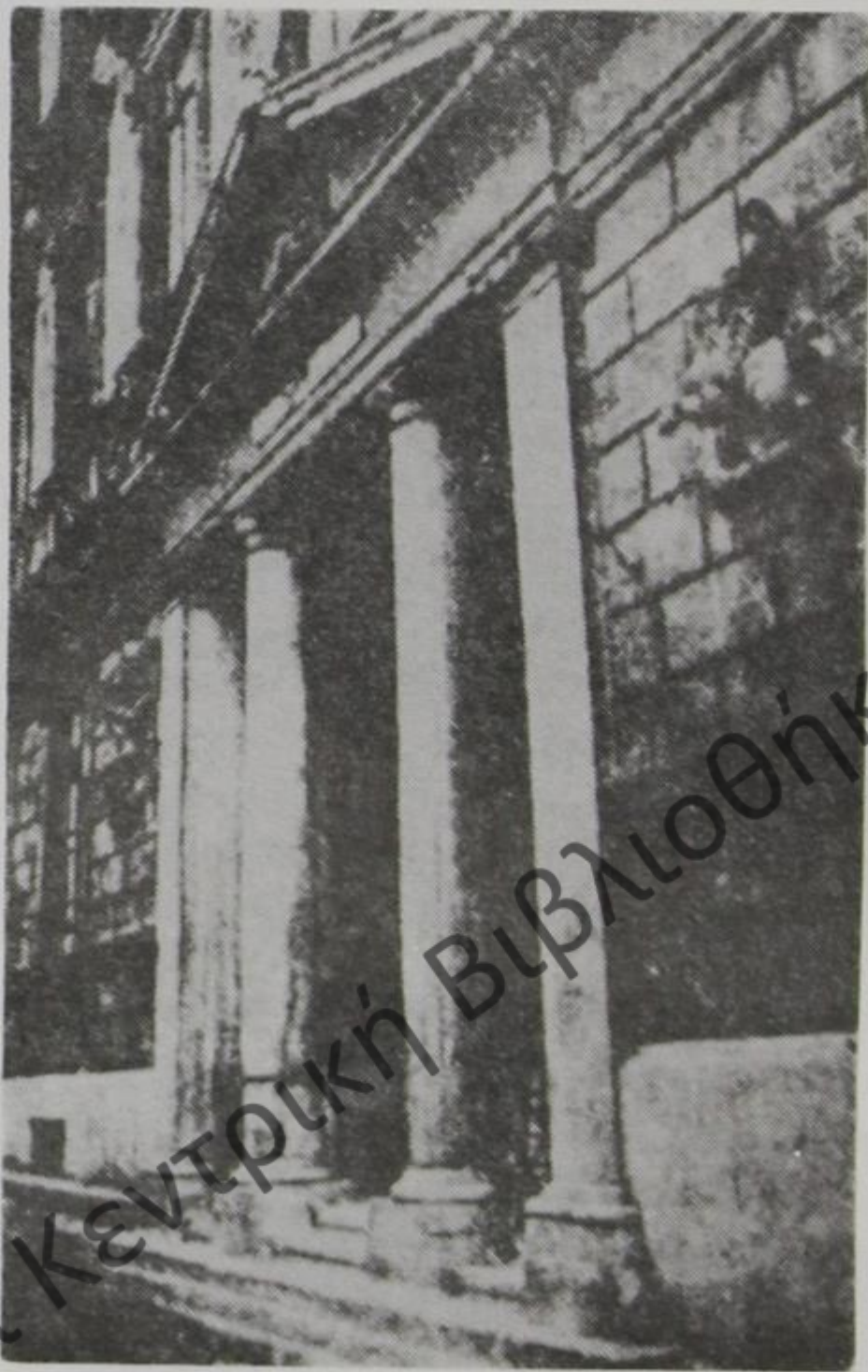
6.- Ἰδρύει «Ζωγράφειο Διαγώνισμα» στὸ Παρίσι καὶ στὸ Μόναχο προσφέροντας χίλια (1.000) φράγκα κάθε χρόνο γιὰ τὴ βράβευση μελετῶν σχετικῶν με τὰ ελληρικὰ γράμματα καὶ τὶς καλὰς τέχνες.

7.- Ἰδρύει, ἐπίσης, καὶ ἐνισχύει οικονομικὰ τὸ Ζωγράφειο Παρθεναγωγεῖο στὸ Νεοχώριο Βοσπόρου καὶ τὸ Ζωγράφειο Γυμνάσιο καὶ Λύκειο στὸ Ἐκπαιδευτικὸν Κωνσταντινουπόλεως καὶ προσφέρει σημαντικὰ χρηματικὰ ποσὰ στὴ Θεολογικὴ Σχολὴ τῆς Χάλκης.

8.- Τα φιλογενῆ τοῦ αἰσθήματα στρέφονται καὶ πρὸς τὴν ιδιαίτερη πατρίδα του, τὴν Ἑπειρο. Βοηθεῖ οικονομικὰ τὸν Ἑπειρωτικὸ Φιλεκπαιδευτικὸ Σύλλογο Κωνσταντινουπόλεως, γιὰ νὰ ἀναπτύξει φιλεκπαιδευτικὰς δραστηριότητες στὴ σκλαβωμένη γῆ τῶν προγόνων του. Ἐνισχύει με πενήντα (50) λίρες κάθε χρόνο τὴν Ἀθακούμειο Ἱερατικὴ Σχολὴ τῆς Νήσου Ἰωαννίνων. Ἀπὸ τὸ 1869 καὶ μετέπειτα, ἀναλαμβάνει τὶς δαπάνες γιὰ ἔργα κοινῆς ωφελείας (ὕδρευση, ἐπισκευὴ ἱεροῦ ναοῦ, νεκροταφεῖο, κτίριο σταθμοῦ χωροφυλακῆς, μισθοδοσία γιαιτροῦ καὶ φύλακα κ.λ.π.) στὸ χωριὸ τῆς καταγωγῆς του.

5. Μεγάλη Παιδαγ. Ἐγκυκλοπαίδεια, τ. 3ος, σελ. 37.

Δαπανάει ακόμη σοβαρά χρηματικά ποσά για την ανέγερση στο Κεστοράτι διδακτηρίων για τη στέγαση δημοτικού σχολείου, ελληνικού σχολείου, παρθεναγωγείου και διδασκαλείων αρρένων και θηλέων και διαθέτει τακτικές χορηγίες για τη λειτουργία των σχολών αυτών (υποτροφίες, συσσίτια, ιματισμός, αμοιβή προσωπικού, εξοπλισμός των σχολείων κ.λ.π.)⁶. Ενισχύει το

Το Ζωγράφειο Γυμνάσιο και Λύκειο στην Κωνσταντινούπολη
(από το Ημερολόγιο Συλλόγου Κωνσταντινουπολιτών 1981)

Παρθεναγωγείο Αργυροκάστρου (1873) και τα φιλανθρωπικά ιδρύματα στην Άρτα. Για όλα αυτά ανακηρύσσεται επίτιμος Πρόεδρος του Ηπειρωτικού Φιλεκπαιδευτικού Συλλόγου Κωνσταντινουπόλεως.

9.- Όταν, το 1881, ελευθερώθηκε η Θεσσαλία, ο Χρηστάκης Ζωγράφος αγοράζει στον θεσσαλικό κάμπο απέραντα κτήματα και ιδρύει στη Λαζαρίνα

6. α) Λαμπρίδη Ι., Ηπειρωτικά Αγαθοεργήματα, ΕΗΜ, 1971, σελ. 105—110 και 213.

β) Μπέτη Στ., Η Ηπειρωτική Ευποιία, Ιωάννινα, 1982, σελ. 198—200.

εργοστάσιο ζαχαροποιίας με τα τελειότερα, για την εποχή εκείνη, μηχανήματα. Η αγροτική αυτή επιχείρηση επεκτείνεται αργότερα με τους απογόνους του Σόλωνα και Γεώργιο και αποτελεί τότε υπόδειγμα επιστημονικής και εντατικής καλλιέργειας της γης και αναπτύξεως αγροτικής βιομηχανίας με ευεργετικές συνέπειες στον αγροτικό πληθυσμό της περιοχής.

Η Θεολογική Σχολή της Χαλκίδας, την οποία ενίσχυε ο Χρηστάκης Ζωγράφος με σοβαρά χρηματικά ποσά. (Από το Ημερολόγιο του Συλλόγου Κωνσταντινουπολιτών 1981)

10.- Το 1894, ενισχύει με σοβαρά ποσά τον Πανελλήνιο Γυμναστικό Σύλλογο για την προετοιμασία των Ολυμπιακών Αγώνων στην Ελλάδα.

11.- Για την έμπρακτη φιλογενεϊά του και για τα γενναιόδωρα φιλελευθέρικά του αισθήματα, η Ιερά Σύνοδος του Οικουμενικού Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως, με πρόταση του Πατριάρχη Ιωακείμ του Γ', ανακήρυξε αυτόν, όταν ακόμη ζούσε, μεγάλο ευεργέτη της Εκκλησίας και του Έθνους.

Απέθανε στο Παρίσι τον Αύγουστο του 1898 και, στις 21-8-1898, η εφημερίδα «Φωνή της Ηπείρου» (Αθήνα) δημοσίευσε εγκωμιαστική νεκρολογία. Οι Ηπειρώτες, λίγα χρόνια μετά την απελευθέρωσή τους από τον τούρκικο ζυγό (1913), εκδηλώνοντας την ευγνωμοσύνη τους προς τον μεγάλο ευεργέτη, έστησαν την προτομή του στα Ιωάννινα, στο πάρκο της κεντρικής πλατείας (δίπλα από το Ωρολόγι).

12.- Ο Χρηστάκης Ζωγράφος απέκτησε με τη σύζυγό του Δομνίκη τρεις θυγατέρες, που είχαν αποκατασταθεί οικογενειακώς με τέκνα των γνωστών

οικογενειών Καραπάνου, Δεληγιώργη και Ρώμα, και δύο γιούς, τον Σόλωνα και τον Γεώργιο.

Φιλογενή και φιλεκπαιδευτικά αισθήματα βρίσκομε και στην ψυχή της συζύγου του και των τέκνων του.

Προτομή του Χρησιτάκη Ζωγράφου
στο πάροχο της κεντρικής πλατείας Ιωαννίνων

Η σύζυγός του Δομνίκη προικοδοτούσε με σημαντική χορηγία κάθε χρόνο τη Σχολή στο Ναγόπουλο Αργυροκάστρου, που ονομάστηκε προς τιμή της Δομνίκειος Σχολή.

Ο Γεώργιος Χρηστάκη Ζωγράφος (1863—1920) σπούδασε δίκαιο και πολιτικές επιστήμες. Συνέγραψε μελέτες για την καλλιέργεια του σίτου και του δάμβακος στην Ελλάδα, για την παραγωγή της ζάχαρης και για την αποκατάσταση ακτημόνων γεωργών και πώλησε ο ίδιος μεγάλες εκτάσεις γης σε αγρότες με χαμηλές τιμές. Διετέλεσε βουλευτής Τρικάλων - Καρδίτσας, υπουργός, γενικός διοικητής Ηπείρου (1913), πρόεδρος της προσωρινής κυβέρνησεως της Αυτονομίου Βορείου Ηπείρου (1914), βουλευτής Αττικο - Βοιωτίας και συνδιοικητής της Εθνικής Τράπεζας.

Ο Σόλων Χρηστάκη Ζωγράφος αξιοποίησε με τον αδελφό του Γεώργιο τα κτήματά του πατέρα τους στο Θεσσαλικό κάμπο και τα κατέστησε πρότυπα γεωργικής εκμεταλλεύσεως. Η σύζυγός του Ελένη Σόλινα Χρηστάκη Ζωγράφου, το γένος Λυσάνδρου Καυταντζόγλου (Θεσσαλονίκη), κληρονόμος της περιουσίας του ανδρός της, άφησε, μετά το θάνατό της, κληροδοτήματα για το Δημοτικό Νοσοκομείο Ιωαννίνων και το Νοσοκομείο Θεσσαλονίκης «Άγιος Δημήτριος». Στα κληροδοτήματα αυτά περιλαμβάνονται σοβαρά χρηματικά ποσά, κτίρια στα Ιωάννινα, την Αθήνα και τη Θεσσαλονίκη και μεγάλης αξίας τιμαλφή αντικείμενα.

13.- Στα επόμενα κεφάλαια θα δούμε με λεπτομέρειες τη μεγάλη προσφορά του Χρηστάκη Ζωγράφου για τη μόρφωση Ελλήνων Διδασκάλων στην τουρκοκρατούμενη Ήπειρο.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Β'

Τ Α Ζ Ω Γ Ρ Α Φ Ε Ι Α Δ Ι Δ Α Σ Κ Α Λ Ε Ι Α

(1874—1891)

Ι.- ΤΟ ΚΕΣΤΟΡΑΤΙ ΑΡΓΥΡΟΚΑΣΤΡΟΥ

Στα βορειο - ανατολικά του Αργυροκάστρου της Βορείου Ηπείρου δρίσκει το χωριό Κεστοράτι, κτισμένο μεταξύ δύο λόφων, κοντά στο βουνό Λιντζούρι.

Εκκλησιαστικώς το χωριό ανήκει στο Τμήμα Λιντζουριάς (Λιούντζης) της Επαρχίας Δρυϊνουπόλεως με έδρα το Αργυρόκαστρο και με άλλα Τμήματα: της Δρυϊνουπόλεως, της Παλαιάς Πωγωνιανής, της Ζαγοριάς, της Ρίζης, του Δελδίνου και του Βρεγδετίου¹.

Κατά το 2ο ήμισυ του 19ου αιώνα και τις αρχές του 20ου, στο Κεστοράτι κατοικούν 50 οικογένειες, που αριθμούν συνολικά 200—250 άτομα. Οι κάτοικοι είναι Έλληνες το γένος και Χριστιανοί Ορθόδοξοι. Ζουν σε μια περιοχή με εύκρατο και υγιεινό κλίμα. Ασχολούνται με γεωργικές και κτηνοτροφικές εργασίες οι περισσότεροι και μερικοί με αστικά επαγγέλματα στο Αργυρόκαστρο, στα Ιωάννινα, στην Κωνσταντινούπολη κ.λ.π. Συναλλάσσονται συνήθως με τους κατοίκους που διαβιούν στα γειτονικά χωριά του τμήματος της Λιντζουριάς (Ναγόπουλο, Σαρακίνιστα, Δοξάτι, Καλέζι, Νόκοβο και Μίγγουλη) και με τους κατοίκους του Αργυροκάστρου.

ΙΙ.- ΤΑ ΣΧΟΛΕΙΑ ΣΤΟ ΚΕΣΤΟΡΑΤΙ

1.- Με τη φροντίδα της Ορθόδοξης Εκκλησίας και των τοπικών εκκλησιαστικών συμβουλίων λειτουργούν, κατά τη διάρκεια του 19ου αιώνα, στα χωριά του Τμήματος της Λιντζουριάς 4/τάξια δημοτικά σχολεία για την ελληνο - ορθόδοξη εκπαίδευση των σκλαβωμένων Ελληνοπαίδων.

1. α) Επετηρίς του εν Κωνσταντινουπόλει Ηπειρωτικού Φιλεκπαιδευτικού Συλλόγου, έτος Β', 1873—1874, σελ. 184. β) Μπάρα Β., Το Δελδίνο Β.Η., Αθήνα. γ) Ν. Παπαδοπούλου, Ζωγράφεια Διδασκαλεία, Μεγ. Παιδ. Εγκυκλ., τ. 3ος, 1968, Αθήνα. δ) Γ. Παπαδοπούλου, Η εθνική ελληνική μειονότητα εις την Αλβανίαν και το σχολικόν αυτής ζήτημα, Ι.Β.Ε., Ιωάννινα 1981.

Τα σχολεία στεγάζονται σε καλύβες και χαμόγαια δωμάτια, λειτουργούν με πενιχρά μέσα, εφαρμόζουν την αλληλοδιδασκτική μέθοδο, που είχε υιοθετηθεί στα σχολεία της ελεύθερης Ελλάδας με εισηγητή τον Ιωάν. Κοκκώγη, και ονομάζονται συνήθως «αλληλοδιδασκτικά σχολεία». Στα σχολεία αυτά εργάζονται ως διδάσκαλοι απόφοιτοι συνήθως Ελληνικών Σχολείων και διδάσκουν θρησκευτικά, ελληνικά, αριθμητική, ιχνογραφία, γεωγραφία, ελληνική ιστορία, φωνητική μουσική και γυμναστική².

2.- Σε ένα τέτοιο δημοτικό σχολείο στο Κεστοράτι φοίτησε, κατά τα παιδικά του χρόνια (1827—1831), και ο Χρηστάκης Ζωγράφος, δοκίμασε εκεί τις πρώτες σχολικές εμπειρίες, σφυρηλάτησε το ήθος και τη φιλογενεία του και ένοιωσε, πιθανόν, κάποιους πόθους για καλύτερη τύχη στην εκπαίδευση των παιδιών του χωριού του και της περιοχής.

3.- Το έτος 1869 ο Χρηστάκης Ζωγράφος διαθέτει από την Κωνσταντινούπολη 1.400 οθωμανικές λίρες για την ανέγερση μεγαλοπρεπών διδακτηρίων κοντά στον Ι. Ναό Ταξιαρχών του χωριού του για τη στέγαση Δημοτικού Σχολείου, Ελληνικού Σχολείου και Παρθεναγωγείου. Επιχορηγεί, κάθε χρόνο, τα σχολεία αυτά για την αντιμετώπιση των εξόδων λειτουργίας των με 50—80 οθωμανικές λίρες³. Την διεύθυνση του Ελληνικού Σχολείου αναθέτει στον λόγιο ιατρό Ιωάννη Βαΐα, του Δημοτικού Σχολείου στον Β. Γούδα και του Παρθεναγωγείου στην Αικ. Κωνσταντινίδου.

Με τη λειτουργία του Ελληνικού Σχολείου, το Κεστοράτι αρχίζει να προσελκύει εφήβους από τα γύρω χωριά και να γίνεται σιγά - σιγά εκπαιδευτικό κέντρο. Στο σχολείο αυτό φοιτούν απόφοιτοι του 4/ετούς δημοτικού σχολείου και διδάσκονται επί τέσσερα χρόνια, αρχαία και νέα ελληνικά, κατήχηση, ιερά ιστορία, ελληνική ιστορία, μυθολογία, μαθηματικά, γεωγραφία, λατινικά, γαλλικά και μουσική. Οι διδάσκοντες είναι απόφοιτοι της Ζωσιμαίας Σχολής Ιωαννίνων, της Μεγάλης του Γένους Σχολής στην Κωνσταντινούπολη και Διδασκαλείων. Στο ίδρυμα αυτό, που έφερε την επωνυμία «Ζωγράφειο Ελληνική Σχολή», διδάσκουν εκλεκτοί καθηγητές, όπως ο Αθανάσιος Οικονομίδης, ο Βασίλειος Γούδας, ο Ιωάννης Ιωαννίδης, ο Μ. Παπαρούσης κ.ά. Οι απόφοιτοι της Σχολής είναι δυνατόν να προσλαμβάνονται ως διδάσκαλοι στα δημοτικά σχολεία ή να σταδιοδρομούν σε εμπορικά και άλλα επαγγέλματα (ιερείς, γραμματείς κ.λ.π.)⁴.

4.- Αξίζει να εξάρουμε την πνευματική προσφορά στη «Ζωγράφειο Ελληνική Σχολή» του Αθαν. Οικονομίδη, ο οποίος διδάσκει σ' αυτήν επί σειράν

2. Ιστορία του Ελλην. Έθνους, τ. ΙΓ', σελ. 484—491, Εκδοτική, Αθήναι, 1977.

3. Λαμπρίδη Ι., Ηπειρωτικά Αγαθοεργήματα, ΕΗΜ, 1971, σελ. 105—110.

4. Γάγκρη Γ., Η φωνή της Ηπείρου, Αθήνα, 9/7—6/8/1983.

ετών, την διευθύνει με δεξιοτεχνία, διαθέτει τη φιλολογική, φιλοσοφική και παιδαγωγική του κατάρτιση για τη μόρφωση των τροφίμων της και ανυψώνει το κύρος της. Σε έναν εξαιρετο λόγο του κατά τις εξετάσεις της Σχολής (1874) αποκαλύπτει τη βαθιά και πλούσια μόρφωσή του, αναλύει το αντικείμενο του εκπαιδευτικού του ιδρύματος (ηθική και πνευματική ανάπτυξη του εξελισσόμενου ανθρώπου) και τις λειτουργίες της ψυχής, προσδιορίζει το περιεχόμενο και τις πηγές της πνευματικής τροφής του παιδιού και διατυπώνει την πίστη του ότι ο ελληνικός πολιτισμός μπορεί να αναδείξει τον άνθρωπο σε «ὄντως ἄνθρωπον» και ο χριστιανισμός να καταστήσει τον άνθρωπο «θεῖον ἄνθρωπον». Μας δίνει έτσι μια μαρτυρία για τον βαθμό της μορφώσεως των εκπαιδευτικών του περασμένου αιώνα και για την ποιότητα του σχολικού έργου σε ένα μικρό χωριό της Ηπείρου πριν από 110 και πλέον χρόνια⁵.

5.- Το Αλληλοδιδασκτικό Σχολείο και η Ελληνική Σχολή δημιούργησαν με το έργο τους, κατά την πρώτη 5/ετία λειτουργίας των με τις προκκοδοτήσεις του Χρηστάκη Ζωγράφου, αξιόλογη παράδοση παιδείας στο Κεστοράτι, μια παράδοση, που συγκίνησε, φαίνεται, τον μεγάλο ευεργέτη και αποτέλεσε την κατάλληλη υποδομή για την ίδρυση και λειτουργία εκεί Διδασκαλείων αρρένων και θηλέων.

III.- Η ΙΔΡΥΣΗ ΤΩΝ ΔΙΔΑΣΚΑΛΕΙΩΝ

1.- Στις αρχές της δεκαετίας του 1870, είχε αναπτυχθεί στην Κωνσταντινούπολη κυρίως, όπου ζούσε και ο Χρυσ. Ζωγράφος, ζωντανή φιλεκπαιδευτική κίνηση από ελληνικούς πνευματικούς συλλόγους, λογίους και εκπαιδευτικούς λειτουργούς. Όλοι αυτοί είχαν διαπιστώσει ότι τα αποτελέσματα του εκπαιδευτικού συστήματος, που ίσχυε στην ελεύθερη και την τουρκοκρατούμενη Ελλάδα, ήταν πολύ πενιχρά. Αναζητούσαν τις αιτίες και εύρισκαν μεταξύ άλλων ως κύρια αιτία την έλλειψη επιστημονικών παιδαγωγικών δάσεων στο σύστημα αυτό. Διαπίστωναν ότι το πνεύμα, που επικρατούσε στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση, ήταν «νεκρό, μηχανικό και μονομερές» και διατύπωναν το αίτημα να υποχωρήσει το σύστημα αυτό και να εισαχθούν νέες εκπαιδευτικές αρχές, που ίσχυαν τότε στην οργάνωση και λειτουργία των σχολείων των ευρωπαϊκών χωρών. Τις παιδαγωγικές αυτές αρχές θα έπρεπε να γνωρίζουν και να μπορούν να εφαρμόζουν οι διδάσκαλοι στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση. Γι' αυτό, θα ήταν απαραίτητο να μορφώνονται κατάλληλα οι εκπαιδευτικοί αυτοί⁶.

5. α) Οικονομίδη Αθ., Λόγος εκφωνηθείς..., Κωνσταντινούπολη, 1875.

6) Ηπειρωτικό Ημερολόγιο, ΕΗΜ, 1984, σελ. 113—130.

6. «Φωνή της Ηπείρου», Αθήναι, 6-8-1893.

2.- Τα μισά σχεδόν χωριά στις εκκλησιαστικές επαρχίες της σκλαβωμένης ακόμη Ηπείρου, όπως και των άλλων διαμερισμάτων της τουρκοκρατούμενης πατρίδας, δεν είχαν δημοτικά (κοινά ή αλληλοδιδασκτικά) σχολεία, λόγω ελλείψεως διδασκάλων. Ο Ηπειρωτικός Φιλεκπαιδευτικός Σύλλογος στην Κωνσταντινούπολη είχε πλήρη γνώση της εκπαιδευτικής καταστάσεως στην 'Ηπειρο και γι' αυτό είχε θέσει στον Κανονισμό του (1872) ως σκοπό και μέλημά του την διάδοση στην 'Ηπειρο «τῆς δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως καὶ τὴν ἠθικὴν καὶ διανοητικὴν δι' αὐτῆς διάπλασιν καὶ μόρφωσιν» και θεωρούσε ως κατάλληλα γι' αυτό μέσα την ίδρυση διδασκαλείων και δημοτικῶν σχολείων, τη συντήρηση των υπάρχοντων σχολείων και την έκδοση διδασκτικῶν και άλλων βιβλίων (άρθρα 1 και 2 του Κανονισμού, Επετηρίς του Συλλόγου 1872—73).

3.- Τη σημασία, επίσης, της δημοτικῆς εκπαιδεύσεως για τα παιδιά των Ελλήνων της σκλαβωμένης και ελεύθερης πατρίδας είχε κατανοήσει και ο Ελληνικός Φιλολογικός Σύλλογος Κωνσταντινουπόλεως και, γι' αυτό, στην εισηγητική έκθεσή του για την ίδρυση των Ζωγραφείων και των Ζαριφείων Διδασκαλείων στο Κεστοράτι και στη Φιλιππούπολη αντίστοιχα αναφέρονται τα εξής:

«Ἡ δημοτικὴ παιδείουσις, ἢ ἀριστερὸν γενικὴ ἢ ἔθνικὴ ὡς ἐκ τῆς εὐρύτητος καὶ τοῦ σκοποῦ, προτίθεται κατ' ὅλου μὲν τὴν παναρχμόνιον ἀνάπτυξιν τῶν φυσικῶν, ἠθικῶν καὶ νοερῶν δυνάμεων σύμπαντος τοῦ ἔθνους διὰ τοῦ φωτισμοῦ τοῦ λογικοῦ καὶ τῆς ἐνισχύσεως τῆς θελήσεως πρὸς πᾶν ὅτι ἀληθές, ἀγαθόν, καλόν, μέγα, ὑψηλόν, ἰδίᾳ δὲ τὴν διέγερσιν τοῦ ἔθνικοῦ φρονήματος τῆς φιλοπατρίας καὶ φιλογενείας καὶ πρόσκτησιν τῶν ἀναγκαίων παντὶ πολίτῃ βιοποριστικῶν γνώσεων.

...Μόνη ἢ δημοτικὴ παιδείουσις εἰς πάντα χορηγομένη πολίτην πάσης τάξεως καὶ τὰς δυνάμεις αὐτοῦ πάσας μορφοῦσα καὶ ἀναπλάσσοῦσα τὰς τε σωματικὰς καὶ ἠθικὰς καὶ διανοητικὰς περιλαμβάνει τὴν καλλιέργειαν σύμπαντος τοῦ ἔθνους. Δι' αὐτῆς ὁ παῖς τοῦ πλουσίου καὶ ὁ τοῦ πένητος, ὁ τοῦ ἐπισιτήμονος καὶ ὁ τοῦ γεωργοῦ, ὁ τοῦ τεχνίτου καὶ ὁ τοῦ χειρῶνακτος παιδεύεται καὶ μορφοῦται.

...Ἡ δημοτικὴ παιδείουσις κατώρθωσε τὰς πρότερον ἀγρίας φυλάς, ἀμαθεῖς οὔσας, δεισιδαίμονας καὶ εἰς πάθη ἀγενῆ κατακυλισμένας, νὰ μεταβάλῃ εἰς λαοὺς ἠθικοὺς, θρησκευτικοὺς, εὐδαίμονας κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥτιον, πεφωτισμένους καὶ εἰς τὰς τοῦ θείου ἀνάγκας ἐπιτηδαιοτάτους.

...Ἐκ τούτων κατάδηλον γίνεται ὅτι τὸ μᾶλλον ἀνήκει εἰς ἐκεῖνα τὰ ἔθνη, ὅσα πλείονα ἔχουσι δημοτικὰ σχολεῖα καὶ τελειότεραν τὴν δημοτικὴν αὐτῶν παιδείουσιν· ἡ δὲ ἀρχὴ αὕτη ποσοῦτόν ἐστι διαδεδομένη

καὶ κοινὴ εἰς τὰ πεπολιτισμένα ἔθνη, ὥστε πᾶσαι σχεδὸν αἱ τάξεις τῶν πολιτῶν φροντίζουσιν ὑπὲρ τῆς πολλαπλασιασέως τῶν δημοτικῶν σχολείων, ὑπὲρ τῆς βελτιώσεως τῶν μεθόδων καὶ τῆς τελειότερας διοργανώσεως τῶν διδασκαλείων καὶ ὑπὲρ τῆς καλλιτερεύσεως τῆς θέσεως καὶ τῆς οἰκονομικῆς καταστάσεως τῶν δημοδιδασκάλων.

...Καὶ ἀληθῶς, οὔτε ἡ ρύθμισις τῆς δημοτικῆς παιδείας, οὔτε ἡ εὐρύτης τοῦ σκοποῦ αὐτῆς ἔχουσι σημασίαν τινά, ἂν μὴ προσπαιδευθῶσι καταλλήλως καὶ μορφωθῶσιν, ὡς δεῖ, οἱ διδάσκαλοι· διότι ὁμολογούμενον ἤδη ἐστὶν ὅτι πᾶσα παιδείσις ἔχει τὴν ἀξίαν, ἣν οἱ ταύτην διδάσκοντες. Περὶ αὐτῶν ἀληθεύει τὸ λόγιον τοῦ Ἡρακλείτου: «Ὁ εἷς μύριοι, ὅταν ἀξίος ᾖ». Ἀπὸ τῆς ἀγαθῆς θελήσεως καὶ συνειδήσεως τοῦ διδάσκοντος ἐξήρτηται ἢ τε διδακτικὴ μέθοδος καὶ ἡ ἐφαρμογὴ αὐτῆς, ὡσπερ καὶ τὸ πνεῦμα, ὅπερ πρόκειται νὰ ἐμπνέη καὶ ἐμψυχώη τὴν διδασκαλίαν. Διὸ ἀναγκαῖον νὰ ἰδρυθῶσι καλὰ διδασκαλεῖα ἑκατέρου τοῦ φύλου, ὅπως παρασκευάζωσι διδασκάλους κατόχους τῆς παιδαγωγικῆς καὶ συνειδήσεως τῶν ὑψηλῶν αὐτῶν προσορισμῶν». (Περιοδικό: Ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἑλλην. Φιλολογ. Σύλλογος, τ. 8ος, 1873—74, σελ. 196—209).

4.- Ἦδη, ἐν τῇ Ἑυρώπῃ, τῆς μόρφωσις τῶν διδασκάλων πραγματοποιοῦσαν ἐν ταῖς διδασκαλείαις, ἐν ταῖς ὁποῖαις διδάσκονταν μαθήματα ἐν τρεῖς κύκλοις, ἤτοι μαθήματα γενικῆς φιλοσοφίας καὶ φιλοσοφίας τῆς παιδείας γιὰ τὴ συνειδητοποίηση τοῦ εκπαιδευτικοῦ ἰδεώδους, μαθήματα γενικῆς μορφώσεως καὶ δεξιοτήτων γιὰ τὴν ἀντιμετώπιση τῆς διδακτέας ὕλης ἐν ταῖς δημοτικαῖς σχολαῖς καὶ ψυχολογικά καὶ παιδαγωγικά μαθήματα με ἀνάλογες διδακτικὰς ἀσκήσεις γιὰ τὴν ἀπόκτηση μεθόδου διδασκαλίας.

5.- Ἡ προσοχὴ, λοιπόν, τῶν ἐνδιαφερομένων γιὰ τὰ εκπαιδευτικὰ πράγματα εἶχε στραφῆ ἐν τῷ συστήματι μορφώσεως διδασκάλων καὶ, με τὰ δεδομένα ἀπὸ τὰς ἐυρωπαϊκὰς χώρας, ὅλοι ζητούσαν τὴν σύστασιν διδασκαλείων ἐν τῇ ἀσπασμένη καὶ ἐλεύθερῃ πατρίδα. Τὸ μοναδικὸν διδασκαλεῖον ἐν τῇ Ἀθῆναις, ποῦ εἶχε ἰδρυθῆναι τὸ 1834, εἶχε ἤδη καταργηθῆναι τὸ 1864 με ἀπόφασιν τῆς Κυβερνήσεως τοῦ ἐλεύθερου κράτους, γιὰ τὴν, κατὰ τὸν ἀρμόδιον Ὑπουργόν, «εἰς οὐδὲν ἄλλο συντελεῖ εἰμὴ νὰ παράγῃ θέσεων ἀπαιτητὰς λίαν ἐνοχλητικῶν... καὶ διακωλύει τὸν μαρμασμὸν καὶ τὴν παραλυσίαν τῆς τοῦ λαοῦ πρώτης ἐκπαίδευσως»⁷.

6.- Τὸ πανελλήνιον αἶτημα γιὰ τὴν σύστασιν διδασκαλείων δέχθηκα με ἐμπρακτικὴ ἀνταπόκριση οἱ φιλογενεῖς Χρηστάκης Ζωγράφος ἀπὸ τὸ Κεστο-

7. Ἱστορία τοῦ Ἑλλην. Ἔθνους, Ἐκδοτικὴ Ἀθηνῶν, τ. Π', σελ. 489, Ἀθῆναι 1977.

ράτι Αργυροκάστρου και Γ. Ζαρίφης από τη Φιλιππούπολη Θράκης, που ζούσαν στην Κωνσταντινούπολη και παρακολουθούσαν με πατριωτικό ενδιαφέρον την όλη εκπαιδευτική κίνηση εκεί. Ύστερα από συνεννόηση με τους Φιλεκπαιδευτικούς Συλλόγους (Ηπειρωτικό και Θρακικό) της Κωνσταντινουπόλεως, αποφασίζουν να ιδρύσουν στην ιδιαίτερη πατρίδα τους Διδασκαλεία αρρένων και θηλέων, με γενναίες χορηγίες των, για τη μόρφωση διδασκάλων και διδασκαλισσών.

Σημαντικό ρόλο, για την αφύπνιση των φιλογενών και φιλομούσων αισθημάτων του Χρηστάκη Ζωγράφου και την κατεύθυνση των σχετικών ενεργειών του για την ίδρυση των Διδασκαλείων στο Κεστοράτι, έπαιξαν, όπως αναφέραμε και στο προηγούμενο κεφάλαιο, με τις παρωθήσεις και συμβουλές των, δύο εξαιρετικοί πνευματικοί άνδρες, συμπατριώτες του, ο Μητροπολίτης Δέρκων Ανατολικής Θράκης Νεόφυτος από τις Δρυμάδες Πωγωνίου και ο Πρόεδρος του Ελληνικού Φιλολογικού Συλλόγου Κωνσταντινουπόλεως, ιατρός και φιλόλογος, Ηροκλής Βασιιάδης από το Δελδινάκι Πωγωνίου.

7.- Ο Ηπειρωτικός Φιλεκπαιδευτικός Σύλλογος στην Κωνσταντινούπολη είχε υποκινήσει τα φιλογενή αισθήματα πολλών Ηπειρωτών και είχε ήδη αναπτύξει αξιόλογες δραστηριότητες για τη διάδοση των γραμμάτων στην Ήπειρο. Ο Χρηστάκης Ζωγράφος είχε στενή συνεργασία με τον Σύλλογο αυτόν, τον ενίσχυε οικονομικά και είχε ονομαστεί επίτιμος πρόεδρος του. Γι' αυτό, γνωρίζει στον Σύλλογο την επιθυμία του να μεταρρυθμίσει και να προαγάγει τα Ζωγράφεια Εκπαιδευτήρια στο Κεστοράτι σε Διδασκαλεία αρρένων και θηλέων και αναθέτει σ' αυτόν τη διεκπεραίωση των σχετικών διαδικασιών για την οργάνωση και τη διοικητική εποπτεία των ιδρυμάτων.

8.- Για την εκλογή του Κεστορατίου, μικρού χωριού στη Βόρειο Ήπειρο, ως έδρας των Διδασκαλείων, γράφονται τα εξής από χρονογράφο των εκπαιδευτηρίων και παρέχονται σχετικές πληροφορίες:

«*Ἡ ἐκλογή τοῦ Κεστορατίου ὡς ἔδρας τῶν Διδασκαλείων ἐρείδεται ἐπὶ τῆς ἀρχῆς διὰ Διδασκαλεῖα μέλλοντα νὰ διαπλάσῃσι τὰς ψυχὰς νέων καὶ νεανίδων, προωρισμένων νὰ ἀφιερῶσασιν ἑαυτοὺς εἰς τὸ ἔργον τῆς διαπαιδαγωγήσεως αὐτοῦ τοῦ λαοῦ, ἰδὲν ἐπιτυγχάνεται ποσῶς ἐν πόλεσιν, ἔνθα ἢ ἕξις περὶ τὸ τραυφηλῶς ζῆν προσβάλλεται ἀνυπέροβλητον πρόσκομμα τῆς μελλούσης ἐνεργείας καὶ τὰ διάφορα ἰδία χωρὶα τῆς Ἠπέιρου. Τὸ Κεστοράτιον κεῖται ἐπὶ τῆς ὠραίας κλιτύος τοῦ ἀπὸ βορρᾶ πρὸς μεσημβρίαν διήκοντος ὄρους τῆς Διούνητις (Διουζουριάς), ἀποτελοῦν μέρος τοῦ ὁμωνύμου τμήματος. Διακρινό-*

8. Πνευματικές Φυσιογνωμίες του Πωγωνίου, Εκδ. Ενώσεως Πωγωνισίων, Ιωάννινα, 1984, σελ. 66, 75.

μενον δὲ διὰ τὸ εὐκραῆς καὶ ὑγιεινὸν τοῦ κλίματος, παρέχει οὐ μόνον τὴν προσήκουσαν ταῖς μελέταις ἄνεσιν, ἀλλὰ καὶ αὐσιτηρὰν ἀπλότητα περὶ τὰ κοινωνικὰ ἥθη καὶ ἄδολον περὶ τὰ θεῖα εὐσέβειαν»⁹.

9.- Ο Ἡπειρωτικὸς Φιλεκπαιδευτικὸς Σύλλογος Κωνσταντινουπόλεως ζητεῖ ἀπὸ τοῦ Ἑλληνικὸ Φιλολογικὸ Σύλλογο Κωνσταντινουπόλεως νὰ ορίσει ἐπιτροπὴ ἀπὸ εἰδικούς γιὰ τὴ σύνταξιν Κανονισμοῦ ὁργανώσεως καὶ λειτουργίας τῶν Διδασκαλείων καὶ τῶν προσαρτημένων σ' αὐτὰ Δημοτικῶν Σχολείων καὶ Νηπιαγωγείων. Στὴν αὐτὴ ἐνέργεια προβαίνει καὶ ὁ Θρακικὸς Φιλεκπαιδευτικὸς Σύλλογος. Στὴν τακτικὴν συνεδρία τῶν μελῶν τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου τοῦ Ἑλληνικοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου, στίς 2 Ἀπριλίου 1873, ἀναγγέλλεται ἡ σύστασις Διδασκαλείων ἀπὸ τοῦ Φιλεκπαιδευτικοῦ Συλλόγου Ἡπειρωτικὸ καὶ Θρακικὸ καὶ ἀποφασίζεται ἡ συγκρότησις ἐιδικῆς ἐπιτροπῆς γιὰ τὴ μελέτη τοῦ ζητήματος καὶ τὴ σύνταξιν Κανονισμοῦ τῶν Διδασκαλείων¹⁰.

10.- Στὴ γενικὴ συνέλευσις τῶν μελῶν τοῦ Ἡπειρωτικοῦ Φιλεκπαιδευτικοῦ Συλλόγου, στίς 20 Μαΐου 1873, ὁ Γενικὸς Γραμματεὺς τοῦ Συλλόγου Γ. Λαζόπουλος ἀνακοινῶναι τὴ γενικὴ ἐκθεσὴ τῶν πεπραγμένων καὶ, μετὰξὺ ἄλλων, διαβάσει τὸ ἐξῆς σχετικὸ χωρίο:

«Γνωστοὶν ἔσιν τοῖς πᾶσι ὅτι ὁ ἐξοχώτατος Χρησιάρχης ἐφένδης Ζωγράφος διετήρει ἐν τῇ ἰδίᾳ παιδείᾳ σχολεῖον δημοτικόν, ἑλληνικόν καὶ παρθενιαγωγεῖον. Ἦδη δὲ ἀπεφάσισε νὰ συστήσῃ καὶ Διδασκαλεῖον διὰ 30 μαθητῶν καὶ ἄλλας τόσας μαθητείας ὑποτρόφους ἐξ ἀπασῶν τῶν ἐπαρχιῶν τῆς Ἡπείρου ἐπὶ τῷ ὑποχρεωτικῷ ὄρω νὰ διδάξωσι μετὰ τὴν ἀποφοίτησιν αὐτῶν εἰς μέρος ὀριζόμενον ὑπὸ τοῦ Συλλόγου· τῇ ἀξιοπαίειν δὲ πρωτοβουλία τοῦ Ἑλληνικοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου προσεκλήθησαν ὁ ἡμέτερος καὶ ὁ Θρακικὸς Σύλλογος, ἵνα ἐκλέξωσιν ἀνὰ τρία μέλη, ἅτινα συνελθόντα νὰ συσκεφθῶσι περὶ τοῦ διοργανισμοῦ τῶν συσταθησομένων διδασκαλείων καὶ περὶ τῆς συντάξεως τοῦ κανονισμοῦ. Ἡ ἐπιτροπὴ αὕτη, ἐν ἣ ἀντεπροσώπευσαν τὸν Σύλλογον ἡμῶν οἱ κ.κ. Ἡρακλῆς Βασιιάδης, πρόεδρος τῆς ἐκπαιδευτικῆς ἐπιτροπῆς, Γ. Χασιώτης καὶ Μ. Παφανίκας, μελετήσασα σπουδαίως τὸ ἀντικείμενον τοῦτο καθυποβολεῖ τὰς σκέψεις αὐτῆς εἰς τὴν κρίσιν τῶν Συλλόγων.

Εἶναι ὅλως περιττόν, κύρισι, νὰ ὑπομνήσωμεν ὑμῖν πόσον θέλει ὠφελήσῃ τὴν παιδείαν ἡμῶν τὸ συσταθησομένον Διδασκαλεῖον, εἰς δ

9. «Φωνὴ τῆς Ἡπείρου», Ἀθήναι, 6-8-1893.

10. Περιοδικόν, «Ὁ ἐν Κων)πόλει Ἑλληνικὸς Φιλολογικὸς Σύλλογος», τ. 6—7, 1871—73.

ἐκ πάντων τῶν μερῶν τῆς Ἠλείου θὰ φοιτῶσι τόσοι παῖδες καὶ κο-
ράσια. Τί δὲ ἀνταποδώσωμεν τῷ μεγαίμῳ Ἠπειρώτῃ διὰ τὰς ποσαύ-
πας εὐεργεσίας, ἃς οὐ παύεται ποιῶν πρὸς τε τὴν ἰδίαν αὐτοῦ παιδίδα
καὶ πρὸς ὅλον τὸ Γένος; "Ὅτι ἀνταπέδωκαν οἱ πατέρες τοῖς μεγίστοις
ἐκείνοις συμπολίταις ἡμῶν τε καὶ αὐτοῦ.

Ἐξοχώτατε Χρησιτάκη Ζωγράφε, ὁ Σύλλογος καὶ πάντες οἱ Ἠ-
πειρῶται εὐγνωμονοῦντες σοι διὰ τὰς ὑπὲρ τῆς παιρίδος εὐεργεσίας
σου, δι' ἃς οὐδέποτε «οὐδὲ θανάων ἀπολείς κλέος, οὐδέ γε λήσεις ἄ-
φθιτον ἀνθρώποισιν αἰὲν ἔχειν ὄνομα», καὶ εὐχὰς καὶ εὐλογίας ἀνα-
πέμποντες ὑπὲρ σοῦ ἵκετεύουσι τὸν Ὑψιστον, ἵνα «τόσα σοὶ δῶ ὅσα
φροσὶ σῆσι μενοινᾷς»¹¹.

11.- Ἡ ἐιδικὴ ἐπιτροπὴ, ποὺ τὴν ἀποτελοῦσαν οἱ Γ. Δ. Ἀριστοκλῆς (πρό-
εδρος), Ἡρ. Βασιιάδης, Φ. Βρυέννιος, Μ. Παρανίκας, Δ. Μαλλιιάδης, Α. Ζωη-
ρός, Μ. Πανταζής, Γ. Σοφοκλῆς καὶ Γ. Χασιώτης (εισηγητῆς), μελετᾷ τὸ
ὅλο θέμα, διερευνᾷ σχετικά δεδομένα ἐν ἄλλῃς χώρῃς καὶ συντάσσει ἀνάλογη
εισηγητικὴ ἐκθεσὴ, 97 ἄρθρα Κανονισμοῦ τῶν Διδασκαλείων, ἀναλυτικὸ πρό-
γραμμα μαθημάτων Νηπιαγωγείου καὶ Δημοτικοῦ Σχολείου με σχετικὰς ὁδη-
γίαις καὶ προκήρυξη διαγωνισμοῦ γιὰ τὴν συγγραφή καὶ ἐκδόσιν διδακτικῶν
βιβλίων γιὰ τὰ δημοτικὰ σχολεῖα με χρησγία τοῦ Κ. Καραπάνου¹².

Ἡ εισηγητικὴ ἐκθεσὴ, ὁ κανονισμὸς λειτουργίας τῶν σχολείων καὶ ἡ προ-
κήρυξη τοῦ Καραπανείου διαγωνισμοῦ υποβάλλονται ἀπὸ τὴν ἐιδικὴ ἐπιτρο-
πὴ ἐπὶ τὸ Διοικητικὸ Συμβούλιον τοῦ Ἑλληνικοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου πρὸς ἐγ-
κρυσιν. Ὁ Ἑλληνικὸς Φιλολογικὸς Σύλλογος, με πρόεδρον τότε τὸν Προκλῆ Βα-
σιιάδην, ἐγκρίνει, κατὰ τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1874, τὸ περιεχόμενον τῶν ἀνωτέρω
κειμένων, προτείνοντις ἐπὶ τὸν Ἠπειρωτικὸν Φιλεκπαιδευτικὸν Σύλλογον (ὅπως καὶ
ἐπὶ τὸν Θρακικόν) νὰ δεχθῆι τὸν Κανονισμὸν τῶν σχολείων, νὰ συμπεριλάβῃ ἐν
σελίδῃ τῆς Ἐπετηρίδος τοῦ τα σχετικά κείμενα, νὰ δημοσιεύσῃ αὐτὰ ἐν
χωριστῷ τεύχῳ γιὰ τὴν ἐυρύτερην διάδοσιν τῶν περιεχομένων τούτων καὶ νὰ προ-
κηρύξῃ ἐν τῇ σύστασιν τῶν Διδασκαλείων ἐπὶ τὸ Κεστοράτι (ὅπως καὶ ἐπὶ τῇ Φι-
λιππούπολῃ).

Ἡ σχετικὴ ἐπιστολὴ τοῦ Ἑλληνικοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου, με τὴν ὁποῖαν
διαβιβάζονται τὰ κείμενα πρὸς τὸν Ἠπειρωτικὸν Σύλλογον ἔχει ὡς ἐξῆς:

11. Ἐπετηρὴς τοῦ ἐν Κων)πόλει Ἠπειρωτικοῦ Φιλεκπαιδευτικοῦ Συλλόγου, 'Ἔτος Α',
1872—1873, σελ. 108.

12. Περιοδικόν, «Ὁ ἐν Κων)πόλει Ἑλλην. Φιλολογ. Σύλλογος», τ. 8ος 1873—74,
σελ. 194—241.

«Κύριε Πρόεδρε,

Διαβιβάζοντες τῷ Ἑπειρωτικῷ (καὶ τῷ Θρακικῷ) Συλλόγῳ τὴν σπουδαιοτάτην ἐκθέσιν τῆς πρὸς σύνταξιν τῶν κανονισμῶν τῶν Διδασκαλείων συστάσεως ἐπιτροπῆς ἀγγέλλομεν αὐτοῖς ἄσμενοι, ὅτι αὕτη μετὰ τῶν κανονισμῶν ἐν τρισὶ τοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου συνεδριάσεσιν ἀναγνωσθεῖσα ἔλαχε τῆς ἐπιδοκιμασίας αὐτοῦ καὶ ἐνεκρίθη, ἵνα μὴ μόνον ἐν τῷ Περιοδικῷ τοῦ Συλλόγου καὶ ἐν ταῖς ἐπειρησίαις αὐτῶν, ἀλλὰ, πρὸς μείζονα διάδοσιν τῶν ἐν αὐτῷ περιεχομένων, καὶ ἰδίᾳ κοινῇ τῶν Συλλόγων δαπάνῃ τυπωθῇ. Ταῦτα γνωστὰ ποιῶν τοῖς ἀδελφοῖς Συλλόγοις ὁ Φιλολογικὸς Σύλλογος καὶ τὴν πρόθυμον αὐτῶν εἰς ταῦτα ἀπεκδεχόμενος συναίνεσιν συγχαίρει αὐτοῖς, ὅτι οἱ ἐπίτιμοι αὐτῶν πρόεδροι Χρηστάκης Ζωγράφος καὶ Γεώργιος Ζαρίφης ποσαῦτα μέχρι τοῦδε παρασχόντες δείγματα φιλομουσίας καὶ φιλογενείας, ἀποφασίσαντες ἰδρύσασθαι διδασκαλεῖα ἀμφοτέρων τῶν σύλλων, ὁ μὲν ἐν τῇ ἐν Ἑπίρῳ ἰδίᾳ αὐτοῦ πατρίδι Κεσοτοράτι, ὁ δὲ ἐν Φιλιππουπόλει, πρὸς κατάρτισιν καλῶν διδασκάλων τῶν δημοτικῶν σχολείων καὶ παρθεναγωγείων, κατέστησαν αὐτοὺς κηδεμόνας καὶ ἐπιμελητὰς τούτων. Τίς ἄλλη ἐπιμέλεια καὶ ἐπιμετρία μείζων, σπουδαιοτέρα, ἐθνικωτέρα ταύτης, ἦν ὁ Ἑπειρωτικὸς καὶ Θρακικὸς Σύλλογος ἀναδέχονται; τὰ δημοτικὰ σχολεῖα, τὰ ἐργαστήρια ταῦτα τῆς ἀγωγῆς καὶ παιδείσεως, οὐκ εἰσὶν ἡ πηγὴ τῆς ἐθνικῆς εὐδαιμονίας ἀγαθῶν εὐμοιροῦντα παιδαγωγῶν καὶ διδασκάλων; οἱ δ' ἀγαθοὶ παιδαγωγοὶ καὶ διδάσκαλοι τοῦ ἀλλαχοῦ καταρτίζονται ἢ ἐν τοῖς διδασκαλείοις; Ἀλλὰ τὰ περὶ τῆς σπουδαιοτάτης τῆς δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως, τῶν δημοδιδασκάλων, τῶν Διδασκαλείων καὶ λοιπῶν ὅσον οἶον τε καλῶς ἐκτιθενται ἐν τῇ ἐκθέσει τῆς ἐπιτροπῆς.

Διὸ ἡμῖν οὐδὲν ἄλλο λείπεται ἢ παρακαλέσαι τὸν Ἑπειρωτικὸν καὶ Θρακικὸν Σύλλογον, ἵνα πρὸς ταχεῖαν σύστασιν τῶν ἐν Κεσοτοράτι καὶ Φιλιππουπόλει Διδασκαλείων πᾶσαν καταβάλωσι φροντίδα καὶ μέριμναν, διότι οὕτως οἱ Σύλλογοι ταχέως καὶ ἀφρόνους συγκομίσονται τοὺς καρποὺς τῶν φιλομούσων αὐτῶν ἀγώνων καὶ μόχθων. Ὁ Πρόεδρος Ἡροκλῆς Βασιιάδης» (Τακτικὴ συνεδρίασις: 29 Ἀπριλίου 1874)¹³.

12.- Ο Ἑπειρωτικὸς Φιλεκπαιδευτικὸς Σύλλογος προχωρεῖ στὶς περαιτέρω διαδικασίες, ἰδρύει τὰ Διδασκαλεῖα στὸ Κεσοτόρατι μετὰ τὴν ἐπισημοποίησιν «Ζωγράφεια Διδασκαλεῖα» καὶ γνωστοποιεῖ τὶς αποφάσεις του στὸν ευεργέτη Χρηστάκη Ζωγράφο.

13. Περιοδ., «Ὁ ἐν Κων)πόλει Ἑλλην. Φιλολ. Σύλλογος», τ. 8ος 1873—74, σελ. 240—241.

IV.- ΟΙ ΧΟΡΗΓΙΕΣ ΤΟΥ ΧΡΗΣΤΑΚΗ ΖΩΓΡΑΦΟΥ ΣΤΑ ΔΙΔΑΣΚΑΛΕΙΑ

1.- Μετά την ανέγερση των μεγαλοπρεπών διδακτηρίων στο Κεστοράτι με τις χορηγίες του Χρηστάκη Ζωγράφου, στα οποία είχαν ήδη στεγαστεί το δημοτικό σχολείο, το παρθεναγωγείο και το ελληνικό σχολείο και τα οποία θα στέγαζαν και τις τάξεις των Διδασκαλείων αρρένων και θηλέων, ο ευεργέτης δαπανά χίλιες (1.000) ακόμη οθωμανικές λίρες για την ανέγερση ειδικού κτιρίου για τη διαμονή και διατροφή των σπουδαστών και ανάλογα ποσά για τον εξοπλισμό του (κτίριο οικοτροφείου και συσσιτίου).

2.- Αναλαμβάνει τα τακτικά έξοδα για τη λειτουργία των Διδασκαλείων (μισθοί προσωπικού, βιβλία, εποπτικά μέσα, έπιπλα, σκεύη, επισκευές των κτιρίων κλπ.) και για τη διατροφή και ενδυμασία 60 υποτρόφων σπουδαστών (30 αρρένων και 30 θηλέων) προσφέροντας κάθε χρόνο 1.400 οθωμανικές λίρες¹⁴.

V.- Η ΣΤΕΓΑΣΗ ΤΩΝ ΔΙΔΑΣΚΑΛΕΙΩΝ

Οι τρεις τάξεις των αρρένων και οι τέσσερις τάξεις των θηλέων των Ζωγραφείων Διδασκαλείων στεγάστηκαν στα μεγαλοπρεπή διδακτήρια του Χρηστάκη Ζωγράφου, που στέγαζαν ήδη το δημοτικό σχολείο, το παρθεναγωγείο και το ελληνικό σχολείο. Οι αθουσές των κτιρίων ήσαν επαρκείς για τη στέγαση όλων των σχολείων.

Σε άλλο ειδικό κτίριο λειτουργούσε οικοτροφείο για τη διαμονή και σίτιση των σπουδαστών.

Όλοι οι χώροι για τη διδασκαλία των μαθημάτων και για τους κοιτώνες και το εστιατόριο ήσαν άνετοι, καθαροί και ευπρεπισμένοι¹⁵.

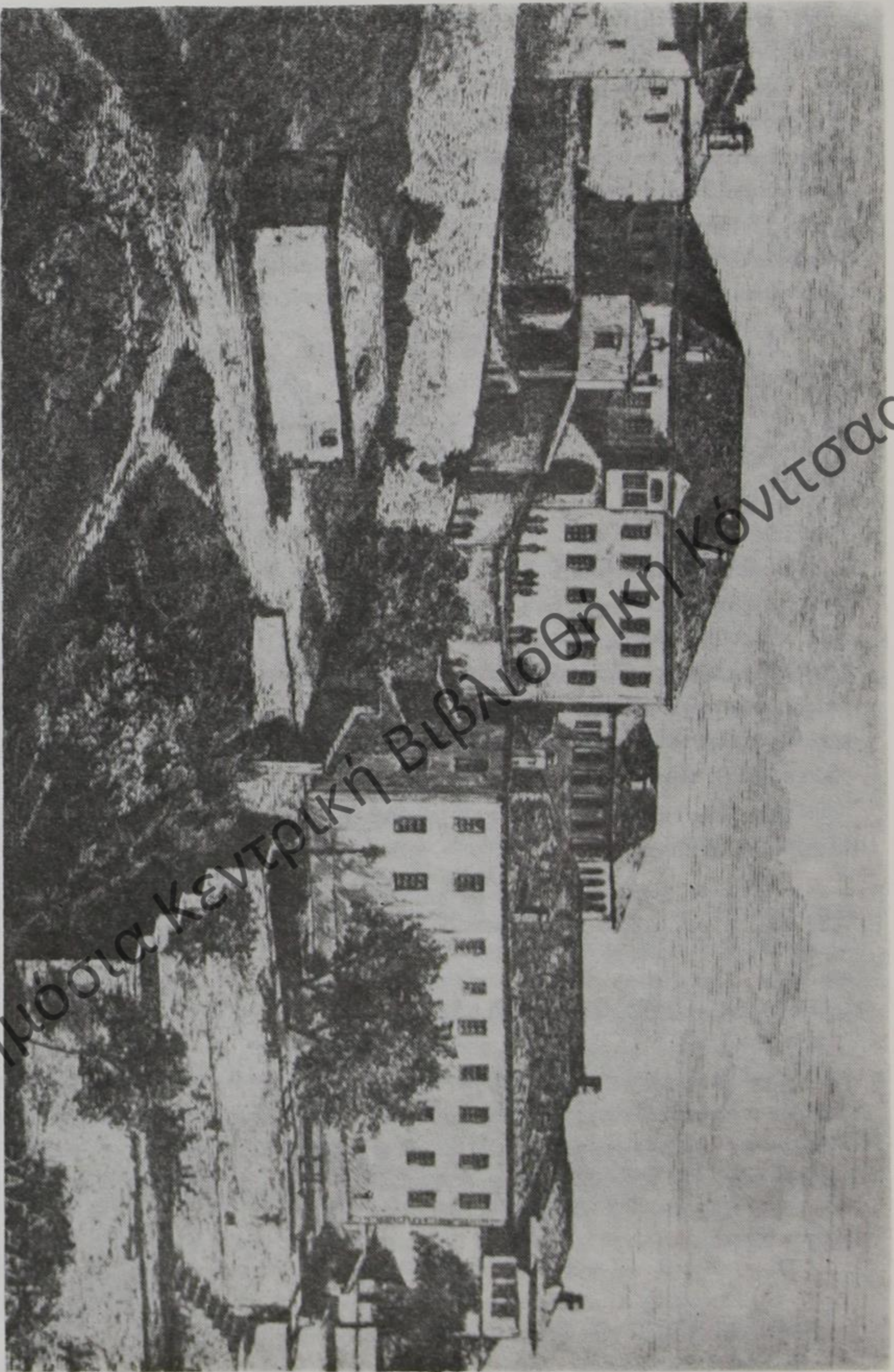
VI.- Ο ΣΚΟΠΟΣ ΤΩΝ ΔΙΔΑΣΚΑΛΕΙΩΝ

1.- Τα Ζωγραφεία Διδασκαλεία είχαν ως σκοπό να μορφώνουν διδασκάλους και διδασκάλισσες για τη δημοτική εκπαίδευση. Τον σκοπό αυτόν επιδίωκαν να τον πραγματοποιήσουν με τη σύμμετρη και αρμονική ανάπτυξη των σωματικών και ψυχικών δυνάμεων των σπουδαστών, με βάση κανόνες της σύγ-

14. α) Περιοδ. «Ανατολικός Αστήρ», Κων)πολη, 21-7-1873, 12-10-1879, 14-6-1882.

β) Λαμπρίδη Γ., Ηπειρωτικά Αγαθοεργήματα, τ. Α', Αθήνα 1880, ανατύπωση ΕΗΜ 1871, σελ. 105—110.

15. «Φωνή της Ηπείρου», Αθήνα, 9-7-1893, 16-7-1893.

Τα διδατήγια των Ζωργαπειών Διδασκαλείων στο Κιστοδάτι Αγροτάσιον
(Φωτογρ. στη Γεννάδειο Βιβλιοθήκη και στην Ιστορία Ελλην. Έθνους τ. Δ', σελ. 393)

χρονης παιδαγωγικής, και με τον εφοδιασμό τους με τις απαραίτητες γνώσεις και δεξιότητες για την άσκηση του διδασκαλικού επαγγέλματος¹⁶.

2.- Στο 1ο άρθρο του Κανονισμού των Διδασκαλείων γράφονται τα εξής σχετικά:

«*Άρθρο 1. Σκοπὸς τῶν διδασκαλείων ἐστὶν ἡ σκόπιμος καὶ χριστιανικὴ ἐκπαίδευσις καὶ μόρφωσις διδασκάλων τῆς ἐθνικῆς ἢ δημοτικῆς καλουμένης παιδείσεως. Τοῦτο δὲ κατορθοῦται διὰ τῆς συμμετρικῆς καὶ ἀρμονικῆς τῶν σωματικῶν καὶ ψυχικῶν δυνάμεων ἀγωγῆς καὶ ἀναπύξεως κατὰ τοὺς τῆς παιδαγωγικῆς κανόνας μετὰ τοῦ πορισμοῦ τῶν πρὸς ἐξάσκησιν τοῦ διδασκαλικοῦ ἐπαγγέλματος ἀναγκαίων γνώσεων καὶ βοηθημάτων».*

3.- Στον σκοπό αυτόν διαφαίνεται η επιδίωξη να γίνεται με ειδικό προορισμό (σκόπιμη) και με σύστημα η εκπαίδευση των εφήδων, που θα φοιτούσαν στα Διδασκαλεία. Η εξελισσόμενη προσωπικότητα των σπουδαστών θα έπρεπε να διαποτιστεί με το χριστιανικό ιδεώδες (χριστιανική μόρφωση), το ιδεώδες της αγάπης προς τον συνάνθρωπο και τον Θεό με εκούσια θυσία του ατομικού συμφέροντος. Η διαμόρφωση της διδασκαλικής προσωπικότητας θα έπρεπε να συντελεστεί με την ανάπτυξη των σωματικών και των ψυχικών δυνάμεων έτσι, ώστε οι δυνάμεις αυτές να αρμονιάζονται συμμετρικά και αρμονικά, χωρίς την υπέρμετρη εξέλιξη της μιας κατηγορίας δυνάμεων σε βάρος της άλλης, για να οικοδομηθεί μια εναρμονισμένη σφριγηλή ψυχο - σωματική ολότητα. Η ανάπτυξη των ψυχικών και σωματικών δυνάμεων δεν θα γινόταν ελεύθερα αλλά με κατεύθυνση και με κανόνες, που όριζε η σύγχρονη τότε παιδαγωγική. Και τότε προσδιορίζεται με τη φράση: «διὰ τῆς τῶν σωματικῶν καὶ ψυχικῶν δυνάμεων ἀγωγῆς καὶ ἀναπύξεως κατὰ τοὺς τῆς παιδαγωγικῆς κανόνας». Η αγωγή και η ανάπτυξη των ψυχο - σωματικών δυνάμεων ανάγεται στη γενική μόρφωση των σπουδαστών, που ήταν ασφαλώς απαραίτητη, για να αποκτήσουν ικανότητες να αντιμετωπίζουν τη διδακτέα ύλη στα δημοτικά σχολεία και να έχουν την πνευματική ευεξία του μορφωμένου ανθρώπου.

Η γενική, όμως, μόρφωση δεν ήταν επαρκής για τη συγκρότηση της διδασκαλικής προσωπικότητας των σπουδαστών. Έπρεπε οι σπουδαστές, όπως ορίζεται στον σκοπό, να αποκτούν και τις αναγκαίες παιδαγωγικές γνώσεις και να εφοδιάζονται με πρακτικές υποδείξεις, για να χρησιμοποιούν κατάλληλες μεθόδους διδασκαλίας και αγωγής κατά την άσκηση του διδασκαλικού επαγγέλματος.

16. Περιοδ. «Ο εν Κων)πόλει Ἑλλην. Φιλολ. Σύλλογος», τ. 8ος 1873—74, σελ. 194—241.

Με την υιοθέτηση του χριστιανικού ιδεώδους, με τη γενική μόρφωση και με την παιδαγωγική κατάρτιση το σύστημα μορφώσεως διδασκάλων στα ιδρύματα αυτά εκσυγχρονίζεται και μπορεί να εξασφαλίζει εκλεκτούς εκπαιδευτικούς, που θα ξεύρουν: πότε να διδάξουν, γιατί να το διδάξουν και πώς να το διδάξουν.

Οι απόφοιτοι από τα Διδασκαλεία αυτά θα ήσαν διδάσκαλοι της «εθνικής ή δημοτικής καλουμένης παιδείας», θα ήσαν δηλαδή διδάσκαλοι στην εκπαίδευση του έθνους ή του δήμου, διδάσκαλοι και φωτοδότες στα τέκνα των σκλαβωμένων και ελεύθερων Ελλήνων (σύμπαντος του έθνους) και διδάσκαλοι και φωτοδότες στα παιδιά των πολιτών κάθε τάξεως, στα παιδιά του λαού (δήμου). Γι' αυτό, μαζί με το χριστιανικό ιδεώδες, θα έπρεπε να καλλιεργηθούν το εθνικό, το κοινωνικό και το επιστημονικό ιδεώδες.

VII.- Η ΔΙΟΙΚΗΣΗ ΤΩΝ ΔΙΔΑΣΚΑΛΕΙΩΝ

Την διοίκηση των Ζωγραφείων Διδασκαλείων ασκούσαν τα εξής όργανα¹⁷:

1) Ο ανώτατος επόπτης και επιτηρητής, που ήταν ο ιδρυτής των Διδασκαλείων Χρηστάκης Ζωγράφος.

2) Ο αντιπρόσωπος του ανώτατου επόπτη, που ήταν ο Ηπειρωτικός Φιλεκπαιδευτικός Σύλλογος Κωνσταντινουπόλεως, ο οποίος είχε ως καθήκοντά του τον διορισμό και την παύση του ανώτερου προσωπικού, την έγκριση του ετήσιου γενικού και ειδικού προγράμματος και την ακριβή γνώση της καταστάσεως στα Διδασκαλεία με βάση την ειδική έκθεση του διευθυντού.

3) Οι έφοροι των Διδασκαλείων, τους οποίους εξέλεγε ο Ηπειρωτικός Φιλεκπαιδευτικός Σύλλογος, κάθε τρία χρόνια, μεταξύ ευπολήπτων και λογίων κατοίκων της επαρχίας Αργυροκάστρου. Οι έφοροι ήσαν τέσσερις και είχαν πρόεδρο τον κάθε φορά Μητροπολίτη Δρυινουπόλεως. Έργο των εφόρων ήταν: α) να συνεργάζονται με τον διευθυντή για το πρόγραμμα των μαθημάτων και για την πρόοδο των σπουδαστών, β) να συμμετέχουν στις τακτικές συνεδριάσεις του καθηγητικού συλλόγου, γ) να παρακολουθούν την εκτέλεση των καθηκόντων του προσωπικού, δ) να υποβάλλουν στον Ηπειρωτικό Φιλεκπαιδευτικό Σύλλογο έκθεση για την κατάσταση των διδασκαλείων και προτάσεις για τα κατάλληλα παιδαγωγικά, διοικητικά και οικονομικά μέτρα προς βελτίωση της αποδοτικότητας των ιδρυμάτων και ε) να

17. Περιοδ. «Ο εν Κων)πόλει Ελλ. Φιλ. Σύλλ.», βλ. ανωτ.

διενεργούν την πρόσληψη υπατρόφων από τις εκκλησιαστικές επαρχίες της Ηπείρου.

4) Ο Διευθυντής του τμήματος αρρένων και η Διευθύντρια του τμήματος θηλέων, τους οποίους διορίζε ο Ηπειρωτικός Φιλεκπαιδευτικός Σύλλογος μεταξύ εκείνων των καθηγητών, που είχαν πτυχίο πανεπιστημίου, εγνωσμένη πείρα, διοικητική ικανότητα και φιλολογικές και παιδαγωγικές γνώσεις. Έργο των διευθυντών ήταν: α) να επιτηρούν άμεσα το Διδασκαλείο, β) να συνεργάζονται με τους Εφόρους για τα προγράμματα σπουδών και για την πρόοδο των σπουδαστών, γ) να επιτηρούν τη διδασκαλία των καθηγητών, τις επιδόσεις των σπουδαστών και τη λειτουργία του οικοτροφείου, δ) να συγκαλούν και να προεδρεύουν σε συσκέψεις του διδακτικού προσωπικού και ε) να διδάσκουν μαθήματα ανάλογα προς την ειδικότητά τους.

5) Ο Επιθεωρητής του τμήματος αρρένων και η Επιθεωρήτρια του τμήματος θηλέων, τους οποίους απέστειλε ο Ηπειρωτικός Φιλεκπαιδευτικός Σύλλογος Κωνσταντινουπόλεως κάθε χρόνο και οι οποίοι επιθεωρούσαν τα ιδρύματα, συγκέντρωναν στοιχεία και συνέτασσαν έκθεση για τη λειτουργία και τις ανάγκες των Διδασκαλείων.

VIII.- ΤΟ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟ ΤΩΝ ΔΙΔΑΣΚΑΛΕΙΩΝ¹⁸

1.- ΟΙ ΚΑΘΗΓΗΤΕΣ

α) Προσόντα και καθήκοντα των καθηγητών:

Οι προσλαμβανόμενοι καθηγητές έπρεπε να είχαν φοιτήσει σε πανεπιστήμιο, να παρουσίαζαν κάποιο τίτλο ανώτατων σπουδών και να ήσαν ευσεβείς και ενάρετοι, ώστε, με το ζωντανό παράδειγμά τους, να συντελούσαν στη διάπλαση της ψυχής και του πνεύματος των τροφίμων τους. Τα Διδασκαλεία είχαν συνήθως τέσσερις καθηγητές διαφόρων ειδικοτήτων και δύο διδασκάλισσες (τη μία εργοχείρων και την άλλη βοηθό της διευθυνητριάς του τμήματος θηλέων). Από τους καθηγητές, ο ένας θα έπρεπε να γνωρίζει να διδάσκει γαλλικά, μουσική και ιχνογραφία και μπορεί να ήταν και αλλοδαπός, όταν δεν βρισκόταν ημεδαπός.

Καθήκοντα των καθηγητών ήταν: α) να προσέρχονται κανονικά στο σχολείο, β) να διδάσκουν μαθήματα της ειδικότητός των και στα δύο τμήματα,

18. α) «Φωνή της Ηπείρου», Αθήνα, 16-7-1893. β) Περιοδ. «Ο εν Κων) πόλει Ελλ. Φιλολ. Σύλλ.», τ. 8ος, σελ. 194—241.

γ) να κρατούν σημειώσεις για την επιμέλεια και προκοπή των σπουδαστών,
δ) να μη ασκούν άλλο επάγγελμα, ε) να επιδεικνύουν διαγωγή σύμφωνη με
τον σκοπό των Διδασκαλείων και στ) να συνεργάζονται με τον διευθυντή για
την αποδοτική λειτουργία των ιδρυμάτων.

6) Καθηγητές, που υπηρέτησαν και ως διευθυν-
τές των Διδασκαλείων:

Στο τμήμα αρρένων:

Ι. Ράμμος: 1874—1876
Λεων. Παπανδρέου: 1876—1877
Αθαν. Οικονομίδης: 1878—1879
Αλεξ. Ζαμαρίας: 1879—1890
... Δασαρίτης: 1890—1891

Στο τμήμα θηλέων:

Α. Νέρη: 1874—1876
Μ. Κουτσοουριάδου: 1876—1878
Μ. Μαργαρίτου: 1878—1880
Δημ. Κανταριτζή: 1880—1883
Κλ. Επιφανείου: 1883—1886
Άννα Βορνόζη: 1886—1891

γ) Καθηγητές:

Β. Γούδας: 1874—1880
Ι. Ιωαννίδης: 1874—1877
Α. Γαβριήλ: 1874—1879
Ν. Κώτζης: 1874—1881
Μ. Παπαρρούσης: 1877—1886
Α. Οικονομίδης: 1877—1880, 1890
Κ. Μπογιάς: 1878—1880
Δ. Γκράτσιος: 1880—1886
Δ. Μελιτζανόπουλος: 1880—1883
Ε. Παγούνης: 1881—1886
Β. Παπαχρήστου: 1883—1890
Ν. Πανίδης: 1885—1886
Π. Τσαμίδης: 1885—1886
Κ. Κώτσης: 1886—1891
Ε. Βασιιάδης: 1886—1891
... Τζελέπης: 1889—1891
Αικ. Κουβαρά: 1876—1878

2.- Η ΣΧΟΛΙΚΗ ΕΦΟΡΕΙΑ

α) Πρόεδροι οι Μητροπολίτες Δρυινοπόλεως:

Ματθαίος

Άνθιμος

Κλήμης

Κοσμάς

β) Έφοροι:

Κ. Ντίλιος

Κ. Ντούντας

Κ. Κέντρος

Π. Ζωτίδης

.. Ποτέτσης

3.- ΟΙ ΕΠΙΜΕΛΗΤΕΣ ΚΑΙ ΟΙ ΠΑΙΔΟΝΟΜΟΙ

Ο Επιμελητής για το τμήμα αρρένων και η Επιμελήτρια για το τμήμα θηλέων διορίζονταν από τον Ηπειρωτικό Φιλεκπαιδευτικό Σύλλογο, ανήκαν στην εποπτεία του διευθυντού και της διευθύντριας και είχαν παιδαγωγικές γνώσεις και αρκετές εμπειρίες στα γεωπονικά και τη γυμναστική.

Έργο τους ήταν: α) να διδάσκουν τα μαθήματα της σωματικής αγωγής και της αγρονομικής (γεωπονικών), β) να εποπτεύουν τη διαγωγή των σπουδαστών, να κρατούν σχετικά στοιχεία και να επιβάλλουν ανάλογες ποινές, γ) να διαπιστώνουν φθορές και ζημιές στο υλικό των εκπαιδευτηρίων και να καθιστούν σχετικά ενήμερο τον Διευθυντή και τη Διευθύντρια και δ) να παρακολουθούν την ομαλή και παιδαγωγούσα σχολική ζωή.

Οι Παιδονόμοι βοηθούσαν τους Επιμελητές με καθήκοντα, που όριζε ο Διευθυντής ή η Διευθύντρια.

Στοιχεία και πληροφορίες για τα ονόματα των Επιμελητών και των Παιδονόμων, που υπηρέτησαν στα Διδασκαλεία, δεν έχουμε.

4.- ΟΙ ΚΗΔΕΜΟΝΕΣ

Το έργο του Προσωπικού των Διδασκαλείων συνέδραμαν οι Κηδεμόνες των σπουδαστών.

Κηδεμόνες ήταν γονείς ή επίτροποι των σπουδαστών, οι οποίοι με αίτησή τους, που θεωρούσαν οι εκκλησιαστικοί επίτροποι της Κοινότητάς των, ζητούσαν την εισαγωγή του εφήβου στο Διδασκαλείο, δήλωναν την εγγύησή τους

για το ήθος και τον χαρακτήρα του υποψηφίου και αναλαμβάναν την ευθύνη για κάθε παρεκτροπή του και για την εκτέλεση της υποχρεώσεώς του να υπηρετήσει, μετά την αποφοίτησή του, ως έμμισθος διδάσκαλος σε σχολεία, που θα όριζε ο Ηπειρωτικός Σύλλογος.

ΙΧ.- ΟΙ ΣΠΟΥΔΑΣΤΕΣ

1.- Στα Ζωγράφεια Διδασκαλεία γίνονταν δεκτοί: α) άρρενες ηλικίας 15—23 ετών κάτοχοι ενδεικτικού Β' τάξεως Γυμνασίου και φοιτούσαν επί τρία χρόνια (τρεις τάξεις) και β) θήλεις ηλικίας 12 ετών και άνω με ενδεικτικό Β' τάξεως τουλάχιστον Ελληνικού Σχολείου και φοιτούσαν επί τέσσερα χρόνια (τέσσερις τάξεις). Δεκτοί στα εκπαιδευτήρια, χωρίς περιορισμό ηλικίας, ήσαν και διδάσκαλοι, που ήθελαν, κατόπιν επιλογής, να φοιτήσουν, για να συμπληρώσουν τις γνώσεις των¹⁹.

2.- Οι σπουδαστές και οι σπουδάστριες προέρχονταν από τις εκκλησιαστικές επαρχίες της Ηπείρου (Δρυϊνουπόλεως, Ιωαννίνων, Νικοπόλεως, Παραμυθιάς, Βελλάς και Κονίτσης, Βελεγράδων, Κορυτσάς, Πρεμετής, Δυρραχίου, Γρεβενών).

Από αυτούς, 30 άρρενες και 30 θήλεις ήσαν υπότροφοι του Χρηστάκη Ζωγράφου απολαμβάνοντας δωρεάν σπουδές, διαμονή, διατροφή, ενδυμασία και διδλία. Κάθε εκκλησιαστική διοίκηση, σε κάθε πέντε χρόνια, εξέλεγε με κλήρωση 3 άρρενες και 3 θήλεις εφήβους από την περιοχή της, με σειρά διαμερισμάτων κατόπιν κληρώσεως, έως ότου συμπληρωθούν οι 30 άρρενες και οι 30 θήλεις. Οι υπότροφοι σπουδαστές ήσαν υποχρεωμένοι να εργαστούν ως διδάσκαλοι, επί 5 έτη, με ορισμένο μισθό, σε χωριά ή κωμοπόλεις της Ηπείρου, που θα όριζε ο Ηπειρωτικός Φιλεκπαιδευτικός Σύλλογος Κωνσταντινούπολεως.

Στα Οικοτροφεία ήσαν δεκτοί και έφηβοι καταβάλλοντες το ποσό των 10 λερών το έτος για τα έξοδα διατροφής, διαμονής και περιποιήσεως, εφ' όσον είχαν «συστατικά κασιμότητος, χρηστοηθείας και επιμελείας».

Το Επαρχιακό Ταμείο Δρυϊνουπόλεως διατηρούσε στα Διδασκαλεία 10 υποτρόφους.

Ο εκκλησιαστικός ηγέτης Δρυϊνουπόλεως Μητροπολίτης Ματθαίος Πετρίδης διατηρούσε, επί σειράν ετών, έναν υπάτροφο.

Στα σχολεία φοιτούσαν ακόμη 20—30 έφηβοι από τα γειτονικά χωριά,

19. α) Περισδ. «Ο εν Κων) πόλει Ελλ. Φιλ. Σύλλ.», τ. 8ος 1873—74. β) «Φωνή της Ηπείρου», Αθήνα, 9-7-1893, 16-7-1893.

οι οποίοι, επιστρέφοντας κάθε βράδυ στην οικογένειά τους, διέμεναν στα σπίτια τους.

Επίσης, 20—30 παιδιά και έφηβοι από το Κεστοράτι φοιτούσαν στα Ζωγράφεια Εκπαιδευτήρια.

Με τα παραπάνω ευεργετικά μέτρα εύρισκαν δυνατότητες σπουδών ευφείς και πτωχοί έφηβοι (άρρενες και θήλεις) από όλα τα διαμερίσματα της Ηπείρου.

3.- Οι υποψήφιοι για φοίτηση στα Διδασκαλεία έπρεπε, όλοι ανεξαιρέτως, να παρουσιάζουν ενδείξεις ευσεβείας και ήθους και να είναι υγιείς, αρτιμελείς και καλλίφωνοι. Κατόπιν προσκλήσεως, προσέρχονταν στην πλησιέστερη πόλη ή κωμόπολη έχοντας μαζί τους διάφορα παραστατικά στοιχεία και υποβάλλονταν σε προφορικές και γραπτές εξετάσεις ενώπιον επιτροπής, που συγκροτούσε η διοίκηση κάθε εκκλησιαστικής επαρχίας. Τα σχετικά πρακτικά της επιλογής αποστέλλονταν στη Σχολική Εφορεία, η οποία τα ενέκρινε.

Οι επιλεγόμενοι ως υπότροφοι σπουδαστές και σπουδάστριες φοιτούσαν στα Εκπαιδευτήρια και διέμεναν στα Οικοτροφεία ως δοκιμοί επί ένα χρόνο, υπηρετούσαν επί μία ώρα την εβδομάδα στο πρώτο δημοτικό σχολείο και, μετά το έτος της δοκιμασίας, κατατάσσονταν στους τροφίμους ή αποστέλλονταν στα σπίτια τους ως ακατάλληλοι.

Οι ιδιοσυντήρητοι σπουδαστές και οι υπότροφοι των Κοινοτήτων επλήρωναν τα τροφεία τους, συμμορφώνονταν στις διατάξεις του Κανονισμού και, μετά το τέλος των σπουδών τους, δεν είχαν καμμία υποχρέωση προς τον Ηπειρωτικό Φιλεκπαιδευτικό Σύλλογο.

Χ.- Η ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΤΩΝ ΜΑΘΗΜΑΤΩΝ

1. ΟΙ ΣΤΟΧΟΙ ΚΑΙ Η ΜΕΘΟΔΟΣ ΤΗΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ

Η διδασκαλία των μαθημάτων απέδλεπε στη μόρφωση των ψυχικών και σωματικών ικανοτήτων των σπουδαστών, την απόκτηση χρήσιμων γνώσεων και την προπαρασκευή για την εφαρμογή των γνώσεων αυτών στο διδασκαλικό λειτούργημα²⁰.

Οι καθηγητές μπορούσαν να ρυθμίζουν τη διδακτική μέθοδο στο μάθημά τους σε συνεργασία με τον Διευθυντή ή την Διευθύντρια και σύμφωνα με τον γενικό σκοπό και τις βασικές αρχές των Διδασκαλείων.

20. Περιοδ. «Ο εν Κων)λει Ελλ. Φιλ. Σύλλ.», τ. 8ος 1873—74, σελ. 220—241.

Οπωσδήποτε, όλοι οι καθηγητές φρόντιζαν να διδάσκουν με απλό τρόπο, με συσχετίσεις, με επαγωγικές διαδικασίες και με αποφυγή περιττολογιών και προτιμούσαν να χρησιμοποιούν τα πραγματικά αντικείμενα παρά τους πίνακες και τις εικόνες των πραγμάτων.

Στο άρθρο 28 του Κανονισμού αναφέρονται τα εξής για τη μέθοδο διδασκαλίας:

«Άρθρον 28. Ἡ διδασκαλία ἐστὶν ἀπλῆ καὶ σύμμετρος, πᾶν τὸ περιττὸν ἀποφεύγουσα, συναιροῦσα δὲ πᾶ καθ' ἑαυτὸ συγγενῆ· ἡ πραγματικὴ δὲ μέθοδος ἢ ἡ διδασκαλία διὰ πᾶν πραγμάτων προτιμότερα ἐστὶ πῆς διὰ πινάκων καὶ εἰκόνων τῶν πραγμάτων».

2.- ΤΑ ΜΑΘΗΜΑΤΑ

Στις τρεις τάξεις του τμήματος αρρένων και στις τέσσερις τάξεις του τμήματος θηλέων διδάσκονταν τα εξής μαθήματα:

- α) Θρησκευτικά
- β) Αρχαία και νέα ελληνική γλώσσα
- γ) Γαλλική και τουρκική γλώσσα
- δ) Γεωγραφία
- ε) Ιστορία
- στ) Φυσικές επιστήμες
- ζ) Μαθηματικά
- η) Παιδαγωγική
- θ) Ιστορία της παιδαγωγικής
- ι) Στοιχεία ανθρωπολογίας (φυσικής ιστορίας)
- ια) Πολιτική οικονομία
- ιβ) Καλλιτεχνικά
- ιγ) Μουσική (ευρωπαϊκή και εκκλησιαστική)
- ιδ) Γυμναστική
- ιε) Αγρονομική (γεωπονικά)
- ιστ) Γυναικεία εργόχειρα στο τμήμα θηλέων
- ιζ) Ψυχολογία
- ιη) Λογική
- ιθ) Παιδαγωγικό φροντιστήριο
- κ) Πρακτικές ασκήσεις στο πρότυπο δημοτικό σχολείο.

3.- Η ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΤΩΝ ΜΑΘΗΜΑΤΩΝ ΚΑΤΑ ΤΑΞΕΙΣ

Α) ΣΤΟ ΤΜΗΜΑ ΑΡΡΕΝΩΝ

Αη τάξη αρρένων

α) Θρησκευτικά,	ώρες την εβδομάδα:	2
β) Ελληνικά,	» » » :	9
γ) Γαλλικά και τουρκικά,	» » » :	6
δ) Παιδαγωγική,	» » » :	1
ε) Γεωγραφία Ελλάδας - Τουρκίας,	» » » :	2
στ) Ελληνική ιστορία,	» » » :	2
ζ) Αριθμητική και σταθμά και μέτρα,	» » » :	2
η) Στοιχεία φυσικής ιστορίας,	» » » :	2
θ) Καλλιγραφία και ιχνογραφία,	» » » :	4
ι) Μουσική,	» » » :	2
ια) Γυμναστική,	» » » :	4
ιβ) Πρακτικές ασκήσεις στο πρότυπο δημοτικό σχολείο		

Βη τάξη αρρένων

α) Θρησκευτική Κατήχηση,	ώρες την εβδομάδα:	2
β) Ελληνικά (αρχαία και νέα),	» » » :	9
γ) Γαλλικά και τουρκικά,	» » » :	6
δ) Παιδαγωγική,	» » » :	2
ε) Ελληνική και ρωμαϊκή ιστορία,	» » » :	2
στ) Σταθμά και μέτρα - Άλγεβρα,	» » » :	2
ζ) Φυσική,	» » » :	1
η) Καλλιγραφία και ιχνογραφία,	» » » :	3
θ) Μουσική,	» » » :	3
ι) Γυμναστική και κηπουρική,	» » » :	4
ια) Παιδαγωγικό φροντιστήριο,	» » » :	1
ιβ) Πρακτ. ασκήσεις στο πρότυπο δημοτ. σχολείο		

Γη τάξη αρρένων

α) Εκκλησι. ιστορία και χριστ. ηθική,	ώρες την εβδομάδα:	2
β) Ελληνικά (αρχαία και νέα),	» » » :	6
γ) Γαλλικά και τουρκικά,	» » » :	6
δ) Ιστορία της παιδαγωγικής,	» » » :	3

ε) Στοιχεία γεωμετρίας,	»	»	»	:	2
στ) Ψυχολογία και λογική (φιλοσοφικά)	»	»	»	:	2
ζ) Φυσική ιστορία και χημεία,	»	»	»	:	2
η) Καλλιγραφία και ιχνογραφία,	»	»	»	:	3
θ) Μουσική,	»	»	»	:	2
ι) Στοιχεία πολιτικής οικονομίας,	»	»	»	:	1
ια) Γυμναστική και αγρονομική,	»	»	»	:	3
ιβ) Παιδαγωγικό φροντιστήριο,	»	»	»	:	1
ιγ) Πρακτ. ασκήσεις στο πρότυπο δημ. σχολείο.					

Β) ΣΤΟ ΤΜΗΜΑ ΘΗΛΕΩΝ

Αη τάξη θηλέων

α) Θρησκευτικά,	ώρες την εβδομάδα:	2
β) Ελληνικά (αρχαία και νέα),	»	9
γ) Γραμματική και συντακτικό,	»	4
δ) Γεωγραφία Ελλάδας και Τουρκίας,	»	3
ε) Αριθμητική,	»	2
στ) Καλλιτεχνικά,	»	4
ζ) Εργόχειρα,	»	6
η) Μουσική,	»	2
θ) Γυμναστική,	»	2

Βη τάξη θηλέων

α) Θρησκευτικά,	ώρες την εβδομάδα:	2
β) Ελληνικά (αρχαία και νέα),	»	8
γ) Γαλλικά,	»	3
δ) Παιδαγωγικά,	»	1
ε) Γεωγραφία Ελλάδας και Τουρκίας,	»	3
στ) Ελληνική ιστορία,	»	3
ζ) Αριθμητική,	»	1
η) Στοιχεία φυσικής ιστορίας,	»	2
θ) Καλλιγραφία και ιχνογραφία,	»	4
ι) Εργόχειρα,	»	5
ια) Μουσική,	»	2
ιβ) Γυμναστική,	»	4
ιγ) Πρακτ. ασκήσεις στο πρότυπο δημ. σχολείο.		

Γη τάξη θηλέων

α) Κατήχηση,	ώρες την εβδομάδα:	2
β) Ελληνικά (αρχαία και νέα),	» » » :	9
γ) Γαλλικά,	» » » :	3
δ) Παιδαγωγικά,	» » » :	1
ε) Ελληνική και ρωμαϊκή ιστορία,	» » » :	2
στ) Αριθμητική,	» » » :	3
ζ) Φυσική,	» » » :	2
η) Καλλιγραφία και ιχνογραφία,	» » » :	4
θ) Εργόχειρα,	» » » :	4
ι) Μουσική,	» » » :	4
ια) Γυμναστική και κηπουρική,	» » » :	4
ιβ) Παιδαγωγικό φροντιστήριο,	» » » :	1
ιγ) Πρακτ. ασκήσεις στο πρώτ. δημοτ. σχολείο.		

Δη τάξη θηλέων

α) Εκκλησ. ιστορία και χριστιαν. ηθική,	ώρες την εβδομάδα:	2
β) Ελληνικά (αρχαία και νέα),	» » » :	8
γ) Γαλλικά,	» » » :	3
δ) Παιδαγωγικά,	» » » :	2
ε) Στοιχεία γεωμετρίας,	» » » :	2
στ) Ψυχολογία και λογική (φιλοσοφικά),	» » » :	2
ζ) Φυσική ιστορία και χημεία,	» » » :	2
η) Καλλιγραφία και ιχνογραφία,	» » » :	2
θ) Εργόχειρα,	» » » :	3
ι) Οικιακή οικονομία,	» » » :	1
ια) Μουσική,	» » » :	4
ιβ) Γυμναστική και αγρονομική,	» » » :	3
ιγ) Παιδαγωγικό φροντιστήριο,	» » » :	1
ιδ) Πρακτικές ασκήσεις στο πρότυπο δημοτικό σχολείο.		

4. ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΔΙΑΠΙΣΤΩΣΕΙΣ ΣΤΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΑΘΗΜΑΤΩΝ

Οι διδάσκοντες καθηγητές συνέτασαν, με βάση τα ανωτέρω, το εβδομαδιαίο ωρολόγιο πρόγραμμα, φρόντιζαν να δίνουν συμμετρική έκταση στα διάφορα κεφάλαια του μαθήματός των και χρησιμοποιούσαν κατάλληλα και εγκεκριμένα διδακτικά εγχειρίδια, που έστελλε ο Ηπειρωτικός Φιλεκπαιδευτικός Σύλλογος.

Στα άρθρα 31—50 του Κανονισμού λειτουργίας των εκπαιδευτηρίων επισημαίνεται η αξία κάθε μαθήματος και διατυπώνονται σύντομες πρακτικές οδηγίες για τους διδάσκοντες.

Έτσι, τα θρησκευτικά και τα ελληνικά, που αποτελούσαν τότε τη βάση της δημοτικής εκπαίδευσης, έπρεπε να διδάσκονται στους σπουδαστές - μέλλοντες διδασκάλους σε μεγάλη έκταση και με ιδιαίτερη επιμέλεια. Η διδασκαλία των θρησκευτικών: α) περιλάμβανε την ιερά ιστορία, την κατήχηση, την εκκλησιαστική ιστορία, τη μελέτη της Αγίας Γραφής και την χριστιανική ηθική, β) επιδίωκε τη μόρφωση του νου και της καρδιάς των σπουδαστών με τις αρχές της ιερής πίστεως και τις παραδόσεις των πατέρων της Εκκλησίας και γ) συνδύαζε τις θεωρητικές γνώσεις με τα ηθικά στοιχεία του χριστιανικού βίου. Η διδασκαλία των ελληνικών περιλάμβανε: α) τη διδασκαλία αρχαίων ιστορικών, ρητορικών και δραματικών έργων και κειμένων νεότερων ποιητών και συγγραφέων, β) την άσκηση στην άπταιστη και ωραία γραφή της νεοελληνικής γλώσσας, γ) την απαγγελία ρητορικών γυμνασμάτων και δ) την άσκηση στην εκφώνηση θρησκευτικών και εθνικών λόγων.

Η διδασκαλία των θρησκευτικών και των ελληνικών επιδίωκε την καλλιέργεια στις ψυχές των σπουδαστών του ιδεώδους του χριστιανικού και νεοκλασσικού ανθρωπισμού (τελείωση του ανθρώπου με τις αξίες του χριστιανικού και του ελληνικού πολιτισμού).

Τα μαθήματα της φυσικής, της χημείας, της φυσικής ιστορίας, της αριθμητικής και της γεωμετρίας καταλάμβαναν στο πρόγραμμα αξιόλογη θέση, γιατί είχαν εκτιμηθεί οι συνέπειες στον πρακτικό βίο των εξελισσόμενων κατά τον 19ο αιώνα θετικών επιστημών και γιατί στοιχεία από τα πορίσματα των επιστημών αυτών έπρεπε να είναι ικανοί οι μέλλοντες διδάσκαλοι να διδάσκουν στα δημοτικά σχολεία. Με τα μαθήματα αυτά θα ήταν δυνατόν οι σπουδαστές να καλλιεργήσουν την «οξύτητα της κρίσεως», τη «λογική ακρίβεια» και την ερευνητική τους ικανότητα και να διαλύσουν προλήψεις και δεισιδαιμονίες. Και όλα αυτά σκόπευαν στην εμφύτευση του ιδεώδους του επιστημονικού ανθρωπισμού (ολοκλήρωση του ανθρώπου με τα επιτεύγματα των επιστημών).

Τα μαθήματα της ιστορίας, της γεωγραφίας, της πολιτικής οικονομίας και των ξένων γλωσσών, κατείχαν ανάλογη θέση στο πρόγραμμα, γιατί οι σπουδαστές έπρεπε να αποκτήσουν ευρύτερες γνώσεις για τον εθνικό και ευρύτερο χώρο τους, για τα σύγχρονα οικονομικο - κοινωνικά ζητήματα και για τις προόδους του πολιτισμού και να είναι σε θέση να επικοινωνούν με αλλοεθνείς. Έτσι, θα μπορούσαν αύριο ως διδάσκαλοι στα χωριά να είναι αντικειμενικοί ερμηνευτές των κοινωνικών πραγμάτων και πρόθυμοι φωτοδότες σε μικρούς και μεγάλους.

Απαραίτητη, επίσης, ήταν και η διδασκαλία, με επαρκείς ώρες κάθε

εβδομάδα, των μαθημάτων της καλλιγραφίας, της ιχνογραφίας, της μουσικής, της γυμναστικής, των γεωπονικών (αγρονομικής) και των εργοχείρων (για τα θήλεα), για να αποκτήσουν οι σπουδαστές και οι σπουδάστριες πρακτικές γνώσεις και δεξιότητες, τις οποίες ανάλογα θα δίδασκαν και θα καλλιεργούσαν στους μαθητές των δημοτικών σχολείων. Επί πλέον, τα μαθήματα αυτά θα επέφεραν ευεργετικά αποτελέσματα και στην οικοδόμηση της ψυχοσωματικής οντότητας των σπουδαστών με την ανάπτυξη του καλαισθητικού συναίσθηματος και της κοινωνικότητας, την εξημέρωση της ψυχής και την ενίσχυση της υγείας και της ευρωστίας του σώματός των.

Τέλος, τα μαθήματα της φιλοσοφίας (λογικής), της παιδαγωγικής, της ιστορίας της παιδαγωγικής και της ψυχολογίας, το παιδαγωγικό φροντιστήριο και οι πρακτικές ασκήσεις στο πρότυπο δημοτικό σχολείο και νηπιαγωγείο, μαθήματα πρακτικά και θεωρητικά με φιλοσοφικές και χριστιανικές απόψεις και σχολικές εμπειρίες και ασκήσεις, παρείχαν την απαραίτητη φιλοσοφική και παιδαγωγική μόρφωση και καλλιεργούσαν τις ικανότητες για την εξάσκηση του διδασκαλικού λειτουργήματος.

Η διδασκαλία των μαθημάτων στο τμήμα των θηλέων διέφερε ως προς την ποσότητα. Οι καθηγητές προσπαθούσαν να επιλέγουν την κατάλληλη για τα θήλεα ύλη από τα κεφάλαια του μαθήματός των, φρόντιζαν να αποφεύγουν τη σχολαστικότητα και την ξηρή διδασκαλία και τηρούσαν φυσική γαλήνη και ιλαρότητα συνδυασμένη με ανδρική σοβαρότητα, όταν ήσαν άνδρες.

Από το σύνολο των διδασκόμενων μαθημάτων και τις σχετικές αναλύσεις και οδηγίες του Κανονισμού καταφαίνεται ότι στα Ζωγράφεια Διδασκαλεία έχομε: α) μαθήματα εκπαιδευτικής φιλοσοφίας (ιστορία της παιδαγωγικής, θεωρία της παιδαγωγικής, ελληνικά με τις φιλοσοφικές θέσεις αρχαίων και νεότερων συγγραφέων, θρησκευτικά, λογική κ.λπ.), για να υπηρετείται ο σκοπός της αγωγής με το ιδεώδες του χριστιανικού, νεοκλασσικού και επιστημονικού ανθρωπισμού, που είχε υιοθετηθεί τότε, β) μαθήματα γενικής μορφώσεως και δεξιοτήτων (γλωσσικά, θρησκευτικά, μαθηματικά, φυσική, γεωμετρία, χημεία, φυσική ιστορία, γεωγραφία, ιστορία, πολιτική οικονομία, καλλιτεχνικά, μουσική, γυμναστική, αγρονομική, εργόχειρο), για να οικοδομηθεί η πνευματική προσωπικότητα των σπουδαστών και για να αποδούν ικανοί οι μέλλοντες διδάσκαλοι να αντιμετωπίζουν τη διδακτέα ύλη στα δημοτικά σχολεία, και γ) μαθήματα παιδαγωγικής κατάρτισεως (παιδαγωγική, ψυχολογία, ιστορία παιδαγωγικής, παιδαγωγικό φροντιστήριο και πρακτικές ασκήσεις στο πρότυπο δημοτικό σχολείο και νηπιαγωγείο), για να αποκτήσουν οι σπουδαστές τη μέθοδο διδασκαλίας των μαθημάτων του δημοτικού σχολείου και του νηπιαγωγείου.

Από όλα τα παραπάνω, διαπιστώνεται ότι στα εκπαιδευτήρια αυτά έχει συντελεστεί διδακτικό έργο, που απέβλεπε όχι μόνο στην ανάπτυξη των ψυ-

χο - φυσικών δυνάμεων των σπουδαστών αλλά και στη φιλοσοφική, γενική και παιδαγωγική μόρφωσή τους, την απαραίτητη και κατάλληλη μόρφωση, για να αντιμετωπίζουν: το τί, το γιατί και το πώς της διδασκαλίας (διδακτέα ύλη, σκοπός διδασκαλίας και μέθοδος διδακτικής εργασίας). Αν, μάλιστα, λάβομε υπόψη μας ότι σήμερα τα εκπαιδευτικά ιδρύματα, που μορφώνουν διδασκάλους, περιλαμβάνουν στα προγράμματά τους, όπως αναφέραμε στο πρώτο κεφάλαιο, τρεις κύκλους μαθημάτων ήτοι μαθήματα εκπαιδευτικής φιλοσοφίας, γενικής μορφώσεως και παιδαγωγικής κατάρτισεως, μπορούμε να δεχθούμε ότι ο Ηπειρωτικός Φιλεκπαιδευτικός Σύλλογος και οι διδάσκοντες στα Ζωγράφεια Διδασκαλεία είχαν συλλάβει ορθά τους στόχους των εκπαιδευτηρίων αυτών και είχαν υιοθετήσει πλήρες και κατάλληλο πρόγραμμα μαθημάτων για τη μόρφωση διδασκάλων με τα επιστημονικά δέβαια δεδομένα της εποχής εκείνης.

Τα μέσα, όμως, για την αγωγή των παιδιών και εφήβων είναι έμμεσα και άμεσα. Στα έμμεσα μέσα περιλαμβάνεται η διδασκαλία μαθημάτων, την οποία παρουσιάσαμε και αξιολογήσαμε. Θα πρέπει, επομένως, να ιδούμε και τα άμεσα μέσα αγωγής στα Ζωγράφεια διδασκαλεία, όπως είναι η σχολική ζωή, τα παιδονομικά μέτρα και το παράδειγμα των διδασκόντων. Τότε, θα έχομε πληρέστερη εικόνα για το όλο σύστημα μόρφωσης διδασκάλων στις σχολές αυτές. Η παρουσίαση και η αξιολόγηση αυτών των άμεσων μέσων αγωγής θα γίνουν σε επόμενες σελίδες.

XI.- Η ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ, ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ ΚΑΙ Η ΟΡΓΑΝΟΘΗΚΗ

Ο Ηπειρωτικός Φιλεκπαιδευτικός Σύλλογος φρόντιζε για τον εφοδιασμό των καθηγητών, της βιβλιοθήκης και των σπουδαστών με κατάλληλα βοηθητικά βιβλία²¹.

Σύμφωνα με τα υπ' αριθ. 60 και 61 άρθρα του Κανονισμού, η Βιβλιοθήκη των Διδασκαλείων περιείχε: α) έργα των αρχαίων και νεότερων Ελλήνων ποιητών και πεζογράφων, β) εγκεκριμένα διδακτικά βιβλία για τη μέση και τη δημοτική εκπαίδευση, γ) παιδαγωγικά συγγράμματα στην ελληνική και γαλλική γλώσσα και δ) περιοδικά και εφημερίδες στην ελληνική, γαλλική και τουρκική γλώσσα.

Κατάλληλα βιβλία για την εκπαίδευση, την εποχή εκείνη, εξέδιδαν ή ενέκριναν: α) ο Σύλλογος προς διάδοσιν των Ελληνικών Γραμμάτων στην Αθήνα, β) ο Ελληνικός Φιλολογικός Σύλλογος Κωνσταντινουπόλεως με το Κα-

²¹. Βλ. Κανονισμό λειτουργίας των Διδ)λείων, περιοδ. «Ο εν Κων)λει Ελλην. Φιλ. Σύλλ.», τ. 8ος 1873—74, σελ. 230.

ραπάνειο Διαγώνισμα (προσφορά Κ. Καραπάνου για βραβεία συγγραφής βοηθητικών βιβλίων), γ) Σύλλογοι των αποδήμων στην Κωνσταντινούπολη, στην Αθήνα, στη Βενετία κ.λ.π., δ) ορισμένοι συγγραφείς με ενισχύσεις Κοινοτήτων, Αδελφοτήτων και Μητροπόλεων και ε) εκδότες βιβλίων.

Αναφέρουμε τα κυριότερα βοηθητικά βιβλία, που σχετίζονται με τα διδασκόμενα μαθήματα στα Ζωγράφεια Διδασκαλεία και στα δημοτικά σχολεία και νηπιαγωγεία και τα οποία κυκλοφορούσαν την εποχή εκείνη και ήταν δυνατόν να χρησιμοποιούνται από τους καθηγητές, σπουδαστές και διδασκάλους:

1. Γ. Παπαδοπούλου, Δοκίμιον πρακτικῶν παιδαγωγικῶν ὁδηγιῶν, Ἀθήνησι, 1865.
2. Γ. Κωνσταντινίδου, Μαθήματα περὶ ἀντικειμένων πρὸς ἀνάπτυξιν ἰδεῶν κατὰ τὴν μέθοδον τοῦ Πισταλόζη (ἐκ τοῦ ἀγγλικοῦ).
3. Ι. Κοκκῶνη, Ταχυμαθητικὴ (πίνακες ἀναγνώσεως με φθογγικὴν μέθοδον γιὰ τὰ φωνήεντα καὶ μονοσύλλαβη γιὰ τὰ σύμφωνα (θη - γα - δε).
4. Γ. Κωνσταντινίδου, Ἐγχειρίδιον ἤτοι ἐρμηνεία περὶ ἀναγνώσεως (Συλλ. πρὸς διάδοσιν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων, Ἀθήναι).
5. Γ. Σοφοκλῆ, Παιδικὴ βιβλιοθήκη (μέθοδος ἀναγνώσεως, φθογγικὴ γιὰ φωνήεντα καὶ σύμφωνα, καὶ μεθοδικὴς ὁδηγίαι γιὰ τὴν γραφὴν).
6. Κ. Ξανθοπούλου, Χειρόγραφος πραγματεία (γιὰ τὴν γραφὴν).
7. Σ. Λεοντιάδος, Χρηστομάθεια Κορασιακὴ, ἐν Σμύρνῃ 1873.
8. Γ. Γεράκη, Γραμματικὴ Ἑλληνικὴ τῆς ἡμετέρας γλώσσης, 1871 (Συλλ. πρὸς διάδοσιν Ἑλλήν. Γραμμάτων).
9. Α. Σακελλαρίου, Γραμματικὴ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης, 1863.
10. COSSON, Ἀριθμητικὴ γεωργικὴ.
11. SCHREBER, μεταφρ. στα ἑλληνικά, Γυμναστικὴ.
12. Ἰχνογραφία, μεταφρ. ἀπὸ τὰ γερμανικά.
13. Συλλόγου πρὸς διάδοσιν τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων: ἀρχαῖοι ποιηταὶ καὶ πεζογράφοι με σχόλια (35 τόμοι ἔργων Αἰσχύλου, Σοφοκλῆ, Εὐριπίδου, Ἡσιόδου, Πλάτωνα, Ξενοφῶντα καὶ Λυσία).
14. Συλλόγου πρὸς διάδοσιν τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων: Ὁδηγὸς Νηπιαγωγείων, Ἀλφαβητάριον, Ἀριθμητικὴ, Ἱερὰ Ἱστορία, Ἑλληνικὴ Ἱστορία, Ὁδηγίαι διὰ τὴν διδασκαλίαν τῆς γεωγραφίας, Ὁδηγίαι διὰ τὴν διδασκαλίαν τῆς ἀριθμητικῆς, Γραμματικὴ, Ἑλληνικὴ Χρηστομάθεια, Φυσικὴ καὶ χημεία, Φυσικὴ Ἱστορία, Συλλογὴ ἀσμάτων, Καλλιγραφία, Ἰχνογραφία, Παιδιὰ κατὰ τὸ σύστημα Φραϊμπελ, Ὑγιεινὴ, Κηπουρικὴ, Ἀναγνωσματάριον πρὸς χρῆσιν τοῦ λαοῦ κ.λ.π.

Εἰδικὴ αἴθουσα τῶν διδασκῆριων εἶχε διατεθεῖ γιὰ τὴν λειτουργίαν τῆς βιβλιοθήκης. Ἡ βιβλιοθήκη λειτουργοῦσε καὶ ὡς ἀναγνωστήριον, ορισμένους η-

μέρες και ώρες, για τους σπουδαστές και τις σπουδάστριες των ανωτέρων τάξεων.

Σε ειδικό χώρο των διδακτηρίων είχε τοποθετηθεί και λειτουργούσε Οργανοθήκη, η οποία περιλάμβανε τα κυριότερα όργανα, πίνακες, ορυκτά, φυτικές ύλες, χάρτες, εικόνες και διάφορα αντικείμενα για τη διδασκαλία μαθημάτων των φυσικών επιστημών και της πραγματογνωσίας. Οι διδάσκοντες ήσαν υποχρεωμένοι, σύμφωνα με το σχετικό άρθρο του Κανονισμού, να προτιμούν, κατά τη διδασκαλία τους, τα συγκεκριμένα και φυσικά αντικείμενα και, σε περίπτωση ελλείψεως αυτών, τις εικόνες και τις παραστάσεις των.

XII.- Η ΣΧΟΛΙΚΗ ΖΩΗ

1.- Η ζωή στο οικοτροφείο.

Οι περισσότεροι σπουδαστές ζούσαν στο οικοτροφείο ως υπότροφοι του Ευεργέτη, των Κοινοτήτων και των Μητροπόλεων.

Ο κάθε οικοτρόφος σπουδαστής έφερε από την οικογένειά του στρώμα, σεντόνια, κουβέρτες, ενδυμασία, εσώρουχα και άλλα χρήσιμα αντικείμενα. Στους εντελώς απόρους όλα αυτά παρέχονταν από την επιχορήγηση του Ευεργέτη.

Σε τακτικά χρονικά διαστήματα, οι οικοτρόφοι άλλασσαν τα ρούχα και τα σεντόνια τους, καθάριζαν το σώμα τους και ευπρέπιζαν τον κοιτώνα τους.

Το ημερήσιο ωράριο της ζωής των στο οικοτροφείο είχε ως εξής²²:

- α) Εγερτήριο: 5.30 π.μ. (τον χειμώνα) και 5 π.μ. το θέρος.
- β) Ατομική καθαριότητα και ευπρεπισμός κοιτώνων: 5.30 — 6 π.μ.
- γ) Πρωινή προσευχή, ψαλμοί και άσματα: 6 π.μ.
- δ) Πρωινό ρόφημα στο εστιατόριο: 6.15 π.μ.
- ε) Πρωινή μελέτη: 6.30 — 8 π.μ.
- στ) Παρακολούθηση μαθημάτων: 8 π.μ. έως 12 μ.
- ζ) Γεύμα: 12 μ. — 12.30 μ.μ.
- η) Ελεύθερος χρόνος: 12.30 — 1.30 μ.μ.
- θ) Μεσημερινή μελέτη: 1.30 — 2 μ.μ.
- ι) Παρακολούθηση μαθημάτων: 2 — 4.30 μ.μ.
- ια) Ελεύθερος χρόνος: 4.30 — 6 μ.μ.
- ιβ) Απογευματινή μελέτη: 6 — 8 μ.μ.
- ιγ) Δείπνο: 8 μ.μ.

22. Βλ. Κανονισμό λειτουργίας, όπως ανωτ.

ιδ) Βραδινή μελέτη: 8.30 — 9.30 μ.μ.

ιε) Κατάκλιση - ύπνος: 9.30 ή 10 μ.μ.

Η τροφή στα γεύματά τους ήταν επαρκής και υγιεινή.

Κατά τον ελεύθερο χρόνο τους, έπαιζαν στην αυλή, καλλιεργούσαν τον σχολικό κήπο και πραγματοποιούσαν περιπάτους και εκδρομές.

Σε περίπτωση ασθενείας των οικοτρόφων, παρέχονταν ιατρική και νοσοκομειακή περίθαλψη.

2.- Η μελέτη των μαθημάτων

Η μελέτη των μαθημάτων από τους σπουδαστές και η εκτέλεση των σχολικών καθηκόντων τους ήταν: α) υποχρεωτική και επιβλεπόμενη και β) προαιρετική κατά τον ελεύθερο χρόνο τους.

Στην προηγούμενη παράγραφο είδαμε τις ώρες της υποχρεωτικής και επιβλεπόμενης μελέτης (6.30 — 8 π.μ., 1.30 — 2 μ.μ., 6 — 8 μ.μ., 8.30 — 9.30 μ.μ.).

Οι σπουδαστές μελετούσαν σε ειδικές αίθουσες (μελετητήρια) ή στο εστιατόριο ανάλογα με τον αριθμό τους.

Ο επιμελητής και ο παιδονόμος επιτηρούσαν τη μελέτη των σπουδαστών, ώστε να εξασφαλίζεται ησυχία και τάξη.

Ο διευθυντής και οριζόμενοι καθηγητές έλυγαν απορίες των σπουδαστών κατά τη μελέτη τους σε τακτή ώρα ή μετά τη λήξη της ώρας μελέτης.

Το διδακτικό και το εποπτικό προσωπικό προσπαθούσε να εμπνεύσει στους σπουδαστές την αγάπη στο βιβλίο και το ενδιαφέρον για τα σχολικά καθήκοντα, ώστε η μελέτη να γίνεται αυθόρμητα και χωρίς εξωτερική επιβολή.

Σύμφωνα με τον Κανονισμό, απαγορευόταν η ανάγνωση στα σπουδαστήρια βιβλίων, που δεν ήταν εγκεκριμένα ή παρακώλυαν τις τακτικές σπουδές.

3.- Οι εορτές και οι διακοπές

Τα Διδασκαλεία πραγματοποιούσαν τις εξής εορτές:

α) Την επέτειο της ιδρύσεως του Ηπειρωτικού Φιλεκπαιδευτικού Συλλόγου Κωνσταντινουπόλεως: 21η Μαΐου, εορτή των Ισαποστόλων Κωνσταντίνου και Ελένης. Την ημέρα εκείνη και μετά το τέλος της θείας λειτουργίας, συγκεντρώνονταν στην αίθουσα τελετών των εκπαιδευτηρίων οι εκπρόσωποι των Αρχών, οι κάτοικοι, οι γονείς, οι σπουδαστές, οι μαθητές και το διδακτικό και το άλλο προσωπικό. Ο Διευθυντής ή οριζόμενος καθηγητής εκφωνούσε ειδικό λόγο.

6) Τις Κυριακές, τις δεσποτικές και τις θεομητορικές εορτές.

γ) Τις εορτές των αγίων: αγίου Δημητρίου: 26 Οκτωβρίου, αγίου Νικολάου: 6 Δεκεμβρίου, πριών Ιεραρχών: 30 Ιανουαρίου, αγίου Γεωργίου: 23 Απριλίου, αγίου Κωνσταντίνου: 21 Μαΐου, αγίων Αποστόλων: 29 Ιουνίου και προφήτη Ηλία: 20 Ιουλίου.

Κατά τις εορτές αυτές, οι σπουδαστές, καθαροί, περιποιημένοι και με τη γιορτινή ενδυμασία τους, ο διευθυντής, οι καθηγητές, ο επιμελητής και ο παιδονόμος μετέβαιναν στον ιερό ναό και παρακολουθούσαν τη θεία λειτουργία.

Κατά την τελευταία Κυριακή του διδακτικού έτους ή μία Κυριακή των διακοπών, ο Διευθυντής συγκαλούσε τους διδάσκοντες σε πανηγυρική συνεδρία. Οι σύνεδροι ανέπτυσαν εισηγήσεις και συζητούσαν παιδαγωγικά και διδακτικά θέματα, ομιλούσαν για τα αποτελέσματα του έργου τους και μελετούσαν τα προσφορότερα μέτρα για την επόμενη σχολική χρονιά. Τα πρακτικά της συνεδρίας αυτής και τις εισηγήσεις απέστειλαν στον Ηπειρωτικό Φιλεκπαιδευτικό Σύλλογο στην Κωνσταντινούπολη.

Οι διακοπές των μαθημάτων ορίζονταν, βάσει του Κατολισμού, ως εξής: α) για τα Χριστούγεννα: τρεις ημέρες, β) για το Πάσχα: έξι ημέρες (από τη Μεγάλη Πέμπτη έως την Τρίτη της Διακαινησίμου και γ) για το θέρος: ολόκληρο τον Αύγουστο. Κατά τις θερινές διακοπές, οι οικότροφοι σπουδαστές ή έφευγαν για την ιδιαίτερη πατρίδα τους κατόπιν αιτήσεως του κηδεμόνα τους ή παρέμεναν στα Διδασκαλεία, οπότε εργάζονταν ανετότερα με πρόγραμμα, που όριζε ο Διευθυντής.

4.- Οι περίπατοι και οι εκδρομές

Τα εκπαιδευτήρια οργάνωναν μορφωτικούς και ψυχαγωγικούς περιπάτους και εκδρομές των σπουδαστών και σπουδαστριών στους γύρω κατάλληλους χώρους και στα γειτονικά χωριά. Εκεί οι σπουδαστές μελετούσαν τη φύση και το λαϊκό πολιτισμό, τραγουδούσαν, έπαιζαν και ψυχαγωγούνταν.

Κατά τον ελεύθερο χρόνο τους, οι σπουδαστές και οι σπουδάστριες έκαναν περιπάτους μόνοι τους στους δρόμους του χωριού, στους λόφους και στα χωράφια, τραγουδούσαν και έδιναν ζωή στη μικρή εκείνη κοινότητα (το Κεστοράτι).

Ο χρονογράφος της εποχής δίνει μία ωραία εικόνα στην εφημερίδα του Γ. Γάγαρη: «Φωνή της Ηπείρου» (23-7-1893) για τις εξόδους και τους περιπάτους των σπουδαστών:

«...Τὰ νεαρά έχεῖνα μειράκια, ἄπερ κεκλεισμένα δι' ὅλης τῆς ἡμέρας ἐν τοῖς σχολείοις καὶ μακρὰν τοῦ νὰ ὑποθάλη αὐτὰ ἢ μητρικὴ ἀγκάλη ἢ καὶ ὀρφανὰ, ἐξήρχοντο διὰ νὰ ἀναπνεύσωσιν ὀλίγον καθα-

ρόν αέρα, ἵνα διασκεδάσωσι διὰ τῶν ἀθῶων παιδιῶν τὸν ἐκ τῆς πνευματικῆς κοπώσεως ἐπερχόμενον κόρον, ἵνα ἀπολαύσωσι τῆς πολυθελγῆτος καὶ μαγευτικῆς φύσεως τοῦ ὑπὸ ταύτην τὴν ἔσποιν εὐτυχοῦς ἐκεῖνου χωρίου... Ἀθῶαι ὑπάφξεις ἐξ ὑπερχειλίσεως τῶν συναισθημάτων τῆς εὐγνωμοσύνης των συνώδευον τοὺς περιπάτους των δι' ἀθῶων ἀσμάτων, δι' ὧν ἐξύμνουν τὸν φιλόσοφον πατέρα, τὸν μεγάλθυμον αὐτῶν εὐεργέτην, τὸν Χρησιάκην Ζωγράφον».

5.- Ο σχολικός κήπος

Σύμφωνα με τον Κανονισμό, τα Διδασκαλεῖα ὀφείλαν να συμπεριλάβουν στο πρόγραμμα μαθημάτων και τα γεωπονικά (αγρονομική) και αντίστοιχες κηπουρικές και γεωργικές εργασίες. Γι' αυτό, εἶχε οργανωθεῖ κατάλληλος σχολικός κήπος.

Οι σπουδαστές, κατὰ το μάθημα τῆς αγρονομικῆς και κατὰ τὸν ελεύθερο χρόνο τους, πήγαιναν στο σχολικό κήπο και ἐκεῖ με τὴ βοήθεια τοῦ Επιμελητή, αναλαμβάναν υπεύθυνα τμήματα τοῦ κήπου, ἐργάζονταν και μάθαιναν να σπείρουν, να φυτεύουν, να μεταφυτεύουν, να ἐμβολιάζουν και να περιποιούνται ἀνθη, λαχανικά και δένδρῦλλα, για να εἶναι σε θέση, αὐριο, ως διδάσκαλοι, να μεταδίδουν σχετικές γνώσεις και να ἀναπτύσσουν ἀνάλογες δεξιότητες στα παιδιά των αγροτικῶν χωριῶν τῆς Ἠπείρου και στους γονεῖς των.

6.- Παρατηρήσεις και διαπιστώσεις

Με τὴ ζωή στο Θεοτροφείο, με τὴ μελέτη των μαθημάτων στα μελετητήρια, με τις ἐφορίες στον ἱερό ναό και στα εκπαιδευτήρια, με τους περιπάτους και τις ἐκδρομὲς σε τοπία, μνημεῖα και γειτονικά χωριά και με τις γεωργικές ἀσχολίες στο σχολικό κήπο, ἔχομε μια πλούσια και παιδαγωγούσα σχολική ζωή, που ἀποτελοῦσε ἓνα ἀπὸ τα ἐξαιρετα ἀμεσα μέσα ἀγωγῆς.

Οι σπουδαστές και οι σπουδάστριες ἀποκτούσαν καλὲς συνήθειες ομαδικῆς ζωῆς. Ἀνέπτυσσαν συναισθήματα ἀλληλεγγύης και γόνιμες ἀμοιβαῖες σχέσεις. Καλλιεργούσαν τὸ διανοητικό, κοινωνικό και ἠθικό τους κριτήριο. Ζούσαν κοινὲς χαρὲς στο διδακτήριο και στη γύρω φύση και κοινωνία. Εφοδιάζονταν με πρακτικές γνώσεις και ἐμπειρίες. Ἐνοιωθαν τὴ ζεστασιά μιας ἀδελφικῆς κοινότητος συσπουδαστῶν, καθηγητῶν, λοιποῦ προσωπικοῦ, μελῶν σχολικῆς ἐφορείας, εκπροσώπων των Ἀρχῶν, γονέων και κατοίκων τῆς περιοχῆς, μιας κοινότητος, που διακρινόταν για τὴν τάξη, τὴν εὐπρέπεια, τὸν σεβασμὸ και τὴ διάθεση για κάθε πρόοδο.

XIII.- ΟΙ ΑΜΟΙΒΕΣ ΚΑΙ ΟΙ ΠΟΙΝΕΣ

Οι αμοιβές και οι ποινές αποτελούν παιδονομικά μέτρα, που εφαρμόζονται σε όλα τα εκπαιδευτήρια, και ανήκουν στα άμεσα μέσα αγωγής.

Η εφαρμογή αμοιβών και ποινών στα Ζωγράφεια Διδασκαλεία ορίζεται στα υπ' αριθ. 93 και 94 άρθρα του Κανονισμού.

Αμοιβές απονέμονταν στους σπουδαστές για το ήθος, την επιμέλεια και την επίδοσή τους. Ο διευθυντής, οι καθηγητές και ο επόπτης κρατούσαν στοιχεία για τους διακρινόμενους σπουδαστές σε ειδικά βιβλία. Με βάση τα στοιχεία αυτά και κατόπιν αποφάσεως του συλλόγου των διδασκόντων: α) απονέμονταν έπαινοι κάθε δέμηνο, β) αναφέρονταν στην ετήσια έκθεση των Διδασκαλείων, που στέλλονταν στον Ηπειρωτικό Φιλεκπαιδευτικό Σύλλογο, τα ονόματα των αμειφθέντων, για να τύχουν ανάλογης πρόνοιας από τον Σύλλογο και γ) αποστέλλονταν στην Ευρώπη με δαπάνες του Συλλόγου ή κάποιου αμογενοῦς οι αριστεύσαντες κατά την αποφοίτησή τους, για να συνεχίσουν σπουδές, να αποκτήσουν εμπειρίες στα δημοτικά σχολεία της αλλοδαπής και να χρησιμοποιηθούν κατόπιν σε κατάλληλες προς τα προσόντα τους θέσεις.

Ποινές επιβάλλονταν για κάθε πράξη του σπουδαστή αντίθετη προς τον Κανονισμό και προς τα ήθη (αταξία ή πταίσμα). Ο διευθυντής ή ο επιμελητής επέβαλλαν τις εξής ποινές: α) νουθεσία, β) επίπληξη, γ) νηστεία, δ) περιορισμό της νόμιμης ελευθερίας. Ο σπουδαστής, ο οποίος, παρ' όλα τα μέτρα, παρέμενε αδιόρθωτος ή περιέπιπτε σε πολύ σοβαρό πταίσμα, αποβάλλονταν από τα εκπαιδευτήρια κατόπιν αποφάσεως του συμβουλίου των καθηγητών.

Την απονομή των αμοιβών και την επιβολή των ποινών η Σχολή γνωστοποιούσε και στους γονείς και κηδεμόνες, για να τους έχει συμπαραστάτες στην πρόοδο των τέκνων τους.

Από τα παραπάνω διαπιστώνεται ότι με το σύστημα των αμοιβών και των ποινών τα Ζωγράφεια Εκπαιδευτήρια επιδίωκαν να αμείψουν τους διακρινόμενους για τις επιδόσεις των στα μαθήματα και στο ήθος, να καλλιεργήσουν την ευγενή άμιλλα μεταξύ των σπουδαστών και να εξασφαλίσουν, σε μια κοινότητα με εφήβους και νέους των δύο φύλων και στο στενό κοινωνικό περιβάλλον του χωριού, την ικανοποιητική επίδοση, κατά το δυνατόν, όλων των σπουδαστών, την τάξη, την ευπρέπεια, τη συνεργασία και την αξιοπρεπή συμπεριφορά.

XIV.- ΟΙ ΕΞΕΤΑΣΕΙΣ

Οι εξετάσεις των σπουδαστών όλων των τάξεων γίνονταν δύο φορές το χρόνο, στα τέλη Ιανουαρίου και στα τέλη Ιουλίου. Ένα μήνα πριν από τις εξετάσεις, οι καθηγητές έκαμαν επαναλήψεις των διδαχθέντων.

Οι απολυτήριες εξετάσεις, που γίνονταν συνήθως στις αρχές Ιουλίου, ήσαν γραπτές και προφορικές. Οι απολυόμενοι βαθμολογούνταν με άριστα ή λίαν καλώς ή καλώς και λάμβαναν δίπλωμα δημοδιδασκάλου. Τα διπλώματα ήσαν γραμμένα σε μεμβράνη, εκδίδονταν από τον Ηπειρωτικό Φιλεκπαιδευτικό Σύλλογο, έφεραν τις υπογραφές του προέδρου και του γενικού γραμματέα του Συλλόγου, του προέδρου της σχολικής εφορείας, του διευθυντού ή της διευθυντριάς και των καθηγητών και σφραγίζονταν με τις σφραγίδες του Συλλόγου και του Διδασκαλείου. Η σφραγίδα του Διδασκαλείου των αρρένων έφερε τον τίτλο του εκπαιδευτηρίου, την εικόνα του Ιησού Χριστού (στο μέσον) με την επιγραφή: «Ἄφετε τὰ παιδιά ἐλθεῖν πρός με», ενώ του Διδασκαλείου θηλέων έφερε τον τίτλο της Σχολῆς και στο μέσον την εικόνα της Θεοτόκου και του Υιού της²³.

Με το ανωτέρω σύστημα των εξετάσεων (προφορικές και γραπτές) και τις προηγούμενες επαναλήψεις των διδασκθέντων έχομε: α) ένα σύστημα αντικειμενικής, κατά το δυνατόν, αξιολογήσεως της επιδόσεως των σπουδαστών στη διδασκθείσα ύλη και β) την ανάλογη συμπαράσταση των καθηγητών, που φρόντιζαν, πριν από τις εξετάσεις, να επισημάνουν τα κύρια σημεία, να συμπληρώσουν κενά, να αναλύσουν δύσκολες γνώσεις, να διαρθρώσουν τα κεφάλαια της ύλης και να οξύνουν το διανοητικό καιτήριο.

Στοιχεία για τον τρόπο διεργεσίας των προφορικών και γραπτών εξετάσεων και για τις συγκεκριμένες επιδόσεις των σπουδαστών δεν έχομε, δυστυχώς, στη διάθεσή μας. Φαίνεται, όμως, ότι, κατά την τελευταία ημέρα των απολυτηρίων εξετάσεων και την απονομή των πτυχίων, γινόταν πανηγυρική συγκέντρωση και παρουσιάζονταν δείγματα της επιδόσεως των σπουδαστών ενώπιον επισήμων γονέων και πολιτών.

Στην εφημερίδα «Ἀνατολικὸς Ἄσπῆρ» (Κωνσταντινούπολις, 14-7-1882) ο ανταποκριτής της από το Αργυρόκαστρο περιγράφει ως εξής την τελετή απονομῆς των πτυχίων και την παρουσίαση δειγμάτων της επιδόσεως των απολυτώντων:

Ἐν Ἀργυροκάστρῳ, 3 Ἰουλίου 1882.

Τὴν παρελθούσαν Δευτέραν, ἀποπεραιωθεισῶν τῶν ἐξετάσεων τῶν ἐν Κεσορατίῳ Ζωγραφείων Διδασκαλείων, διενεμήθησαν τα ἀπολυτήρια εἰς τοὺς ἀποφοιτήσαντας ἐκ τῆς σχολῆς 8 νέους καὶ 4 νεάνιδας, ἐκ διαφόρων μαρῶν τῆς Ἠπείρου, ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ διδασκαλικοῦ συλλόγου καὶ τοῦ ἐπαξίως προσεδρεύσαντος ἀγίου Δουϊνουπόλεως

23. Βλ. Κανονισμό, ὅπως ανωτ.

κ. Κλήμεντος, προλέμψαντος αὐτοὺς εἰς τὸν ἐθνωφελῆ σκοπὸν διὰ καταλλήλου προσλαλιᾶς.

Αἱ ἐξειτάσεις τῶν Ζωγραφείων Διδασκαλείων, πῆς ἐοτίας ταύτης τῆς κατὰ τὴν Ἑπειρον διαδόσεως τῆς δημοτικῆς παιδείσεως, ἤρξαντο τὴν 20ὴν Ἰουνίου.

Μετὰ τὴν θείαν ἀρχιερατικὴν λειτουργίαν, παρέστησαν εἰς τὴν ἐπὶ τούτῳ διασκευασθεῖσαν αἰθουσαν τῶν ἐξειτάσεων οἱ περὶ Ἄργυροκάστρου ἐλθόντες λόγιοι ἰατροί, οἱ κάτοικοι τοῦ χωρίου καὶ πλείστοι ἄλλοι ἰδιῶται ἔνθα, μετὰ τὸν σπουδαῖον καὶ λίαν ενδιαφέροντα λόγον περὶ ἐθνικῆς παιδείσεως τοῦ μετ' ἀπαραμίλλου ἐπιτυχίας καὶ εὐδοκιμήσεως διευθύνοντος τὰ καταστήματα, τοῦ ἐκ τῶν παρ' ἡμῖν διακεκριμένων παιδαγωγῶν Α. Ζαμαρία, ἄρχονται αἱ ἐξειτάσεις τῆς ἀνωτέρας τάξεως τοῦ Διδασκαλείου εἰς τὴν «Ἀντιγόνην» τοῦ Σαρκοκλέους· αἱ εὐστοχοὶ ἀπαντήσεις, ἡ σαφήνεια, ἡ εὐχέρεια καὶ ἡ ἐπὶ τῶν διαφόρων χωρίων κρίσις τῶν μαθητῶν ἐπέσφραξαν τὸν ἔραυτον καὶ τὴν ἐνδόμυχον χαρὰν πάντων τῶν παρευρισκομένων.

Μετὰ μεσημβρίαν, τὴν αὐτὴν ἡμέραν, πάντες μετέβησαν εἰς τὸ Παρθεναγωγεῖον, ἔνθα ἐξητιάσθησαν αἱ ἀπολυόμεναι μαθήτριαι «Ὀδύσειαν»· ἡ αὐτὴ ἐπιτυχία καὶ ἡ αὐτὴ σαφήνεια καὶ κρίσις κατεγοήτευσαν πάντας θαυμάζοντας ἐπὶ τῇ πικρῇ καὶ ἐκιάκῳ προσόδῳ τῶν μελλουσῶν, ἵνα ποδηγηθῶσι εἰς τὴν ἀνωτέρας τῆς ἐπερχομένης γενεᾶς. Τὴν λιτὴν δὲ αἰθουσαν ἐκέλευσαν τὰ διάφορα ἐργόχειρα τῶν μαθητριῶν, ἅτινα οἱ εἰδότες ἐτίθειον διὰ περὶ τὸ λεπτοφυῆς καὶ τὴν τέχνην.

Αἱ οὕτω ἀρξάντων ἐξειτάσεις διήρκεσαν ὀλόκληρον ἑβδομάδα, καταδείξασαι ἔτι ἄπαξ ὅτι οἱ τε διδάσκοντες καὶ οἱ διδασκόμενοι ἐπιτελοῦν αὐστηρῶς τὸ καθήκον των.

Τὴν ἑνδοχθίαν δέ, 27 Ἰουνίου, παρέστησαν εἰς τὰς ἐξειτάσεις τὸ δημοτικὸν συμβούλιον, ὁ μουφτιῆς, ὁ χιλίαρχος τοῦ ἐν Ἀργυροκάστρῳ ἀστυνομήσαντος στρατοῦ, ἀξιωματικοὶ τινες τοῦ στρατοδικείου καὶ δύο οὐλεμάδες παρελιδημοῦντες ἐν Ἀργυροκάστρῳ, οἵτινες, ἰδόντες τὰ τραπὰ δείγματα τῆς προσόδου, ἐπανειλημμένως ἐξέφρασαν τὴν εὐχαρίστησιν αὐτῶν διὰ τὴν μεγάλην πρόοδον τῶν μαθητῶν εἰς τε τὰς ξένων γλώσσας (γαλλικὰ καὶ τουρκικὰ) καὶ εἰς τὰ ἄλλα μαθήματα.

Οὕτω πως αἱ ἐξειτάσεις τῶν πρωτευόντων τούτων καταστημάτων ἐπέφερον τὰ προσδοκώμενα ἀποτελέσματα. Δωδεκάς νέων, ἐχόντων ὅλα τὰ ἀπαιτούμενα προσόντα, προστίθεται εἰς τοὺς δημοδιδασκάλους τῆς Ἑπείρου, τὴν θάσιν πάσης ἐθνικῆς προσόδου, φέρουσα ἐν ἑαυτῇ ἐλπίδας χρησιὰς περὶ μέλλοντος αἰσίου.

XV.- ΤΟ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ ΤΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΩΝ

Σύμφωνα με τον Κανονισμό, οι καθηγητές όφειλαν να δίνουν στους σπουδαστές των - μέλλοντες διδασκάλους, το φωτεινό παράδειγμα τόσο ως προς τον τρόπο διδασκαλίας των μαθημάτων όσο και ως προς τη συμπεριφορά τους και τις σχέσεις των με τους σπουδαστές, τις σπουδάστριες, τους προϊσταμένους των, τους γονείς και τους συμπολίτες των.

Ειδικότερα, στα άρθρα 19 και 18 του Κανονισμού αναφέρονται τα εξής:

«Πάντες οί ἐν τῷ διδασκαλείῳ οὐ μόνον διὰ τῆς αὐτῶν διδασκαλίας, ἀλλὰ καὶ διὰ τοῦ θρησκευτικοῦ αἰσθηματιοῦ καὶ τοῦ ζῶντος παρθεύματιο προηγούμενοι τῶν τροφίμων ἐν τῇ εὐσεβείᾳ καὶ τῇ κοσμιότητι συντελοῦσι πρὸς διάπλασιν τῆς ψυχῆς καὶ ἀνάπτυξιν τοῦ πνεύματος».

«Διαγωγὴ ἀντικειμένη πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ διδασκαλείου ἐπάγει τὴν παραχρῆμα μὲν ὑπὸ τῆς Ἐφορείας παῦσιν τοῦ καθηγητοῦ καὶ ἐντὸς τοῦ ἔτους, ἐξέτασιν δὲ καὶ ἔρευναν τοῦ προγράμματος ὑπὸ τοῦ Συλλόγου».

Το παράδειγμα των διευθυντῶν και καθηγητῶν, που υπηρέτησαν στα Διδασκαλεία, υπήρξε, για τους περισσότερους από αυτούς και για το εκτενέστερο χρονικό διάστημα της λειτουργίας των εκπαιδευτηρίων, πράγματι, φωτεινό. Οι διευθυντές και οι καθηγητές, με την αξιόλογη, για την εποχή τους, γενική και ειδική μόρφωση, με τη διδακτική πείρα τους, καθώς οι περισσότεροι είχαν διδάξει ήδη σε ελληνικά σχολεία και σε γυμνάσια (Ζωσιμαία Σχολή κ.λ.π.), και με το αίσθημα υπερηφάνειας για την εμπιστοσύνη, που τους επεφύλασσε ο Ηπειρωτικός Φιλεκπαιδευτικός Σύλλογος να εκπαιδεύουν τους μέλλοντες διδασκάλους της δούλης τότε Ηπείρου, με όλον αυτόν τον πνευματικό σπλισμό τους, αποτελούσαν υπόδειγμα Διδασκάλου και Έλληνα Ανθρώπου. Ο χρονογράφος των Διδασκαλείων, που δημοσίευσε εκτενή σχετική μελέτη στη «Φωνή τῆς Ἡπείρου» (16—23/7/1893), διατυπώνει ευμενείς κρίσεις για το έργο και το ήθος των εξής: Λεωνίδα Παπανδρέου, Μ. Κουτσοουριάδου, Β. Γούδα, Αθ. Οικονομίδη, Β. Παπαχρήστου, Ε. Χασιώτη, Άννας Βορνόζη, Δ. Γκράτσιου, Ε. Παγούνη, Μ. Παπαρούση και Αλεξ. Ζαμαρία.

Το φωτεινό παράδειγμα των καθηγητῶν, η σχολική ζωή και τα παιδονομικά μέτρα, που αποτελούν, σε κάθε εκπαιδευτικό ίδρυμα, τα άμεσα μέσα αγωγής, υπήρξαν, μαζί με τη διδασκαλία των μαθημάτων, το έμμεσο μέσο αγωγής, τα κατάλληλα εκείνα μέσα, με τα οποία τα Ζωγράφεια Εκπαιδευτήρια οικοδομούσαν τη διδασκαλική προσωπικότητα των τροφίμων τους, για

ιχνογραφίας, γυμναστικής και ασμάτων και στην Γη τάξη, εκτός από τα ανωτέρω μαθήματα, και ανάγνωση, γραφή, αριθμητική και πραγματογνωσία.

Για την κατάρτιση των νηπιαγωγών, ο Κανονισμός προέβλεπε την εκπαίδευση των σπουδαστριών, μεταξύ άλλων, και στο σύστημα των παιδικών κήπων και των τεχνητών παιγνιδιών του Φραίμπελ, καθώς και στα συστήματα των νηπιαγωγείων της Γαλλίας, Ελβετίας και Αγγλίας με βάση τα σχετικά συγγράμματα του Ι. Κοκκώνη (Περί μεθόδων οδηγού) και της Καρπαντιέ (μεταφρ., Συμβουλαί και Οδηγίαι, έκδοση Φιλεκπ. Εταιρείας).

Το γενικό πρόγραμμα του Νηπιαγωγείου κατά τάξεις έχει ως εξής:

Αη τάξη:

Θρησκευτικά: άσματα και θρησκευτικές ομιλίες

Εργόχειρα: πλέγματα με χάρτινες ταινίες και εξύφανση πανιών

Κηπουρική: ελεύθερες απλές ασχολίες στον κήπο

Ιχνογραφία: γραμμική

Γυμναστικά παιγνίδια: οι έξι σφαίρες του Φραίμπελ και τα χρώματά τους, γυμναστικές κινήσεις, λαστιχένια τούπια, πηδήματα με σχοινί.

Βη τάξη:

Θρησκευτικά: άσματα με διδασκαλία του περιεχομένου τους και ομιλίες

Εργόχειρα: πλέξιμο με καρόμια διαφόρων σχημάτων και ραφή μικρών υφασμάτων

Διαλέξεις: σε θέματα ιεράς ιστορίας και βοτανικής

Αρίθμηση: με μικρά τετράγωνα ή στο αριθμητήριο (σφαιρίδια που κινούνται) από το 1 έως το 10.

Ιχνογραφία: γραμμική

Κηπουρική: καλλιέργεια κηπαρίων

Γυμναστικά παιγνίδια: ο κύβος και ο κύλινδρος του Φραίμπελ, πηδήματα με σχοινί, χαμηλή κούνια.

Γη τάξη:

Θρησκευτικά: άσματα και θρησκευτικές και ηθικές ομιλίες

Εργόχειρα: κατασκευή σχημάτων, αγγείων και σπιτιών με χαρτί διαφόρων χρωμάτων και ράψιμο

Γραφή: μέτρηση σε μαυρόπλακες με το κονδύλι των γραμμιάτων του αλφαβήτου και μικρών συλλαβών

να ακτινοβολούν, σε δύσκολους καιρούς, στον ενιαίο τότε Ηπειρωτικό χώρο (σκλαβιά, εξισλαμισμοί, λεηλασίες, επαναστατικά κινήματα, αντεκδικήσεις των κατακτητών, οικονομική δυσπραγία κ.λ.π.).

Οι παιδαγωγικές θέσεις, για τη διασφάλιση της αποδοτικότητας όλων αυτών των άμεσων μέσων αγωγής, δεν διαφέρουν κατά πολύ από σύγχρονες αντίστοιχες παιδαγωγικές θέσεις, που υιοθετούνται σε ανάλογα εκπαιδευτικά ιδρύματα, τα οποία έχουν βαθιά συνείδηση της αποστολής των.

XVI.- ΤΑ ΠΡΟΤΥΠΑ ΣΧΟΛΕΙΑ

Σε όλα τα ιδρύματα μορφώσεως διδασκάλων και νηπιαγωγών, κατά την εποχή εκείνη, όπως και σήμερα, λειτουργούν, για την πρακτική άσκηση των σπουδαστών, πρότυπο νηπιαγωγείο και πρότυπο δημοτικό σχολείο.

Σύμφωνα με τον Κανονισμό των Ζωγραφείων Διδασκαλείων, λειτουργούσαν προσαρτημένα στα Διδασκαλεία και συστεγαζόμενα στα αυτά διδακτήρια πρότυπο νηπιαγωγείο και πρότυπο δημοτικό σχολείο.

1.- Το Πρότυπο Νηπιαγωγείο

Σκοπός του προτύπου νηπιαγωγείου ήταν: α) η φυσική και ηθική διάπλαση των νηπίων από τον χρόνο, που αρχίζουν και αποκομίζουν τις πρώτες εντυπώσεις και αντιλήψεις, και β) η διδασκαλία προκαταρκτικών μαθημάτων ως πρώτων παιδευτικών μέσων. Πρόκειται δηλαδή για την κατεύθυνση των μικρών παιδιών σε τρόπους και συνήθειες σωματικής και ψυχικής ζωής και για την εκμάθηση απλών γνώσεων και δεξιοτήτων, δηλαδή για «αγωγή και προπαίδευση».

Οι παραπάνω επιδιώξεις πραγματοποιούνται με την ύπαρξη κατάλληλου κτιρίου, με το ειδικό πρόγραμμα αγωγής και προπαιδεύσεως και με την απαραίτητη παιδαγωγική κατάρτιση των νηπιαγωγών.

Για το κτίριο του νηπιαγωγείου, ο Κανονισμός όριζε μικτό σύστημα προδιαγραφών με στοιχεία των κυριότερων τότε συστημάτων, που επικρατούσαν στη Γαλλία, την Ελβετία και τη Γερμανία. Έτσι, το νηπιαγωγείο όφειλε να έχει: α) αυλή με περίβολο, με άμμο, με δέντρα, με κηπάρια και με υπόστεγο και β) κτίριο με αίθουσες διδασκαλίας, αναπαύσεως και εστιατορίου και με τον ανάλογο εξοπλισμό.

Για την αγωγή και προπαίδευση το πρόγραμμα όριζε: α) τρεις τάξεις φοιτήσεως, β) προμεσημβρινές και μεταμεσημβρινές απασχολήσεις και γ) διδασκαλία στις δύο πρώτες τάξεις θρησκευτικών, εργοχείρων, κηπουρικής,

εκπαιδευτικής νομοθεσίας στο ελληνικό κράτος ήταν να συγκεντρωθούν το τετραετές δημοτικό σχολείο και το τριετές ελληνικό σχολείο ή σχολαρχείο σε ένα ενιαίο σχολείο, στο οποίο θα φοιτούσαν όλα τα ελεύθερα και σκλαβωμένα ακόμη ελληνόπουλα, για να ανυψωθεί έτσι η μορφωτική στάθμη του λαού με μια επταετή δημοτική εκπαίδευση. Από στοιχεία, όμως, που έχουμε, διαπιστώνεται ότι, επί σειράν αρκετών δεκαετιών, συνέχισαν να λειτουργούν χωριστά και ανεξάρτητα μεταξύ τους το τετραετές δημοτικό σχολείο και το τριετές ελληνικό σχολείο ή σχολαρχείο.

Το πρότυπο δημοτικό σχολείο των Διδασκαλείων είχε δύο τμήματα, το τμήμα αρρένων και το τμήμα θηλέων, που ονομαζόταν «παρθεναγωγείο». Στο παρθεναγωγείο η διδακτέα ύλη προσαρμόζονταν προς τις απαιτήσεις, που έχει η φύση και ο προορισμός της γυναίκας.

Τα διδασκόμενα μαθήματα στο δημοτικό σχολείο ήσαν τα εξής: Θρησκευτικά, ανάγνωση, γραφή, γραμματική, χρηστομάθεια, εκθέσεις ιδεών, μαθηματικά, γεωγραφία, πραγματογνωσία, φυτολογία, ζωολογία, φυσική, ιστορία, πολιτική οικονομία, θεωρητική και πρακτική αγρονομική (γεωπονικά, κηπουρική), ιχθυογραφία, καλλιγραφία, μουσική και γυμναστική.

Οι εκπαιδευτικοί στόχοι και η μέθοδος διδασκαλίας για κάθε μάθημα ορίζονται με εκτενείς αναλύσεις και υποδείξεις στον Κανονισμό λειτουργίας των Διδασκαλείων. Εκεί αναφέρονται οι παιδαγωγικές θέσεις εκλεκτών παιδαγωγών της εποχής στη χώρα μας και στο εξωτερικό και διατυπώνονται συνδυαστικές απόψεις. Υποδεικνύονται τα βιβλία της Φιλεκπαιδευτικής Εταιρείας Αθηνών, του Ι. Κοκκίωγη, της Σαπ. Λεοντιάδος, της Καρπαχίτς (μετάφραση), του Κ. Ξανθοπούλου, του Α. Σακελλαρίου, του Γ. Κωνσταντινίδη, του Γ. Παπαδοπούλου, του Γ. Σοφοκλή, του Γ. Γεράκη και του Συλλόγου προς διάδοση των Ελληνικών Γραμμάτων. Αναφέρονται γλώσσες ξένων ειδικών σε θέματα διδακτικής, όπως του Ρολλέν, του Ζακοτά, του Γκροσσελέν, του Χέρντερ, του Ράμσχορν, του Ουόλφ, του Πεσταλότσι, του Κοσσέν, του Λουθήρου, του Σρέμπερ κ.ά. Πρόκειται γενικά για απόψεις και υποδείξεις μεγάλης παιδαγωγικής αξίας, τις οποίες μπορούμε να ιδούμε στο τελευταίο κεφάλαιο, στο οποίο παραθέτουμε ολόκληρο το κείμενο του Κανονισμού λειτουργίας των Διδασκαλείων. Οπωσδήποτε, οι απόψεις αυτές και οι υποδείξεις θα έχουν επηρεάσει τους διδάσκοντες στο πρότυπο δημοτικό σχολείο καθώς και τους καθηγητές των Διδασκαλείων, τους σπουδαστές και τις σπουδάστριες. Έτσι, θα πρέπει να φανταστούμε ένα πρότυπο δημοτικό σχολείο καλά οργανωμένο, που θα λειτουργούσε με εκσυγχρονισμένες τότε διδακτικές μεθόδους. Σ' αυτό το δημοτικό σχολείο πραγματοποιούσαν τις πρακτικές διδακτικές ασκήσεις των οι σπουδαστές και οι σπουδάστριες και αποκτούσαν τις πρώτες εμπειρίες των στη σχολική πράξη.

Ανάγνωση: μηχανική, για την άσκηση της ακοής και των φωνητικών οργάνων και συλλαβισμός και ανάλυση μικρών λέξεων

Αριθμητική: αρίθμηση με μικρούς κύβους από το 1 έως το 100

Πραγματογνωσία: σε αντικείμενα της φυσικής ιστορίας και βοτανικής ή σε εικόνες αυτών

Κηπουρική: μικρή εκδρομή σε δενδροστοιχίες και στους κήπους και σχετικές εξηγήσεις

Γυμναστική: παιχνίδια, ο μεγάλος κύβος του Φραίμπελ με όλα τα μερικότερα μέρη του, αναρρίχηση με κομποσχοίνιο και κούνια.

Το ωρολόγιο πρόγραμμα κάθε ημέρας όριζε: α) μαθήματα και σχετικές ασχολίες από 9—11.45 π.μ. με ένα διάλειμμα στις 10.15—10.30 π.μ., β) γεύμα στις 12—12.30, γ) ανάπαυση και ελεύθερο χρόνο στη μεγάλη αίθουσα ή στον κήπο στις 12.30 έως 1.30, δ) μαθήματα και σχετικές ασχολίες από 2 μ.μ. έως 4 μ.μ.

Η φοίτηση στο νηπιαγωγείο ήταν μικτή, αγρένων και θηλέων νηπίων, που κατάγονταν από το χωριό και τα γειτονικά περίχωρα.

Οι νηπιαγωγοί ήσαν πάντοτε γυναίκες με ειδική μόρφωση από το Αρσάκειο Διδασκαλείο και, αργότερα, από το Ζωγράφειο Διδασκαλείο θηλέων.

2.- Το πρότυπο δημοτικό σχολείο

Σκοπός του δημοτικού σχολείου, σύμφωνα με τον Κανονισμό, είναι η αρμονική ανάπτυξη των σωματικών, ηθικών και διανοητικών δυνάμεων των παιδιών, με την καλλιέργεια του λογικού κριτηρίου, με τη στροφή της βουλήσεως προς το αληθές, το αγαθόν και το ωραίο, με τη διέγερση του εθνικού φρονήματος της φιλοπατρίας και φιλογενείας και με την πρόσκτηση των απαραίτητων βιοποριστικών γνώσεων.

Οι βαθμίδες του δημοτικού σχολείου ορίζονται σε δύο. Η πρώτη βαθμίδα περιλαμβάνει τέσσερις τάξεις και η δεύτερη τρεις τάξεις. Έτσι, η φοίτηση προβλέπεται για επτά χρόνια, για να επιτευχθεί ο σκοπός του δημοτικού σχολείου, όπως τον περιγράψαμε πιο πάνω. Δεν είναι, όμως, βέβαιο, εάν λειτούργησε στο Κεστοράτι το πρότυπο δημοτικό σχολείο με επτά τάξεις. Πρόθεση, όμως, και των εισηγητών της εκπαιδευτικής νομοθεσίας στο ελεύθερο ελληνικό κράτος ήταν τότε να αναβαθμισθεί το δημοτικό σχολείο και να έχει επτά τάξεις, αλλά η πρόθεση αυτή δεν πραγματοποιήθηκε και παρέμεινε το δημοτικό σχολείο με τέσσερις τάξεις. Επιδίωξη των συντακτών του Κανονισμού των Ζωγραφείων Διδασκαλείων και των εισηγητών της

θύτατα την τιμή, που του είχε γίνει να είναι ο πρώτος διευθυντής εκπαιδευτηρίων με έναν υψηλό και ιδιαίζοντα προορισμό. Συνεργάτες του διευθυντή είχαν προσληφθεί εξαίρετοι και έμπειροι εκπαιδευτικοί, όπως οι Β. Γούδας, Ι. Ιωαννίδης, Α. Γαβριήλ και Ν. Χώτζης. Η ευθύνη λειτουργίας του Παρθεναγωγείου είχε ανατεθεί στην εκλεκτή εκπαιδευτικό Α. Νέρη.

Κύρια χαρακτηριστικά στο έργο των Διδασκαλείων, κατά την περίοδο αυτή, είναι: α) η οργάνωση των εκπαιδευτηρίων, για να εξασφαλιστεί η ομαλή λειτουργία τους σύμφωνα με τα άρθρα του Καγονισμού και β) η ενίσχυση της μορφωτικής υποδομής των πρώτων σπουδαστών, που προέρχονταν από διάφορα ελληνικά σχολεία, με την ιδιαίτερη διδασκαλία συμπληρωματικών γνώσεων, για να καλυφθούν τα κενά και να είναι σε θέση οι σπουδαστές αυτοί να παρακολουθούν άνετα τα ανώτερα μαθήματα στα Διδασκαλεία.

Με φιλεργία και ενθουσιασμό τα μέλη της σχολικής εφορείας και οι καθηγητές στάθηκαν οι πρώτοι στυλοβάτες των Σχολών και, με τον μόχθο και την ευσυνειδησία τους, έθεσαν στέρεες βάσεις για την περαιτέρω πορεία των ιδρυμάτων αυτών. Έτσι, άρχισε να δημιουργείται το πρώτο ευνοϊκό κλίμα εμπιστοσύνης.

2.- Κατά την επόμενη διετία (1876—1878), ο Πρόεδρος της Εφορείας νέος Μητροπολίτης Άνθιμος, ο σύμβουλος Κων. Ντίλιος, πρόκριτος της περιοχής και οι Διευθυντές των Σχολών Λεων. Παπανδρέου, Αθ. Οικονομίδης και Μ. Κουτσοουριάδου με έντονο ενδιαφέρον προωθούν τη λειτουργία των Διδασκαλείων, βελτιώνουν την εργασία του τμήματος θηλέων καὶ υιοθετούν παιδαγωγικότερα μέτρα. Οι ενισχύσεις του ευεργέτη και του Ηπειρωτικού Φιλεκπαιδευτικού Συλλόγου συνεχίζονται και το διδακτικό προσωπικό εργάζεται με αυτοπεποίθηση αλλά και βεβαιότητα για το μέλλον των εκπαιδευτηρίων.

Το έργο των Σχολών αποβαίνει γονιμότερο. Εξέρχονται πλέον οι πρώτοι απόφοιτοι των Διδασκαλείων. Αρκετές Ηπειρωτικές οικογένειες ξεπερνούν τις προσλήψεις και επιφυλάξεις και στέλλουν τα κορίτσια τους στο Διδασκαλείο, για να γίνουν διδασκάλισσες. Η ύπαρξη των Διδασκαλείων στο Κεστοράτι, με το έργο τους επί τέσσερα, ως τότε, χρόνια, δημιουργεί πολλές ελπίδες για το μέλλον των εκπαιδευτικών πραγμάτων στην Ήπειρο.

3.- Η τρίτη περίοδος της ζωής των Ζωγραφείων Διδασκαλείων εκτείνεται σε μια ολόκληρη δεκαετία (1879—1890). Πρόκειται για μια περίοδο ωριμότητας των Σχολών με τις προοδευτικότερες τάσεις και το αποδοτικότερο δυνατό έργο.

Τη σχολική εφορεία αποτελούν τώρα ο Μητροπολίτης Κλήμης και οι έγκριτοι πολίτες Κ. Ντούντας, Κ. Κέντρος (ιατρός) και Π. Ζωτίδης. Ο Μητροπολίτης και τα μέλη της εφορείας συμπαραστέκονται στις πρωτοβουλίες

Το διδακτήριο του δημοτικού σχολείου αποτελούσε τμήμα του όλου συγκροτήματος των Διδασκαλείων. Διέθετε επαρκείς, ευάερες και φωτεινές αίθουσες, αυλή, σχολικό κήπο και βοηθητικούς χώρους, δηλαδή σπάνιες προϋποθέσεις την εποχή εκείνη.

Το διδακτικό προσωπικό αποτελούσαν επιλεγμένοι διδάσκαλοι και διδασκάλισσες με αρκετή μόρφωση, με πείρα και με διάθεση προσαρμογής σε νέες παιδαγωγικές αντιλήψεις και συνεργασίας με το καθηγητικό προσωπικό και τους σπουδαστές. Από χρονογράφους των Διδασκαλείων αναφέρονται ως υπηρετήσαντες στο πρότυπο δημοτικό σχολείο οι διδάσκαλοι: Β. Γούδας, Κ. Μπογιάς, Α. Γαβριήλ, Αικ. Κωνσταντινίδου, Αικ. Κουβαρά κ.ά. Οι περισσότεροι από αυτούς δίδασκαν ορισμένα μαθήματα και στους σπουδαστές των Διδασκαλείων.

XVII.- ΣΤΑΘΜΟΙ ΣΤΗΝ ΑΝΟΔΙΚΗ ΠΟΡΕΙΑ ΤΩΝ ΔΙΔΑΣΚΑΛΕΙΩΝ

1.- Η λειτουργία των Ζωγραφείων Διδασκαλείων ξεκινάει το έτος 1874 με τις καλύτερες δυνατές προϋποθέσεις²⁴.

Ήδη, με δαπάνες του Χρηστάκη Ζωγράφου, είχαν ανεγερθεί μεγαλοπρεπή διδακτήρια, τα οποία στέγαζαν το δημοτικό σχολείο, το ελληνικό σχολείο και το παρθεναγωγείο και διέθεταν επαρκείς χώρους και για τη στέγαση των Διδασκαλείων αρρένων και θηλέων.

Ο Ηπειρωτικός Φιλεκπαιδευτικός Σύλλογος Κωνσταντινουπόλεως είχε φροντίσει και είχε ετοιμαστεί ο Κανονισμός λειτουργίας των Διδασκαλείων από ειδική επιτροπή. Η σχολική εφορεία των ιδρυμάτων είχε συγκροτηθεί, ο ευεργέτης Χρηστάκης Ζωγράφος είχε προσφέρει τα πρώτα σοβαρά χρηματικά ποσά για τις λειτουργικές δαπάνες και το διδακτικό και διοικητικό προσωπικό είχε προσληφθεί.

Κατά την πρώτη διετία (1874—1876), που αποτελεί και τον πρώτο σταθμό στην ανοδική πορεία των εκπαιδευτηρίων, Πρόεδρος της Εφορείας ήταν, βάσει του Κανονισμού, ο Μητροπολίτης Δρυινουπόλεως Ματθαίος, ο οποίος, με τα πλούσια φιλεκπαιδευτικά του αισθήματα, είχε ήδη ευεργετήσει την ελληνική εκπαίδευση στην επαρχία του και είχε θέσει στο κέντρο των διαφερόντων του την άρτια οργάνωση και την αποδοτική λειτουργία των Διδασκαλείων. Διευθυντής των Διδασκαλείων είχε οριστεί ο Ι. Ράμμος, εκλεκτός εκπαιδευτικός, που ανήκε στη χορεία των παλαιών πολυμαθών και εμπείρων καθηγητών της Ζωσιμαίας Σχολής και ο οποίος είχε συναισθανθεί δα-

24. α) «Φωνή της Ηπείρου», Αθήνα, 9-7-1893. β) Μεγάλη Παιδαγ. Εγκυκλοπαίδεια, Αθήνα, τόμος 3ος, 1968, σελ. 35—36.

ε) Ο αριθμός των προσερχομένων αυτοσυντήρητων και εξωτερικών μαθητών και σπουδαστών συνεχώς αυξάνεται, λόγω ανυψώσεως του μορφωτικού έργου, που συντελείται, και της καλής φήμης, που διαχέεται στον Ηπειρωτικό χώρο. Έτσι, ο ολικός αριθμός των εγγραφέντων στα Διδασκαλεία ανέρχεται σε 255 άρρενες και 105 θήλεις.

στ) Τα Διδασκαλεία παραδίδουν στην κοινωνία κάθε χρόνο διδασκάλους και διδασκάλισσες, που ασκούν με την προσφορά τους στα σχολεία της δούλης πατρίδας σωτήριο εθνικό έργο. Οι διδασκάλισσες, που αποφοιτούν κάθε χρόνο, επαρκούν, για να καλύψουν τα λιγοστά παρθεναγωγεία, που λειτουργούσαν τότε στις εκκλησιαστικές επαρχίες της Ηπείρου.

ζ) Τα οικονομικά των εκπαιδευτηρίων αποβαίνουν ανθηρότερα με τις συνεχιζόμενες χορηγίες του Χρηστάκη Ζωγράφου και με τα έσοδα από τα τροφεία, που πλήρωναν οι συνεχώς αυξανόμενοι αυτοσυντήρητοι μαθητές και σπουδαστές.

η) Η διαχείριση των εσόδων και εξόδων είναι αυστηρή και τιμιότατη, καθώς βρίσκεται στα χέρια έντιμων πολιτών, όπως π.χ. του ταμία Ποτέτση, ενός από τους πιο έγκριτους πολίτες της περιοχής.

θ) Τα αυξανόμενα έσοδα διατίθενται για τον εμπλουτισμό των διδακτικών μέσων, για τη βελτίωση της διατροφής και της ενδυμασίας των μαθητών και σπουδαστών και για την αύξηση των μισθών του προσωπικού.

ι) Η οικονομική ωφέλεια στην περιοχή είναι σημαντική. Το Κεστοράτι μεταβάλλεται σε μικρή πόλη με την καθημερινή κίνηση και τη συγκοινωνία. Το Αργυρόκαστρο απορροφά τα εισαγόμενα χρηματικά ποσά και τα άλλα έσοδα των Διδασκαλείων, γιατί εκεί γίνονται οι αγορές ειδών διατροφής, ιματισμού και σχολικής εργαλείας. Τα Διδασκαλεία αποβαίνουν κέντρο όχι μόνον εκπαιδευτικού αλλά και οικονομικού ενδιαφέροντος.

ια) Οι Τούρκοι Διοικητές της επαρχίας Αργυροκάστρου παρακολουθούν τη λειτουργία των Διδασκαλείων και οι περισσότεροι από αυτούς τα επισκέπτονται με ευχαρίστηση και υπερηφανεύονται και σεμνύνονται για το γεγονός ότι λειτουργούν σμαλά στην περιοχή τους τέτοια ανώτερα εκπαιδευτήρια.

XVIII.- Η ΔΙΑΛΥΣΗ ΤΩΝ ΔΙΔΑΣΚΑΛΕΙΩΝ (1891)

Παρά την ανοδική πορεία των Διδασκαλείων και την πανθομολογούμενη ακτινοβολία τους, άρχισαν, κατά την τελευταία δεκαετία της λειτουργίας των, να διατυπώνονται από λίγους κατοίκους της περιοχής επικρίσεις και παράπονα, που οφείλονταν κυρίως σε ιδιοτελείς επιδιώξεις ή σε παράξενες νοοτροπίες. Οι δυσαρέσκειες και οι αντιθέσεις αυτές εξελίχθηκαν σε πολεμική κατά των Διδασκαλείων, που είχε ως αποτέλεσμα τη διάλυσή τους κατά το έτος

των Σχολείων και εξασφαλίζουν πάντοτε πλήρες και πολύ ικανό διδακτικό προσωπικό.

Διευθυντής του Διδασκαλείου αρρένων προσλαμβάνεται ο Αλεξ. Ζαμαρίας, ο οποίος μόλις είχε περατώσει τετραετείς παιδαγωγικές σπουδές στη Γερμανία και Ελβετία και είχε εμπνευστεί από νέες εκπαιδευτικές αντιλήψεις, που αναπτύσσονταν τότε στις χώρες της κεντρικής και δυτικής Ευρώπης. Ο Αλεξ. Ζαμαρίας υπηρέτησε επί δέκα χρόνια στο Διδασκαλείο αρρένων και, με τη μόρφωσή του, τις πρωτοβουλίες του και την αντίστασή του στα εμπόδια, έδωσε τα χαρακτηριστικά μιας νέας εποχής για το ίδρυμα αυτό και άφησε ανεξίτηλη τη σφραγίδα της παιδαγωγικής του προσωπικότητας.

Διευθύντριες στο Διδασκαλείο θηλέων είχαν οριστεί, κατά τη δεκαετία αυτή, οι εκλεκτές στο ήθος και άρτια μορφωμένες παιδαγωγοί Μ. Μαργαρίτου, Δημ. Κανταρτζή, Κλ. Επιφανείου και Άννα Βορνόζη. Οι διευθύντριες του τμήματος ήσαν απόφοιτες, οι περισσότερες, του Αρσακείου Διδασκαλείου, είχαν εξαιρετη οικογενειακή ανατροφή, διακρίνονταν για την ευρύτερη μόρφωσή τους και αποτελούσαν με την ευγένεια και την κοσμιότητά τους φωτεινό παράδειγμα στις σπουδάστριές των - μέλλουσες διδασκάλισσες.

Τα κύρια χαρακτηριστικά του εκπαιδευτικού έργου και της ζωής σε όλα τα εκπαιδευτήρια (δημοτικό, ελληνικό, παρθεναγωγείο και διδασκαλεία αρρένων και θηλέων), κατά την περίοδο αυτή είναι τα εξής²⁵:

α) Η διδασκαλία των παιδαγωγικών και φιλοσοφικών μαθημάτων (γενικής παιδαγωγικής, διδακτικής, ψυχολογίας, λογικής και ηθικής) είναι συστηματικότερη.

β) Η διδασκαλία των μαθημάτων των φυσικών επιστημών γίνεται πρακτικότερη και ενισχύεται με τη διδασκαλία της βοτανικής και της γεωλογίας.

γ) Το ελληνικό σχολείο έχει διαιρεθεί σε περισσότερα τμήματα (οκτώ), για να εξασφαλιστεί η ανετότερη και ευρύτερη διδασκαλία ορισμένων μαθημάτων και για να προετοιμαστούν πληρέστερα οι απόφοιτοί του, που θα συνεχίσουν σπουδές στο Διδασκαλείο.

δ) Στο διδακτικό προσωπικό προσλαμβάνονται κοντά στους παλαιότερους και νέοι εκπαιδευτικοί με πλούσια μόρφωση, με σύγχρονες παιδαγωγικές αντιλήψεις και με προοδευτικές τάσεις, όπως π.χ. α) στο ελληνικό σχολείο ο ικανότατος Ευγένιος Χασιώτης και β) στα Διδασκαλεία οι: Δ. Γκράτσιος, Δ. Μελιτζανόπουλος, Ε. Παγούνης, Β. Παπαχρήστου, Κ. Κώτσης, Άννα Βορνόζη κ.λ.π. Όλοι αυτοί, με το αναγνωρισμένο εκπαιδευτικό ήθος των, προσδίδουν το απαραίτητο κύρος στα σχολεία και ελκύουν την εμπιστοσύνη των μελών της εφορείας, του ευεργέτη, των γονέων και των μαθητών και σπουδαστών.

25. «Φωνή της Ηπείρου», 9)7 — 6)8)1893.

συκοφαντιών. Με τη συμμετοχή των προσωπικοτήτων αυτών στις λειτουργικές διαδικασίες των Διδασκαλείων δεν ήταν δυνατόν να γίνουν πιστευτά τα ψεύδη και οι συκοφαντίες και έτσι εξουδετερώθηκαν σιγά - σιγά οι εξωτερικές αντιτιθέμενες δυνάμεις. Τα Διδασκαλεία επανέυραν την ηρεμία τους και προχώρησαν απρόσκοπτα στην πορεία τους σημειώνοντας, κατά την περίοδο των ετών 1887—1890, τη γονιμότερη περίοδο του έργου τους.

Και, όμως, η ηρεμία αυτή στα Διδασκαλεία διασαλεύθηκε το έτος 1890 με τις ενέργειες ενός εσωτερικού τώρα παράγοντα, του νέου Μητροπολίτη Δρυινοπόλεως Κοσμά Ευμορφόπουλου. Ο νέος Μητροπολίτης Κοσμάς, ως πρόεδρος, κατά τον Κανονισμό, της Εφορείας των εκπαιδευτηρίων, άρχισε, αμέσως μετά την ενθρόνισή του, από απειρία και ιδιοτέλεια, όπως μαρτυρείται, να επικρίνει το προσωπικό ως ανίκανο και αμαθές, να ενσπείρει ζιζάνια μεταξύ των διδασκόντων, να κατηγορεί τα μέλη της εφορείας, να εμφανίζει τα εκπαιδευτήρια ως εστία ταραχών και ερίδων και να έρχεται σε προστριβές και με αυτόν ακόμη τον ευεργέτη Χρηστάκη Ζωγράφο ως προς την πρόσληψη διδακτικού προσωπικού. Μη μπορώντας, όμως, να πείσει απόλυτα και να κάμψει τις αντιδράσεις του ευεργέτη προχωρεί στην προλεητική του και καταγγέλλει στην Οθωμανική Διοίκηση Αργυροκάστρου τα Διδασκαλεία ως λειτουργούντα εναντίον του καθεστώτος και ως εργαζόμενα στασιαστών επίφοβων και επικίνδυνων στην οθωμανική αυτοκρατορία. Ο Τούρκος Διοικητής γράφει στον Χρηστάκη Ζωγράφο ότι, μετά την καταγγελία αυτή, δεσμεύεται και δεν μπορεί πλέον να ευνοεί τη λειτουργία των Σχολών. Ο ιδρυτής και ευεργέτης των Διδασκαλείων ζητεί από την Μεγάλη Εκκλησία στην Κωνσταντινούπολη τη μετάθεση του Μητροπολίτη Κοσμά από το Αργυρόκαστρο, συναντά την αντίδραση των Συνοδικών Αρχιερέων και, για να προλάβει θλιβερές συνέπειες σε βάρος του προσωπικού, των μελών της εφορείας και σπουδαστών (συλλήψεις εφορίες κ.λ.π.), δίνει εντολή, τον Δεκέμβριο του 1891, να διαλυθούν προσωρινά τα Διδασκαλεία (βλ. «Φωνή της Ηπείρου», 9-7-1893, Αθήνα). «Από διετίας, τὰ διδασκαλεία ταῦτα ἔμειναν ἔρημα καὶ οὐδ' ὑπάρχει ἕως ἔλπις νὰ ἀναπετάσσωσι τὰς πύλας αὐτῶν εἰς τοὺς εὐέλπιδας Ἑπειρώτας, οὗτινες εἶναι ἔτοιμοι νὰ συρρεύσωσιν ἐξ ὄλων τῶν ἑπαρχιῶν»).

Για τις ενέργειες του Μητροπολίτη Κοσμά, που επέφεραν τη διάλυση των Διδασκαλείων, η εφημερίδα «Φωνή της Ηπείρου» (30-7-1893 και 6-8-1893, Αθήνα) γράφει τις εξής λεπτομέρειες με ανταπόκριση από το Αργυρόκαστρο ενός γνώστη των πραγμάτων:

Η ΔΙΑΛΥΣΗ ΤΩΝ ΔΙΔΑΣΚΑΛΕΙΩΝ ΚΑΙ ΤΑ ΑΙΤΙΑ

Κακῆ τῆ μοίρα ἡ Μεγάλη Ἐκκλησία ἀπέσειλε μητροπολίτην νέον ἰνὰ ἐπίσκοπον, ἄπειρον καὶ ἀνίκανον ἐν γένει, τὸ δὲ χεῖριστον ἀπο-

1891. Την πολεμική αυτή ασκούσαν εγχώριοι εξωτερικοί και εσωτερικοί παράγοντες²⁶.

Στους εγχώριους εξωτερικούς παράγοντες περιλαμβάνονται ορισμένοι προύχοντες της επαρχίας Αργυροκάστρου και μερικοί παλαιοί φανατικοί υπάλληλοι της Οθωμανικής Διοικήσεως.

Σύμφωνα με τη σχετική κριτική του ανταποκριτή από το Αργυρόκαστρο της εφημερίδας του Γ. Γάγαρη «Φωνή της Ηπείρου» (9 Ιουλίου έως 6 Αυγούστου 1893, Αθήνα), μερικοί αλβανίζοντες προύχοντες της επαρχίας Αργυροκάστρου, με όργανα ορισμένους κατοίκους του Κεστορατίου και των γειτονικών χωριών, διατύπωναν την καταγγελία ότι τα Διδασκαλεία παρασκεύαζαν μικρούς επαναστάτες και προκαλούσαν έτσι συχνές επιθεωρήσεις στα εκπαιδευτήρια της οθωμανικής διοικήσεως. Έστειλλαν επιστολές στον ευεργέτη Χρηστάκη Ζωγράφο με ψεύδη και συκοφαντίες για τη διαγωγή των σπουδαστών και για την οικονομική διαχείριση απαιτώντας την κατάργηση των Διδασκαλείων. Προέβαλλαν διαμαρτυρίες και παράπονα στη Διεύθυνση των Σχολών για τους περιπάτους στην εξοχή, τα τραγούδια και τα αθώα ατοπήματα των μαθητών και σπουδαστών. Απέφευγαν, τέλος, να αποστέλλουν τα κορίτσια τους για εκπαίδευση στο παρθεναγωγείο για την εκμάθηση της ελληνικής γλώσσας και για απόκτηση ευρύτερης παιδείας.

Ορισμένοι, επίσης, παλαιοί φανατικοί υπάλληλοι της οθωμανικής διοικήσεως, παρασυρόμενοι από ποικίλες υποσχέσεις, ήσαν πολέμιοι των Διδασκαλείων προσπαθώντας να εμπνεύσουν την αλβανική ηγεμονία στην περιοχή.

Με όλες αυτές τις ενέργειες εξωτερικών παραγόντων υπήρχε κίνδυνος να διαταχθεί από τις τουρκικές Αρχές του τόπου η παύση της λειτουργίας των Σχολών. Έναντι αυτής της ατμόσφαιρας αντέδρασαν: α) ο ευεργέτης Χρηστάκης Ζωγράφος, ο οποίος διαμαρτυρήθηκε στις Οθωμανικές Αρχές στην Κωνσταντινούπολη και επέμενε στη συνέχιση της λειτουργίας των εκπαιδευτηρίων, β) οι εκάστοτε Μητροπολίτες Δρυϊνουπόλεως, οι οποίοι, ως πρόεδροι της σχολικής εφορείας, προέβαλλαν με το κύρος των το έργο των Διδασκαλείων και αποτελούσαν ασάλευτη εγγύηση, γ) ο Διευθυντής Αλέξανδρος Ζαμαρτίας, ο οποίος, με τη μόρφωσή του και τη διοικητική του ικανότητα, βελτίωνε την αποδοτικότητα των Σχολών και με αντοχή και καρτερία διατηρούσε αλώβητα και ακέραια τα εκπαιδευτήρια και δ) οι Διευθύντριες του τμήματος θηλέων και κυρίως η Διευθύντρια Άννα Βορνόζη, με τις πατροπαράδοτες και οικογενειακές αρετές των, διασφάλιζαν την ηθική και εθνική διαπαιδαγώγηση των νεανίδων και ύψωναν το ηθικό ανάστημά τους έναντι των

26. α) «Φωνή της Ηπείρου», Αθήνα, 23-7-1893, 6-8-1893. β) Ε. Λερού, Τα εν Κεστορατίω Ζωγράφεια Διδασκαλεία και ο Άγιος Δρυϊνουπόλεως κυρ - Κοσμάς, εν Παρισίοις, 1890, σελ. 81, βλ. Ηπειρ. Βιβλιογραφία Λ. Δρούλια — Βούλας Κόντη.

τὸ πρῶτον βῆμα, τὸ ἄγον ἀσφαλῶς εἰς τὴν διάλυσιν.

Ὁ μητροπολίτης, Κοσμάς (Εὐμορφόπουλος) ὀνόματι, προέτεινεν εἰς τὸν ἐπιφυλαξάμενον τὸ δικαίωμα τῆς ἐκλογῆς διευθυντοῦ, κατὰ τὸν κανονισμόν τῶν σχολείων, ὡς τοιοῦτον ἕνα ἀπόκληρον τῆς θείας τοῦ Ἀσκληπιοῦ τέχνης Γεωργιάδην τὸ ὄνομα, ἂν μὴ ἀπαιτώμεθα, φίλον του ἐκ Κων)πόλεως. Ἐκ τῆς προσιάσεως ταύτης ἐδείχθη, εὐθύς ἐξ ἀρχῆς, ὅτι πολλὰ τὰ δεινὰ ἐμερομήριζε κατὰ φρόνα καὶ κατὰ θυμὸν ὁ μητροπολίτης κατὰ τῶν σχολείων. Διώρισε δὲ ἀνθαιρέτως καὶ ἄνευ τῆς ἀμερόστου γνώμης τοῦ συμβουλίου, ἀντὶ καθηγητῶν φερόντων τὰ προσόντα, τελειοφοίτους τοῦ γυμνασίου, ἐξ ὧν εἰς μὲν Τζελέπης ὀνομαζόμενος, ἐν Σέρραις ἐργαζόμενος καὶ ἱερομένος, εἶχεν ἀποσκιρτήσῃ ἐκεῖ ἀπὸ τῶν τάξεων τοῦ κλήρου καί, λαϊκός γενόμενος, πρὸς ἀποφυγὴν τοῦ ἐν Σέρραις γεννηθέντος σκανδάλου, κατέφυγεν ὡς εἰς λιμένα σοτηρίας εἰς τὸν μητροπολίτην Δουϊνουπόλεως, ἕτερος δὲ ὁ Οἰκονομίδης ἔφερον ἀμωρίας πολυπληθεῖς παρελθόντων ἐτῶν, αἵτινες χαρακτηρίζουσιν αὐτὸν ὡς τὸν ἐπικινδυνότερον ἄνθρωπον τῆς ἐπαρχίας ἐκεῖνης.

Ὁ κ. Ζωγράφος ἐδραμεν ἐσπευσμένως πρὸς ἀναζήτησιν καταλλήλου διευθυντοῦ ἐγκαίρως καιδῶν τὴν πλάνην, εἰς ἣν περιέπεσε, καὶ λίαν φοβηθεὶς περὶ τῆς ἀσφαλούς πορείας τῶν σχολείων· ἀλλά, δυστυχῶς, πλὴν τοῦ θυσιασθέντος ἐκεῖ χάριν ὑψηλῶν σκοπῶν κ. Ζαμαρίου, οὐδεὶς πεπαιδευμένος καὶ μετὰ διοικητικῶν προσόντων συγκατετίθειτο νὰ μεταβῇ ἐκεῖσε καὶ νὰ θυσιάσῃ τὸ μέλλον του ἐν τῷ ἀποκέντρῳ ἐκεῖνῳ χωρίῳ, χωρὶς τοῦλάχιστον νὰ ἀνταμείβηται δι' ἐνὸς γενναίου μισθοῦ, διὰ 300 τοῦλάχιστον λιρῶν κατ' ἔτος, ἵνα ἀντισταθμίξῃ τὴν ἐκ τοῦ περιορισμένου ἐκεῖ βίου προσερχομένην ἀνίαν διὰ τῶν ὑψηλῶν ἀπολαύσεων. Διὰ τοῦτο, ἠναγκάσθη νὰ ἀναθέσῃ τὴν διεύθυνσιν εἰς νέον τινὰ Δασαρίτην, σιερούμενον πότε πείρας καὶ διοικητικῆς ἱκανότητος. Ἐπόμενον, λοιπόν, ἦτο νὰ συντελεσθῇ ἡ ὀλοσχερῆς καταστροφὴ τῶν σχολείων. Ὁ καλόγηρος ἤρξατο ἤδη μετὰ πλειόνων πιθανοτήτων ἐπιτυχίας νὰ πολεμῇ τὰ σχολεῖα, ἀφοῦ ἡ Α. ἐξοχότης δὲν συγκατετίθει νὰ παραδεχθῇ τὴν περὶ διευθυντοῦ πρότασιν αὐτοῦ καὶ σῶμα ἐπέταξε τῷ συμβουλίῳ νὰ ἀποβάλλῃ αὐθωρεὶ τοὺς δύο ὀνομασθέντας διδασκάλους, ὧν τὸ παρελθὸν ἐνεκόλαπτε σιῦγμα εἰς τὴν ἠθικὴν τῶν Διδασκαλείων.

Δι' ὅ, ἀφοῦ ὑπερηφάνως καὶ θρασέως ὕβρισε δι' ἐπιστολῶν τὸν κ. Ζωγράφον, ὑπεδαύλωσε ταραχὰς νέας κατὰ τοῦ διευθυντοῦ διὰ τῶν μαθητῶν καὶ διδασκάλων.

Ἄλλ' ἡ Α. ἐξοχότης ὑπεσιτήριζεν ἐπιμόνως τὴν διεύθυνσιν κατὰ τῶν ἀντιδράσεων τοῦ καλογήρου, οὗ πᾶσα ἐνέργεια ἀπέδαινε πλέον

δειχθέντα ἐπιβουλότατον εἰς τὰ ἑλληνικὰ γράμματα. Κυλιόμενος ἐν Κων)πόλει μετὰ τὴν ἀποφοίτησίν του ἐκ τῆς θεολογικῆς σχολῆς τῆς Χάλκης, ἀπεσιάλει εἰς τὴν ἀκανθωδεσιέραν καὶ εἰς τὴν ἐπικαιροτέραν ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν ἐπαρχίαν. Μᾶλλον δι' αὐτὸν ἢ Μεγάλῃ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίᾳ ἔπροεπε νὰ εὕρη ἕνα ἰόπον διασκεδάσεως, παρὰ νὰ τῷ ἀναθέσῃ ἔργον σιθαρὸν καὶ χοῆζον πείρας καὶ μεγίστης ἐπιβλητικότητος. Ἐνεκα τῶν ἐν Κων)πόλει πολλῶν αὐτοῦ χρεῶν, εὐθὺς ὡς ἤλθεν, ἐνόμισεν ὅτι ἀνεῦρεν ἐν τῷ ποιμνίῳ του τὴν καλήν προβατίναν, τὰ Ζωγράφεια Διδασκαλεῖα. Ὑπελόγησε δὲ κατὰ κακοὺς ὑπολογισμοὺς ὅτι ἠδύνατο ἀναλαμβάνων τὴν ἀπόλυτον κυριότητα ἐπ' αὐτῶν νὰ ἐξοικονομῇ κατ' ἔτος εἰσὶ μισθὸν μικρόν τι χαριζιλικόν χάριν τῶν μικρῶν του ἀναγκῶν. Ἀλλὰ τοῦτο βεβαίως λίαν εὐφυῶς ἐνόησεν ὅτι ἴδεν ἠδύνατο νὰ ἐπιτύχη, ἐν ὅσῳ εὐρίσκειτο πρὸ ἀνδρῶν γνωστῶν καὶ τῶν ἐλαχίστων λεπτομερειῶν τοῦ προὑπολογισμοῦ τῆς σχολῆς. Ἐπροεπε φυσικῶς τῷ λόγῳ νὰ ἐξοντώσῃ τὰ στοιχεῖα ἐκεῖνα, ἅτινα ἦν δυνατὸν καὶ ἐπόμενον νὰ παρεμβάλλωσι προσκόμματα εἰς τὴν ἐπιτυχίαν τῶν εὐτελῶν καὶ αἰσχροκερδῶν σκοπῶν αὐτοῦ. Συνηνώθη, λοιπόν, μὲ ὄλους τοὺς ἀντιθέτους παράγοντας τοὺς ἀντιδροῦντας ἀπὸ διαφόρων βλέψεων κατὰ τῶν σχολείων καὶ ἤρξατο συστηματικῶς πώλεμον κατ' αὐτῶν. Καὶ ἐν πρώτοις, μόλις κατὰ τὸν πρώτον μῆνα τῆς ἀφίξεώς του καὶ χωρὶς νὰ ἐπισκεφθῇ καὶ τὰ σχολεῖα, χωρὶς νὰ ἴδῃ τοὺς διδασκάλους καὶ τοὺς μαθητὰς αὐτῶν αὐτοπροσώπως καὶ, ἐχαρακτηρίζουσιν ἐκεῖνα μὲν ὡς κακοεργεῖα, τούτους δὲ δι' ἐπιστολῶν ἐπανειλημμένων πρὸς τὴν Α. ἐξοχότητα τὸν κ. Ζωγράφον ὡς ἀνικάρους, ὡς ἀμαυθεῖς. Συγχρόνως δὲ διέσπειρε ζιζάνια μεταξὺ τῶν διδασκάλων καὶ συνησιζέτο δολίως μετὰ τῶν μὲν κατὰ τῶν δὲ — ἐνῶ πάντας ἀνεξαιρέτως ἐπειθύμει νὰ ἐξοντώσῃ — ἢ μεταξὺ τῶν διδασκάλων καὶ συμβούλων, ἵνα ἔχῃ ἀφορμὴν νὰ παρασιτήσῃ αὐτὰ ὡς ἐστὶν διηρηκῶν παραχῶν καὶ ἐριδῶν. Δὲν ἐδίδισαζε νὰ πολεμῇ μετὰ τῶν ἄλλων καὶ ἕνα τῶν λαμπροτέρων μαθητῶν τῆς θεολογικῆς σχολῆς τῆς Χάλκης, συμμαθητὴν καὶ φίλον του ἄλλοτε, καθηγητὴν τῶν Διδασκαλείων, τὸν κ. Βασίλειον Παπαχορήσιου, ὅστις περιβληθεὶς, ἤδη, τὸ ἀρχιερατικὸν ἔνδυμα ὁμολογουμένως κοσμεῖ τὸν κληρὸν τῆς Ὀρθοδοξίας. Ἡ Α. ἐξοχότης ἠπαιτήθη ἐν τοῖς ὑπολογισμοῖς του. Ἐνδίδει εἰς τὰς ἐπανειλημμένας ἐκθέσεις καὶ ἄλλας ποιμπώδεις ὑποσχέσεις τοῦ ἀπαισίου τούτου καλογῆρου καὶ ἀπολύει ἅπαν τὸ προσωπικὸν τῶν σχολείων ἀντὶ ἀμοιβῆς τῶν φιλοπονώτατα καὶ πολυμοχθήσατα κατὰ τὴν τελευταίαν τριετίαν ὑπὲρ πάντα τὰ ἄλλα ἔτη ἐργασθέντων, διευθυντοῦ, καθηγητῶν καὶ διδασκάλων. Παρέχει δὲ αὐτῷ καὶ πλήρη ἐλευθερίαν ἐνεργείας πρὸς διόρθωσιν τῶν δῆθεν κακῶς κειμένων. Ἴδου

κατασιάσεως, πρὸς πρόληψιν θλιβερῶν συνεπειῶν διέταξε νὰ διαλύσῃ τὰ σχολεῖα προσωρινῶς, καίτοι εἶχε προκαταβάλῃ τὰς πλείστας τῶν δαπανῶν διὰ τὰς προμηθειὰς ὀλοκλήρου τοῦ ἔτους κατὰ τὰ μέσα Δεκεμβρίου καὶ δυστυχῶς ἐν μέσῳ χειμῶνος ἐν πλήρει ἀγωνιότησει, δικαίᾳ καὶ εὐλόγῳ ἄλλως, μέχρις οὗ εὐθελτο περιστάσεις ὀδηγήσωσιν αὐτὸν εἰς σκοπιμωτέραν χρησιμοποίησιν τοῦ εὐεργετήματός του. Οὕτω δὲ ὁ μέγας τοῦ ἔθνους εὐεργέτης θυσιάσας περὶ τὸ ἐν ἑκατομμύριον φράγκων ὑπὲρ τῆς διαδόσεως τῶν φώτων ἀνὰ τὰς σκοτεινὰς ὑπὸ ἔποψιν παιδείας καὶ μορφώσεως ἐπαρχίας ἐκεῖνας διὰ τῶν εκπαιδευτηρίων του ἐκεῖνων, εἶδε, καθ' ἣν ἐποχὴν τὰ σχολεῖα ἤκμαζον καὶ ἔδρων εὐεργετικώτατα, τοὺς σκοποὺς του ματαιουμένους, τὰ δὲ δαπανηθέντα χρήματα νὰ ἀποφέρωσιν αὐτῷ, ἀντὶ χαρᾶς καὶ ἀγαλλιάσεως, ἀλγεσὴν λύπην καὶ ἀγανάκτησιν.

Ἀπὸ τὶς παραπάνω λεπτομέρειες γιὰ τὶς ἐνέργειες τοῦ Μητροπολίτη Κοσμά, ποὺ δὲν διαφεύσθησαν ἰσὲν ἔντυπα τῆς ἐποχῆς, προκύπτει ὅτι ὁ ἐσωτερικὸς πολέμιος τῶν Διδασκαλείων, μὴ μπορῶντας νὰ κάμψῃ τὴν σθεναρὴ ἀντίστασιν τοῦ Χρηστάκη Ζωγράφου, κατέφυγε στὸν κατακτητὴ με τὶς βαριές καταγγελίες του καὶ τὸν δέσμευσε ἔτσι υπηρεσιακῶς νὰ ἀπευθυνθεῖ στὸν εὐεργέτη καὶ νὰ ποῦ συστήσει τὴν διάλυσιν τῶν εκπαιδευτηρίων. Πρόκειται γιὰ ἀπαράδεκτη, ἀπὸ ἐθνικὴ ἀποψη, πράξι. Ἀνάλογες λεπτομέρειες γιὰ τὶς ἐνέργειες τοῦ Μητροπολίτη ἔγραφε καὶ τοπικὴ ἐφημερίδα ἰστο Ἀργυρόκαστρο, ὅπως ἀναφέρεται στὸ ἀνωτέρω κείμενο τοῦ ἀνταποκριτῆ τῆς «Φωνῆς τῆς Ἠπείρου».

Τὰ Διδασκαλεῖα διαλύθησαν, βέβαια, προσωρινά, ἀλλὰ δὲν ἐπαναλειτούργησαν, ὅπως ἀποδεικνύεται ἀπὸ τὸ παραπάνω κείμενο, ποὺ δημοσιεύεται τὸν Ἰούλιο καὶ Αὐγούστου τοῦ 1893, καὶ ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι ὁ Χρηστάκης Ζωγράφος, στα μετέπειτα 4—5 χρόνια καὶ μέχρι τὸν θάνατό του τὸ 1898, ἐκινεῖτο μεταξὺ τῆς Πόλης καὶ τοῦ Παρισιοῦ, εἶχε ἤδη προχωρημένη ἡλικία καὶ ἀντιμετώπιζε μεταξὺ ἄλλων καὶ προβλήματα υγείας. Ἄλλωστε, καὶ στα φύλλα τῆς ἐφημερίδας «Φωνῆ τῆς Ἠπείρου», ποὺ κυκλοφόρησαν, κατὰ τὴν πενταετία 1893—1898, δὲν ἀναφέρεται καμμία εἰδησιὴ γιὰ τὴν ἐπαναλειτουργία τῶν Διδασκαλείων. Στὴ νεκρολογία γιὰ τὸν Χρηστάκη Ζωγράφου, ποὺ δημοσιεύεται στὴ «Φωνῆ τῆς Ἠπείρου» στίς 21-8-1898, μνημονεύονται κοντὰ στα φιλάνθρωπα καὶ φιλεκπαιδευτικὰ ἔργα του καὶ τὰ Διδασκαλεῖα στὸ Κεστοράτι καὶ ἀναφέρεται ὅτι τὰ σχολεῖα αὐτὰ ἔχουν ἤδη διαλυθεῖ πρὶν ἀπὸ ἕξι περίπου χρόνια καὶ ὅτι ὁ μέγας Ἠπειρώτης εὐεργέτης «ἔτελεύτησε ἐν Παρισίοις, ὅπου ἀπὸ ἐτῶν διέμενεν». Εἶναι, επομένως, βέβαιο ὅτι ὁ πνευματικὸς ἐκεῖνος φάρος στὸ μικρὸ χωριὸ τῆς ἐπαρχίας Ἀργυροκάστρου ἐσθῆσε τὸ 1891.

ματαία καὶ ἀτελεσφόρητος. Ὁ καλόγηρος δὲν διέφευγε πλέον τὴν ὁμολογουμένην ὀξυδέρκειαν τοῦ κ. Ζωγράφου. Δι' ὃ καί, ἀδυνατιῶν νὰ φέρῃ ἀποτελεσματικὴν τὴν καταδίωξιν τῶν καθιδρυμάτων, προσέβη εἰς τὸ φοικωδέστερον τῶν ἐγκλημάτων, ἐξ ἐκείνων, πὰ ὅποια οὐδεμία καὶ τοῦ χειρίστου μητροπολίτου ἱστορία περικλείει. Διὰ διεξοδικῆς ἀναφορᾶς ἀνηρέχθη πρὸς τὰς ἀρχὰς καὶ κατήγγειλε πὰ Διδασκαλεῖα ὡς λειτουργοῦντα ἐναντίον τῶν καθεστώτων, ὡς ἐργαστήριον νέων μαθητῶν ἐπιφόβων καὶ ἐπικινδύνων εἰς τὴν ὀθωμανικὴν αὐτοκρατορίαν, ὡς παρασκευαστήριον οἰασιωτῶν ὑπὲρ τῶν ἐλληνικῶν ἰδεῶν καὶ φρονημάτων. Κατήγγειλε δὲ παῦτα ὁ ἐκμανεὶς οὗτος ἄνθρωπος πρὸς τὸν διοικητὴν Ἀργυροκάστρου.

Ὁ εὐγενέστατος διοικητὴς, χειραφειηθεὶς ἀπὸ τῶν προλήψεων τῶν ἀρχαίων καὶ μεμορφωμένος, ἐνόμιζε μεγαλυτέραν πού εὐχαρίστησον νὰ ἔχη ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ πού σχολεῖα, ἐπήρσειο δὲ καὶ ἐσεμνύνετο δι' ἐν τῇ περιφερείᾳ αὐτοῦ λειτουργεῖ πλήρες γυμνάσιον, ὅπως ἐπεθύμει νὰ ἐπισκέπηται καὶ διὰ τοῦ ὁποίου τὴν ἀποδόκοπιον λειτουργίαν μέγα διεφέρετο. Καλῶς ποιῶν ἀνήγγειλε τῷ ἰδρυτῇ κ. Ζωγράφῳ δι' ἰδιοχείρου αὐτοῦ ἐπιστολῆς, ἅτε φιλικῶς πρὸς αὐτὸν ἀπὸ ἄλλων χρόνων διακείμενος, τὸ διάβημα τοῦ μητροπολίτου καὶ ὑπέδειξεν αὐτῷ ὅτι μὲ ὄλην τὴν καλὴν αὐτοῦ θέλησιν νὰ βλέπῃ τὰ σχολεῖα λειτουργοῦντα, δὲν δύναται νὰ πράξῃ τι ὑπὲρ τῆς ἡσυχίας καὶ ἀθορύβου αὐτῶν πορείας, ἐν ὅσῳ, ἔγραψεν, ὁ καλόγηρος ἐκεῖθεν ἀντιδρᾶ συναιτηματικῶς κατὰ πῶν ἐκπαιδευτηρίων, καταπροδίδει αὐτὰ εἰς τὰς ἀρχὰς καὶ μνηρία τεχνάσματα ἐπίβουλα μηχανάται πρὸς ἐξόντωσιν αὐτῶν καὶ τοῦ ὑπολειφθέντος ποσοστικῶς. Ἀντισιγράφησαν παραδόξως, βλέπετε, οἱ ὄροι καὶ ὁ μὲν ὀθωμανὸς διοικητὴς διατείνεται δι' τὰ σχολεῖα δὲν ἀντέβαινον πρὸς τὰ καθεστώτα, ὁ δὲ καλόγηρος τούναντίον. Προσθετέον δὲ ὅτι περὶ τῆς ἐπονειδίστου καὶ πρωτακούστου διαγωγῆς ταύτης τοῦ μητροπολίτου ἐκείνου παραδώσασα αὐτὸν εἰς τὴν αἰωνίαν τοῦ ἐλληνισμοῦ καταδίωξιν ἔγραψε ἐφημερὶς τις ἐνταῦθα ἐκδιδομένη. Ὁ Χρησιάρχης Ζωγράφος ταραχθεὶς σφόδρα διὰ τὴν διαγωγὴν ταύτην καὶ φοβηθεὶς μὴ διὰ τοῦ εὐεργετήματος αὐτοῦ ἀποβῆ πρόξενος συλλήψεων καὶ ἐξοριῶν ὀλεθρίων καὶ ἴσως ἴσως καὶ αὐτῆς τῆς τιμωρίας τοῦ φίλου πού διοικητοῦ ἐνήργησεν ἐσπευσμένως παρὰ τῇ Μεγάλῃ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίᾳ, ὅπως μεταθέσωσι τὸν διαβολέα μητροπολίτην ἐλπίζων δι' τὰ προληφθῶσιν ἐνδεχόμενα συνέπειαι. Ἀλλ' ἐκεῖ ὁ φιλόπατρις ἰδρυτὴς εὔρεν, ὡς εἰκός, ἀντιστάσεις παρὰ τοῖς ἐκείνου συνοδικοῖς. Ὁ κ. Ζωγράφος, ἰδὼν τὸ ἀδύνατον τῆς ἀπαλλαγῆς ἀπὸ τοῦ ἐχθροῦ τούτου τῆς ἐν Ἡλείῳ πνευματικῆς κινήσεως καὶ τὴν ἰσχυρογνώμονα ἐπιμονὴν τοῦ πατριαρχείου ὑπὲρ τῆς δικαιηθήσεως αὐτοῦ μέχρι ἀντι-

περιοχής και ενίσχυε το χριστιανικό και εθνικό τους φρόνημα. Δημιουργούσε κίνητρα παιδείας. Αναμόχλευε αντιλήψεις ζωής και διήγειρε συνειδήσεις. Υποκινούσε διαφέροντα και έδινε ελπίδες για μια ελεύθερη και καλύτερη ζωή. Πρόκειται για ένα φάρο, που φώτιζε τους ορίζοντες για νέες προοπτικές εθνικού, κοινωνικού και οικονομικού βίου σε ένα περίγυρο σκλάβων γεωργών, κτηνοτρόφων και μικροεπαγγελματιών. Και είναι φυσικό, σ' αυτές τις συνειδησιακές διεργασίες, να υπάρχουν δυσκολίες, αμφιβολίες και μικροαντιδράσεις, έως ότου πραγματοποιηθεί η ζύμωση των παλαιών και νέων ιδεών, η αφομοίωση του νέου και η προσαρμοστική συμμόρφωση του παλαιού, που θα φέρουν την ισορροπία και κατά συνέπεια την πρόοδο. Γι' αυτό, και η τελευταία 3/ετία της λειτουργίας των Διδασκαλείων υπήρξε η γονιμότερη περίοδος τόσο από την άποψη του εσωτερικού σχολικού έργου όσο και από την άποψη της ακτινοβολίας και προσφοράς των στον κοινωνικό περίγυρο, προσφοράς πνευματικής, εθνικής και οικονομικής.

5.- Η ανέγερση των διδακτηρίων και η αντιμετώπιση των σαπανών λειτουργίας των Διδασκαλείων με τις γενναίες χορηγίες του Χρηστάκη Ζωγράφου αποτελούν έμπρακτη μαρτυρία της Ηπειρωτικής φιλογένειας στους δύσκολους εκείνους καιρούς, σαφή απόδειξη της συνεχιζόμενης αρετής της ευποιίας των Ηπειρωτών και φωτεινό παράδειγμα ενδιαφέροντος και θυσιών για την εθνική παιδεία. Η σύνταξη Κανονισμού λειτουργίας των Διδασκαλείων με σύγχρονες τότε παιδαγωγικές αντιλήψεις από Επιτροπή του Ελληνικού Φιλολογικού Συλλόγου Κωνσταντινουπόλεως, στην οποία μετείχαν αρκετοί Ηπειρώτες λόγιοι, και η αποδοχή του Κανονισμού αυτού καθώς και η ανάληψη της οργάνωσης και εποπτείας των Διδασκαλείων από τον Ηπειρωτικό Φιλεκπαιδευτικό Σύλλογο Κωνσταντινουπόλεως αποτελούν μια άλλη μαρτυρία του ενδιαφέροντος των αποδήμων Ηπειρωτών για την εκπαίδευση των παιδιών και των εφήβων στη σκλαβωμένη πατρίδα.

Ο ευεργέτης Χρηστάκης Ζωγράφος και οι άλλοι Ηπειρώτες, που ζούσαν στην Κωνσταντινούπολη, δεν μπορούσαν να ξεχάσουν τη δεινή πνευματική, κοινωνική και οικονομική κατάσταση, που είχαν ζήσει οι ίδιοι στα Ηπειρωτικά χωριά της καταγωγής των κατά την παιδική και εφηδική τους ηλικία. Με τη φροντίδα τους για την οργάνωση και λειτουργία Διδασκαλείων στο Κεστοράτι δίνουν μια μάχη για την εξάλειψη αυτής της δεινής καταστάσεως στη γενέθλια γη τους. Πιστεύουν ότι με μορφωμένους διδασκάλους είναι δυνατόν να εξελιχθούν οι ψυχασωματικές δυνάμεις των τέκνων των συμπατριωτών τους και να ανοιχθούν κάποιοι δρόμοι για την εθνική αποκατάσταση και την άρση της δυσπραγίας.

Όλες αυτές οι φιλεκπαιδευτικές πράξεις των αποδήμων Ηπειρωτών, που εκφράζονται με τη λειτουργία των Ζωγραφείων Εκπαιδευτηρίων, διδάσκουν

«...Ἐν τούτοις, ἐὰν ὀφείλωμεν νὰ συντηρῶμεν καλῶς ἀφροναγωγεῖον πρὸς φρωτισμὸν τοῦ Γένους ἡμῶν, μείζω φροντίδα δέον νὰ δεικνύωμεν, ὅταν πρόκειται λόγος περὶ συντηρήσεως παρθεναγωγείου. Ἡμεῖς δέ, οὔτινες εὐρισκόμεθα ἐν τῷ παρθεναγωγείῳ τούτῳ καὶ βλέπομεν, ὅτι ἐν αὐτῷ αἱ προσφιλεῖς θυγατέρες ἀπαξιαπασῶν πῶν ὁμόρων ἐπαρχιῶν μορφοῦνται διὰ πῶν πολυτίμων καὶ ἀφθάρτων κοσμημάτων τῆς παιδείας καὶ τῆς ἀρετῆς καὶ ἀποκομίζουσι τὰς γνώσεις χειροτεχνημάτων πάνυ χρησίμων ἐν τῷ περαιτέρῳ οἰκιακῷ αὐτῶν βίῳ, συγκινούμενοι θαυτέως διὰ πᾶν ἀγαθόν, ὅπερ τῷ Ἕθνει προσγίγνεται ἐκ τῆς διατηρήσεως τοῦ παρθεναγωγείου τούτου, ἀναφέρομεν τὴν διάνοιαν ἡμῶν πρὸς τὸν μεγάλθυμον ἄνδρα, πρὸς τὴν Α.Ε. τὸν Χρησιάκην Ζωγράφον, διὰ τῆς γενναίας χρηματικῆς χορηγίας τοῦ ὁποίου συντηροῦνται εὐτυχῶς τὰ Ζωγράφεα Διδασκαλεῖα καὶ τὰ ἀγαθὰ τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς ἠθικῆς μορφώσεως τοῦ γυναικείου φύλου ἐκπηγάζουσιν ἐξ αὐτοῦ». (Βλ. Μεγ. Παιδαγ. Ἐγκυκλοπαιδεία, Ἀθήνα, τόμος 3ος, 1968, σελ. 35).

Δημόσια Κεντρικὴ Βιβλιοθήκη Κονίτσας

XIX.- Η ΠΡΟΣΦΟΡΑ ΤΩΝ ΔΙΔΑΣΚΑΛΕΙΩΝ

1.- Τα Ζωγράφεια Διδασκαλεία, στα 18 χρόνια της λειτουργίας των (1874—1891), παρέδωσαν 400 περίπου διδασκάλους και διδασκάλισσες, άρτια μορφωμένους, που είχαν επιτελέσει στα χωριά της Ηπείρου έργο υψίστης εθνικής και παιδευτικής αξίας. Όλους αυτούς τους νέους και τις νέες, είτε ως υποτρόφους είτε ως αυτοσυντήρητους, ανέθρεψαν τα Ζωγράφεια Εκπαιδευτήρια με την κατάλληλη υλική, πνευματική και ηθική τροφή. Εκεί οι νέοι αυτοί χαλύδωσαν το σώμα και την ψυχή τους, για να αντέχουν στις μύριες δυσκολίες του διδασκαλικού τους έργου.

Η πνευματική αυτή εστία στο Κεστοράτι θέρμαινε ψυχές φτωχών Ηπειρωτοπαίδων με τα νάματα του χριστιανικού, νεοκλασσικού και επιστημονικού ανθρωπισμού και τους καθιστούσε εκλεκτούς λαμπαδηφόρους. Πρόκειται για ένα σημαντικό αριθμό διδασκάλων, που προστέθηκαν στους διδασκάλους, οι οποίοι αποφοιτούσαν τότε από το Διδασκαλικό Τμήμα της Ζωσιμαίας Σχολής, και που όλοι μαζί υπήρξαν ικανοί και ανέδειξαν τους μαχητές των απελευθερωτικών αγώνων και τους φίλεργους και φιλογενείς Ηπειρώτες της πρώτης 50/ετίας του 20ου αιώνα.

2.- Το πρόγραμμα μαθημάτων και η μέθοδος διδασκαλίας και σχολικής ζωής, όπως διαλαμβάνονται στον Καγόνισμό λειτουργίας των Σχολών, αποτελούσαν μορφωτικά αγαθά διαποτισμένα με τις σύγχρονες τότε για την Ευρώπη παιδαγωγικές αντιλήψεις και, γι' αυτό, το σύστημα μορφώσεως διδασκάλων στα Ζωγράφεια Εκπαιδευτήρια ήταν πρωτοποριακό για την ελληνική πραγματικότητα. Τούτο αποτελούσε έναν δείκτη σημαντικό για τον καθορισμό του καλύτερου δυνατού συστήματος εκπαίδευσως διδασκάλων στον τουρκοκρατούμενο και ελεύθερο ελληνικό χώρο.

3.- Πρωτοποριακό και ίσως και τολμηρό πρέπει να θεωρηθεί για την εποχή εκείνη και το έργο μορφώσεως διδασκαλισσών στα Ζωγράφεια Εκπαιδευτήρια. Επρόκειτο για την απόσπαση από οικογένειες με αυστηρά ήθη νεανίδων, που θα ζούσαν σε ένα μικρό χωριό μαζί με άρρενες νέους για αρκετά χρόνια και θα σπούδαζαν ένα επάγγελμα, που θα τις απέκοπτε, ως επί το πλείστον, και πάλιν από την οικογένειά τους και το οποίο θα ασκούσαν σε τουρκοκρατούμενες περιοχές με σοβαρά θρησκευτικά, γλωσσικά, εθνικά και οικονομικά προβλήματα. Είναι και τούτο ένας άλλος φωτεινός δείκτης για την εκπαίδευση της γυναίκας, για την αξιοποίηση των δυνάμεών της και για την προώθησή της σε επαγγέλματα πνευματικής και κοινωνικής αποστολής.

4.- Η λειτουργία Διδασκαλείων στον χώρο της τουρκοκρατούμενης Βορείου Ηπείρου ενεθάρρυνε τους ταλαιπωρούμενους ελληνικούς πληθυσμούς της

την ανύψωση του επιπέδου της λαϊκής παιδείας. Σχολιάζονται οι σύγχρονες μέθοδοι διδασκαλίας και τα παιδευτικά μέσα. Αξιολογείται η διδασκαλία των διαφόρων μαθημάτων. Προβάλλεται η αναγκαιότητα μορφώσεως καταλλήλων διδασκάλων, συγγραφής διδακτικών βιβλίων για τους μαθητές, καλλιέργειας του ενδιαφέροντος των γονέων και του λαού γενικότερα για τη δημοτική

Κων. Ηροκλής Βασιιάδης (1821—1890) από το Δελβινάκι Πωγωνίου, γιατρός και φιλόλογος στην Κωνσταντινούπολη, πρόεδρος του Ελληνικού Φιλολογικού Συλλόγου, βασικός συντελεστής στη δημιουργία των Ζωγραφείων Διδασκαλείων και στη σύνταξη του Κανονισμού λειτουργίας των. (Φωτογρ. στη Γεννάδειο Βιβλιοθήκη και στην Ιστορία Ελλην. Έθνους, τ. ΙΓ' σελ. 375).

εκπαίδευση και ιδρύσεως Διδασκαλείων για τη μόρφωση λειτουργών της λαϊκής παιδείας.

Στον Κανονισμό λειτουργίας των Διδασκαλείων αρρένων και θηλέων καθορίζονται, με τα 97 άρθρα του, ο σκοπός των εκπαιδευτηρίων, η διάρθρω-

τους άλλους μετέπειτα απόδημους Ηπειρώτες να ενδιαφέρονται για την παιδεία της γενέτειρας και να διατηρούν στεγούς δεσμούς με τη γη των πατέρων τους. Και έτσι, από την άποψη αυτή, έχουμε μια άλλη προσφορά των Ζωγραφείων Διδασκαλείων, μια προσφορά ενός παραδείγματος ευποιίας για την παιδεία, προσφορά εξαιρετικής σημασίας για την τύχη της Ηπείρου την εποχή εκείνη και τους επόμενους χρόνους.

6.- Κρίσεις για την προσφορά των Διδασκαλείων έχουν διατυπωθεί, μετά τη διάλυσή τους, το 1893, στην εφημερίδα του Γεωργίου Γάγαρη «Φωνή της Ηπείρου», που εκδιδόταν στην Αθήνα. Αποσπάσματα από τις κρίσεις αυτές παραθέτομε αμέσως πιο κάτω:

«...Ἐκεῖ, εἰς τὸ Κεισιοράτιον, εἶχε σιηθῆ ἀληθῶς μεγαλοποιεῖται φάρος ἄγων πὰς ἀποκέντρους ἐκεῖνας ἐπαρχίας τοῦ Ἑλληνισμοῦ βραδέως μὲν ἀλλ' ἀσφαλῶς εἰς τὴν φυσικὴν αὐτοῦ πορείαν. Ἐκεῖθεν ἐξεπέμποντο διαρκῶς θεομαντικαὶ ἀκτίνες ὑποκαίονσαι πὸν ἔρωτα πρὸς τὴν μίαν πατρίδα καὶ τὴν τάσιν πρὸς τὴν ποθητὴν παιδείαν. ὦ, πόσον συγκινητικόν, τῷ ὄντι, γὰρ ἀκούη τις ἐπαναλαμβάνοντα κατ' ἐκάστην ὑπὸ τῶν εὐφυῶν παρῶν ὑπάρξεων τὸ ὄνομα τοῦ Ὀμήρου, τοῦ Θουκυδίδου, τοῦ Σαφοκλέους, γὰρ βλέπη διαπλαττομένας πὰς ἀπαλὰς ἐκεῖνων ψυχὰς μὲ τὰ ἠθικὰ διδάγματα τοῦ Σωκράτους, μὲ τοὺς ἀνυπερβλήτους, τὴν παιρῶνικὴν ἔξαρσιν, λόγους τοῦ Δημοσθένους, μὲ πὰς ἀριότητας καὶ γλαφυροτάτας περιγραφὰς τῶν ἡρώων τοῦ Ξενοφῶντος...».

«...Τὰ Διδασκαλεῖα ἀπέδωσαν εἰς τὴν Ἠπειρὸν νέους καὶ νεάνιδας ἀσπίως μορφωμένους καὶ αὐστηροτάτων ἠθικῶν ἀρχῶν ἐμφορομένους, ὀρθοὺς ἰσκαπανεῖς τῆς δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως καὶ ἀγωγῆς, εἰσάγοντας ἤδη τὰ ἑλληνικὰ γράμματα ἐκεῖ, ὅπου καὶ ἑλληνικαὶ λέξεις ἐκινδύνευον γὰρ ἐξαφανισθῶσι, καὶ μεταφέροντας κατ' ἐκάστην τὴν φαντασίαν τῶν μικρῶν ἑλληνοπαίδων ἀπὸ τοῦ ἀποτόμου βράχου τῶν φοβερῶν φαράγγων τῆς Ἠπείρου εἰς τὸν γλυκὸν ἀπτικὸν οὐρανόν, ἐκεῖ, ὅπου τρέφεται ὁ ὑπὸ θεσπεσίας αἴγλης περιβαλλόμενος βράχος τῆς Ἀκροπόλεως». («Φωνὴ τῆς Ἠπείρου», 6-8-1893).

7.- Για τη σημασία της μορφώσεως διδασκαλισσῶν στα Ζωγράφεια Εκπαιδευτήρια ομιλεῖ, το 1885, ο τότε Μητροπολίτης Αργυροκάστρου Κλήμης σε λόγο του, που ἐξεφώνησε κατὰ τὴν τελετὴ των ἐξετάσεων του τμήματος θηλέων. Παραθέτομε πιο κάτω σχετικὸ ἀπόσπασμα:

4.- Για την εφαρμογή του Κανονισμού αυτού ιστα Ζωγράφεια Διδασκαλεία είχαν καταβληθεί αξιόλογες προσπάθειες από τη σχολική εφορεία, τους διευθυντές και τους καθηγητές, όπως προκύπτει από τις κατά καιρούς αξιολογήσεις και κριτικές του εκπαιδευτικού έργου τους. Πρέπει, όμως, να υπολογίσει κανείς ότι οι απαιτήσεις του Κανονισμού στις διατάξεις του είναι πολλές και ποικίλες και προϋποθέτουν την ύπαρξη κατάλληλων μέσων και ειδικών ικανοτήτων του διδακτικού και διοικητικού προσωπικού. Είναι, όμως, και απαραίτητο να υποθέσουμε ότι τα Ζωγράφεια εκπαιδευτήρια δεν θα μπορούσαν να πληρούν τις προϋποθέσεις αυτές σε όλες τις φάσεις της 18/χρονης λειτουργίας των στο Κεστοράτι για πολλούς λόγους, όπως π.χ. ήταν: η απομόνωση της περιοχής από μεγάλα πνευματικά κέντρα, η έλλειψη παραδόσεως ανώτερης παιδείας, οι δυσχέρειες στην εξεύρεση κατάλληλου προσωπικού, το κοινωνικό περιβάλλον, οι εθνικές συνθήκες κ.λ.π. Στους σταθμούς της ανοδικής πορείας των Διδασκαλείων, που αναφέραμε πιο πάνω, είδαμε χρονικές στιγμές, που εξασφαλιζονταν αρκετές ευνοϊκές προϋποθέσεις, και διαπιστώσαμε την υπέρβαση δυσχερειών και αξιόλογα επιτεύγματα. Οπωσδήποτε, με την κατά καιρούς πλημμελή ή πλήρη εφαρμογή του κανονισμού αυτού, η εκπαιδευτική, κοινωνική και εθνική προσφορά των Ζωγραφείων Διδασκαλείων χαρακτηρίζεται σημαντική.

II.- ΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ ΤΟΥ ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΥ

(Η εισηγητική έκθεση, τα άρθρα του κανονισμού, ο κανονισμός λειτουργίας νηπιαγωγείου και δημοτικού σχολείου, η προκήρυξη για τη συγγραφή διδακτικών βιβλίων, οι προτάσεις της επιτροπής).

I.- ΕΚΘΕΣΙΣ

ΤΗΣ ΠΡΟΣ ΣΥΝΤΑΞΙΝ ΚΑΝΟΝΙΣΜΩΝ ΤΩΝ ΕΝ ΗΠΕΙΡΩ ΖΩΓΡΑΦΕΙΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΕΝ ΘΡΑΚΗ ΖΑΡΙΦΕΙΩΝ ΣΥΣΤΑΘΗΣΟΜΕΝΩΝ ΔΙΔΑΣΚΑΛΕΙΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΠΡΟΣΗΡΤΗΜΕΝΩΝ ΑΥΤΟΙΣ ΠΡΟΤΥΠΩΝ ΔΗΜΟΤΙΚΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ.

(*Ἀνεγνώσθη ἐν τῇ ΤΠΗ', Τ₂ καὶ Τ₂Ε'*
Συνεδριάσει: 26-3-1874, 15-4-1874, καὶ 29-4-1874).

Κύριοι,

Ἡ ἐπιτροπή¹, εἰς ἣν ὁ ἡμέτερος Σύλλογος ὁ Ἡπειρωτικὸς καὶ ὁ Θρα-

1. Ἰδὲ Τόμ. Ζ', σελ. 322 κ.εξ.

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Γ'

Ο ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΣ ΤΩΝ ΔΙΔΑΣΚΑΛΕΙΩΝ

Ι.- ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΟΥ ΚΕΙΜΕΝΟΥ

1.- Ο Κανονισμός λειτουργίας των Ζωγραφείων Διδασκαλείων, που είχε συνταχθεί, στις αρχές του 1874, από επιτροπή εκπαιδευτικών και λογίων στην Κωνσταντινούπολη, κατόπιν αιτήματος των Φιλεκπαιδευτικών Συλλόγων Ηπειρωτικού και Θρακικού (Κωνσταντινούπολη) προς τον Ελληνικό Φιλολογικό Σύλλογο Κωνσταντινουπόλεως, όπως αναφέραμε στο προηγούμενο κεφάλαιο, περιλαμβάνει πέντε μέρη: α) την εισηγητική έκθεση, β) τον κανονισμό λειτουργίας των Διδασκαλείων, γ) τον κανονισμό λειτουργίας των προσαρτημένων προτύπων σχολείων (νηπιαγωγείου και δημοτικού), δ) την προκήρυξη του Καραπανείου διαγωνισμού για τη συγγραφή διδακτικών βιβλίων και ε) τις προτάσεις των μελών της επιτροπής.

Μέλη της συντακτικής επιτροπής ήσαν: Ι. Αριστοκλής, Ηρ. Βασιάδης, Φ. Βρυέννιος, Μ. Παράνικας, Δ. Μαλλιιάδης, Α. Ζωηρός, Μ. Πανταζής, Γ. Σοφοκλής και Γ. Χασιώτης (εισηγητής).

Ο Κανονισμός ψηφίστηκε από τον Ελληνικό Φιλολογικό Σύλλογο με πρόεδρο τότε τον Ηρ. Βασιάδη και έγινε δεκτός από τους Φιλεκπαιδευτικούς Συλλόγους Ηπειρωτικό και Θρακικό, που ίδρυσαν Διδασκαλεία στο Κεστοράτι Αργυροκάστρου και στη Φιλιππούπολη Θράκης αντίστοιχα.

2.- Στην εισηγητική έκθεση του Κανονισμού διατυπώνονται αξιόλογες θέσεις για τη σημασία της δημοτικής εκπαίδευσης. Αναφέρονται στοιχεία για τα εκπαιδευτικά συστήματα στην αρχαία Ελλάδα, στη Ρώμη, στην Ευρώπη κατά τους μέσους χρόνους και στα διαμορφωθέντα κράτη κατά τους νεότερους χρόνους (Αμερική, Αγγλία, Πρωσία, Γερμανία, Γαλλία). Περιγράφεται η κατάσταση της λαϊκής παιδείας στην τουρκοκρατούμενη και την ελεύθερη Ελλάδα. Καθορίζονται ο σκοπός και οι στόχοι της εθνικής εκπαίδευσης. Προτείνεται η συγχώνευση του δημοτικού και του ελληνικού σχολείου σε ένα αυτοτελές εκπαιδευτήριο με δύο τμήματα για λόγους παιδαγωγικούς και για

αὐτῆς καὶ συζητήσεων διὰ τῆς παρουσίας ἐκθέσεως, ἥτις εἰς δύο μεγάλα μέρη διηρημένη, εἰς Γενικὸν δηλ. καὶ Εἰδικόν, περιλαμβάνει τὰς γενικὰς ἀρχάς, ἐφ' ὧν ἐδράζεται ὁ τε κανονισμὸς τῶν Διδασκαλείων καὶ τὸ πρόγραμμα τῶν δημοτικῶν σχολείων, καὶ τὰς μερικὰς κρίσεις καὶ ὁδηγίας περὶ ἑνὸς ἐκάστου τῶν ἐν αὐτοῖς διδακτικῶν μαθημάτων.

Ἡ παρ' ὑμῶν ἐντιολὴ αὐτῆ καθ' ἑαυτὴν οὖσα δυσχερὴς κατέστη παρὰ τῆς ἐπιτροπῆς ὑμῶν ἔτι δυσχεροτέρα, φιλοτιμηθείσης, ἵνα ὡς οἶόν τε πλειόνων ἄρῃται ζητημάτων, ὅσα εἰς τὴν δημοτικὴν ἀναφέρονται παιδείου καὶ περὶ ὧν καθ' ἑκάστην γίνονται σκέψεις καὶ συζητήσεις παρὰ τοῖς πεπολιτισμένοις λαοῖς, παρ' οἷς ἐθνικώτατον ἅμα τε καὶ σπουδαιότατον ἐγένετο ἀπὸ αἰνὸς χρόνου τὸ περὶ δημοτικῆς παιδείου θέμα, ἅτε ἐν ἑαυτῷ περιελάττει τὴν εὐημερίαν τῶν λαῶν, ὅταν προσφόρως πρὸς τὰς ἀνάγκας αὐτῶν ἢ διεσπυρῆται. Διὸ καὶ ἔτι πλεῖστα βιβλία κατ' ἔτος ἐκδίδονται πρὸς διαφώτισιν τῶν ἐκπαιδευτικῶν ζητημάτων καὶ διασπύρῃσιν τῆς δημοτικῆς παιδείου ἐπὶ τὸ βέλτιον καὶ οὐσιαστικώτερον. Ἐκ τούτων νομίζομεν ὅτι οὐδεὶς τῶν ἡμετέρων ἀρνηθήσεται, οἷονδῆποτε καὶ ἀνεχθῆ ἔπ' αὐτοῦ κοῦτος τὸ νῦν τῆς δημοτικῆς παιδείου σύστημα, ὅτι οὐδὲν πρόκειται καὶ ἡμεῖς νὰ ἐξέλθωμεν τῆς παιδευτικῆς θέσεως, ἐν ἣ διεσπυρῆται, καθισσιῶντες καὶ παρ' ἡμῶν τὴν δημοτικὴν παιδείου βελτίω καὶ ἁγιάν τοῦ αἰῶνος, ἐν ᾧ ζῶμεν, καὶ τῶν ἀγόνων καὶ θυσιῶν, οὓς καταβάλλουσι πολλαχοῦ οἱ ἡμέτεροι

ὑπὸ Γ. Γ. Παπαδοπούλου, ἐν Ἀθήναις, 1865.

24) Φιλίστωρ σύγγραμμα φιλοσοφικὸν καὶ παιδαγωγικόν ἐν Ἀθήναις 1861—1863. Τόμ. Α', Β', Γ', Δ'.

25) Εὐαγγελικὸς Κήρυξ, ἐν Ἀθήναις 1870.

26) Παιδαγωγικὸν Ἐγχειρίδιον ὑπὸ Λ. Μελά, ἐν Ἀθήναις 1871.

27) Ὑπομνηματίον περὶ ἐκπαιδείου τοῦ λαοῦ ὑπὸ Δ. Στ. Μαυροκορδάτου, 1871. Ἐν Ἀθήναις.

28) Περὶ κατωτέρης καὶ μέσης παιδείου ἐν Ἑλλάδι, ἣ ὁ ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου διακρινόμενος, ἐκθεσις τῆς ἀγωνοδίκου ἐπιτροπείου ἀναγνωσθεῖσα ἐν τῇ πρὸς διάδοσιν τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων Συλλόγῳ, Ἀθήναις 1872.

29) Περὶ διδασκαλίας τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης ὑπὸ Μ. Βεργωτῆ, ἐν Ἀθήναις 1872.

30) Περὶ μέσης καὶ κατωτέρης παιδείου, ὑπὸ Κ. Ξανθοπούλου, ἐν Ἀθήναις 1872.

Ἐκ δὲ τῶν τῆς ἐπιτροπῆς μελῶν ὑπέβαλον ἐγγράφως τὰ ἑξῆς, ὁ κ. Ἡρ. Βασιλάδης: 1) περὶ τῆς δημοτικῆς παιδείου παρὰ τοῖς πεπολιτισμένοις λαοῖς τῆς Εὐρώπης καὶ Ἀμερικῆς. 2) Συμβολὰς πρὸς τελειοτέραν ῥύθμισιν τῆς παρ' ἡμῶν δημ. παιδείου ὁ κ. Κ. Ξανθόπουλος ἀναλελυμένον σχέδιον προγράμματος δημοτικοῦ σχολείου μετὰ συνοπτικωτάτου κανονισμοῦ διδασκαλείου, ὁ κ. Μ. Παρβάνικας περὶ κατωτέρης παιδείου καὶ μετὰφρασιν κανονισμοῦ διδασκαλείου ἐν Γερμανίᾳ, ὁ κ. Μ. Πανταζῆς σκέψεις τινὰς περὶ δημοτικῆς παιδείου, ὁ κ. Δ. Ζωηρὸς περὶ Γυμναστικῆς, ὁ κ. Δ. Μαρούλης ἄλλο μέρος κανονισμοῦ διδασκαλείου, ὁ κ. Γ. Δραγάτης περὶ ἀλληλοδιδασκτικῆς μεθόδου, καὶ ὁ Γ. Χασιώτης περὶ τῆς παρ' ἡμῶν δημοτικῆς παιδείου καὶ περὶ ἐκπαιδείου τοῦ λαοῦ, οἱ δὲ λοιποὶ ἔλαβον μόνον προφορικῶς μέρος ἐν ταῖς συζητήσεσιν.

ση των διοικητικών οργάνων και τα καθήκοντα του διευθυντή, των καθηγητών, του επιμελητή, του παιδονόμου και των κηδεμόνων. Διατυπώνονται οι βασικές αρχές της διδασκαλίας και το γενικό και το εβδομαδιαίο πρόγραμμα μαθημάτων με ιδιαίτερες παιδαγωγικές υποδείξεις για κάθε μάθημα. Αναφέρονται στοιχεία για την οργάνωση της σχολικής ζωής και του οικοτροφείου και υποδεικνύονται ανάλογα παιδονομικά μέτρα.

Στον Κανονισμό λειτουργίας του προτύπου νηπιαγωγείου και του προτύπου δημοτικού σχολείου περιλαμβάνονται παιδαγωγικές αντιλήψεις για την έννοια, την οργάνωση και τη λειτουργία των σχολείων αυτών. Ορίζονται τα προγράμματα μαθημάτων και διατυπώνονται εκτενείς παιδαγωγικές συστάσεις για κάθε μάθημα με βάση τις αρχές της σύγχρονης τότε μεθοδολογίας. Αναφέρονται κατάλληλα βιβλία ειδικής διδακτικής και επισημαίνεται η αναγκαιότητα ασκήσεων και επαναλήψεων επί των διδαχθέντων.

Στην προκήρυξη για τον Καραπάνειο διαγωνισμό καθορίζονται οι όροι συγγραφής διδακτικών βιβλίων για τους μαθητές των δημοτικών σχολείων και ο τρόπος απονομής των χρηματικών βραβείων από τον Ελληνικό Φιλολογικό Σύλλογο Κωνσταντινουπόλεως.

Στο τελευταίο μέρος του Κανονισμού διατυπώνονται προτάσεις των μελών της επιτροπής για τους Φιλεκπαιδευτικούς Συλλόγους Ηπειρωτικό και Θρακικό, που αναφέρονται στην καταβολή φροντίδων για την πραγματοποίηση του γενικού και ειδικού σκοπού της δημοτικής εκπαίδευσης, τη διεύρυνση των δημοτικών σχολείων, τη μεθοδικότερη διδασκαλία των μαθημάτων, τη σύνταξη μεθοδικότερων διδακτικών βιβλίων, τη διάδοση των νέων εγκύρων παιδαγωγικών αρχών, την ίδρυση των διδασκαλείων με πρότυπα σχολεία, την εισαγωγή των εκπαιδευτικών μεταρρυθμίσεων και στα άλλα δημοτικά σχολεία των επαρχιών τους και τη συνεργασία τους με άλλους ελληνικούς φιλεκπαιδευτικούς συλλόγους.

Σε ολόκληρο το κείμενο με τα πέντε μέρη του βρίσκει κανείς πολλές υποσημειώσεις με συμπληρωματικά στοιχεία και παραπομπές σε πλούσια ελληνική και ξένη βιβλιογραφία της εποχής.

3.- Από τις παιδαγωγικές θέσεις, που διατυπώνονται, διαφαίνεται ότι ο εισηγητής και τα άλλα μέλη της συντακτικής επιτροπής ήσαν απόλυτα ενημερωμένα στις ισχύουσες τότε αντιλήψεις για την οργάνωση και λειτουργία διδασκαλείων και προτύπων δημοτικών σχολείων στις προηγμένες χώρες και είχαν το ενδιαφέρον και την ικανότητα να παρουσιάσουν θεωρητικές αντιλήψεις και πρακτικές υποδείξεις προσαρμοσμένες στη σχολική πραγματικότητα του ελληνικού χώρου (σκληρωμένου και ελεύθερου).

Με τα παραπάνω χαρακτηριστικά, με την ορθολογική διάρθρωση των διατάξεων και υποδείξεων και με τη σαφή, ακριβή και ωραία διατύπωση έχουμε ένα εξαιρετο υπόδειγμα κανονισμού λειτουργίας σχολείων.

γματος ἐκάστοις προσήκουσιν· οἷον τὸν μέλλοντα ἀγαθὸν ἔσεισθαι γεωργὸν ἢ τινα οἰκοδόμον, τὸν μὲν οἰκοδομοῦντά τι τῶν παιδείων οἰκοδομημάτων παίζειν χρή, τὸν δ' αὖ γεωργοῦντα, καὶ ὄργανα ἐκατέρω σμικρά, τῶν ἀληθινῶν μιμήματα, παρασκευάζειν τὸν πρέποντα αὐτῶν ἐκάτερον· καὶ δὴ καὶ τῶν μαθημάτων ὅσα ἀναγκαῖα προμεμαθηκέναι προμανθάνειν, οἷον τέκτονα μεταρεῖν ἢ σταθμαῖσθαι καὶ πολεμικὸν ἵππεύειν παίζοντα ἢ τι τῶν τοιούτων ἄλλο ποιοῦντα καὶ πειροῖσθαι διὰ τῶν παιδιῶν ἐκεῖσε τρέπειν τὰς ἡδονὰς καὶ ἐπιθυμίας τῶν παίδων, οἱ ἀφικομένους αὐτοὺς δεῖ τέλος ἔχειν κεφάλαιον δὴ παιδείας λέγομεν πῆν ὁρθὴν τροφήν, ἢ τοῦ παίζοντος τὴν ψυχὴν εἰς ἔρωτα μάλιστα ἄξει τούτου, ὃ δεήσει γενόμενον ἄνδρ' αὐτὸν τέλειον εἶναι τῆς τοῦ πράγματος ἀρετῆς»¹. Παμμεγίστη ἄρα ἡ ἀξία καὶ ἡ δύναμις τῆς δημοτικῆς παιδείσεως κοινῆς ὑπαρχούσης παντὶ πάσης τάξεως πολίτη καὶ ἀμφοτέροις τοῖς φύλοις, ἐξ ἀπαλῶν ὀνύχων παιδευούσης τὰ μέγιστα τοῦ λαοῦ ἐν τοῖς δημοτικοῖς σχολείοις καὶ ἐνσταλαζούσης ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτῶν τὰς ὑγιεῖς ἀρχὰς τῆς παιδαγωγικῆς καὶ τοῦ Εὐαγγελίου, ἐφ' ἧν στηριζομένη καθίσταται ἡ σιτορεὰ καὶ ἀκράδαντος κρηπίς τῆς εὐημερίας παντὸς ἔθνους.

Περὶ δὲ τῶν τοιῶν θαυμάτων² τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως κρίνοντες καὶ τὴν ἀξίαν ἐκάστου αὐτῶν ἐξετάζοντες λέγομεν ὅτι ἡ μὲν δημοτικὴ ἢ καὶ πρώτη καὶ στοιχειώδης καὶ κατωτέρα³ κακῶς καλουμένη ἐστὶν εἰ μὴ ἀνωτέρα καὶ σπουδαιότερα τῶν δύο ἄλλων, ἀλλ' ὁμολογουμένως γενικωτέρα καὶ ἐθνικωτέρα, διότι παντὶ πολίτη καὶ ἀμφοτέροις τοῖς φύλοις ἀναγκαῖα καὶ ἀπαραίτητος ἀπὸ τῆς παιδικῆς ἡλικίας μέχρι τῆς ἐφηβικῆς· ἡ δὲ μέση παιδεύσις εἰς δύο διηρημένη τμήματα το κ λ α σ ι κ ὸ ν καὶ π ρ α γ μ α π τ ι κ ὸ ν εἰδικὴ ἐστὶ καὶ περιορισμένον ἔχει κύκλον ἐνεργείας, προτιθεμένη τὴν καθόλου μὲν καὶ αὐτῆς πνευματικὴν καὶ ἠθικὴν καὶ σωματικὴν ἀνάπτυξιν τῶν νέων, οὐχ ὅμως πάντων πάσης τάξεως, ἀλλὰ μόνον ἐκείνων, ὅσοι εἰς τὴν καλλιέργειαν ἀσχολούμενοι τῶν ἀρχαίων γλωσσῶν καὶ ἐπιστημῶν σκοποῦσι καὶ ἐπιδοθῶσιν ὑστερον εἰς τὰς ὑψηλοτέρας σπουδὰς καὶ μελέτας

1. Πλάτ. Νόμ. Α', υβ', σελ. 643.

2. Συνήθως ἡ δημοσία ἐκπαίδευσις διαιρεῖται α') εἰς δημοτικὴν ἢ κατωτέραν β') εἰς μέσην καὶ γ') εἰς ἀνωτέραν. Καθ' ἡμᾶς ὀρθότερα φαίνεται ἡ ἐξῆς διαίρεσις· α') εἰς γενικὴν ἢ ἐθνικὴν παιδεύσιν, διότι εἰς πάσας ἀνεξαιρέτως τὰς τάξεις τοῦ ἔθνους καὶ ὑποχρεωτικῶς πρέπει νὰ χορηγῆται, περιλαμβάνουσα τὰ νῦν δημοτικὰ καὶ προκαταρκτικὰ ἐλληνικὰ σχολεῖα μετὰ τῶν ἀναγκαίων πρακτικῶν γνώσεων· β') εἰς εἰδικὴν περιλαμβάνουσαν τὰ γυμνάσια εἰς δύο διηρημένα τμήματα εἰς κλασικὰ καὶ πραγματικά· καὶ γ') εἰς ἀνωτέραν.

3. Πολλὰ μὲν καὶ ἄλλα τὰ αἴτια τῆς ἐξευτελίσεως τῆς δημοτικῆς παιδείσεως, οὐχ ἤττον δὲ καὶ ἡ ὀνομασία κατωτέρα παιδεύσις, διότι ἕκαστος ἀκούων πάντως νομίζει βτι τὸ κατώτερον ἐστὶ καὶ εὐτελέστερον. Διὸ ἐξαλειπτέον τὴν ὀνομασίαν ταύτην ἀπὸ τῶν βιβλίων, ἂν θέλωμεν νὰ ἀνυψώσωμεν τὴν ἀξίαν καὶ σπουδαιότητα τῆς δημοτικῆς παιδείσεως καὶ τῶν διδασκάλων αὐτῆς.

καὶ ἀνέθετο τὴν σύνταξιν κανονισμῶν τῶν ἐν Ἡπειρῶ Ζωγραφείων καὶ τῶν ἐν Θράκῃ Ζαριφείων Διδασκαλείων καὶ προγράμματος προτύπων δημοτικῶν σχολείων, συνελθοῦσα¹ πολλάκις καὶ μετὰ τῆς δυνατῆς ἀκριβείας μελετήσασα τὰ περὶ δημοτικῆς παιδείας τῶν τε ἡμετέρων καὶ τῶν ἀλλογενῶν² προσέροχεται νῦν, ἵνα ὑποβάλῃ ὑμῖν τ' ἀποτελέσματα τῶν ἐρευνῶν

1. Ἐκ τῶν μελῶν τῆς ἐπιτροπῆς οἱ κ.κ. Κ. Ξανθόπουλος καὶ Δ. Μαρούλης ἀναχωρήσαντες δὲν ἠδυνήθησαν νὰ μετάσχῃσι πασῶν τῶν συνεδριάσεων, οὐχ ἦττον δμως ἀπέστειλαν συμβολὰς τινὰς καθ' ἣν ἔλαβον ἐντολήν.

2. 1) L'instruction du Peuple par Emile de Lavéleye, Paris 1872.

2) L'instruction publique aux Etats-Unis etc. par C. Hippeau, Paris 1872.

3) L'instruction publique en Allemagne par C. Hippeau, Paris 1873.

4) L'instruction publique en Angleterre par C. Hippeau, 1872.

5) L'instruction publique en Italie par C. Hippeau 1874.

6) Rapport sur l'état actuel de l'enseignement spécial et primaire en Belgique, en Allemagne et en Suisse par I. M. Baudouin, Paris 1865.

7) Conférences pédagogiques faites à la Sorbonne aux instituteurs primaires venus à Paris pour l'exposition universelle de 1867, 3 vol. Ἐκ τοῦ συγγράμματος τούτου ἄλλα τε ἠρυσάμεθα καὶ ἴδια περὶ ἀναγνώσεως καὶ γραφῆς.

8) L'éducation par Emile Chauvet, Paris 1868.

9) Rapport sur l'organisation et les progrès de l'instruction publique en France par Charles Jourdain, Paris 1867.

10) De l'éducation dans la Famille et au Collège par Th. H. Barrau, Paris 1852.

11) Die Gliederung der deutschen Volksschulen in groesseren Stadten, von Ramshorn, Leipzig 1864.

12) Gymnasial—Paedagogik von Karl Roth, Stuttgart 1865.

13) Gymnasial paedagogik von Naegelspach, Erlangen 1867.

14) Allgemeine Bestimmungen ueber Volksschul Präparanden und Seminar—Wesen, Hannover 1873.

15) Manuel des Salles d'asile par I. D. M. Cochin, Paris 1857.

16) Guide des Salles d'Asile par Eugène Rendu, Paris 1860.

17) Conseils sur la direction des Salles d'asile par Mme Marie Pape - Carpentier, Paris 1856.

18) Méthode intuitive. Exercices et travaux pour les Enfants selon la méthode et les procédés de Pestalozzi et de Froebel, par Mme Delon, Paris 1873.

19) La santé de l'esprit et du corps par la Gymnastique par Eugène Paz, Paris 1868.

20) Ἐκκλησιαστικὰ καὶ ἐκπαιδευτικὰ ὑπὸ Π. Κλάδου· Ἀθήνησι, τόμ. Α' 1860, τόμ. Β' 1869.

21) Ὅδηγοὶ Κοκκῶνῃ, 1836—1864, ἐν Ἀθήναις.

22) Παιδαγωγὸς ἐν Ἀθήναις, 1838.

23) Δοκίμιον πρακτικῶν Ὁδηγιῶν πρὸς τοὺς διδασκάλους τῶν δημοτικῶν σχολείων

σιῆς τῆς Ἀμερικῆς Οὐίλιαμ Πέννος ἔλεγεν «ὅ,τι δύναται σύνταγμα τι νὰ καταστήσῃ ἀγαθόν, τοῦτο δύναται καὶ νὰ διατηρήσῃ αὐτό, ἐννοῶ ἀνθρώπους ἐναρετίους καὶ πεπαιδευμένους· ἀλλὰ τὴν ἀρετὴν καὶ παιδείαν δὲν κληρονομοῦσιν οἱ ἄνθρωποι μετὰ τοῦ αἵματος, ἀλλ' ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν μεταβιβάζουσι διὰ καθιδρυμάτων, ὑπὲρ ὧν οὐδεμίαν δαπάνην ὀφείλομεν ν' ἀποφεύγωμεν, διότι πᾶσα περὶ τούτων φρειδὴ ἐστὶν ἀπώλεια». Ὁ δὲ Βάσιγκτων ἀποχαιρετῶν τὸν λαὸν τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν ἔλεγε «περὶ πολλοῦ ποιείσθε, ὡς προᾶγμα τῆς πρώτης ἀνάγκης, τὰ καθιδρύματα, ὅσα σκοπὸν προσίθηνται τὴν ἐξάπλωσιν καὶ διάδοσιν τῆς παιδείας εἰς τὸν λαόν». Ἐκ τούτων κατὰδηλον γίνεσθαι ὅτι τὸ μέλλον ἀνήκει εἰς ἐκεῖνα τὰ ἔθνη, ὅσα πλείονα ἔχουσι δημοτικὰ σχολεῖα καὶ πελειοτέραν τὴν δημοτικὴν αὐτῶν παιδείαν· ἡ δὲ ἀρχὴ αὕτη τοσοῦτόν ἐστι διαδεδομένη καὶ κοινὴ εἰς τὰ πεπολιτισμένα ἔθνη, ὥστε πᾶσαι σχεδὸν αἱ τάξεις τῶν πολιτῶν φροντίζουσιν ὑπὲρ τῆς πολλαπλασιασέως τῶν δημοτικῶν σχολείων, ὑπὲρ τῆς βελτιώσεως τῶν μεθόδων καὶ τῆς πελειοτέρας διοργανώσεως τῶν διδασκαλείων καὶ ὑπὲρ τῆς καλλιτερεύσεως τῆς θέσεως καὶ τῆς οἰκονομικῆς καταστάσεως τῶν δημοδιδασκάλων, οὐδεμίαν ἀποφεύγουσαι δικαίαν δαπάνην, διότι φρονοῦσιν ὅτι τὰ ὑπὲρ τῆς ἐκπαιδεύσεως τοῦ λαοῦ δαπανώμενα χρήματα ὅσω πολλὰ καὶ ἂν ᾧσι, δὲν πρόκειται νὰ θεωρῶνται ἀπολλύμενα, ἀλλ' ὡς ἐν ἐθνικῇ τροπέῃ καταιυθέμενα κεφάλαια ἀναφαιρέσεια καὶ πολλὰ καὶ μεγάλα ἀποφέροντα κέρδη. Ὅσω λοιπὸν πλείονα δαπανῶνται χρήματα ὑπὲρ τῆς δημοτικῆς παιδεύσεως, τοσοῦτω μᾶλλον αὐξάνεται ὁ ἐθνικὸς πλοῦτος.

Καὶ ταῦτα μὲν καθόλου περὶ τῆς δημοτικῆς παιδεύσεως, τῆς ἀξίας αὐτῆς καὶ σπουδαιότητος· ἴδωμεν δὲ ἤδη τὰ μέσα, δι' ὧν ὁ τε καθολικὸς καὶ ὁ ἰδιαιτέρος αὐτῆς σκοπὸς ἐπιτυγχάνεται.

Οἱ πρόγονοι ἡμῶν, οἵτινες ἐγένοντο οἱ πατέρες καὶ ἰδρυταὶ τῆς ἀληθοῦς ἀνθρωπίνης παιδεύσεως, ἦτοι τῆς παναρμονίου ἀναπτύξεως καὶ μορφώσεως τῶν σωματικῶν, ἠθικῶν καὶ νοερῶν τοῦ ἀνθρώπου δυνάμεων, μετεχειρίσθησαν καὶ τὰ προσφορώτερα μέσα πρὸς ἐπίτευξιν γνησίας καὶ ὄντως ἀνθρωπίνης ἅμα τε καὶ ἐθνικῆς παιδείας. Ταῦτα δὲ ἦσαν ἡ μητρικὴ γλῶσσα καὶ οἱ συγγραφεῖς αὐτῆς, μάλιστα οἱ ποιηταί, ἡ μουσικὴ καὶ ἡ γυμναστικὴ. Ὁ Πλάτων ἐν Πρωταγόρᾳ¹ θαυμασίως περιγράφει τὴν τε καὶ οἶκον ἀγωγὴν καὶ τὴν ἐν τοῖς σχολείοις παιδείαν, τὰ τε μέσα καὶ τὴν ἐνὸς ἐκάστου δύναμιν λέγων: «Ἐκ παίδων μικρῶν ἀρξάμενοι μέχρι οὗπερ ἂν ζῶσι, καὶ διδάσκουσι καὶ νοουθετοῦσιν. Ἐπειδὴν θᾶπτον συνιῆ τις τὰ λεγόμενα, καὶ τροφὸς καὶ μήτηρ καὶ παιδαγωγὸς καὶ αὐτὸς ὁ πατήρ περὶ τούτου διαμάχονται, ὅπως βέλτιστος ἔσται ὁ παῖς, παρ' ἑκάστον καὶ ἔργον καὶ λόγον διδάσκοντες καὶ ἐνδεικνύμενοι, ὅτι τὸ μὲν δίκαιον, τὸ δὲ ἄδικον, καὶ τόδε

1. σελ. 326.

ὁμογενεῖς. Κατορθωθήσεται δὲ τοῦτο, ἂν ἀναμιμνησκόμεθα τῆς χρυσοῦς συμβουλῆς, ἣν ὁ Σωκράτης δίδωσι Περικλεῖ τῷ υἱῷ Περικλέους τοῦ πάνυ καὶ τῆς Ἀσπασίας ἐρωτῶντι «τί ἂν ποιῶντες¹ οἱ Ἀθηναῖοι ἀναλάβοιεν τὴν ἀρχαίαν ἀρετὴν; Οὐδὲν ἀπόκρουρον δοκεῖ μοι εἶναι, ἀποκρίνεται ὁ Σωκράτης, ἀλλ' εἰ μὲν ἐξευρόντες τὰ τῶν προγόνων ἐπιτηδεύματα μηδὲν χεῖρον ἐκείνων ἐπιτηδεύσαιεν, οὐδὲν ἂν χεῖρους ἐκείνων γενέσθαι. Εἰ δὲ μή, τοὺς γενῶν προτιεύοντας μιμούμενοι καὶ τούτοις τὰ αὐτὰ ἐπιτηδεύοντες, ὁμοίως μὲν τοῖς αὐτοῖς χρώμενοι, οὐδὲν ἂν χεῖρους ἐκείνων εἶεν, εἰ δ' ἐπιμελέσσιον καὶ θελίους». Καιρὸς λοιπὸν ἵνα καὶ ἡμεῖς τὰ αὐτὰ τοῖς ἡμετέροις προγόνοις ἐπιτηδεύσωμεν ὡς πρὸς τὴν δημοτικὴν παιδεύσιν, καλλιεργοῦντες τὴν ἀθάνατον ἡμῶν μητρικὴν γλῶσσαν, τὴν μουσικὴν θεραπεύοντες καὶ ποιῆσιν καὶ εἰς τὴν γυμναστικὴν ἐξασκούμενοι ὡς ἐκεῖνοι καιρὸς ἵνα καὶ ἡμεῖς τὰ αὐτὰ τοῖς νῦν προτιεύουσιν ἔθνεσιν ἐπιτηδεύσωμεν εὐρύνοντες τὴν δημοτικὴν παιδεύσιν καὶ θελιούντες ἐν πᾶσι τὰ δημοτικὰ ἡμῶν σχολεῖα, ἐν τοῖς διδασκάλοις, ἐν τοῖς μαθήμασιν, ἐν ταῖς μεθόδοις, ἐν τοῖς διδασκαλικοῖς βιβλίοις, ἐν τῇ ἐπιβλέψει καὶ λοιποῖς, καὶ αἰεὶ μετακρινόντες τὰ μὴ καλῶς ἔχοντα κατὰ τὴν ὁρθὴν τοῦ Ἰσοκράτους συμβουλήν «ὡς ἐπιδόσεις ὁρῶμεν γιγνομένας καὶ τῶν τεχνῶν καὶ τῶν ἄλλων ἀπάντων οὐ διὰ τοὺς ἐμμένοντας τοῖς καθεσιῶσιν, ἀλλὰ διὰ τοὺς ἐπανορθοῦντας καὶ πολυμῶνας αἰεὶ τι κινεῖν τῶν μὴ καλῶς ἐχόντων». Οὕτω δὲ καλλιόμενη ἢ ἐπιτροπὴ καὶ καθυποβάλλουσα πάντα πῆ ἐπισηφίσει καὶ παιδοκρασία τῶν Συλλόγων ἐπικαλεῖται τὴν σύντηνον αὐτῶν προσοχὴν καὶ μελέτην ἐπὶ τοῦ σπουδαιοτάτου τούτου ζητήματος.

ΜΕΡΟΣ Α'

Γενικὸν

Ἡ δημοτικὴ παιδεύσις, ἡ ὁρθότερον γενικὴ ἢ ἐθνικὴ ὡς ἐκ τῆς εὐρύτητος καὶ τοῦ σκοποῦ, προτίθεται καθ' ὅλου μὲν τὴν παναρχμόνιον ἀνάπτυξιν τῶν φυσικῶν, ἠθικῶν καὶ νοερῶν δυνάμεων σύμπαντος τοῦ ἔθνους διὰ τοῦ φροντισμοῦ τοῦ λογικοῦ καὶ τῆς ἐνισχύσεως τῆς θελήσεως πρὸς πᾶν ὅ,τι ἀληθές, ἀγαθόν, καλόν, μέγα, ὑψηλόν, ἰδίᾳ δὲ τὴν διεγερσιν τοῦ ἐθνικοῦ φρονήματος τῆς φιλοπατρίας καὶ φιλογενείας καὶ πρόσοκτισιν τῶν ἀναγκαίων παντὶ πόλιτι βιοποριστικῶν γνώσεων. Ὁ τελευταῖος οὗτος σκοπὸς τῆς ἐκπαιδεύσεως, ὁ πρακτικὸς, ἄριστα διατυπῶνται ἐν τοῖς ἐξῆς αὐτοῦ Πλάτωνος. λέγω δὴ καὶ φημι τὸν ὄτιον ἀγαθὸν ἄνδρα μέλλοντα ἔσεσθαι τοῦτο αὐτὸ ἐκ παίδων εὐθὺς μελειᾶν δεῖν παίζοντά τε καὶ σπουδάζοντα ἐν τοῖς τοῦ πρά-

1. Ξενοφ. Ἀπομν. Γ', ε, 14—15.

ἔκτου ἔτους τῆς ἡλικίας παρεχομένη εἰς πάντα πολίτην¹ καὶ παρὰ πολλῶν, ὡς φαίνεται, διδασκάλων, διότι ἐν τοῖς καλῶς κατηρητισμένοις σχολείοις ἔδει γὰρ ὧσον ὁ κυρίως γραμματοδιδάσκαλος καὶ ὁ ἀνώτερος ὁ ἐρμηνεύων τοὺς ἐπικούς, τοὺς διδακτικούς καὶ γνωμικούς ποιητάς, ὧν προεξῆρχεν ὁ Ὀμηρος, εἶτα ὁ κιθαριστὴς ὁ διδάσκων τὴν ἠρῆν κιθάρισιν καὶ ὁ ἀνώτερος ὁ διδάσκων τὴν κιθαρωδίαν καὶ τὴν ἐρμηνείαν τῶν λυρικῶν ποιητῶν, τῆς δὲ γυμναστικῆς ὁ παιδοκριβὴς καὶ ὁ γυμνασιτὴς. Ὅταν ἀναλογισθῶμεν ὅτι οἱ παῖδες ἠδύναντο γὰρ ἀναγινώσκωσι καὶ ἐκμανθάνωσιν ὅλον μὲν τὸν Ὀμηρον², τὰ ἐκλεκτότερα δὲ τεμάχια τοῦ Ἡσιόδου καὶ τῶν ἄλλων ἐπικῶν ποιητῶν, τοῦ Σόλωνος ὡσαύτως, τοῦ Τυρταίου, τοῦ Θεόγνιδος, τοῦ Φωκυλίδου, τοῦ Σιτηιχοῦρου, τοῦ Πινδάρου, τοῦ Σιμωνίδου, τῶν τριῶν μεγάλων τραγικῶν, καὶ τοσούτων ἄλλων, τότε καταλαμβάνομεν πὸ ὕψος, τὴν εὐρύτητα καὶ τὴν παιδαγωγικὴν δύναμιν τῆς ἐθνικῆς τῶν ἀρχαίων ἀγωγῆς καὶ παιδείσεως, τότε κατανοοῦμεν πῶς ἄνδρες τοῦ λαοῦ ἐφόδια ἔχοντες τὴν δημοικὴν ταύτην παιδευσιν ἄνευ ἄλλης πολλάκις προπαρασκευῆς καὶ διδασκαλίας ἐγένοντο πολιτικοὶ ἐπιφανέστατοι, ῥήτορες διάσημοι ἀπὸ τῆς κόπης ἐπὶ τὸ βῆμα ἀναβαίνοντες, καὶ συγγραφεῖς διαμεκισμένοι.

Ἡ δὲ παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις παιδευσις ἀτελεστάτη καὶ ἐλλιπὴς καὶ ἄμουσος ἦν καὶ ἐν τοῖς πολεμικοῖς μᾶλλον τοῖς παῖδας εἵθιζε. Κατὰ δὲ τοὺς μέσους αἰῶνας ἐν τῇ ἑσπερία μάλιστα Εὐρώπῃ ἦν λίαν περιορισμένη ἐν τοῖς μοναστηρίοις, ἐν καὶ μόνον ἔχουσα ἄρῳρον τὴν λατινικὴν γλῶσσαν· διότι τότε κοινὴ γλῶσσα καὶ οἶονεὶ μητρικὴ πάντων τῶν λογίων ἦν ἡ λατινικὴ, αἱ δ' ἐθνικαὶ γλῶσσαι ἔκλειπον παρηγκωνισμέναι καὶ ἀκαλλιέργητοι, ὡσπερ καὶ οἱ λαοὶ οἱ ὁμιλοῦντες αὐτάς. Ἀλλ' ἀπὸ τῆς ἀναγεννήσεως τῶν γραμμάτων ἀναγεννᾶται ἐν τοῖς ἄλλοις ἐν Εὐρώπῃ καὶ ἡ δημοικὴ παιδευσις. Παιτὴρ αὐτῆς ἐκτίθηεν ὁ ἐξανασιτὴς κατὰ τῶν παπικῶν παρεκτροπῶν καὶ καταχρήσεων καὶ ἰδρυτὴς τῆς θρησκευτικῆς ἀναμορφώσεως, ὁ περιώνυμος Δούθηρος. «Ἐὰν μὴ ἦμην, ἔλεγεν ὁ μέγας ἀναμορφωτὴς, ἱερεὺς τοῦ Ὑψίστου, ἐπειθύμουν γὰρ εἶναι δημοδιδάσκαλος· καὶ αὐτίς ὅμως ἀγνοῶ στίχον μᾶλλον προτιμητέον. Ὁ ἄνθρωπος τοῦ λαοῦ δὲν ἐννοεῖ ὅτι, ἂν ἔχη τέκνον, ἔχει καθῆκον πρὸς τὸν Θεὸν καὶ πρὸς τὴν πολιτείαν ν' ἀποσιέλῃ αὐτὸ εἰς τὸ σχολεῖον καὶ διδάσκη. Ὁ χριστιανισμὸς ἐξέλεσε σήμερον δι' οὐδὲν ἄλλο ἢ διότι παρημέλησε τὴν παιδικὴν ἡλικίαν. Ἐξ αὐτῆς λοιπὸν ἐκ νέου πρόκειται γὰρ ἀρχίσωμεν». Καὶ ἔστι μὲν ἀληθὲς ὅτι ἡ εὐρύτης τῆς παιδείσεως οὐκ ἦν τοιαύτη, ὅσα ἢ ἐπὶ τῶν ἡμετέρων προσόνων καὶ ἢ κατὰ τοὺς νεωτέ-

1. Ἡ τῶν θηλέων παιδευσις δυστυχῶς πολλαχοῦ ἦν παρημελημένη.

2. Ὁ Νικήρατος ἐν τῇ συμποσίῳ τοῦ Ξενοφῶντος (Γ', 5) οἶονεὶ ἐγκαυχώμενος ἐπὶ τῇ παιδεύσει ταύτῃ λέγει ὅτι «ὁ πατήρ ἐπιμελούμενος ὅπως ἀγαθὸς γενοίμην, ἠνάγκασέ με πάντα τὰ Ὀμήρου ἔπη μαθεῖν· καὶ νῦν δυναίμην ἂν Ἰλιάδα ὅλην καὶ Ὀδύσειαν ἀπὸ στόματος εἰπεῖν».

των ἐν τοῖς Πανεπιστημίοις καὶ ἐν τοῖς Πολυτεχνείοις διδασκομένων, ἢ ὅσοι ἀποφοιτῶντες μέλλουσι νὰ ἐπιδοθῶσιν εἰς τὸ ἐμπορικὸν καὶ βιομηχανικὸν στάδιον ἢ δὲ ἀνωτάτη καὶ ὑψίστη πασῶν διακλαδιζομένη εἰς εἰδικὰς ἐπιστήμας καὶ τέχνας καὶ παρασκευάζουσα πρὸς ἀνωτέραν ἐπιστημονικὴν ἀνάπτυξιν, ἔχει καὶ ἀνάγκην καὶ μᾶλλον περιορισμένον τὸν κύκλον, διότι ὀλίγοι οἱ ὄργανοι αὐτῆς θεράποντες. Μόνη ἄρα ἡ δημοτικὴ παιδεία εἰς πάντα χορηγομένη πολίτην πάσης τάξεως καὶ τὰς δυνάμεις αὐτοῦ πάσας μορφοῦσα καὶ ἀναπλάσσουσα πᾶς τε σωματικὰς καὶ ἠθικὰς καὶ διανοητικὰς περιλαμβάνει τὴν καλλιέργειαν σύμπαντος τοῦ ἔθνους. Δι' αὐτῆς ὁ παῖς τοῦ πλουσίου καὶ ὁ τοῦ πένητος, ὁ τοῦ ἐπιστήμονος καὶ ὁ τοῦ γεωργοῦ, ὁ τοῦ τεχνίτου καὶ ὁ τοῦ χειρῶνακος παιδεύεται καὶ μορφοῦται ἄνευ αὐτῆς δὲν ὑπάρχει οὔτε μέση, οὔτε ἀνωτέρα, ἢ ταύτης ἀτελῶς ἐχούσης, χωλαίνει καὶ ἡ μέση καὶ ἡ ἀνωτέρα, διότι ἕκαστος βαθμὸς τῆς ἐκπαιδεύσεως ἔστι μὲν αὐτοτελής, καθ' ὃ ἔχων ὅρια περιγεγραμμένα, ἀλλ' οὐχ ἥτιον ἔχει καὶ αὐτὴν συνάρειαν καὶ ἀλληλουχίαν μετὰ τοῦ ἀμέσως προηγουμένου καὶ τοῦ ἀμέσως ἐπομένου· διότι ἐκεῖνου μὲν ἔστι συνέχεια καὶ ἐξακολουθησις ἄνευ χασμάτων καὶ διαλειμμάτων, τούτου δὲ προπαρασκευὴ ἀποσπληνιστος· ἄνευ δὲ τοῦ πρώτου βαθμοῦ οὐδεμία πρόοδος τῶν λοιπῶν, οὐδεμία προαγωγή. Διὸ ἐκάστου ἔθνους βουλομένου ἵνα προτιεῖ καὶ προεξασχῆ τῶν ἄλλων ἐν τῷ πολιτικῷ ἢ κυβερνητικῷ, αἱ ἐκπαιδευτικαὶ αὐτοῦ εἰρηφαίαι, οἱ σύλλογοι, οἱ δῆμοι, τὰ ἄτομα περὶ ταύτης πρώτης καὶ μάλιστα δέον νὰ μεριμνῶσι καὶ τὴν προαγωγὴν αὐτῆς καὶ ἀνάπτυξιν κυριώτατον ἔργον νὰ ἔχωσιν. Ὅτι καθόλου περὶ τῆς παιδεύσεως λέγεται, τοῦτο κυρίως ἐφαρμοζέται ἐπὶ τῆς δημοτικῆς. Αὕτη ἐξευγενίζει τὴν καρδίαν, ἀνυποῖ τὸ φρόνημα, φωτίζει τὸν νοῦν καὶ ἐπαυξάνει τὰς τῶν ἔθνῶν δυνάμεις. Ὡς τοιαύτη λοιπὸν δὲν πρέπει νὰ θεωρῆται τὸ ἴδιον, ὡς συνήθως καὶ καλεῖται, κατωτέρα παιδεία, ἀλλ' ὑψίστη, σπουδαιότατη, ἡ κορυφὴ τῆς εὐημερίας τοῦ ἡμετέρου ἔθνους. Τὴν ἐθνοσωτήριον ταύτην ἀρχὴν πρέπει νὰ ἔχωμεν πάντοτε πρὸ ἡμετέρων καὶ ταύτην βαθύτατα νὰ ἐγκαρῶμεν ἐν τῇ καρδίᾳ τοῦ λαοῦ ὡς ἀσθρον πίστεως, οὗ ἡ παράβασις ἐπάγει τὰ τρομερώτατα δυστυχίματα.

Καὶ ἀληθῶς ἡ ἀπαιδευσία τοῦ λαοῦ ἔστιν ἡ πηγὴ πάσης κακοδαιμονίας· ὁ ἀπαιδευτος οὔτε καλὸς ἄνθρωπος δύναται νὰ γίνῃ, οὔτε καλὸς χριστιανός, οὔτε καλὸς πολίτης, οἱ δὲ γονεῖς οἱ σιεροῦντες τὰ τέκνα αὐτῶν τοῦ πνευματικοῦ ἐπιουοίου ἄξιου, τῆς ἐκπαιδεύσεως, παρασκευάζουσι τὴν δυστυχίαν αὐτῶν καὶ εἰσιν ὑπεύθυνοι ἐνώπιον τοῦ θεοῦ καὶ τῆς κοινωνίας. Ἡ δημοτικὴ παιδεία κατώρθωσε πᾶς πρότερον ἀγρίας φυλὰς ἀμαθεῖς οὐσας, δεισιδαίμονας καὶ εἰς πάθη ἀγενῆ κατακλυιομένας, νὰ μεταβάλλῃ εἰς λαοὺς ἠθικούς, θερησκευτικούς, εὐδαίμονας κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥτιον, πεφωτισμένους καὶ εἰς τὰς τοῦ θείου ἀνάγκας ἐπιτηδειοτάτους. Ὁ πρώτος οἰκι-

Εἶπερ τις ὅμως καὶ ἄλλος ἀσχολεῖται μετὰ πυρετώδους ἐνεργείας πρὸς διάδοσιν τῆς δημοτικῆς παιδείας ὁ λαὸς τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν τῆς βορείου Ἀμερικῆς. Καὶ δικαίως· διότι οὐδεὶς ἄλλος μᾶλλον αὐτοῦ κατενόησε τὸ μέγα ποῦτο ἀξίωμα ὅτι ἡ γνῶσις ἐστὶ δύναμις, ὡς πρὸ ἑκατονταετηρίδων ἀπεφάνθη ὁ κλεινὸς Βάκων. Αἱ Ἡνωμέναι Πολιτεῖαι μάλιστα ἀπαλλαγεῖσαι τοῦ καταστρεπτικωτάτου ἐκείνου καὶ δαπανηροτάτου ἐμφυλίου πολέμου ἐπεδόθησαν μετὰ τριασίου ζήλου εἰς τὴν γενικὴν ἐκπαίδευσιν καταβάλλουσαι εἰτησίως ποσὰ χρηματικὰ μισθώδη καὶ ἀνήκουστα ἐν Εὐρώπῃ. Ποῖον κράτος ἐν Εὐρώπῃ δαπανᾷ εἰτησίως 450 ἑκατομμύρια φράγκων ὑπὲρ τῆς δημοσίας ἐκπαίδευσως, ὡς περ αἱ Ἡνωμέναι Πολιτεῖαι; Ἐν τισὶ μάλιστα χώραις αὐτῆς τὰ 3)4 ἢ τὰ 5)6 τῶν δημοσίων προσόδων εἰσὶν ὠρισμένα διὰ τὰ δημοτικὰ σχολεῖα, οἱ δὲ δημοδιδάσκαλοι μισθοδοτοῦνται ἀδρότητα¹. ὁ δὲ πρῶτος ἐπόπις τῆς δημοτικῆς παιδείας ἔχει πὸν αὐτὸν ἢ καὶ ἀδρότερον μισθὸν τοῦ γενικοῦ Κυβερνήτου τῆς Πολιτείας. Τηλικαύτη ἢ σπουδαιότης, ἣν ἀπονέμουσιν οἱ Ἀμερικανοὶ τῇ δημοτικῇ παιδείᾳ², ἀκολουθοῦντες τὰς ὑγιεῖς ἀρχὰς καὶ συμβουλὰς τῶν μεγάλων αὐτῶν ἀνδρῶν. Τὸ πρῶτον ἄρθρον τοῦ πολιτικοῦ συμβόλου πάντων τῶν πολιτικῶν τῆς βορείου Ἀμερικῆς ἀνδρῶν ἐστὶ τόδε. «Ἰερώτατον καθῆκον καὶ ἔθνικόν συμφέρον μέγιστον θεωρητέον τοῦτο, πῶς γὰρ κατασιῆ προσσιὸς παντὶ ὁ θαυμὸς τῆς παιδείας, ὅστις ἀπαραίτητός ἐστι πρὸς ἐκπλήρωσιν τῶν χρεῶν τοῦ πολίτου». «Ἀνήρ τις, λέγει καὶ ὁ Οὐάιτιος Μάνν, ἐπὶ ῥητορεία κλειζόμενος, κάτοχος τῆς ἱστορίας, τῆς διπλωματίας, τῆς νομικῆς, ἀλλαχοῦ δύναται γὰρ θεωρηθῆ πολιτικός, οὐχὶ ὅμως καὶ ἐν ταῖς Ἡνωμέναις Πολιτεῖαις, ἂν μὴ μετ' ἀκαμάτου ζήλου ἀσχολῆται καὶ περὶ τὴν ἐξάπλωσιν τῆς παιδείας εἰς πάσας τῆς κοινότητος τὰς τάξεις».

Τὸ Δημοτικὸν σχολεῖον παρὰ τοῖς Ἀμερικανοῖς ἐστὶν ἐν καὶ τὸ αὐτὸ δι' ὅλους ἐν γένει τοὺς πολίτας εἰς πρῶτα διατιρούμενον αἰτήματα. Ἐν αὐτῷ ἢ διδασκαλία τῆς μητρικῆς γλώσσης γίνεσθαι κατὰ βάθος, διδάσκονται δὲ πάντα τὰ συμπληρωματικὰ καὶ πραγματικὰ μαθήματα τὰ χρησιμεύοντα διὰ τὰ τῆς χώρας συνήθη ἐπιτηδεύματα· ἐστὶν ὅτι δὲ διδάσκειται καὶ ἡ μουσικὴ καὶ γυμναστικὴ· εἴτη δὲ διδασκαλίας εἰσὶ τὰ ἀπὸ τοῦ 6 μέχρι τοῦ 16. Πάντα τὰ σχολεῖα εἰσὶ μικτά, ἀμφοτέρων δηλονότι τῶν φύλων, οἱ δὲ πλεῖστοι τῶν διδασκόντων εἰσὶ τρυφεραὶ νεάνιδες τὸ 20 καὶ 25 ἔτος τῆς ἡλικίας ἄγουσαι. Πρὸς μόρφωσιν δὲ διδασκάλων καὶ διδασκαλισσῶν οὐκ ὀλίγην καταβάλλου-

1. Ἐν Νεοβοράκῃ ὁ πρῶτος δημοδιδάσκαλος λαμβάνει ἐτήσιον μισθὸν 7.500 φράγκων, ὁ δὲ δεύτερος 5.000. Ἐν Φιλαδελφείᾳ 7 δημοδιδάσκαλοι μισθοδοτοῦνται ἀνά 9.000, 32 δὲ ἀνά 7.900.

2. Αἱ Ἡνωμέναι Πολιτεῖαι ἔχουσι 8.000.000 μαθητῶν, 300.000 δημοδιδασκάλων καὶ 700.000 λειτουργῶν τῆς ἐκπαίδευσως, ἧτοι ἐποπτῶν, ἐφόρων κτλ.

μὲν καλόν, τόδε δὲ αἰσχρόν, καὶ τόδε μὲν ὄσιον, τόδε δὲ ἀνόσιον, καὶ τὰ μὲν ποίει, τὰ δὲ μὴ ποίει· καὶ ἔὰν μὲν ἐκὼν πεύθῃται, εἰ δὲ μὴ, ὥσπερ ξύλον διασιροφόμενον καὶ καμπιόμενον εὐθύνουσιν ἀπειλαῖς καὶ πληγαῖς· μετὰ δὲ ταῦτα εἰς διδασκάλων πέμποντες πολὺ μᾶλλον ἐντιέλλονται ἐπιμελεῖσθαι εὐκοσμίας πῶν παιδῶν ἢ γραμμμάτων τε καὶ κιθαρίσεως· οἱ δὲ διδάσκαλοι πούτων τε ἐπιμελοῦνται καὶ ἐπειδὴν αὐτὰ γραμμματα μάθωσι καὶ μέλλωσι συνήσειν τὰ γεγραμμένα, ὥσπερ τότε τὴν φωνήν, παραιτιάσων αὐτοῖς ἐπὶ τῶν βιβλίων ἀναγνώσκειν ποιητῶν ἀγαθῶν ποιήματα καὶ ἐκμανθάνειν ἀναγκάζουσιν, ἐν οἷς πολλὰ μὲν νοηθειήσεις ἔνεισι, πολλὰ δὲ διέξοδοι καὶ ἔπαινοι καὶ ἐγκώμια παλαιῶν ἀνδρῶν ἀγαθῶν, ἵνα ὁ παῖς ζηλῶν μιμῆται καὶ ὁρέγηται ποιούτος γενέσθαι. Οἱ π' αὖ κιθαρισταί, ἔτετρα τοιαῦτα, σωφροσύνης τε ἐπιμελοῦνται καὶ ὅπως ἂν οἱ νέοι μηδὲν κακουργῶσι πρὸς δὴ πούτοις, ἐπειδὴν κιθαρίζειν μάθωσιν, ἄλλων αὖ ποιητῶν ἀγαθῶν ποιήματα διδάσκουσι μελοποιῶν, εἰς τὰ κιθαρίσματα ἐντείνοντες, καὶ τοὺς ῥυθμούς τε καὶ τὰς ἀρμονίας ἀναγκάζουσιν οἰκειοῦσθαι ταῖς ψυχαῖς τῶν παιδῶν, ἵνα ἡμερώτεροί τε ᾧσι καὶ εὐρυθμότεροι καὶ εὐαρμοσιότεροι γινόμενοι χρήσιμοι ᾧσιν εἰς τὸ λέγειν τε καὶ πράττειν· πᾶς γὰρ ὁ βίος τοῦ ἀνθρώπου εὐρυθμίας τε καὶ εὐαρμοσιίας δεῖται. Ἐπι τοίνυν πρὸς τοῦτοις εἰς παιδοκριβου πέμπουσιν, ἵνα τὰ σώματα βελτίω ἔχουσιν ὀνηρεσιῶσι τῇ διανοίᾳ χρησιῆ οὐσία καὶ μὴ ἀναγκάζονται ἀποδειλιῶν διὰ τὴν πονηρίαν τῶν σωμάτων καὶ ἐν ποῖς πολέμοις καὶ ἐν παῖς ἄλλαις πράξεσιν».

Ὁ δὲ Ξενοφῶν λέγει πού¹ τὰδε: «Ἐὼν μὲν τοίνυν ἄλλων Ἑλλήνων οἱ φάσκοντες κάλλιστα τοὺς νέους παιδεύειν... πέμπουσιν εἰς διδασκάλων μαθησομένους καὶ γραμμματα καὶ μουσικὴν καὶ τὰ ἐν παλαισπορία, ἅτινα καὶ παιδείαν ἀρετῆς τελέειαν ἐνόμιζον». Ὁ δὲ Ἀριστοτέλης² προσετίθει καὶ τέταρτον τὴν γραφικὴν, ὡς χρήσιμον πρὸς τὸ κρίνειν τὰ τῶν τεχνιῶν ἔργα κάλλιον. Γραμμματα δὲ λέγοντες οἱ ἀρχαῖοι ἐδήλουν τὸ ἀναγνώσκειν, γράφειν καὶ ἀριθμεῖν· καθ' ἃ δὲ ὁ Ἀθηναῖος³ μαρτυρεῖ τὸ ἀλφάβητον ἦν μεμελοποιημένον, ὡς περὶ καὶ αἱ συλλαβαί, τὴν δὲ γραφὴν ἤσκούντο οἱ παῖδες μεταγράφοντες τὰ ὑπὸ τοῦ διδασκάλου πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτῶν διατυπούμενα στοιχεῖα⁴, τὴν δὲ ἀριθμητικὴν καὶ τὸν λογαριασμόν, καθ' ἃ συνεβούλευεν ὁ Πλάτων, ἐμάνθανον δι' ὀρατῶν πραγμάτων μετὰ παιδιᾶς καὶ ἡδονῆς.

Τοιαύτη ἦν ἡ παιδείσις τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων μέχρι τοῦ δεκάτου

1. Ξενοφ. Λακεδ. Πολιτ. 21.

2. Ἀριστ. Πολ. Η. 3.

3. Ἀθῆν. 10, 79 σελ. 453.

4. Πλάτ. Πρωτ. 326. «Ὅσπερ οἱ γραμματισταὶ τοῖς μήπω δεινοῖς γράφειν τῶν παιδῶν ὑπογράφαντες γραμμάς τῇ γραφίδι οὕτω τὸ γραμματεῖον διδάσκει καὶ ἀναγκάζουσι γράφειν κατὰ τὴν ὑφήγησιν τῶν γραμμῶν».

ἄλλα πινὰ πρόσφορα πῆ χώρα μαθήματα, κρατεῖ δὲ ἐπὶ πᾶσιν ἡ χριστιανικὴ διδασκαλία.

Ἡ δὲ Πρωσσία ἀπὸ δύο ἤδη ἑκατονταετηρίδων ἀσχολεῖται εἰς τὴν ἀνάπτυξιν καὶ διάδοσιν τῆς ἐκπαιδεύσεως τοῦ λαοῦ. Ὁ πρῶτος αὐτῆς βασιλεὺς Φριδερίκος ὁ Α΄ ἐκήρυξε κατὰ τὸ 1713 τὴν δημοτικὴν παιδευσιν ὑποχρεωτικὴν πᾶσιν· ἀλλ' ἡ μεγάλη ἐπίδοσις ἤρξατο ἀπὸ τῶν μεγάλων τῆς Ἰένης καταστροφῶν. «Ἀπωλέσαμεν μέρος τῆς ἡμετέρας χώρας, ἔλεγεν ὁ αὐτοκράτης βασιλεὺς, τὸ κράτος ἀπόλεσε τὴν ἐξωτερικὴν αὐτοῦ ἰσχὺν καὶ λάμπριν· ἀλλὰ τοῦτο ἔστιν ἀφορμὴ ὅπως ἀναπτύξωμεν τὴν διανοητικὴν ἡμῶν δύναμιν καὶ δόξαν· τούτου ἕνεκα ἐπιθυμῶ, ἵνα πάντα ποιήσωμεν πρὸς ἐξάπλωσιν καὶ πελειοποίησιν τῆς ἐκπαιδεύσεως τοῦ λαοῦ». Ποία τῶν χρόνων περιτροπή! Μετὰ περίοδον δεκαετηρίδων τινῶν ὁ νῦν τῆς Γερμανίας αὐτοκράτωρ, εὐτυχὴς υἱὸς αὐτοκράτου πατρός, συμπληρῶν διὰ τῶν περιορισμῶν νικητῶν τῆς Σαδόβιας καὶ τοῦ Σεδάν τὴν Γερμανικὴν αὐτοκρατορίαν ἔλεγεν ὅτι «εἰς τὸν πόλεμον καὶ τῆς ὑπεροχῆς δάφνας δέον μᾶλλον ν' ἀναρτήσωμεν εἰς τὰ δημοτικὰ τῆς Γερμανίας σχολεῖα».

Ἐν Γερμανίᾳ ἡ δημοτικὴ παιδευσις περιλαμβάνει α') τὰ σχολεῖα τῶν πτωχῶν (Armenschulen). β') τὰ Κοινὰ τοῦ λαοῦ σχολεῖα (Volksschulen). γ') τὰ σχολεῖα τῶν εὐποροῦντων πολιτῶν (Bürgererschulen) εἰς δύο μέρηματα διαιρούμενα εἰς τὸ προκαταρκτικὸν καὶ ἀνώτερον· καὶ δ') τὰ σχολεῖα τῆς τελειοποιήσεως ἢ τὰ κυριακὰ (Fortbildungsschulen, Sonntagsschulen, Abendsschulen, Classes d' adultes), εἰς ἃ κατὰ τὸν νέον νόμον οἱ ἐξερχόμενοι μαθηταὶ τῶν δημοτικῶν σχολείων ὀφείλουσι νὰ φοιτῶσι τρία ἄλλα ἔτη πρὸς συμπλήρωσιν τῶν σπουδῶν αὐτῶν. Βοηθητικὰ δὲ μέσα εἰσὶ τὰ βιβλία τοῦ λαοῦ καὶ αἱ δημοτικαὶ βιβλιοθήκαι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐν τοῖς σχολείοις κείμεναι. Ὑπάρχουσι δὲ 150 διδασκαλεῖα ἀρρένων καὶ θηλέων κάλλιστα ὀργανωμένα καὶ πρὸς τὸν εὐρύτατον τῆς δημοτικῆς παιδεύσεως σκοπὸν ἡρμοσμένα. Ποιοὶ δὲ καὶ πόσοι ἀγῶνες καταβάλλονται πρὸς σπουδὴν καὶ μελέτην καὶ ἐφαρμογὴν τῶν προσφοροτέρων διδακτικῶν μεθόδων καὶ πρὸς σύνταξιν καταλλήλων βιβλίων;

Ἐκ τῶν χωρῶν δὲ τούτων ἀπαμακρυνόμενός τις καὶ εἰς τὰς τῶν καθολικῶν μεταβαίνων βλέπει ὅτι ὅπου τὸ κράτος τῶν Ἰησουϊτῶν καὶ Ὑπεραλλεπίων ἰσχύει, ἐκεῖ ἡ δημοτικὴ παιδευσις ἀναπτύσσεται καὶ προάγεται, ὡς ἐν Γαλλίᾳ καὶ ἐν ταῖς πλείσταις τῆς Ἰταλίας χώραις. Καὶ ἐν αὐτῇ δὲ τῇ Ῥωσίᾳ ἀπὸ πινῶν ἐτῶν δραστηρίως ἐργάζονται ὑπὲρ τῆς τοῦ λαοῦ παιδεύσεως, ἑκακτοὶ δὲ φροντίδες καταβάλλονται καὶ ὑπὲρ τῆς τῶν γυναικῶν. Ἐνὶ δὲ λόγῳ πάντες οἱ πεπολιτισμένοι λαοὶ μεγάλως μεριμνῶσιν ὑπὲρ τῆς δημοτικῆς παιδεύσεως τοῦ μὲν πρὸς ῥύθμισιν καὶ πελειοποίησιν τοῦ καθεστῶτος παιδευτικοῦ συστήματος, τοῦ δὲ πρὸς εἰσαγωγὴν νέου. Βιβλιοθήκας δὲ ὀλοκλήρους δύνανται νὰ πληρώσωσι τὰ κατ' ἔτος ἐκδιδόμενα ἐν τε τῇ Ἀ-

ρους μάλιστα χρόνους, οὐχ ἦπιον ὅμως ὠρίσθησαν ἡ μητρικὴ γλῶσσα καὶ ἡ μουσικὴ ὡς τὰ κυριώτατα αὐτῆς ὄργανα. Ὅσον δὲ ἐξηπλοῦτο ἡ θρησκευτικὴ μεταρροῦθιμυσις, ποσοῦτον ἐξετείνετο καὶ ἡ δημοτικὴ παιδείυσις, κατασιᾶσα τὸ σπουδαιότατον μέλημα πῶν διαμαρτυρομένων. Κατὰ μικρὸν δὲ ὕστερον διεδόθη καὶ παρὰ τοῖς καθολικοῖς λαοῖς, οὔτινες διέβλεπον ὅτι ἡ τοῦ λαοῦ ἐκπαίδευσις καθιστᾶ τὴν εὐημερίαν καὶ εὐτυχίαν πῶν ἐθνῶν, ἀπομακρύνει δὲ τὰ ἐκ τῆς ἀμαθείας καὶ τῶν δεισιδαιμονιῶν ἀδικήματα καὶ ἐγκλήματα. Τοῦ δὲ χρόνου προϊόντος, ἔνθεν μὲν ἐκ τῆς ἐρεῦνης καὶ τῆς ἐξειτάσεως τῶν τῆς διδασκαλίας μεθόδων, ἔνθεν δὲ ἐκ τῆς ἐλλείψεως χρημάτων πρὸς διατήρησιν ποσοῦτων διδασκάλων, ὅσοι εἰς διδασκαλίαν πῶν τοῦ λαοῦ παιδῶν ἐχρειάζοντο, προσῆλθεν εἰς φῶς, ὡς λέγεται, κατὰ πινας μὲν ἐν τῇ πόλει τῶν Ἰνδιῶν Μαδράς, καὶ ἄλλους δὲ ἐν Ἀγγλίᾳ, καὶ κατ' ἄλλους ἐν Γαλλίᾳ, περὶ τὰ μέσα τῆς παρελθούσης ἑκατονταετηρίδος ἢ ἀπὸ τοῦ ἀρχηγοῦ αὐτῆς κληθεῖσα Λαγκαστριανὴ ἢ ἀλληλοδιδασκτικὴ μεθόδος, δι' ἧς εἷς καὶ μόνος διδάσκαλος τῇ συνεργείᾳ καὶ πῶν πρὸς προκεχωρημένων μαθητῶν δύναται μηχανικῶς ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τὰ διδάσκη μέγαν ἀριθμὸν μαθητῶν. Ἡ μέθοδος αὕτη, ἣτις ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ ἔσχε πολλοὺς τοὺς θαυμαστὰς καὶ μετεδόθη ταχέως εἰς τινὰ ἔθνη, μάλιστα δὲ παρὰ τοῖς Γάλλοις καὶ Ἀγγλοῖς, οὔτινες καὶ κατὰ πᾶς ἀρχὴς τῆς παρουσίας ἑκατονταετηρίδος ἐτελειοποίησαν αὐτὴν μεταλαβόντες ἐκ τῆς παιδαγωγικῆς ἀναγκαίας τινὰς συμβολὰς, ἐξαρθεῖσα πέρα τοῦ θέματος, ἦκιστα δὲ ὡς ἐκ τῆς φύσεως αὐτῆς ἐφαρμοσθεῖσα, ἀντὶ ὠφελείας ἡλάνθης μᾶλλον πρόξενος ἐγένετο ὡς πρὸς τὴν εὐρύτητα καὶ τὸν σκοπὸν τῆς δημοτικῆς παιδεύσεως. Προῖον δὲ οἰκονομικῆς ἀνάγκης οὕσα καὶ μεταλαβοῦσα ἐξωτερικῶν τινῶν ἐπιδείξεων τὰ τῆς γυμνασίας τοῦ σώματος ἐξυψηροῦσῶν παραμένει παρὰ τισὶ λαοῖς καὶ νῦν ἔτι. Οὐχ ἦπιον καὶ ἡ παραδοχὴ τῆς μεθόδου ταύτης δηλοῖ ἦν ἐπὶ τῆς δημοτικῆς παιδεύσεως σημασίαν ἔδωσαν πολλοὶ τῆς Εὐρώπης λαοί.

Ἡ δευσισηματικωτέρα μέροςνα περὶ τῆς δημοτικῆς παιδεύσεως ἠῦξισαι ἀπὸ τῆς μεγάλης ἐκείνης γαλλικῆς ἐπαναστάσεως, καθ' ἣν περιώνυμοι ἄνδρες, ὁ Γαλεῦράνδος, ὁ Κονδορσέτιος καὶ ὁ Δωνού, εἰργάσθησαν ἐπὶ τούτῳ καὶ ἐνήργησαν, ἵνα αἱ ἐθνοσυνελεύσεις κηρύξωσι τὴν δημοτικὴν παιδείυσιν ὑποχρεωτικὴν πᾶσιν ὕστερον δὲ νέαν ἢ δημοτικὴν παιδείυσιν εἴληφεν ἀνάπτυξιν ἀπὸ τῆς ἐκπαιδευτικῆς ἀναμορφώσεως τοῦ διασήμου πολιτικοῦ Stein ἐν Πρωσσίᾳ, κατὰ δὲ τοὺς ἡμετέρους μάλιστα χρόνους εἰς τὸν ὕψιστον προσήχθη βαθμὸν, ὡς ἐξ ἄλλων τε μαρτυρεῖται καὶ ἐκ τῶν πολλῶν συζητήσεων περὶ αὐτῆς ἐν ταῖς Βουλαῖς καὶ ἐν τοῖς ἐπιστημονικοῖς Συλλόγοις, καὶ ἐκ τῆς ἀποστολῆς ἐπισήμων ἀνδρῶν ὑπὸ πῶν Κυβερνήσεων αὐτῶν πρὸς ἐπίσκεψιν τῶν ἐν ξένοις ἐπικρατεῖαις σχολείων καὶ ἐρευνᾶν τῶν διδακτικῶν μεθόδων, καὶ ἐκ τῶν καθ' ἑκάστην περὶ δημοτικῆς παιδεύσεως καὶ διδακτικῶν μεθόδων δημοσιευομένων βιβλίων.

Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῆς δημοικῆς παιδεύσεως παρὰ τοῖς πεπολιτι-
ομένοις λαοῖς. Ἄλλὰ καὶ τοὶ παρ' αὐτοῖς μεγίστην εἴληφεν ἐπίδοσιν, οὐχ ἡ
αὐτὴ δμως παραιτηρεῖται εὐρύτης, οὐδ' ὑπὸ τῶν αὐτῶν ἐμφορεῖται ἀρχῶν καὶ
διευθύνεται, οὐδὲ τὰ αὐτὰ παράγει ἀποτελέσματα· ἀλλ' ὡς αἱ ἀρχαὶ καὶ ὁ
σκοπὸς διάφορα, οὕτω καὶ τὰ ἀποτελέσματα. Ἡ ἀρχὴ αὕτη ἰσχύει ἐπὶ δλης
ἐν γένει τῆς ἐκπαιδεύσεως. Τὰ αὐτὰ μαθήματα διδασκόμενα ἐν τοῖς σχο-
λείοις τῶν Ἠνωμένων τῆς Ἀμερικῆς Πολιτειῶν καὶ ἐν τοῖς τῆς Γερμα-
νίας¹ παράγουσι διάφορα ἀποτελέσματα, ἰδίῳ τὸ πνεῦμα ὑφ' οὗ ἐμφορεῖται
ἢ διδασκαλία διάφορον, οἷον ἐν μὲν τῇ Γερμανίᾳ καὶ μάλιστα ἐν τῇ Πρωσ-
σίᾳ ἐπεκράτει μέχρι πρὸ ὀλίγου ἡ ἀρχὴ τῆς ἐξουσίας τῆς τε κοσμικῆς καὶ
τῆς πνευματικῆς, πᾶσα διδασκαλία ἀπέπνευε πνεῦμα ὑποταγῆς καὶ ὑπακοῆς
ἀπολύτου εἰς τὴν διπλῆν ἀρχὴν τοῦ κράτους καὶ τῆς ἐκκλησίας, ἐν δὲ τοῖς
καθολικοῖς λαοῖς ἐκείνοις, ἐν οἷς πᾶ τῆς ἐκπαιδεύσεως διευθύνει ἡ ἐκκλη-
σία, ἡ κυβερνώσα ἀρχὴ ἐστὶν ἐκκλησιαστικὴ ἀπολυταρχία, ἐν δὲ ταῖς Ἠνω-
μέναις τῆς Ἀμερικῆς Πολιτεῖαις διέπει τὰ τῆς ἐκπαιδεύσεως ἐλευθερία
ἀπόλυτος ἔχουσα συμπάροδρον τὴν ἀπόλυτον ἰσότητά. Ἐννεύθεν δῆλον γί-
γνεται διὰ τί ἐν μὲν τῇ Γερμανίᾳ οἱ δημοδιδάσκαλοι διορίζονται ἀποκλει-
στικῶς ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως, ἡ δὲ ἐποπτεία τῆς διδασκαλίας, τῶν μεθό-
δων, τῆς διαγωγῆς τῶν διδασκόντων καὶ διδασκόμενων, ἀνατεθειμένη ἦν
εἰς τὰς ἐκκλησιαστικὰς ἀρχάς, ἐν δὲ τῇ Ἀμερικῇ οὐδὲν τοιοῦτον, ἀλλ' ἕκα-
στος δῆμος ἔχει καθῆκον τὰ μεριμνᾶν περὶ τῶν ἰδίων, οὐδόλως ἐνοχλούμε-
νος ὑπὸ τῆς κεντρικῆς κυβερνήσεως ἢ ὑπὸ πῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀρχῶν. Ἐκ
τούτων καταλαμβάνομεν ὡσαύτως διὰ τί ἐν μὲν τῇ Γερμανίᾳ ὑπάρχουσι σχο-
λεῖα τῆς μέσης τάξεως κατὰ τὴν καιάστασιν καὶ τὴν κοινωνικὴν τάξιν τῶν
διδασκόμενων, ἐν δὲ τῇ Ἀμερικῇ σχολεῖα γενικὰ διὰ πάσας τῆς κοινωνίας
πᾶς τάξεις· διότι ἐν μὲν τῇ Γερμανίᾳ ἐπικρατεῖ ἡ ἱεραρχικὴ διαίρεσις τῶν
τάξεων, ἐν δὲ τῇ Ἀμερικῇ ἡ ἰσοπολιτεία· ἡ διὰ τί ἐν μὲν τοῖς δημοικῶς
σχολείοις τῆς Πρωσίας ἡ διδασκαλία τῶν ἱερῶν μαθημάτων μέγα κατα-
λαμβάνει μέρος, ἐπικρατεῖ καὶ ἐμπνέει τὰ ἄλλα, ἐν δὲ τῇ Ἀμερικῇ τὰ θρη-
σκευτικὰ μαθήματά εἰσιν ἀποκεκλεισμένα τῶν δημοικῶν σχολείων.

Κατὰ ταῦτα ἐξετάζοντες καὶ τὰ ἡμέτερα ἴδωμεν, τίς ἢ παρ' ἡμῖν δη-
μοικὴ παιδεύσις, ποῖα τὰ παρακωλύσαντα τὴν προαγωγὴν αὐτῆς αἷτια καὶ
τίνες αἱ ἐπενεχτέαι ἐκπαιδευτικαὶ μεταρρυθμίσεις πρὸς βελτίωσιν αὐτῆς
καὶ ἀνάπτυξιν.

Ἡ παρ' ἡμῖν δημοικὴ παιδεύσις ἐν χρόνοις χαλεποῖς περιορισθεῖσα
ἐν τοῖς νάρθηξι τῶν ἐκκλησιῶν καὶ τοῖς προνάοις καὶ ἐμφορουμένη ὑπὸ τοῦ
θρησκευτικοῦ πνεύματος τῶν πατέρων ἡμῶν ἔοχε στενότατον κύκλον. Καίτοι
δὲ τὰ πρότιστα αὐτῆς στοιχεῖα, ἡ ἀνάγνωσις, γραφὴ καὶ ἀριθμητικὴ μηχα-

1. *Idem* Hippreau l' instr. Publ. en Allemagne σελ. IV καὶ VIII—IX.

οι φροντίδα συνιστῶντες καὶ διατηροῦντες διδασκαλεῖα, ἐν οἷς διδάσκουσι μεγάλης ἀξίας καθηγηταί, ἀδρότατα μισθοδοτούμενοι. Ἐκτὸς δὲ πούτων συνηθέστατοί εἰσιν αἱ σὺνδοι τῶν δημοδιδασκάλων, οἱ δὲ ἐπαρχιακοὶ ἐπόπται εἰδικὰς ἔχοντες παιδαγωγικὰς γνώσεις ποιοῦνται διαλέξεις κατὰ πᾶς περιοδείας αὐτῶν περὶ τῶν ὠφελειῶν τῆς ἐκπαιδεύσεως, περὶ τῶν βελτιώσεων τῶν δημοτικῶν σχολείων καὶ περὶ ἄλλων ἐπιστημονικῶν ἀντικειμένων, παρίστανται ἐν ταῖς σὺνδοῖς τῶν δημοδιδασκάλων καὶ προεδρεύουσιν αὐτῶν καὶ ἐν τέλει ποιοῦνται ἐτησίαν ἔκθεσιν πρὸς τὸν γενικὸν ἐπόπτην περὶ τῆς καταστάσεως τῆς δημοτικῆς παιδεύσεως ἐν τοῖς σχολείοις, ὧν ἐπιθεωρηταὶ τυγχάνουσιν ὄντες.

Ἐν δὲ τῇ Ἀγγλίᾳ μέχρι τῶν ἀρχῶν τῆς ἐνεσιώσης ἑκατονταετηρίδος ἡ ἐκπαίδευσις τοῦ λαοῦ ἦν ὅλως παρημελημένη, οὐδ' ἀξία ἐθεωρεῖτο τῶν φροντίδων καὶ τῆς μελέτης τῶν ἀριστοκρατικῶν πάξεων· ἀλλ' ἀπὸ τοῦ 1803 πολλοὶ κατεβλήθησαν ἀγῶνες πρὸς βελτίωσιν τῆς δημοτικῆς παιδεύσεως καὶ ἐγένοντο πρόοδοι μεγάλαι, ὡς καὶ ἐκ τῆς ἰουσιᾶσεως καταγράφεται 38 διδασκαλεῖων. Καθ' ὅλον δὲ εἶπεῖν ἐν Ἀγγλίᾳ, ὡς ἐν Ἀμερικῇ, ἀξία θαυμασμοῦ ὑπάρχει ἡ περὶ τὴν ἰδιωτικὴν προνομήν καὶ ἐνέργειαν πρὸς ἐξάπλωσιν τῆς δημοτικῆς παιδεύσεως. Ταύτης εἰσὶν ἡμιουργήματα ἄλλαι τε πολλαὶ φιλεκπαιδευτικαὶ εἰσαγγελίαι καὶ αἱ πλεῖστοι μέγισται, καὶ ἔτιος περὶ τὰς 500 χιλιάδας λιρῶν στερολινῶν περιμετρῶσαι, ἡ Βρετανικὴ καὶ ἡ τῶν Ξένων, ἡ Ἐθνικὴ, καὶ ἡ Ἐγγύωτος καὶ Ἀποικιακὴ. Αἱ τρεῖς αὗται, τελευταῖον δὲ καὶ αὐτὴ ἡ κυβερνήσις, ἐργάζονται ἀπὸ τινος μετὰ πολλοῦ τοῦ ζήλου πρὸς εὐρυτέραν διάδοσιν τῆς τοῦ λαοῦ ἐκπαιδεύσεως καὶ ῥυθμίσιν τῶν διδασκτικῶν αὐτῆς μεθόδων.

Ἡ χώρα τῆς Γερμανίας, ἣτις προαιεῖ ἐπὶ τελείᾳ διοργανώσει τῶν δημοτικῶν σχολείων καὶ δύναται νὰ θεωρηθῇ πρότυπον, ἐστὶν ἡ Σαξωνία, ἐφ' ᾧ καὶ ἐκατόστως ἐτιμήθη ἐν τῇ Γενικῇ τῶν Παρισίων ἐκθέσει λαβοῦσα πρὸ χρόνου μετέλλιον. Καὶ ἔτιος ὁ ἱερεὺς ἐκάστης παροικίας ἢ κωμοπόλεως ἀναγινώσκει ἐπ' ἐκκλησίας κατάλογον τῶν παιδίων, ὅσα ἀφικθέντα εἰς τὸ ἕκτον ἔτιος τῆς ἡλικίας ὀφείλουσι νὰ φοιτῶσιν εἰς τὸ σχολεῖον. Σκοπὸς δὲ τῆς δημοτικῆς παιδεύσεως ἐστὶν ἡ ἐνίσχυσις καὶ ἀνύψωσις τοῦ ἠθικοῦ αἰσθηματικοῦ καὶ ἀνάπτυξις τῶν πνευματικῶν καὶ σωματικῶν τοῦ ἀνθρώπου δυνάμεων· ἡ παναρισμένη δὲ αὕτη καὶ ἐλληνικωτάτη τῶν ἀνθρωπίνων δυνάμεων ἀνάπτυξις δὲν προσκίταται ἄλλως ἢ διὰ τῆς ἠθικῆς, διανοητικῆς καὶ φυσικῆς ἀγωγῆς καὶ παιδεύσεως. Μαθήματα δὲ τῶν δημοτικῶν σχολείων τῶν τε ἀσθενῶν καὶ θηλέων εἰσὶν αὐτὰ ἐκεῖνα, ἅπερ καὶ οἱ πρόγονοι ἡμῶν ὡς κυριώτατον αὐτῶν μέλημα εἶχον, ἦτοι ἡ μητρικὴ γλῶσσα, ἡ μουσικὴ, ἡ γυμναστικὴ καὶ ἡ ἰχνογραφία. Ταῦτα δὲ παρακολουθοῦσι τὰ ὡς ἐκ τῆς ἀναπτύξεως τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν καὶ τῶν ἐπιτηδευμάτων ἀπαραίτητα νῦν θεωρούμενα, ἡ στοιχειώδης φυσικὴ, ἡ φυσικὴ ἱστορία καὶ

μένα. Τὸ δ' ἔτι μᾶλλον ὑποβιάζον τὴν δημοικὴν παιδευσιν ἐν μὲν τῇ Ἑλλάδι ἔστι καὶ ἡ διασπορὴ τῶν δημοδιδασκάλων πάροργον ὅλως ἐχόντων τὸ διδασκαλικὸν ἐπάγγελμα καὶ ὡς ὀρηκτῆριον θεωρούντων διὰ τὰς πολιτικὰς διαμάχας, ἐν δὲ τῇ Ἀνατολῇ ἡ τελεία σχεδὸν ἔλλειψις μεμορφωμένων ὁπωςδήποτε δημοδιδασκάλων.

Ἐπειδὴ δὲ καὶ ἐν Ἑλλάδι καὶ ἐν τῇ Ἀνατολῇ καθόλου ἡ δημοικὴ ἡμῶν ἐκπαίδευσις περιορίσθη εἰς ἀπλὴν καὶ ἀμέθοδον ἀνάγνωσιν, γραφὴν καὶ ἀριθμητικὴν ἐπὶ πολλὰ ἔτη εἰς ταῦτα τῶν μαθητῶν καταβασανιζομένων, οὐδὲ θεωρεῖται αὕτη πολλῆς σπουδῆς ἀξία, ἀλλ' ἕκαστος τῶν γονέων ἐπιμένει καὶ πάντα λίθον κινεῖ ὅπως διέλθῃ τὰ πρῶτα τῆς παιδεύσεως ἔτη δι' ἀλμάτων ὁ υἱὸς αὐτοῦ, οὗ ἢ ἐπὶ πολὺν διατριβὴν λογίζεται ὡς ματαία ἐνασχόλησις ἢ καταδίκη, διὰ ταῦτα οὔτε ἐν Ἑλλάδι, οὔτε παρ' ἡμῶν ἐνταῦθά τε καὶ ἐν ταῖς ἐπαρχίαις καὶ μεθ' ὅλην τὴν ἐν τῷ Νόμῳ καὶ τοῖς Ὁδηγοῖς ἐπιρῶντα τῆς δημοικῆς παιδεύσεως δυνάμειν νὰ εἴπωμεν ὅτι ὑφίσταται πραγματικὴ ποιοῦσα κατὰ τὸν καθολικώτερον καὶ πραγματικώτερον αὐτῆς σκοπὸν. Παρεισέφρησε μάλιστα παρ' ἡμῶν τοῖς Ἕλλησι διφυῆς τι εἶδος δημοικῆς παιδεύσεως, ἧς τὸν σκοπὸν καὶ τὰ μέσα πρὸς ἐπιτυχίαν αὐτοῦ εὐρίσκομεν καὶ ἐν τῷ Νόμῳ τῷ ἐκδοθέντι τὸ 1836 περὶ τῆς οὐσιώσεως καὶ τοῦ σκοποῦ τῶν ἑλληνικῶν σχολείων. Καὶ εἰ μὲν τὰ ἑλληνικὰ σχολεῖα ἦσαν εὐρυτέρα τις προσαγωγὴ καὶ ἀνάπτυξις τῶν δημοικῶν σχολείων, ὡς δύναται τις κατὰ πρῶτον νὰ ὑποπιεύσῃ θεωρητικῶς ἐξετάζων τὰ περὶ αὐτῶν, οὐδένα λόγον εἶχομεν, ἵνα περὶ τῆς παρ' ἡμῶν δημοικῆς παιδεύσεως διηλοῦντες ἐξενέγκωμεν τὴν βαρεῖαν ἐκείνην, ἣν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν εἶπομεν κατηγορίαν. Ἀλλὰ νῦν παρεμπιπτόντα δυστυχῶς ταῦτα μεταξὺ τῶν δημοικῶν σχολείων καὶ γυμνασίων καὶ ἀμφότερων μετέχοντα, ἀποτελεῖ δ' ἄλλως ἀνακηρυχθέντα, οὗ νόμον συνειτέλεσαν εἰς τὴν κατὰπτωσιν καὶ αὐτῶν τῶν δημοικῶν σχολείων ἀλληλοδιδασκτικῶς ὠργανωμένων, ἀλλὰ καὶ τοῦ σκοποῦ, ὃν οἱ καμθιθεοῦντες ἐπεδίωκον, τελέως ἀπέτυχον· διότι ἐκ μὲν τοῦ ἀλληλοδιδασκτικοῦ σπεύδοντες ν' ἀποφοιτήσωσιν οἱ μαθηταὶ παρακαίρως, μεταπηδῶσιν εἰς τὰ ἑλληνικά, ὅσοι δυνήθησονται, ὡς ἐφόδια παραλαβόντες τὸ συμμαθὲς καὶ ἀφίκορον, ἐν δὲ τοῖς ἑλληνικοῖς διατρίβοντες καταναλίσκονται ἐν τοῖς πηγματικοῖς ἀποσπάσμασι τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων, πᾶν πραγματικὸν μάθημα μηχανικῶς καὶ ἀφηρημένως διδασκόμενοι, ἂν τοιοῦτόν ποῦ διδάσκῃται. Ἀλλὰ καὶ οὕτως ἐπειδὴ ὁπωςδήποτε ἡ διδασκαλία ἐν αὐτοῖς κρείπτων ἔστι τῆς τῶν ἀλληλοδιδασκτικῶν, ἡ ἀξία τῶν τελευταίων ὑποβιάσθη. Ἡ ὑπαρξίς δὲ ἀμφότερων οὕτω κατηγοριωμένων μόνον ἀποτελεσμα εἶχει ὅτι τὰ μὲν δημοικὰ ὑπολαμβάνονται κατωτέρας τάξεως καὶ ἀξίας, τὰ δὲ ἑλληνικὰ ἀνώτερά πως, διατηροῦντα καὶ παρ' αὐτῷ τῷ λαῷ γόητρον τι ἐντεῦθεν δὲ προσέρχονται δύο ἄισπα, ἡ ταπεινωτικὴ καὶ περιφρονημένη θέσις τοῦ δημοικοῦ σχολείου καὶ τοῦ δημοδιδασκάλου ὡς ὄντιος κατω-

μερικῇ καὶ ἐν τῇ Εὐρώπῃ περὶ ταύτης βιβλία, ἢ περιοδικά, ἑφημερίδες, καὶ λοιπά.

Πρὸς εὐρυτέραν δὲ τῆς δημοτικῆς παιδείσεως ἀνάπτυξιν καὶ κανονικωτέραν συστηματοποίησιν αὐτῆς δεκτικὴ ἐγένετο ἤδη παρὰ τισι τῶν ἔθνῶν ἢ ἐν Γαλλίᾳ καὶ Ἀγγλίᾳ τὸ πρῶτον ὑπὸ φιλανθρωπῶν κυρίων γενομένη σύστασις μικρῶν σχολείων, ἢτοι νηπιαγωγείων ἢ παιδιαγωγείων πρὸς περιθάλψιν καὶ μόρφωσιν τῶν ἀπὸ τοῦ 6' ἔτους μέχρι τοῦ 11' παιδίων τῆς ἐργατικῆς τάξεως. Ὁ δὲ ἐν Ἑλβετίᾳ περιφανὴς παιδαγωγὸς καὶ Παιδαλόγος τοῦ πάνυ ἔξοχος μαθητῆς Φρειδερίκος ὁ Φροίβελος (Froebel) ἐφαρμόσας τὸ σύστημα τοῦτο φυσικώτερον καὶ παιδαγωγικώτερον καὶ μετὰ παιδιῶν συναμιξίας ἐγένετο ὁ θεμελιωτῆς τῶν καλουμένων ἐν Γερμανίᾳ *Kinder-Kindergarten, Bewahranstalten, infants schools, salles d'Asyle*, ἅπερ μικρὸν κατὰ μικρὸν προάγουσι τὰ εἰς αὐτὰ φοιτῶντα καὶ φυσικῶς μορφοῦσι διδάσκοντα τὰ παιδιά τὰ περικυκλοῦντα αὐτὰ ἀντικείμενα καὶ πᾶν ὅτι προσπίπτει εἰς τὰ αἰσθητήρια αὐτῶν καὶ συγχρόνως ἀναπτύσσοντα τὸ τε σῶμα καὶ τὴν ψυχὴν. Τὸ δὲ μετὰ παιδιῶν παιδευτικὸν τοῦτο τῶν μικρῶν παιδίων σύστημα εὐρίσκομεν παρὰ τῷ θεῷ Πλάτῳ ἀριστὰ διατυπούμενον ἐν τοῖς ἑξῆς: «Παιδιαὶ δ' εἰσοὶ τοῖς τηλικούτοις αὐτοφνεῖς τινες, ἃς ἐπειδὴν ξυνέλθωσιν αὐτοὶ σχεδὸν ἀνευρίσκουσι ξυνιέναι δὲ εἰς τὰ κατὰ κόμην ἱερὰ δεῖ πάντα ἤδη τὰ τηλικαῦτα παιδιά, ἀπὸ τριετοῦς μέχρι τῶν 8' εἰτῶν κοινῇ τὰ τῶν κωμητῶν εἰς ταῦτόν ἕκαστα: τὰς δὲ προφῶν ἐπιτῶν τηλικούτων κοσμομίμητος τε καὶ ἀκολασίας ἐπιμελεῖσθαι, τῶν δὲ προφῶν αὐτῶν καὶ τῆς ἀγέλης ξυμπάσης, τῶν δώδεκα γυναικῶν μίαν ἐφ' ἑκάστην τετάχθαι κοσμοῦσαν καὶ ἐνιαυτὸν τῶν προσειρημένων ἃς ἀντάξωσιν οἱ νομοφύλακες... ἢ δὲ κατασιᾶσα ἀρχεῖω φοιτῶσα εἰς τὸ ἱερὸν ἑκάστης ἡμέρας καὶ κολάζουσα ἅει τὸν ἀδικοῦντα... μετὰ δὲ τὸν ἑξῆτην καὶ τὴν ἑξῆτην διακριτέσθω μὲν ἤδη τὸ γένος ἑκατέρων κόροι μὲν μετὰ κόρων, παρθένοι δ' ὡσαύτως μετ' ἀλλήλων τὴν διατριβὴν ποιεῖσθωσαν»¹. Καὶ ἄλλαχοῦ. «Μὴ τοίνυν βία, εἶπεν, ὧ ἀριστε, τοὺς παῖδας ἐν τοῖς μαθήμασιν, ἀλλὰ παίζοντας τρέφε, ἵνα καὶ μᾶλλον οἷός π' ἦς καθορᾶν ἐφ' ὃ ἕκαστος πέφυκε».

Τὰ νεώτερα λοιπὸν ἔθνη ἐκ τῶν ἀρχαίων ἔλαβον τὴν ἀφορισμὴν πρὸς ὁργάνωσιν τῶν προκαταρκτικῶν τούτων τῆς δημοτικῆς παιδείσεως σχολείων, ἐν οἷς παιδαγωγὸς καὶ διδάσκαλος ἐστὶν αὐτὴ ἡ γυνή, ἢ φυσικὴ μήτηρ καὶ προφῶς τῆς μικρᾶς γενεᾶς. Ταῦτα καλοῦνται καὶ δικαίως ἢ ἀληθῆς κοιτὶς τῆς δημοτικῆς παιδείσεως, ὡσπερ ἰδὲ ἡ πρόνοιά ἐστὶν ἡ μητρικὴ τοῦ θεοῦ καρδιά, οὕτω τὸ νηπιαγωγεῖον ἢ μητρικὴ καρδιά τῆς ἀγωγῆς καὶ παιδείσεως.

1. Πλάτ. νομ. Ζ', δ', σελ. 794.

ομον τὴν νέαν πῆς σωτηρίας καὶ τοῦ εὐαγγελίου ἀρχὴν καὶ θρησκείαν. Οὕτω δὴ ἢ διέπυσα τὰ ἡμέτερα δημοτικὰ σχολεῖα ἀρχὴ ἔστω τὸ συναμφοτέρον τοῦ θρησκευτικοῦ καὶ ἐθνικοῦ πνεύματος, διότι εὐτυχῶς οὐδεμία ὑπάσχει θρησκευτικὴ πάλῃ μεταξὺ κλήρου καὶ λαοῦ, οὐδεμία τῶν πολιτῶν ἰεραρχικὴ τάξις, ἀλλ' ἰσογονία¹ ἐπικρατεῖ καὶ ἰσονομία.

Β') Ἡ συγχώνευσις τοῦ παρ' ἡμῖν δημοτικοῦ καὶ ἐλληνικοῦ

Συνέπεια ἀποραίτητος τοῦ τε σκοποῦ καὶ τοῦ πνεύματος τῆς δημοτικῆς παιδείας καὶ πρὸς ἄρσιν πολλῶν κωλυμάτων κρύνεται ἡ συγχώνευσις τῶν παρ' ἡμῖν νῦν δημοτικῶν σχολείων καὶ τῶν προκαταρκτικῶν ἐλληνικῶν καὶ ἢ ἐκ πούτων ἀποπέλασις ἐνὸς ὅλου αὐτοτελοῦς εἰς δύο μὲν τιμήματα διηρημένου, ἀλλ' ἐν τῷ αὐτῷ κτιρίῳ ἐγκαθιδρυμένου καὶ κατὰ τὸν τῆς ἐθνικῆς παιδείας διαχαραχθέντα σκοπὸν διωργανωμένου.

Ἡ συγχώνευσις τῶν δύο αὐτατελῶς μὲν πως νῦν ὀργανωμένων σχολείων, ἀλλὰ διὰ διαφόρου διδακτικοῦ συστήματος μεμορφωμένων θέλει 1) εὐρύνει πράγματι καὶ ἀνυψώσει τὴν δημοτικὴν παιδείαν· 2) εὐκολύνει τὴν διδασκαλίαν τῶν διαφόρων μαθημάτων, ὅπου, ὡς ἔχουσι νῦν, χαλεπὸν καθίσταται διότι διηρημένων ὄντων τοῦ δημοτικοῦ καὶ τοῦ ἐλληνικοῦ καὶ πολλάκις μακρὰν ἀπ' ἀλλήλων κειμένων, οἱ διδάσκαλοι κατ' ἀνάγκην ὀλίγοι ὄντες, δύο ἐν ἑκατέρῳ, δὲν δύνανται νὰ ἐπασχέσωσιν, ἐν ᾧ ἔτιαν συγχωνευθῶσι τὰ σχολεῖα καὶ οἱ ἑσπάρτες διδάσκαλοι ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ σχολείου κατασιῶσι διδάσκαλοι καὶ διανεμηθῶσι πρὸς ἀλλήλους τὰ μαθήματα, τότε πολλάκις τῶν δυσκολιῶν ἀίρονται, ὧν ἔνεκα νῦν ἡ διδασκαλία ἐλλιπῶς καὶ ἀτελῶς γίνεται ἐν τε τῷ δημοτικῷ καὶ ἐν τῷ ἐλληνικῷ· 3) θέλει ἄρη ἀπὸ τοῦ μέσου τῆς φιλοτιμίαν καὶ σπουδὴν τῶν πλείστων γονέων ἵνα προτιβάξωσι τὰ τέκνα αὐτῶν ὅπως ἀσποικεῖα εἰς τὸ ἐλληνικόν. 4) ἀπαλλάξει δὲ πολλάκις τὰς κοινότητας ἀπὸ τῶν ἐρίδων καὶ διενέξεων, αἵτινες νῦν λυμάνονται τὰ σχολεῖα, τῶν μὲν ὑποσηριζόντων τὸ δημοτικὸν ἐπὶ βλάβῃ τοῦ ἐλλήνου, τῶν δὲ πρὸ ἐλληνικόν. καὶ 5) ἀπαλλάξει καὶ τοὺς διδασκάλους ἀπὸ τῶν ἀντιζηλιῶν καὶ διενέξεων τῶν νῦν, τοῦ μὲν δημοδιδασκάλου διατεινομένου ὅτι ὠφελιμώτερος καὶ ἐθνικώτερός ἐστι, τοῦ δὲ Ἑλληνοδιδασκάλου ἐπὶ τῇ ὑπεροχῇ αὐτοῦ· διότι πάντες ἔσονται δημοδιδάσκαλοι ἅμα τε καὶ ἐλληνοδιδάσκαλοι, πάντες διδάξουσι τὰ τέκνα τοῦ λαοῦ καὶ ἐν ἐλληνικῇ γλώσσῃ. Διὰ τοῦτο δικαιοτέρον πρόπει νὰ ὀνομάζωνται πάντες οὗτοι διδάσκαλοι τοῦ ἔθνους· διότι πάντα τὰ μέλη τοῦ ἔθνους καὶ πάσης τάξεως ὀφείλουσι νὰ διέσχωσιν καὶ τὰ δύο προσημιονευθέντα τιμήματα, ὅπως ἀληθῶς ἀληθοῦς ἀπολαύσωμεν ἐθνικῆς παιδείας. Θέλομεν ἱ-

1. Πλάτ. Μενέξ. σελ. 239.

νικῶς διδασκόμενα δὲν παρῆχον βαθείας μαθήσεως ῥίξας, ἀλλὰ μεταλαβόντα ἐνιαχοῦ καὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς καὶ ἐλαχίστων τινῶν συμπληρωματικῶν μαθημάτων ἐδήλουν ὅτι παιδαγωγικῶς μορφούμενα ἠδύναντο νὰ παραγάγωσιν ἐθνικὴν παιδείαν. Τὰ κοινὰ λεγόμενα σχολεῖα ἦσαν προσετὰ πᾶσιν, ἢ δὲ ἐν αὐτοῖς διδασκαλία πρὸς ἓνα ἕκαστον ἐγίγνετο τῶν μαθητῶν. Ἀπὸ δὲ τῶν ἀρχῶν τῆς παρουσίας ἑκατονταετηρίδος προσλαβοῦσα ὡς διδακτικὴν μέθοδον τὴν ἀλληλοδιδασκικὴν καὶ μορφωθείσα κατ' αὐτὴν δὲν ἀνεπιύχθη κατ' ἰδίαν καὶ συστηματικῶς, ἀλλὰ προσέλαβε τὸν τύπον καὶ τὸν χαρακτῆρα παρόρου διδασκαλίας. Ὁ σκοπὸς αὐτῆς ἔστι μὲν καθολικὸς, ὡς μαρτυρεῖ ὁ περὶ αὐτῆς ἐκδοθεὶς ἐν Ἑλλάδι τὸ 1833 νόμος, ἐν ᾧ καὶ περὶ τοῦ σκοποῦ καὶ τῶν μέσων πρὸς ἐφαρμογὴν ἱκανὸς γίγνεται λόγος, ἀλλὰ δυστυχῶς ἐλάχιστα ἢ οὐδὲν τούτων ἐφηρομόσθησαν κατὰ γράμμα καὶ ἔννοια. Τούτοπιόν ὁ τῶν δημοτικῶν σχολείων ἐν ἐνεργείᾳ ὀργανισμὸς κατασιρέφει καὶ τὸν σκοπὸν τῆς δημοτικῆς παιδείας καὶ τὰ μέσα πρὸς ἐφαρμογὴν αὐτοῦ· ὁ δημοδιδάσκαλος, ὃς ὄφειλεν εἶναι ἡ ψυχὴ τοῦ σχολείου, ὁ ζῶν αὐτοῦ κανονισμὸς περιορίσθη ἐν τῇ ἐκμαθήσει καὶ ἐφαρμογῇ τῶν ἐξωτερικῶν τύπων καὶ ἐπιδείξεων τῆς ἀλληλοδιδασκικῆς μεθόδου. Τὰ διδασκαλεῖα, ἐν οἷς ἔδει νὰ μορφῶνται ἀληθεῖς δημοδιδάσκαλοι καὶ παιδαγωγοί, παρημελήθησαν ὅλως· ἢ δὲ τῶν παιδίων μόρφωσις καὶ ἡ διδασκαλία τῶν πλείστων μαθημάτων ἀνετέθη εἰς χεῖρας ἀπειροῦς καὶ ἀδεξίας, οἷαί εἰσι κατ' ἀνάγκην ἀναπόδοστον καὶ αἰ τῶν κάλλιστα παρεσκευασμένων πρωτοσχόλων. Οἱ μαθηταὶ ἀγέληδόν κατακλείονται ἐν μεγάλαις αἰθούσαις, ἐν αἷς καὶ αὐτῇ ἢ κατὰ πάξεις διαίτησις οὐδαμῶς δύναται νὰ διακριθῇ, οὐδ' ἐκφραίνεται ἢ πρὸς ἠρεμίαν καὶ ἡσυχίαν πνεύματος. Ὡστε, ἂν τις εἴπῃ ὅτι τὰ ἀλληλοδιδασκικὰ σχολεῖα, ὡς ἔχουσι νῦν, ὁ τάφος ἔστι τῆς δημοτικῆς παιδείας, κατ' οὐδὲν ἄλλως ἀμαρτάνει. Καὶ αὐτὴ δὲ ἡ πρὸς ἐλάττωσιν τῶν ἐλλείψεων ἐπινοηθεῖσα μικτὴ μέθοδος εἰς οὐδὲν συνετέλεσεν ἀνεπιτηδεῖα ἐξελεγχθεῖσα.

Ἐκτός δὲ τῶν σπουδαιωτάτων τούτων ἐλλείψεων, ἃς πρὸ πρῶτον ἠγέθημεν δι' ἐλλειψῶν χρημάτων, προσειτέθησαν καὶ ἄλλαι, ἢτοι ἡ χρῆσις ἐν τοῖς σχολείοις διδασκικῶν βιβλίων ἢκιστα παιδαγωγικῶν καὶ ὅλως ἀναρμοδίων καὶ ἡ ἔλλειψις προσηκούσης ἐπιβλέψεως καὶ ἐποπτείας. Καὶ τὰ μὲν βιβλία ψυχρὰ καὶ ἀφηρημένα ἀντὶ τοῦ διεγείρουσιν τὴν φιλομάθειαν ἀποναρκοῦσι καὶ τὴν ἐλαχίστην τοῦ παιδὸς εὐθυμίαν καὶ ζωηρότητα, ἰδίῳ ἐθισμένῳ νὰ μανθάνῃ ψυπτικισί, ὅτι οὔτε ἐκ τῶν κατ' ἕκαστα παρέλαβεν, ἀλλ' οὔτε διὰ γνωστῶν καὶ ἐκφραστικῶν λέξεων ἀποτυπῶνται ἀρμοτιόμενον τῇ ἡλικίᾳ καὶ ταῖς τῶν παιδίων ἔξεσιν, ἀποσιρέφεται καὶ αὐτὸ τὸ σχολεῖον, καὶ αὐτὰ τὰ γράμματα, ἂν μάλιστα δύστροπον ἢ δυσμαθὲς ἦ. Αἱ δὲ ἐφορευτικαὶ ἐπιτροπαί, οἱ γενικοὶ ἐπιθεωρηταὶ καὶ ἡ ὑπεριάτη τῆς Κυβερνήσεως ἐποπτεία ἐν τῷ νόμῳ μόνον μέχρι πρὸ ὀλίγου τοῦλάχιστον ἦσαν ἀναγεγραμ-

ἡμῖν σχολείοις. Ἀλλὰ καὶ ἡ μονομερῶς ὑστερον προτιμηθεῖσα ἀπλῆ συνθε-
τικὴ, δι' ἧς τὰ πλεῖστα ἡμῶν διδακτικὰ βιβλία εἰσὶ γεγραμμένα, εὐκολύνου-
σά πως τοὺς διδάσκοντας, μηχανικὴ ἀπέβη ὡς ἐξ ἀπῆς τῆς φύσεως τοῦ
πράγματος. Ἐλάχιστοι δ' εἰσὶν οἱ δυνάμενοι ἐν τῇ διδασκαλίᾳ νὰ μεταχει-
ρίζονται μετ' ἐπιτυχίας τὸν συνδυασμὸν τῆς ἀναλυτικῆς καὶ συνθετικῆς με-
θόδου. Ἀλλὰ τὸ μέγα τοῦτο κέρδος ἀδύνατον νὰ ἐπιτευχθῆ διὰ τοῦ ἀλληλο-
διδασκτικοῦ συστήματος, οὗ πὰ ὄργανα ἀκατάλληλα πάντως εἰσὶ ποιαύτη με-
θόδω.

Δ') Παιδευτικὰ μέσα

Ἡ μαιευτικὴ μέθοδος τότε μάλιστα θαυμάσια παράγει ἀποτελέσματα,
ὅταν ὑποβοηθῆται ὑπὸ τοῦ χρησιμωτάτου καὶ σπουδαισιότου πᾶν παιδευτι-
κῶν μέσων πῆς διὰ πᾶν πραγμάτων διδασκαλίᾳ· διότι πᾶσα μάθησις καὶ
γνώσις δεόν νὰ στηρίζηται ἢ νὰ ἄρχηται ἀπὸ ἐμπορείας εἴτε αὐτοῦ τοῦ πρά-
γματος, εἴτε τῆς εἰκόνης αὐτοῦ. Σαφῶς δὲ τὸ τοιόνδε λέγει καὶ ὁ Φίλων ἐν
οἷς ἀποφαίνεται ὅτι «εἰ δεῖ τὸ ἀληθὲς εἰπεῖν, τὸ πρόβλεψαι τὸν νοῦν ἡμῶν ἐ-
στιν αἴσθησις, ἢ δι' ὀφθαλμῶν τὰς χρωμάτων καὶ σχημάτων ἰδιότητα εὐ-
προεπίζουσα ἢ δι' ὠτων τὰς παντοδαπὰς τῶν φωνῶν ἰδιότητα»¹.

Καὶ ἀληθῶς ἡ διὰ πᾶν πραγμάτων ἢ τῶν εἰκόνων τῶν πραγμάτων² δι-
δασκαλία ὁδηγεῖ τοὺς παῖδας εἰς τὴν ἐπιλήψιν καὶ διαστολὴν τῶν πέριξ
ἀντικειμένων. Εἴτε δὲ δι' αὐτῶν τῶν πραγμάτων εἴτε καὶ διὰ καλῶν εἰκό-
νων τὴν καλλιτεχνικὴν τοῦ παιδὸς αἴσθησιν ἐξεγερουσῶν, ἡ γνώσις ἀπο-
τυποῦται ζωηρότερον καὶ διασκεύετον ἐν αὐτοῖς ἢ διὰ πᾶν ὑψηλῶν καὶ ἀ-
φρησιμῶν ἐννοιῶν ὡς μέχρι τοῦδε παρ' ἡμῖν γίνονται. Ἡ διὰ τῶν αἰ-
σθητῶν διδασκαλίᾳ ἐξασκεῖ καὶ ὀξύνει τὸ παρατηρητικὸν πνεῦμα, διὰν μάλ-
ιστα γίνηται καὶ διὰ τῆς ἀκριβοῦς περιγραφῆς αὐτῶν τῶν πραγμάτων,
συνάδει καὶ παιδαγωγικῶ ἐκείνῳ νόμῳ, ὃς ἀπαιτεῖ, ἵνα μὴ ὁ μαθητὴς μένη
ἐν τῇ τάξει ἀπαθῆς ὡς μηχανή, ἀλλ' ὑπάσχη ἐνεργὸν πρόσωπον, ὡσπερ καὶ
αὐτὸς ὁ διδάσκαλος, καὶ συνεργὸς αὐτῶ νοήμων τῶν μαθημάτων ἃ λαμβάνει.
Τὰ πραγματικὰ μάλιστα μαθήματά εἰσιν ἐπαγωγὰ καὶ πειρασιουργία, διότι ἐ-
πικαλοῦνται τὰς προσωπικὰς δυνάμεις τοῦ παιδὸς, τιθέασιν εἰς ἐνέργειαν
τὰς σωματικὰς καὶ νοερὰς δυνάμεις, ἱκανοποιοῦσι τὴν φυσικὴν αὐτῶν ἀ-
νάγκην τοῦ διανοεῖσθαι, τοῦ ὁμιλεῖν, τοῦ κινεῖσθαι καὶ τοῦ ἀλλάσσειν τὸ
ἀντικείμενον τῆς ὁμιλίας, καὶ τελευταῖον ἀπαλλάττουσι τοὺς παῖδας τοῦ ψρι-

1. Περὶ φυτουργίας Νῶε 32.

2. Οἱ Γερμανοὶ καλοῦσι τὴν μέθοδον ταύτην Anschauungs - unterricht, ἣν οἱ
ἡμέτεροι μεταφράζουσιν ἐποπτικὴν, ἢ διὰ τῶν αἰσθητῶν, ἢ διὰ
τῶν πραγμάτων κτλ.

τέρου καὶ ἡ διατήρησις ἐν πάσῃ σχεδὸν κοινότητι ἑλληνικοῦ σχολείου ὁ-
πωςδήποτε καιηροισμένων. Ἐν τούτοις ποία ἀδικία τῶν παιδευομένων, ποία
δὲ χρηματικὴ σπατάλη ἄνευ σκέψεως! πρὸς διατήρησιν ἑλληνικοῦ σχολείου,
εἰς ὃ φοιτᾷ ἐλάχιστος πολλάκις ἀριθμὸς μαθητῶν καὶ δύο καὶ τρεῖς ἐνίοτε
διδάσκαλοι διδάσκουσι, διὰ δὲ τοὺς πολλούς, ἔνθα καὶ πρῶται θάσεις κατα-
βάλλονται, οὐδ' αὐτὸς ὁ εἷς χρησιμεύει πρὸς διδασκαλίαν τῶν παιδῶν! Καὶ
ὅμως ἕκαστος δῆμος ἢ κοινότης ἐκ φιλοτιμίας μᾶλλον ἢ φιλομαθείας εὐχα-
ριστεῖται νὰ διατηρῇ ἑλληνικὸν σχολεῖον ἢ καλῶς ὠργανωμένον ἀλληλοδι-
δακτικόν.

Ὅπως δὲ ἡ παρ' ἡμῶν δημοτικὴ παιδεία καταλάβῃ τὴν προσήκουσαν
αὐτῇ ἀξίαν, ἀπαλλαγῇ δὲ καὶ τῆς ταπεινότητος ἐν ἣ κεῖται, καὶ ἀρθῶσι τὰ
αἷτια τὰ τὴν προαγωγὴν αὐτῆς παρακωλύοντα, ἡ ἐπιτροπὴ νομίζει ὅτι δεό-
μεθα τοῦτο μὲν τῆς κατὰ τὸ δυνατόν θεωρητικῆς συστηματικῆς ἐκτελέσεως τῶν
περὶ τὴν δημοτικὴν παιδείαν, ἥτοι α') τοῦ σκοποῦ καὶ τοῦ πνεύματος αὐ-
τῆς· β') τῆς εὐρύτητος τῶν δημοτικῶν σχολείων· γ') τῆς μεθοδικωτέρας
διδασκαλίας τῶν ἐν αὐτοῖς μαθημάτων· καὶ δ') τῶν μέσων δι' ὧν αὕτη εὐ-
δοκμεῖ, τοῦτο δὲ τῆς κατὰ γράμμα καὶ ἔννοιαν ἐφαρμογῆς αὐτῶν, ἥτοι α')
διὰ καλῶς ἐν διδασκαλείοις μεμορφωμένων διδασκάλων· β') διὰ τῶν δι-
δακτικῶν βιβλίων· καὶ γ') διὰ τῆς ζώσης καὶ ἐγκαρδίου τοῦ λαοῦ λατρείας
τῆς δημοτικῆς παιδείας.

Α') Ὁ σκοπὸς τῆς ἐθνικῆς παιδείας γενικὸς καὶ πραγματικὸς

Πρῶτον καὶ κυριότατον ἡ δημοτικὴ παιδεία ἐστὶν πελεία καὶ σύμ-
φωνος ταῖς προγονικαῖς παραδόσεσι¹ καὶ τῶ ἐθνικῶ χαρακίῳ, γενικὴ
μὲν καὶ κοινὴ ἀμφοτέροις ποῖς φύλοις ἀφορῶσα τὴν ἀνάπτυξιν τῶν φυσικῶν,
ἠθικῶν καὶ νοερῶν τοῦ ἡμετέρου ἔθνους δυνάμεων, ἐθνικὴ δὲ καλ-
λιουργοῦσα ἐν τῇ ἀπαλῇ τῶν νέων καρδίᾳ τὸ εὐθαλὲς δένδρον τῶν χριστιανικῶν
καὶ ἑλληνικῶν ἀρετῶν, ἃς οἱ ἡμέτεροι πρόγονοι κατέλιπον ἡμῶν ἀ-
θάνατον κληρονομίαν, καὶ πραγματικὴ περιλαμβάνουσα πᾶς διὰ τὸ ἡμέτερον
ἔθνος ἀναγκαίας πρακτικὰς γνώσεις καὶ μαθήσεις.

Ἡμεῖς οἱ Ἕλληνες ἔχοντες μέγα παρελθόν, ἐν ᾧ ἡ μὲν ἀγωγή καὶ
παιδεία ἀπειτυπώθη ἐν ὅλῃ τῇ φυσικῇ καὶ πνευματικῇ ἀρμονίᾳ, ὃ δὲ χρι-
στιανισμὸς μετὰ πάντα συνηδελφωμένος παρίσταται, ἃς καταστήσωμεν τοὺς
παῖδας ἀληθεῖς κατὰ πνεῦμα χριστιανοὺς καὶ Ἕλληνας ἐν ζώσῃ πίστει καὶ
ἀγάπῃ, ἐνοσταλάζοντες ἀπὸ τῆς παιδικῆς ἡλικίας ἐν ταῖς ἀπαλαῖς αὐτῶν καρ-
δίαις πᾶς ἀπαραγράπτους ταύτας ἀληθείας ὅτι ὁ ἑλληνισμὸς καὶ ἡ ἑλληνικὴ
γλῶσσα καὶ παιδεία παρήγαγον μεγάλα ἀγαθὰ διατηρᾶν εἰς τὸν κό-

1. Ἰδ. σελ. 198.

ἐκεῖνον τῆς πελειότητος τοῦ σώματος ἅμα καὶ τῆς ψυχῆς, ὃν ἐκεῖνοι πρὸ ὀφθαλμῶν εἶχον ἀεὶ καὶ ἐθαύμαζον· «Ὅτιον ἂν συμπίπτῃ ἔν πε τῇ ψυχῇ καλὰ ἦθη ἐνόητα καὶ ἐν τῷ εἶδει (σώματι) ὁμολογοῦντα ἐκεῖνοις καὶ συμφωνοῦντα, τοῦ αὐτοῦ μετέχοντα τύπου, ποῦτ' ἂν εἶη κάλλιστον θέαμα πῶ δυναμένῳ θεᾶσθαι»¹.

Ταῦτα ἄρα τὰ μέσα δεόν νὰ μεταχειριζόμεθα ὡς μᾶλλον ἀρμόζοντα, καθ' ἅπασαν μὲν ἐν γένει τὴν διδασκαλίαν, μάλιστα δὲ τὴν τῶν πρώτων ἐπιπέδων, ὅτι ὁ παῖς ἐστὶ φύσει ἀντιληπτικώτατος καὶ μιμητικώτατος. Δι' αὐτῶν περιγίγνεται ἡ ζήτησις τῆς ἀληθείας, ὁδηγεῖται δὲ καὶ διευθύνεται ὁ παῖς ὑπὸ τοῦ διδασκάλου ἵνα αὐτὸς ἀφ' ἐαυτοῦ εὗρίσκῃ τὴν ἀλήθειαν, ἣτις ἐν τῷ αὐτοῦ πνεύματι ἐνυπολαμβάνουσα ὑπάρχει. Τούτων δὲ οὕτω γιγνομένων πρόβει διὰ πολλῶν καὶ ποικίλων ἐξασκήσεων ἐφαρμογῆς ἀναφερομένων εἰς τὴν διδασκαλίαν ἡ ἀνακαλυφθεῖσα ἀλήθεια νὰ ἐγγραμμῶνται βεβαίως ἐν τῷ νῷ καὶ μεταμορφωθῇ εἰς πρακτικὰ καὶ ὠφέλιμα ἀποτελέσματα. Τελευταῖον δὲ δι' ἐπιμελῶν καὶ συνεχῶν ἐπαναλήψεων καὶ προσφορῶν καὶ γραπτῶν ἀσκήσεων τὸ ἀντιληφθέν, οἰκεῖον γιγνώμενον τῷ μαθητῇ, γνώσις τελεία καὶ διαρκὴς καθίσταται.

Ε') Περὶ τῆς μητρικῆς γλώσσης καὶ τῶν λοιπῶν μαθημάτων

Τὸ πρότερον ὅμως καὶ κυριώτατον ὄργανον, δι' οὗ μάλιστα ἐπιτυγχάνεται ὁ σκοπὸς τῆς δημοτικῆς παιδείας ἐστὶν ἡ μητρικὴ γλῶσσα· δικαίως δὲ ἡ σπουδὴ αὐτῆς θεωρεῖται νῦν τὸ κέντρον καὶ ὁ σύνδεσμος πάντων τῶν ἄλλων μερῶν τῆς δημοτικῆς παιδείας παρὰ τοῖς νεωτέροις πεπολιτισμένοις λαοῖς, ὅπερ πρὸ τριῶν αἰώνων ἄλλως εἶχεν. Ἐπειδὴ πρὸ τῆς θρησκευτικῆς ἀναμορφώσεως τοῦ Λουθηροῦ δημοτικὴ παιδείσις δὲν ὑπῆρχεν ἐν τῷ ἔθνει, ἀλλὰ τὰ καλούμενα λατινικὰ σχολεῖα παρεμφερῆ τῷ λαῷ παρ' ἡμῖν ἐλληνικοῖς, βάσις τῆς παιδείας ἦν ἡ λατινικὴ γλῶσσα· ἀλλ' ἅπαξ ἀναπτυχθείσης τῆς δημοτικῆς παιδείας συνεβάδισεν αὐτῇ ἐν πᾶσι τοῖς ἔθνεσι καὶ ἡ καλλιέργεια τῆς ἐθνικῆς γλώσσης· ὥστε νῦν πᾶσα σπουδὴ καταβάλλεται, ἵνα ὁ ἀπολυόμενος μαθητὴς ἐννοῇ καλῶς τὴν καθαρῶς ὁμιλουμένην καὶ γραφουμένην, λαλῇ δὲ καὶ γράφῃ αὐτὴν ὀρθῶς καὶ ἀπαισίτως. Εὐτυχῶς δὲ καὶ παρ' ἡμῖν ἤδη ἡ κατὰ τὸ δυνατόν τελεία γνώσις τῆς μητρικῆς γλώσσης ἐν τῇ δημοτικῇ παιδείᾳ κρίνεται ὑπὸ πάντων ἀπαραίτητος. Προήχθη ὅμως εἰς μέσον παρ' ἡμῖν τοῖς Ἕλλησι περὶ τῆς μητρικῆς γλώσσης ἄλλο αἰ ζήτημα, ὃ παρὰ τοῖς ἄλλοις λαοῖς οὐδαμῶς ὑφίσταται· τοῦτο δέ, διότι παρ' ἡμῖν ἡ μητρικὴ γλῶσσα ὑπερτριτοχιλίων ἀριθμοῦσα ἐπιπέδων τρισέβδοξον καὶ πολυκάμαντον θίον παρτίσεται ὑπὸ δύο μορφάς: τὴν ἀρχαίαν,

1. Πλάτ. ἀδύθ. σελ. 402.

να ἀνυψώσωμεν τὴν δημοτικὴν ἡμῶν παιδεύσειν; τιμήσωμεν τοὺς διδασκάλους αὐτῆς.

Γ') Ἡ καταλληλοτέρα καὶ πρακτικωτέρα διδασκαλία

Ἡ μεθοδικωτέρα καὶ πρακτικωτέρα διδασκαλία κατορθοῦται διὰ τῶν καταλληλοτέρων μεθόδων. Τί δ' ἐστὶ καθ' ὅλου μέθοδος ἐν τῇ διδασκαλίᾳ; Ἡ τάξις, ἣν ἀκολουθοῦμεν διδάσκοντες, καὶ τὰ μέσα, ἅπερ μεταχειριζόμεθα, ὅπως εἰς τὸ πνεῦμα τῶν μαθητῶν διαβιβάσωμεν γνώσεις τινάς· ὥστε δύο οὐσιώδη στοιχεῖα ἀπαιτοῦνται πρὸς τὴν μέθοδον, ἡ τάξις ἐν τῇ ἀκολουθίᾳ, καὶ τὰ πρὸς χρῆσιν τιθέμενα μέσα· τότε ὑπάρχει μέθοδος, ὅταν τὰ δύο ταῦτα στοιχεῖα συνέρχονται.

Ἡ τάξις, ἣν ἀκολουθοῦμεν θέλομεν νὰ μεταδώσωμεν ἀλήθειάν τινα τοῖς ἄλλοις, ἐστὶ διπλή, συνθετικὴ καὶ ἀναλυτικὴ. Καὶ συνθετικὴ μὲν διὰ τὸ ὁμοιωμένοι ἐκ τῶν γενικῶν ἀρχῶν καὶ ἀξιωματίων καταβαίνομεν εἰς τὰς συνεπείας καὶ τὴν ἐφαρμογὴν. Ἡ ὁδὸς αὕτη φαίνεται εὐθυτερά, συντομωτέρα καὶ εὐκολωτέρα. Ἀναλυτικὴ δέ, ὅταν ἐκ τῶν μερικῶν ἀναιρέχωμεν εἰς τὰς γενικὰς ἀρχάς· ἡ ὁδὸς αὕτη φυσικωτέρα ἐστὶ διότι ταύτην ἐβάδισε τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα, αὕτη δὲ καὶ ἀρμόζει μᾶλλον τῇ πρώτῃ παιδεύσει. Τὸ συναμφοτέρον δὲ τῶν δύο μεθόδων πρῶτος μετὰ περαστίας ἐπιτυχίας μεταχειρίσαστο ὁ Σωκράτης καλέσας αὐτὸ μαιευτικὴν τέχνην, διότι αὕτη κατὰ τὸν θεῖον Πλάτωνα¹ ἐνθεν μὲν βασανίζει παντὶ τρόπῳ τί τὸ ἀποικιζόμενον ἐν τῇ τοῦ νέου διανοίᾳ, ψεῦδος ἢ ἀλήθες, ἐνθεν δὲ διευκολύνει τὴν ἐξέτασιν ὑποβοηθοῦσα ὅπως αὐτοὶ παρ' ἐαυτῶν οἱ νέοι πολλὰ καὶ καλὰ εὐρίσκωσι καὶ κατέχωσιν. Ἡ δὲ μετῴθη παιδαγωγικὴ μετὰ τῶν ἄλλων εἰς μέσον αὐθις ἤγαγε τὴν σημασίαν καὶ ἀνάπτυξιν τῶν δύο τούτων μεθόδων. Ἀλλ' οὐδ' οἱ ἡμέτεροι πρὸ τοῦ 1821 ἠγνόουν ὅλως αὐτάς, ἀλλὰ καὶ πως ἐχρῶντο, καλοῦντες σαρκαπικὴν ἢ μαιευτικὴν, ποτὲ μὲν τῇ ἀναλυτικῇ, ἄλλοτε δὲ τῇ συνθετικῇ. Ἡ χρῆσις τῆς μαιευτικῆς μεθόδου κατὰ τὰς περιοριστάσεις, ὅτι μὲν τὴν συνθετικὴν, ὅτι δὲ τὴν ἀναλυτικὴν μεταχειριζομένης, ὠφελιμωτάτη ἐστὶν ἐν τῇ διδασκαλίᾳ μάλιστα τῶν μικρῶν παιδῶν, ἀλλ' ἀπαιτεῖ ἐπιδεξιότατον διδάσκαλον πρὸς αὐτενεργὸν τοῦ παιδὸς ἀπίληψιν καὶ πραγματικὴν τῆς διδασκομένης ὕλης νόησιν, καθίσταται δὲ ἄχρηστος καὶ ἐπιβλαβὴς εἰς χεῖρας ἀδεξίας. Τὸ τελευταῖον τοῦτο παρ' ἡμῖν καὶ παρ' ἄλλοις ἔθνεσι παθοῦσα ἀπέβη ἐρωταποκριτικὴ τις, συντελέσασα οὕτως εἰς τὴν μηχανικὴν ἀποσιγήθειον διεξοδικῆς παραγράφου ἢ παραγράφων, τοῦ διδάσκοντος ἐρωτιῶντος διὰ μακροῦς ἐρωτήσεως καὶ πολλάκις ἀσκόπως καὶ ἀορίστως, ὡς πᾶς τις ἐκ παιδικῆς ἡλικίας ἐνθυμεῖται, ἢ βλέπει γινόμενον ἐν τοῖς παρ'

1. Πρὸβλ. Πλάτ. Θετ. σελ. 150.

οὐσιώδης καὶ ἐκ τῆς ἀνάγκης αὐτῆς τῶν πραγμάτων ἐν πολλοῖς δηλονότι χωρίοις τῶν ἐπαρχιῶν τὰ καλούμενα ἑλληνικά εἰσι συγκεχωρευμένα μετὰ τῶν δημοτικῶν, ὅπου ἰδίως οἱ κείτουκοι ἀδυνατοῦσι νὰ ἰδρῦσωσι δύο ἰδίας σχολάς· τὰ αὐτὰ ἔρητον καὶ περὶ τῶν παρθεναγωγείων, ἅπερ πανταχοῦ ὑπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ καὶ δημοτικοῦ ἀπαρτίζονται μῆματος. Καὶ παιδευτικῶς δὲ ἡ διδασκαλία τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς ἐστὶ σπουδῆς ἀξία καὶ μελέτης· διότι οὐδεὶς ἀρνεῖται ὅτι αὕτη τὸ κατ' ἐξοχὴν ὄργανον πρὸς γύμνασιν τῶν νοερῶν δυνάμεων τοῦ παιδός ἐστὶ· διὸ ὅπου δὲν διδάσκεται ἡ ἀρχαία γλῶσσα, ἐν ἐκείναις ἡμῶν ταῖς χώραις δὲν καταβάλλει βαθείας ῥίζας ἡ ἐθνικὴ συνείδησις· πούνατιόν δὲ τὰ τέκνα τοῦ λαοῦ γνώσεις πινὰς προσκτώμενα τῆς ἀρχαίας δύνανται ἀποφοιτῶντα νὰ πελειοποιῶσιν ἑαυτὰ ἐν ἰδίαις μελέταις καὶ παρακολουθῶσι τὰς καθ' ἑκάστην προσόδους τῆς γραπτῆς γλώσσης.

Τούτων δ' οὕτως ἐχόντων, ἀπαιτεῖται ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τῆς γλώσσης, ὡσπερ καὶ ἐν τῇ τῶν λοιπῶν μαθημάτων, ἡ ἀναγκαία τάξις ἐν τῇ ἀκολουθίᾳ καὶ ἡ σκόπιμος ἐφαρμογὴ κατὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῶν τοῦ παιδὸς πνευματικῶν δυνάμεων, ἵνα μὴ προβαίῃ τις εἰς διδασκαλίαν ἀγνώσιων δι' ἀγνώσιων. Ἀναγκαῖον, ἵνα ὁ παῖς ἐν ταῖς πρώταις τάξεσι σπουδάζῃ τὴν λαλουμένην ἢ γραφομένην ἀπλουσιέραν ἑλληνικὴν διὰ τὸν κατὰ τὸ δυνατὸν εὐλήπιων λέξεων, εἶτα δὲ διὰ συστήματος ἀπλουσιερατῆς συγκριτικῆς γραμματικῆς καὶ τὴν ἀρχαίαν πρὸς τελειοποίησιν τῆς πρώτης· ἀλλ' ἂν τις τὴν διδασκαλίαν τῆς ἀρχαίας ἀσχίῃ ἀπὸ τῶν καικιᾶτων τοῦ δημοτικοῦ σχολείου τάξεων διδάσκων ἢ αὐτὴν καθ' ἑαυτὴν ἢ συγκριτικῶς πρὸς τὴν νεωτέραν, εἰς δὲ πρόπει μάλιστα νὰ τείνῃ ὁ διδάσκαλος, θέλει φέρει εὐθύς τὸν μαθητὴν εἰς δυσχερεσιᾶτην πρὸς τὴν ἀγνοοῦντα τίς τῶν ἀναφερομένων αὐτῷ λέξεων ἐστὶν ἀρχαία καὶ τίς νεωτέρα, τίς δὲ ἔννοια ταύτης ἀρχικὴ καὶ πρωτογενής· Περὶ τούτων δὲ ἀπάντων πρόπει νὰ λαμβάνηται φροντὶς ἐν τε τῇ διατάξει τοῦ Κεντρικοῦ Προγράμματος καὶ ἐν τῇ συντάξει τοῦ ἐβδομαδιαίου ὥρολόγιου τῶν μαθημάτων.

Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῆς διδασκαλίας καθόλου τῆς μητρικῆς γλώσσης· περὶ δὲ τῶν ἄλλων μαθημάτων λέγομεν τάδε·

Τὸ παρ' ἡμῖν δημοτικὸν σχολεῖον καθ' ὅλην αὐτοῦ τὴν εὐρύτητα ἐνιαῖον ὄν καὶ τὸν αὐτὸν ἐπιδιῶκον σκοπὸν ἐκ δύο ὅμοις μμημάτων συνεστώς, πρόπει νὰ περιλαμβάνῃ ἐκτὸς τῆς μητρικῆς γλώσσης πάντα τὰ στοιχειώδη παιδευτικὰ μαθήματα, ὅσα ἀπαραιτήτως ἡμῖν ἀναγκαῖά εἰσι καὶ πρόσφορα κοινωνικῶς τε καὶ ἐθνικῶς κατὰ τὸν ἐν ἀρχῇ διαγραφέντα σκοπὸν τῆς ἐθνικῆς παιδεύσεως· εἰσὶ δὲ τάδε: 1) τὰ Θεσηκεντικά. 2) ἡ Μουσικὴ. 3) τὰ στοιχειώδη Μαθηματικά. 4) ἡ Γεωγραφία. 5) ἡ Ἱστορία. 6) ἡ Φυσικὴ Ἱστορία. 7) ἡ δημώδης Φυσικὴ Χημεία καὶ Ἀστρονομία. 8) ἡ πολιτικὴ Οἰκονομία. 9) ἡ Ἀγρονομία. 10) ἡ Ἰχθυογραφία καὶ 11) ἡ Γυμναστικὴ. Περὶ ἐνὸς δ' ἑκάστου τούτων καὶ τῶν πρὸς διδασκαλίαν καὶ ἐφαρμογὴν ὁδη-

τακτισμοῦ καὶ τοῦ μηχανικῶς μανθάνειν· διά τι ἀφικνοῦνται εἰς τὸ πνεῦμα διὰ τῶν αἰσθήσεων καὶ μεταχειρίζονται ὅ,τι ὁ μαθητὴς γινώσκει καὶ ἀγαπᾷ, ὅπως διεγείρωσι τὴν περιέργειαν αὐτοῦ καὶ πρὸς ὅ,τι ἀγνοεῖ ἔτι οὐδὲ ἀγαπᾷ· ἢ πραγματικὴ τέλος διδασκαλία εἶσιν ἀναγκαιοτάτη τῷ ἡμετέρῳ ἔθνει καὶ χρησιμωτάτη, διότι ἀπαλλάττουσα αὐτὸ τῶν ἀφηρημένων καὶ κενῶν ἰδεῶν στρέφει τὴν προσοχὴν αὐτοῦ ἐπ' αὐτὰ τὰ πράγματα, καὶ ἐθίσει αὐτὸ νὰ γίνῃ πρακτικώτερον.

Ποία δὲ τις ἢ παιδαγωγικὴ δύναμις τῆς διὰ τῶν καλῶν πραγμάτων καὶ τῶν καλῶν εἰκόνων διδασκαλίας διδάσκει ὁ δαιμόνιος Πλάτων¹ ἀποκλείων τὸ ἄσχημον ἀπὸ τῆς ὄψεως πῶν νέων, «ἵνα μὴ ἐν κακίας εἰκόσι προφόμενοι, ὡσπερ ἐν κακῇ θοιάνῃ, πολλὰ ἐκάσθης ἡμέρας κατὰ μικρὸν ἀπὸ πολλῶν δροπόμενοί τε καὶ νεμόμενοι, ἐν τι ξυριστάντες λανθάνωσι κακὸν μέγα ἐν τῇ αὐτῶν ψυχῇ»· συνίστησι δὲ τὰ καλὰ ἔργα τῶν καλλιτεχνῶν ἐκείνων αὐτῶν εὐφυῶς δυναμένων ἰχνεύειν τὴν τοῦ καλοῦ τε καὶ εὐσχήμονος φύσιν, ἵν' ὡς περ ἐν ὑγιεινῷ τόπῳ οἰκοῦντες οἱ νέοι ἀπὸ παντὸς ὠφελῶνται, ὁπόθεν ἂν αὐτοῖς ἀπὸ τῶν καλῶν ἔργων ἢ πρὸς ὄψιν ἢ πρὸς ἀκοήν τι προσβάλλῃ, ὡς περ αὔρα φέρουσα ἀπὸ χρησιῶν τόπων ὑγίειαν, καὶ εὐθύς ἐκ παίδων λανθάνῃ εἰς ὁμοιότητά τε καὶ φιλίαν καὶ ξυμφορίαν τῷ καλῷ λόγῳ ἄγουσα».

Ὅταν δὲ τῆς διὰ τῶν καλῶν πραγμάτων καὶ εἰκόνων διδασκαλίᾳ συμπαρομασθῇ καὶ καλὴ μουσικὴ, τότε κατὰ Πλάτωνα τὸ ἦθος τῶν νέων πλάσσεται χρησιότατον καὶ ἐρασιμώτατον. «Τούτων ἕνεκα κυριωτάτη ἐν μουσικῇ τροφή, ὅτι μάλιστα καταδύεται εἰς τὸ ἐπιὸς τῆς ψυχῆς ὅ τε ῥυθμὸς καὶ ἀρμονία, καὶ ἐρωσιμωδέστατα ἀπαιτεῖται αὐτῆς φέροντα τὴν εὐσχημοσύνην, καὶ ποιεῖ εὐσχήμονα, εἴαν τις ὁρθῶς προφῇ, εἰ δὲ μὴ, πούναντιον· καὶ οὐ αὖ πῶν παραιοποιμένων καὶ μὴ καλῶς δημιουργηθέντων ἢ μὴ καλῶς φόντων ὀξύται' ἂν αἰσθοῖτο ὁ ἐκεῖ προφεὶς ὡς ἔδει, καὶ ὁρθῶς δὴ ἰδυσχεραίνων τὰ μὲν καλὰ ἐπανοί καὶ χαίρων καὶ καταδεχόμενος εἰς τὴν ψυχὴν πρόφοιτ' ἂν ἀπ' αὐτῶν καὶ γίγνοιτο καλὸς τε κἀγαθός, τὰ δ' αἰσχροὰ φέγοι τ' ἂν ὁρθῶς καὶ μισοῖ ἔτι νέος ὢν, πρὶν λόγον δυνατὸς εἶναι λαβεῖν, ἐλθόντος δὲ τοῦ λόγου ἀσπάζοιτ' ἂν αὐτὸν γνωρίζων δι' οἰκειότητα μάλιστα ὁ οὕτω προφεὶς».

Τοιαύτη ἢ παιδαγωγικὴ δύναμις τῆς τοῦ καλοῦ διδασκαλίας! Ἐν τίνος δὲ νεωτέρου ἔθνους τῆς δημοτικῆς παιδεύσει ἢ διδασκαλίᾳ τοῦ καλοῦ εἰς τοσαύτην προσῆλθεν πελειότητα; Τούτου ἕνεκα τὸ ἐλληνικὸν ἔθνος παρὰ πάντων ὁμολογεῖται τὸ κατ' ἐξοχὴν καλλιτεχνικὸν ἔθνος, nation d'artistes, τούτου ἕνεκα καὶ ἡμεῖς τοὺς ἡμετέρους προγόνους ἐν τε ποῖς ἄλλοις καὶ ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τοῦ καλοῦ ὀφείλομεν νὰ ἔχωμεν τύπον καὶ ὑπογραμμὸν, ἂν θέλωμεν διὰ τῆς ἀγωγῆς καὶ παιδεύσεως νὰ προσεγγίσωμεν εἰς τὸν τύπον

1. Πολιτ. Γ' σελ. 401.

δαγωγικαῖς διαλέξεσι καὶ συζητήσεσι πᾶν διδασκαλικῶν συνόδων καὶ τὰ πάντα ποιῶν, ἵνα ἐνήμερος ἦ ἐπὶ παντὸς παιδαγωγικοῦ ζητήματος.

Β') Περὶ διδακτικῶν βιβλίων

Ἐπιτερον στοιχεῖον τῆς ἐπιτυχίας τοῦ σκοποῦ τῆς δημοτικῆς παιδείσεως ἐπίσης οὐσιῶδες καὶ ἀπαραίτητόν ἐστιν ἡ σύνταξις διδακτικῶν βιβλίων, καθ' ἃς προεῖρηται παιδαγωγικὰς ἀρχάς. Καὶ ἔστι μὲν ἀληθές ὅτι ὁ διδάσκαλος πρέπει κατὰ μέγα μέρος νὰ ἦ πὸ ζῶν καὶ ἔμπυρον βιβλίον, ἀλλὰ τῶν διδακτικῶν βιβλίων χρῆζουσι καὶ αὐτοὶ οἱ διδάσκαλοι, προστιρέχοντες εἰς αὐτὰ ὡς εἰς πολυχεύμονα πηγὴν καὶ κατ' αὐτὰ ἀποτυποῦντες τὴν διδασκαλίαν αὐτῶν καὶ περιδεδουμένους τὴν ἀκαιρον καὶ ἀσκοπον πολλάκις πολυλογίαν. Ἐπειδὴ δὲ τῶν μέχρι τοῦδε συνταχθέντων ἢ ἐκδοθέντων βιβλίων οὐκ ὀλίγα ἰσχυροῦσι τοῦ σκοποῦ δι' ὃν εἰσι γεγραμμένα, πὸ μὲν διότι ἡ γλώσσα αὐτῶν οὐκ ἔστι σαφής, εὐληπιος καὶ ἀρμονικὴ, ἀλλὰ δύσληπιος, στρουφνὴ δ' ἐν πολλοῖς καὶ ἀπότομος, πὸ δὲ διότι δὲν ἐπικρατεῖ ἡ διὰ ζσηρῶν εἰκόνων καὶ φράσεων πᾶν ἐννοιῶν παράστασις, διὰ τοῦτο τὴν σύνταξιν καλῶν διδακτικῶν βιβλίων, ὡσπερ καὶ ἐτέρων πρὸς χρῆσιν τοῦ λαοῦ, θεωρεῖ ἡ ἐπιτροπὴ ὡς ὄργανον πελεσφόρον πάσης ἀληθοῦς παιδείσεως. Ἐκτὸς δὲ τῆς ἀπλουσιότητος γλώσσης, εἰς ἣν δέον νὰ ἦ συνειλεγμένον πᾶν διδακτικὸν βιβλίον, καὶ τῆς ὑποδειχθείσης ἤδη διδακτικῆς μεθόδου, πρέπει νὰ ἐξεγείρη τὴν φιλομάθειαν τοῦ μαθητοῦ, ἄλλως δὲν ἐκτελεῖ τὸν σκοπὸν δι' ὃν ἐγράφη, νὰ προβαίη δὲ προσφυῶς καὶ κατὰ τὴν ἡλικίαν τῶν παιδῶν ἀπὸ τῶν ἀπλουσιότητων εἰς τὰ συνθετώτερα, καὶ ἀπὸ τῶν συγκεκριμένων εἰς τὰ ἀφηρημένα. Αἱ περὶ ἐνὸς ἐκάστου τῶν μαθημάτων ὁδηγίαι ἐν τῇ ἀναλύσει τοῦ προγράμματος τοῦ δημοτικοῦ σχολείου περιέχουσι λεπτομερεσιτέρας περὶ τούτου πληροφωρίας, ἰδιαίτερον δὲ κεφάλαιον ἐν τῷ β' μέρει μετὰ προγράμματος εἰδικοῦ πρὸς σύνταξιν ποιούτων βιβλίων συμπληροῖ τὸ ὅλον τῆς δημοτικῆς παιδείσεως.

Γ') Περὶ τῆς ζώσης καὶ ἐγκαρδίου τοῦ λαοῦ λατρείας πρὸς τὴν δημοτικὴν παιδείαν

Ἄλλ' οἰαδήποτε εὐρέα ὄρια καὶ ἂν περιλάβῃ ἡ δημοτικὴ παιδεία, οἰονδήποτε προδιαγεγραμμένον κύκλον καὶ ἂν αὐτῇ διαχαράξωμεν, ἔστιν ἀδύνατον νὰ εὐδοκηθῇ, ἂν μὴ ἐγγραραχθῇ βαθύτατα ἐν τῇ καρδίᾳ τοῦ λαοῦ, καὶ ἂν μὴ οὗτος οἰονεὶ θρησκευτικὴν πρὸς αὐτὴν προσφέρῃ λατρείαν. Τοῦτο δὲ τετελεσμένον ἔσται, ἴσταν ἐνθὲν μὲν οἱ πολιτευόμενοι μιμούμενοι τοὺς πᾶν Ἠνωμένων τῆς Ἀμερικῆς Πολιτειῶν ὡς πολιτικὸν σύμβολον καὶ ὑψίστην ἀρχὴν ἔχωσι, πῶς νὰ καταστήσωσι τὴν δημοτικὴν παιδείαν προσιτὴν πᾶ-

καλήν, μεγαλοπρεπή, πλαστικωτάτην, πλουσίαν, καὶ τὴν νεωτέραν ἀπλουσιέραν καὶ λιποτέραν. Τούτου ἕνεκα ἠπόρησε καὶ δικαίως ἡ ἐπιτροπὴ ἀναμνησκομένη μάλιστα ὅτι ἐν τοῖς δημοτικοῖς τῶν ἀρχαίων σχολείοις οἱ δοκιμώτατοι τῶν ποιητῶν ἐδιδάσκοντο, ἠπόρησε, λέγομεν, ἂν πρόπη ἐν τοῖς ἡμετέροις δημοτικοῖς σχολείοις ἀποκλειστικῶς μόνον ἡ νεαιτέρα γλῶσσα καὶ οἱ δοκιμώτατοι τῶν ἐν αὐτῇ γραφάντων ποιητῶν καὶ πεζογράφων ἢ καὶ τὰ εὐληπιότερα τῶν τῆς ἀρχαίας συγγραμμάτων νὰ διδάσκωνται.

Καὶ ἐν μὲν τῇ Ἑλλάδι πάντες οἱ νεωστὶ γραφάντες περὶ δημοτικῆς παιδείσεως ἔλυσαν τὸ ζήτημα ἀποκλείοντες ὀλοσχερῶς τὴν διδασκαλίαν τῆς ἀρχαίας καὶ τῶν συγγραφέων αὐτῆς, ὧν τὴν γνώμην ἠσπάσθησαν καὶ τινα μέλη τῆς ἐπιτροπῆς. Ἄλλ' ἐπειδὴ, ὡς προσερόθη, ἡ δημοτικὴ παιδείσις πρὸς τὴν τῶν προγόνων ἀποβλέπουσα καὶ πρὸς τὸν τύπον ἐκείνης τὴν διδασκαλίαν ἀπαυποῦσα δέον νὰ εὐρύνῃ τὰ ὅρια αὐτῆς, ἡ ἐπιτροπὴ συνελθούσα ἀπὸ τῆς πρώτης ἀπορίας δὲν ἐδύσασεν ἐπὶ τέλους νὰ παραδεχθῇ ἐν τοῖς δημοτικοῖς σχολείοις καὶ τὴν διδασκαλίαν τῆς ἀρχαίας καὶ τῶν ἀπλουσιέρων αὐτῆς συγγραφέων πρὸς τελειότεραν καὶ ἀκριβεστέραν γνώσιν τῆς νεωτέρας. Ἄλλ' οὐδ' ἦν ἄλλως γενέσθαι, ἀφοῦ ἅπαξ παραδεχθεῖσα τὴν εὐρυσίαν τῆς δημοτικῆς παιδείσεως ἠσπάσατο τὴν συγχώνευσιν τῶν προκαταρκτικῶν ἐλληνικῶν σχολείων μετὰ τῶν δημοτικῶν.

Ἐκτὸς δὲ τούτων, ἡ ἐπιτροπὴ ἐπέσκησε τὴν προσοχὴν αὐτῆς καὶ ἐπὶ τῶν ἑξῆς.

Εἰ μὲν περιορίζετο ἡ δημοτικὴ παιδείσις εἰς ἀνάγνωσιν, γραφὴν καὶ ἀριθμῆσιν, ὑπῆρχε λόγος τῆς ἀπακλειμοῦ τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς, ἀλλὰ νῦν παραδεχόμενοι ἐν τοῖς δημοτικοῖς σχολείοις τὴν στοιχειώδη διδασκαλίαν τῆς φυσικῆς, χημείας, φυσικῆς ἱστορίας, γεωμετρίας καὶ ἄλλων δὲν ἔχομεν οὐδένα λόγον ν' ἀποκλείσωμεν τὴν στοιχειώδη διδασκαλίαν τῆς ἀρχαίας. Ὁ ἀποκλεισμὸς μάλιστα αὐτῆς ἐστὶν ἄδικος καὶ ἐθνοβλαβής· ἄδικος μὲν, διότι χάσμα μέγα ἀνοίγει μετὰ τῆς ἀρχαίας καὶ τῆς νεωτέρας ἐλληνικῆς, ἥτις συνέχευα οὖσα καὶ ἀπλουσιέραν μόνον ἔχουσα τὴν μορφὴν καὶ τὴν σύνταξιν ὅλον ἐν μορφοῦται καὶ ἀναπτύσσεται ἐκ τοῦ θησαυροῦ τῆς ἀρχαίας, καταρρεῖ δὲ καὶ ἐκπίπτει ἄνευ ταύτης, ἥτις ἐστὶν ἡ ἀληθὴς αὐτῆς μήτηρ καὶ τροφὸς ζωογονοῦσα καὶ θερμαίνουσα καὶ γαλουχοῦσα αὐτήν· ἐθνοβλαβής δέ, διότι εἰς δύο διχοτομήσει τὸ ἡμέτερον ἔθνος ἐπὶ δημοκρατικῇ φημιζόμενον ἰσότητι, εἰς τὴν τάξιν τοῦ λαοῦ καταδικαζομένου, ἵνα μανθάνῃ ἐν τῇ σχολῇ μόνον τὴν νεωτέραν γλῶσσαν, μὴ ἄπιηται δὲ μηδ' ἄκρω δακτύλῳ τῆς ἀρχαίας, καὶ εἰς τὴν τάξιν τῶν ὀλίγων ἐχόντων πλήρως τὸ δικαίωμα καὶ εἰς τοὺς εὐθαλεῖς λευμῶνας νὰ εἰσέρχωνται τῆς ἀρχαίας· ἄλλως δὲ διὰ τῆς εἰσαγωγῆς αὐτοῦ τοῦ Εὐαγγελίου εἰς τὸ δημοτικὸν σχολεῖον οἱ ἀπακλείοντες τὴν ἀρχαίαν, ἀπ' αὐτοῦ παραχωροῦσι διὰ τῆς ἀριστεροῦς ἕμι ἀφαιροῦσι διὰ τῆς δεξιᾶς. Ἄλλ' ἡ διδασκαλία τῆς ἀρχαίας ἐν τοῖς ἀπλουσιτέροις κρίνεται

πλησίον τὰς μεθόδους καὶ τὰ μέσα, ἅπερ τὰ μᾶλλον πεπολιτισμένα ἔθνη μεταχειρίζονται πρὸς προαγωγὴν τῆς ἐθνικῆς παιδείσεως. θ') καὶ τελευταῖον, συνειρηνοῦμενοι ἀπὸ κοινοῦ νὰ δημοσιεύωσι παιδαγωγικὸν Περιοδικὸν πρὸς ταχύτεραν διάδοσιν τῶν παιδαγωγικῶν γνώσεων.

Καὶ αὐτοὶ δὲ οἱ δημοδιδάσκαλοι γενέσθωσαν οἱ διαπρύσιοι κήρυκες καὶ ἀπόστολοι τοῦ ὑψηλοῦ τῆς δημοτικῆς παιδείσεως σκοποῦ καὶ ἐν ταῖς αὐτῶν παραδόσεσι καὶ ἐν ἰδίαις διαλέξεσιν ὀργανίζουτες δὲ καὶ οὔτιοι ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ ἐπόπιου ἢ τοῦ διευθυντοῦ τῶν διδασκαλείων ἐν τῇ ἑαυτῶν ἐπαρχίᾳ συνόδους ἢ συναθροίσεις ἃς ὑποβάλλωσιν ἕκαστος τ' ἀποτελέσματα τῆς πείρας αὐτῶν, συζητοῦντες καὶ συσκεπτόμενοι περὶ τῶν καλλιτέρων διδακτικῶν μεθόδων, βιβλίων, καὶ εἴτινος ἐτέρου.

Καὶ πάντα μὲν ὅσα ἐναμίσαμεν καλὸν ἐν τῷ γενικῷ μέρει νὰ προτάξωμεν πρὸ τῶν κανονισμῶν διότι ταῦτα πιθέμενα εἰς ἐνέργειαν θεωροῦμεν ὡς τὸν ζῶντα καὶ ἔμψυχον ὀργανισμόν, ὅστις ἔχει ὄσιᾶ, σάρκας καὶ ψυχα, ζῆ καὶ κινεῖται καὶ πανταχοῦ πάρεστι, καὶ ὡς νοῦς μὲν διευθύνει καὶ χειραγωγεῖ, ὡς δύναμις δὲ ζωογονεῖ τὰ διδασκαλεῖα καὶ δημοτικὰ σχολεῖα καὶ ἔμψυχοι τὰ νεκρὰ καὶ ἄφωνα διδακτικὰ βιβλία.

Μ Ε Ρ Ο Σ Β

Ε ἰ δ ι κ ὸ ν

Ἐν τῷ πρώτῳ μέρει ἐκθέμενοι ἐπὶ τὸ εὐρύτερον τὰς περὶ δημοτικῆς καθόλου παιδείσεως ἀμφεῖς ἡμῶν, καὶ ὑποδείξαντες τὰς γενικὰς ἀρχάς, ἐφ' ὧν πρόπει νὰ στηρίζηται αὕτη παρ' ἡμῖν, ἐνταῦθα ἐπιχειροῦμεν νὰ σκιαγραφήσωμεν, ὅποιον ἴδεον νὰ ἦ τὸ Διδασκαλεῖον, καθ' ὃ μορφωθήσονται τὰ προσεχῶς ἐν Ἠλείῳ καὶ Θράκῃ συσταθησόμενα, καὶ τίνα τὰ ἀπαραιτήτως πρὸς εὐδοκίμησιν αὐτοῦ καὶ πραγματικὴν ῥύθμισιν τῆς δημοτικῆς παιδείσεως παρασχήματα, ἧτοι τὸ πρότυπον δημοτικὸν σχολεῖον καὶ τὰ πρὸς χρῆσιν αὐτοῦ διδακτικὰ βιβλία.

Α' Περὶ τοῦ Διδασκαλείου

Καὶ τὴν μὲν χρησιμότητα τοῦ Διδασκαλείου ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἐδηλώσαμεν, οὐδ' ἔστιν ἀνάγκη νὰ ὑποδειχθῇ διὰ πολλῶν ὅτι πρὸς κατάρτισιν δημοδιδασκάλων καὶ διδασκαλισσῶν τῶν νηπιαγωγείων καὶ παρθεναγωγείων κρίνεται ἡ ἴδρυσις ποιούτων τῶν ὧν οὐκ ἄνευ. Τὰ πράγματα αὐτὰ ἀνθ' ἡμῶν λαλοῦσιν εὐγλωττότερον. Οὐδεμίᾳ χώρα ἀξιόσεις ἔχουσα ἐπὶ τῆς δημοτικῆς παιδείσεως στερεῖται αὐτῶν. Μόνον τὸ ἡμέτερον ἔθνος τὸ ἐπὶ φι-

γιῶν καὶ ἀμφότερα τὰ μῆματα καὶ τὰς τάξεις τοῦ δημοτικοῦ σχολείου γενήσεται ὁ προσήκων λόγος ἐν τῷ Βω μέρει.

Ἄλλ' ἐπειδὴ ἡ δημοτικὴ παιδεία τοῦ ἡμετέρου ἔθνους ἔσται κοινὴ πᾶσαις ταῖς τάξεσι τῆς κοινωνίας, τὸ δὲ δημοτικὸν σχολεῖον ταῦτόν πάσι, πῶς ἄρα γε τοῦτο εὐδομηθήσεται; πῶς διατηρηθήσεται ἡ ἐνότης τῆς δημοτικῆς παιδείας; Ὅταν αἱ μὲν μικραὶ καὶ πτωχαὶ κῶμαι διατηρῶσι τοῦ δημοτικοῦ σχολείου τόσας τάξεις, ὅσας ἐπιτρέπουσι τὰ οἰκονομικὰ αὐτῶν μέσα, ἄλλαι δὲ πέριξ κείμεναι κῶμαι ἰδρῶσιν ἐν τῇ αὐτῶν περιφερείᾳ κεντρικὸν δημοτικὸν σχολεῖον, εἰς ὃ δύνανται νὰ φοιτῶσι καὶ οἱ παῖδες τῶν ἐστειρημένων τοιούτου, βοηθούμενοι, ἅπαν ὡσιν ἄποροι, διὰ χρηματικῶν ἐπιχορηγήσεων ὑπὸ τῶν ἐπαρχιακῶν Συλλόγων.

Πρὸς διάδοσιν δὲ τοῦ ὑγινοῦς πνεύματος τῆς δημοτικῆς παιδείας καὶ ἐφαρμογὴν τῶν θεωρητικῶς ἐκτεθειμένων χρησιμώτατα κρίνονται τὰς

Α') Μόρφωσις καταλλήλων διδασκάλων

Καὶ ἀληθῶς, οὔτε ἡ ῥύθμισις τῆς δημοτικῆς παιδείας, οὔτε ἡ εὐρύτης τοῦ σκοποῦ αὐτῆς ἔχουσι σημασίαν τινά, ἀνὰ ἣν προσπαιδευθῶσι καταλλήλως καὶ μορφωθῶσιν, ὡς δεῖ οἱ διδάσκαλοι διότι ὁμολογούμενον ἤδη ἐστὶν ὅτι πᾶσα παιδεία ἔχει τὴν ἀξίαν, ἣν οἱ αὐτὴν διδάσκοντες. Περὶ αὐτῶν ἀληθεύει τὸ λόγιον τοῦ Ἡσακλείου «Ὁ εἰς μύριοι, ὅταν ἄξιός ᾖ». Ἀπὸ τῆς ἀγαθῆς θελήσεως καὶ συνειδήσεως τοῦ διδάσκοντος ἐξήρηται ἡ τε διδακτικὴ μέθοδος καὶ ἡ ἐφαρμογὴ αὐτῆς, ὡσπερ καὶ τὸ πνεῦμα, ὅπερ πρόκειται νὰ ἐμπνέη καὶ ἐμπνεύχῃ τὴν διδασκαλίαν. Διὸ ἀναγκαῖον νὰ ἰδρῶσιν κατὰ διδασκαλεῖα ἐκατέρου τοῦ φύλου, ὅπως παρασκευάζωσι διδασκάλους κατὰ τὴν παιδαγωγικὴν καὶ συνειδήσιν τὸν ὑψηλὸν αὐτῶν προσορισμὸν.

Ὅπου πολλὰ καὶ καλῶς ὀργανωμένα διδασκαλεῖα, ἐκεῖ καὶ ἡ δημοτικὴ παιδεία διατελεῖ θάλλουσα. Ἀρκεῖ νὰ ῥίψη τις ἐν βλέμμα ἐπὶ τῆς Σικελίας καὶ Πρωσίας καὶ εἴπου ἀλλαγῶν, ἢ νὰ ἀνακαλύψῃ τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἐπιτελεσθείσης αὐτῶν ἐπὶ τῆς δημοτικῆς παιδείας. Εὐτυχῆ δὲ οἰωνὸν θεωρεῖ ἡ ἐπιτροπὴ ὅτι εἰς τὰς περὶ δημοτικῆς παιδείας σκέψεις προσήχθη ἐκ τῆς παρὰ μεγαθύμων ὁμογενῶν ἰδρῶσεως καὶ παρ' ἡμῶν διδασκαλείων.

Ὁ δὲ διδάσκαλος, ὡσπερ ἔχει ἀνάγκην τροφῆς καθ' ἑκάστην, ἵνα ἐπανορθοῖ τὰς καταναλισκομένας σωματικὰς δυνάμεις, οὕτω χρῆζει καὶ πνευματικῆς καθ' ἑκάστην τροφῆς. Ἄν ἔχη συναίσθησιν τῆς μεγάλης αὐτοῦ καὶ ὑψηλῆς ἀποστολῆς, δὲν πρόκειται νὰ ἀρκῆται ἐν οἷς ἅπαξ ἔμαθεν ἐν τοῖς διδασκαλείοις, ἀλλ' ὀφείλει νὰ παρακολουθῇ τὰς ἐκάστοτε προόδους τῶν παιδαγωγικῶν μεθόδων, ἀναγινώσκων, μελετῶν, λαμβάνων μέρος ἐν ταῖς παι-

II.- ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΔΙΔΑΣΚΑΛΕΙΟΥ

ΣΚΟΠΟΣ ΤΟΥ ΔΙΔΑΣΚΑΛΕΙΟΥ

Ἄρθρο. 1. Σκοπὸς τοῦ διδασκαλείου ἐστὶν ἡ σκόπιμος καὶ χριστιανικὴ ἐκπαίδευσις καὶ μόρφωσις διδασκάλων τῆς ἐθνικῆς ἢ δημοτικῆς καλουμένης παιδείσεως. Τοῦτο δὲ κατορθοῦται διὰ τῆς συμμείξεως καὶ ἁρμονικῆς τῶν σωματικῶν καὶ ψυχικῶν δυνάμεων ἀγωγῆς καὶ ἀναπύξεως κατὰ τοὺς τῆς παιδαγωγικῆς κανόνας μετὰ τοῦ πορισμοῦ τῶν πρὸς ἐξάσκησιν τοῦ διδασκαλικοῦ ἐπαγγέλματος ἀναγκαίων γνώσεων καὶ βοηθημάτων.

Ἄρθρο. 2. Τὸ διδασκαλεῖον διήρηται εἰς δύο μεγάλα μέρηματα διευθυρόμενα μὲν ἰδιαιτέρως, ἀλλ' ἐπὶ τῇ βάσει τῶν αὐτῶν ἀρχῶν καὶ συστημάτων. Τούτων τὸ μὲν ἓν μέρος περιλαμβάνει τὰ ἄρρενα, τὸ δὲ ἕτερον τὰ θή-
λεα.

Μ Ε Ρ Ο Σ Α'

ΘΕΜΕΛΙΩΔΗΣ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'

Περὶ τῆς ἀνωτάτης ἀρχῆς καὶ τῆς Ἐφορίας

Ἄρθρο. 3. Ἀνώτατος ἐπόπιτος καὶ ἐπιτηρητὴς τῶν ἐν τῷ κανονισμῷ δοριζομένων ἐστὶν ὁ ἰδρυτὴς τοῦ διδασκαλείου ἀντιπροσωπευόμενος ὑπὸ τοῦ ἐν Κων/πόλει Φιλεκπαιδευτικοῦ Συλλόγου ἔφοροι δὲ ὑπ' αὐτοῦ ἐκλεγόμενοι καὶ μετ' αὐτοῦ συνεννοούμενοι τέσσαρες ἐπαρχιῶνται, ὧν πρόεδρος ὁ τῆς ἐπαρχίας, ἐν ἧ ἴδρυται, ἀρχιερεὺς.

Ἄρθρο. 4. Καθήκοντα τοῦ ἐποπιτεύοντος Συλλόγου εἰσὶ 1) ὁ διορισμὸς καὶ ἡ παῦσις τοῦ ἀνωτέρου προσωπικοῦ τοῦ διδασκαλείου· 2) ἡ ἔγκρισις τοῦ ἐτησίου γενικοῦ καὶ εἰδικοῦ προγράμματος· καὶ 3) ἡ ἀκριβὴς γνώσις τῶν κατ' ἔτος γιγνομένων, διὰ τῆς τοῦ διευθυντοῦ ἐκθέσεως ἐπικεκρωμένης ὑπὸ τῆς Ἐφορίας.

Ἄρθρο. 5. Οἱ ἔφοροι κατὰ προεπιάν διοριζόμενοι ἐκ τῶν εὐυπολήπτων καὶ λογίων πατριωτῶν τῆς πόλεως ἐν ἧ τὸ διδασκαλεῖον, ἐποπιτεύουσιν ἐκ τοῦ σύνεγγυς τὴν ἐκτέλεσιν τῶν καθηκόντων ἐνὸς ἐκάστου, συνεννοοῦνται μετὰ τοῦ διευθυντοῦ περὶ τοῦ προγράμματος τῶν μαθημάτων, περὶ τῆς προόδου καὶ ἀγωγῆς τῶν μαθητευομένων, ἐπεμβαίνουσιν ἐλευθέρως εἰς τὰς ἐξετάσεις ἐπισκεπτόμενοι συνεχῶς τὸ διδασκαλεῖον καὶ κατ' ἰδίαν ποιῶντες τῷ διευθυντῇ πὰς ἑαυτῶν παρατηρήσεις, λαμβάνουσι μέρος εἰς τὰς μη-

αἰν, ἔνθεν δὲ διὰν οἱ πνευματικοὶ ἀρχηγοὶ καὶ ἱεροκήρυκες μεριμνῶσι πῶς
να κατὰσθήσωσι τὴν δημοτικὴν παιδείου ἐν τῇ συνειδήσει τοῦ λαοῦ ἄρθρον
πίστεως οὐ ἄνευ οὐκ ἔστι σωτηρία, διδάσκοντες «ὅτι οὐδεὶς τῶν γονέων ἐπ'
οὐδεμιᾷ προφάσει δύναται νὰ στερήσῃ τὸ τέκνον αὐτοῦ ὑγιᾶς ὢν καὶ σῶον πὰς
φρένας τὸν πνευματικὸν ἐπιούσιον ἄριον, τὴν ἐκπαίδευσιν αὐτοῦ, διότι πα-
ραμελῶν τῆς ἐκπαιδεύσεως τοῦ τέκνου αὐτοῦ καὶ ἔων αὐτὸ ἀπαιδευτιον εἰ-
σάγει εἰς τὴν κοινωνίαν κακὸν ἄνθρωπον, κακὸν χριστιανὸν καὶ κακὸν πο-
λίτην μὴ δυνάμενον μήτε νὰ κατανοήσῃ, μήτε νὰ ἐκτελέσῃ τὰ πρὸς τὴν ἐκ-
κλησίαν καὶ τὸ κράτος χρέη αὐτοῦ· ἐφ' ᾧ καὶ μέλλει ὁ πατήρ νὰ δώσῃ λόγον
ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως». Ταύτην τὴν ῥήτηραν οἱ πνευματικοὶ ἀρχηγοὶ ὀφείλουσι
νὰ σοιτήσωσι καὶ εἰς τοὺς ἑαυτῶν ἱεροεὶς ἐκάστης παροικίας παραγγέλλον-
τες αὐτοῖς, ἵνα ἐπ' ἐκκλησίας διδάσκωσι τὸν λαὸν περὶ τῶν καθηκόντων τού-
των, πρὸς δὲ ἀναγινώσκωσι καὶ ἕως κατὰλογον τῶν παιδίων, ὅσα εἰς τὸ
ἔκτιον τῆς ἡλικίας ἕως εἰσελθόντα ὀφείλουσι νὰ φοιτῶσιν εἰς τὸ σχολεῖον,
καὶ γνωστοποιῶσι τοῦτο εἰς τοὺς γονεῖς καὶ τὴν ἐφορίαν πᾶν σχολείων, οἱ
δὲ ἐφοροὶ ἐν καιρῷ τῶν ἐξετάσεων ἀναγινώσκωσι κατὰλογον τῶν παιδίων,
ὅσα ἀπὸ τοῦ ἔκτιου ἕως καὶ ἄνω φοιτῶσιν εἰς τὸ σχολεῖον καὶ ὅσα δὲν φοι-
τῶσιν ἐξελέγχοντες δημοσίᾳ τὴν ὀλιγωρίαν τῶν γονέων αὐτῶν.

Οἱ δ' ἐκπαιδευτικοὶ Σύλλογοι ὀφείλουσι α) νὰ καθιστῶσι ψηλαφη-
τὴν πᾶσι τὴν σημασίαν τῶν δημοτικῶν σχολείων β) νὰ φροντίζωσι περὶ
τῆς πολλαπλασιασέσεως αὐτῶν γ) νὰ ἐπιβλέπωσι τὸ ὁμοιόμορφον τῆς δημο-
τικῆς παιδεύσεως, ἐν κοινῶν πρόγραμμα, ἐν καὶ τὸ αὐτὸ παιδευτικὸν σύστη-
μα, τὰ αὐτὰ ἐγκεκριμένα καὶ ἑξῆς διβλία εἰσάγοντες εἰς τὰ τῆς περιφε-
ρείας αὐτῶν σχολεῖα δ) ν' ἀπονέμωσι χρηματικὰς μὲν ἀμοιβὰς καὶ συν-
δρομὰς εἰς χωρία ἕκαστα καὶ καθυποβαλλόμενα εἰς τὸ κοινὸν πρόγραμμα,
τιμῶσι δὲ δι' ἴδιον διπλώματος τοὺς ὑπὸ τοῦ ἀληθοῦς καὶ ὑγινοῦς πνεύμα-
τος τῆς δημοτικῆς παιδεύσεως ἐμφοροῦμένους καὶ πρὸς ἐφαρμογὴν αὐτοῦ
ἐργαζομένους διδασκάλους, ἀπονέμοντες αὐτοῖς τὸν τίτλον τοῦ διδασκάλου
τοῦ ἔθνους καὶ κηρύσσοντες τοῦτο ὡς ἐθνικὴν ἀμοιβὴν καὶ ἐν-
τιμωσύνην δημοσίᾳ ἐν ταῖς ἐπειθείς αὐτῶν ἑορταῖς καὶ ἐν ταῖς συνόδοις
τῶν διδασκάλων. ε) ν' ἀποσιτέλλωσι καὶ ἕως γενικοὺς εἰς τὰς ἐπαρχίας
ἐπόπτας, οἵτινες ἐκ τοῦ πλησίον νὰ ἀπουδάξωσι τὴν πνευματικὴν κατὰστα-
σιν τῶν κατοίκων, νὰ ἐνισχύωσι τοὺς διδάσκοντας καὶ νὰ συντελῶσιν ὑπὲρ
τῆς προαγωγῆς καὶ ἀναπτύξεως τῶν σχολείων σι) νὰ μεριμνῶσι πρὸς ἱ-
δρυσιν κυριακῶν σχολείων καὶ δημοτικῶν βιβλιοθηκῶν πρὸς ὅπωςδήποτε
ἐκπαίδευσιν πᾶν ὄλως ἀπαιδευτῶν, ἢ πρὸς συμπλήρωσιν καὶ τελειοποίησιν
τῶν ἐκ τῶν δημοτικῶν σχολείων ἐξερχομένων ζ) νὰ συγκαλῶσιν ἐτησίως
εἰς τὰς κεντρικωτέρας πόλεις ἢ περὶ τὰ διδασκαλεῖα διδασκαλικὰς ἐτησίως
συνόδους κατὰ τὰς διακοπὰς η) ν' ἀποσιτέλλωσιν εἰς Εὐρώπην τοὺς δια-
κρινομένους τῶν νέων καὶ νεανίδων, ὅπως ἀπουδάξωσι καὶ βλέπωσιν ἐκ τοῦ

πάσης τῆς ἐσωτερικῆς διακοσμήσεως καὶ ὑπηρεσίας πῶν ἐν τῷ διδασκαλείῳ, ἵνα πᾶσαι αὐτοῦ αἱ λειτουργίαι τελῶνται ταχέως καὶ ὡς δεῖ.

Ἄρθρο. 12. Τὸν διευθυντὴν κωλυόμενον νόσῳ ἢ εἰτέρα τινὶ αἰτία ἀνασκληροῖ πῶν καθηγητῶν ὁ πρεσβύτερος, καὶ τούτου κωλυομένου ἐκεῖνος, δύνανται ὁ διευθυντὴς ἢ ἡ Ἐφορία ὑποδείξει.

Ἄρθρο. 13. Οἱ καθηγηταὶ εἰσι πρόφιμοι Πανεπιστημίου οἴουδήποτε, ἄνδρες εὐσεβεῖς, χρηστοὶ καὶ ἥθη καὶ δόκιμοι περὶ τὴν διδασκαλίαν, φέροντες ἐνδεικτικὸν τῶν σπουδῶν αὐτῶν.

Ἄρθρο. 14. Οἱ καθηγηταὶ εἰσι τέσσαρες, ὧν ὁ εἷς ἐν ἐλλείψει ἡμετέρου ἀλλοδαπὸς γνώσκων τὴν γαλλικὴν, τὴν μουσικὴν καὶ τὴν ἰχνογραφίαν, ἔτι δὲ καὶ δύο διδασκάλισσαι, ὧν ἡ μὲν κυρίως ἐπὶ πῶν ἐργοχειρῶν, ἡ δὲ καὶ συμβοηθὸς τῇ διευθυντρίᾳ.

Ἄρθρο. 15. Οἱ καθηγηταὶ ὀφείλουσι νὰ ἔρχονται ἀκριβῶς τὴν ὁρισμένην ὥραν τῆς παραδόσεως, νὰ προαγγέλλωσι δ' ἐγκαίρως τὴν δι' ἀσθένειαν ἢ ἄλλο ἔλλογον κώλυμα ἀπουσίαν αὐτῶν.

Ἄρθρο. 16. Ἀσχολούμενοι ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν ἐν ἀμφοτέροις τοῖς τμήμασι τοῦ διδασκαλείου διδασκαλίαν καὶ οὐδὲν μετερχόμενοι ἕτερον ἐπάγγελμα φροντίζουσι περὶ τῆς προσφόρου διδασκαλίας τῶν ὀριζομένων ἐν τῷ προγράμματι μαθημάτων, σημειοῦντες ἐν ἰδίῳ βιβλίῳ τὸ τε ἡμερήσιον καὶ τὸ μηνιαῖον ἀποτελέσμα τῆς ἐπιμελείας καὶ προκοπῆς πῶν μαθητῶν.

Ἄρθρο. 17. Καθηγητὴς μόνον ἐν τῷ πάλαι τοῦ ἔτους δύναται νὰ παραιτηθῇ ἀγγέλλων τοῦτο τῷ Συλλόγῳ πρὸ πρῶν μηνῶν ἠτιολογημένον.

Ἄρθρο. 18. Διαγωγὴ ἀντικειμένη πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ διδασκαλείου ἐπάγει τὴν παραχρῆμα μὲν ὑπὸ τῆς Ἐφορίας παῦσιν τοῦ καθηγητοῦ καὶ ἐν τῷ ἔτους, ἐξέτασιν δὲ καὶ ἔρευναν τοῦ πράγματος ὑπὸ τοῦ Συλλόγου.

Ἄρθρο. 19. Πάντες οἱ ἐν τῷ διδασκαλείῳ οὐ μόνον διὰ τῆς αὐτῶν διδασκαλίας, ἀλλὰ καὶ διὰ τοῦ θρησκευτικοῦ αἰσθήματος καὶ τοῦ ζῶντος παραδείγματος προηγούμενοι τῶν προφίμων ἐν τῇ εὐσεβείᾳ καὶ τῇ κοσμιότητι συντελοῦσι πρὸς διάπλασιν τῆς ψυχῆς καὶ ἀνάπτυξιν τοῦ πνεύματος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'

Περὶ ἐπιμελητοῦ καὶ παιδονόμου

Ἄρθρο. 20. Τὴν ἐσωτερικὴν εὐταξίαν καὶ ἡσυχίαν τῶν μαθητῶν ἐπιβλέπει ὁ ἐπιμελητὴς ἢ ἡ ἐπιμελήτρια ὑπὸ τοῦ Συλλόγου μὲν διοριζόμενοι, ὑπαγόμενοι δὲ εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ διευθυντοῦ ἢ τῆς διευθυντρίας.

Ἄρθρο. 21. Ὁ ἐπιμελητὴς καὶ ἡ ἐπιμελήτρια ἀλλοδαποὶ ὄντες ἐλλείπει ἡμετέρων καὶ παιδαγωγικῶν γνώσεων κάτοχοι δέον νὰ ᾧσι καὶ τῆς γυμναστικῆς καὶ τῆς ἀγρονομικῆς καὶ τῶν περὶ αὐτὴν γνώσεων οὐκ ἄμοιροι,

λομουσία καὶ φιλοτιμία φημιζόμενον δὲν ἔχει οὐδὲ ἔν· καὶ θέλομεν ὑστερον
να ἔχωμεν παιδαγωγικῶς μεμορφωμένους δημοδιδασκάλους καὶ διδασκα-
λίσσας! Ζητοῦμεν τὴν ἀνύψωσιν τῆς δημοτικῆς παιδεύσεως; μορφώσωμεν
τὸ πρῶτον καλὰ διδασκαλεῖα. Διὰ ταῦτα, ἡ ἐπιτροπὴ ἔχουσα ὑπ' ὄψιν
διὰ τὰ διδασκαλεῖα ἀνάγκη νὰ συμβαδίζωσι πρὸς τὰς ἡμετέρας ἀνάγκας μὴ
πολὺ ἀφισιάμενα τῶν παρὰ τοῖς λοιποῖς ἔθνεσιν εὐδοκιμούντων, τριετῆ μὲν
τὸν κύκλον τῶν μαθημάτων ὥρισεν ἐν τῷ τῶν ἀρρένων τμήματι, πετριετῆ
δὲ ἐν τε τῷ τῶν θηλέων, συνέταξε δὲ καὶ ἐκτενέστερόν πως κανονισμόν, ἐν
ᾧ ὁ τε θεμελιώδης ὀργανισμὸς διαγέγραπται καὶ ὁ ἑσωτερικὸς συντόμως
δὲ ὑπεδείχθη καὶ ἡ χρησιμότης ἐνὸς ἐκάστου τῶν ἐν αὐτῷ διδαχθησομένων
μαθημάτων καὶ ὁ τρόπος τῆς διδασκαλίας αὐτῶν. Εἰς ἐν δὲ συνενώσασα τὸν
ὀργανισμόν ἀμφοτέρων τῶν τμημάτων τοῦ Διδασκαλείου εἰς ἃ διήρηται, ἤ-
τοι εἰς τὸ τῶν ἀρρένων καὶ εἰς τὸ τῶν θηλέων, ἀλλὰ τηρήσασα κατὰ τὸ δυ-
νατὸν τὰς ἀπαιτουμένας διαφορὰς φρονεῖ ὅτι, ἂν ἀνάγκη παρουσιῇ, εὐκολω-
τάτη ἐστὶν ἡ μετατροπὴ εἰς δύο ἀπ' ἀλλήλων κεχωρισμένα μέρη.

Ὅπως δὲ τὰ διδασκαλεῖα ἀναποκριθῶσι πρὸς τὰς ἀκέραιες ἡμῶν παύ-
τας καὶ πρὸς τὸ ὑγιὲς τῆς δημοτικῆς παιδεύσεως πνεῦμα, πρόειπε ὁ διευθυν-
τῆς καὶ τὸ περὶ αὐτὸν προσωπικὸν νὰ ὦσιν οὕτω μεμορφωμένοι, ὥστε εὐθὺς
ἐν ἀρχῇ νὰ μεταδώσωσι τοῖς νέοις τῆς δημοτικῆς παιδεύσεως τὰς παιδευ-
τικὰς καὶ γραμματικὰς γνώσεις, ὧν ἔχουσιν ἀνάγκην πρὸς ἐξάσκησιν τοῦ
αὐτῶν ἐπιτηδεύματος· διὸ ἀνάγκη μένει πρὸς τὰ παιδαγωγικὰ καὶ τὸ διδα-
σκαλικὸν ἐπάγγελμα ἔμφυτον κλίσει ἔχοντες ν' ἀποσιέλλωνται εἰς Εὐρώπην
καὶ ἐκ τοῦ πλησίον σπουδάζωσι τὰ μέσα, ἅπερ μεταχειρίζονται οἱ μᾶλλον
πεπολιτισμένοι λαοὶ πρὸς εὐδοκίμησιν τοῦ ὑψηλοῦ σκοποῦ τῆς δημοτικῆς
παιδεύσεως.

Τελευταῖον δὲ ἡ ἐπιτροπὴ ἀναλογιζομένη διὰ πρὸς ταχεῖαν ἀπαλλαγὴν
τῶν καταρτιζόντων τὴν ἐθνικὴν παιδείαν δεινῶν ἢ ὑπαρξίς πλειόνων ὡς
τὸ πολὺ διδασκαλείων ἐστὶν ἐθνικὴ ἀνάγκη, δὲν διστάζει κατὰ τὰς πρώτας
τοῦλάχιστον δεκαετηρίδας ν' ἀποδεχθῆ, ἔνθα οὐκ ἔστι δυνατὸν νὰ ἰδρυσθῆ
Διδασκαλεῖον, τὴν παρὰ τινῶν γενομένην πρότασιν, ἵνα προσαριτηθῆ τμήμα
παιδαγωγικὸν παρὰ τισι τῶν Γυμνασίων, ὅπως καὶ ἐντεῦθεν ἐξερχόμενοι
οἱ μαθηταὶ κατασιῶσιν ἄξιοι τοῦ ἔθνους διδάσκαλοι. Πρὸς τοῦτο ὁμοῦ καὶ
πάλιν ἐστὶν ἀναπόφευκτος ἀνάγκη, ἵνα καὶ ἡ κρατοῦσα νῦν μέθοδος τῆς δι-
δασκαλίας πολλῶν μαθημάτων ἐν τοῖς Γυμνασίοις ἐπὶ τὸ παιδαγωγικώτε-
ρον μεταβληθῆ καὶ τὰ παρακείμενα δημοτικὰ σχολεῖα μεταποιηθῶσιν εἰς
πρότυπα, ἔνθα καὶ ἀσκήσεις φροντιστηριακαὶ καθ' ἑβδομάδα νὰ γίνωνται.
Οὕτω καὶ μόνον ἡ ἐπιτροπὴ πέποιθεν διὰ δυναθόμεθα ταχέως ν' ἀπαλλα-
γῶμεν τῶν ἀμορφῶτων παιδαγωγῶν, οἵτινες νῦν λυμαίνονται τὴν νεολαίαν
ἡμῶν.

Καὶ ταῦτα μὲν οὕτως· ὁ δὲ κανονισμὸς τοῦ Διδασκαλείου ἔχει ὡς ἐξῆς:

θοδος ἢ ἡ διδασκαλία διὰ τῶν πραγμάτων προτιμωτέρα ἐστὶ τῆς διὰ πινάκων καὶ εἰκόνων τῶν πραγμάτων.

Ἄρθρ. 29. Τὰ δὲ ἐν τῷ διδασκαλείῳ διδασκόμενα μαθήματα, ὧν τό τε γενικὸν καὶ εἰδικὸν πρόγραμμα συντάσσόμενον ὑπὸ τοῦ διευθυντοῦ καὶ τῶν καθηγητῶν ἐγκρίνεται ὑπὸ τοῦ Συλλόγου, εἰσὶ τὰδε·

- Α') Θρησκευτικά.
- Β') Ἡ ἀρχαία Ἑλληνικὴ γλῶσσα.
- Γ') Ἡ Γαλλικὴ καὶ Τουρκικὴ γλῶσσα.
- Δ') Ἡ Γεωγραφία.
- Ε') Ἡ Ἱστορία.
- ΣΤ') Αἰ φναικαὶ ἐπιστημῶν στοιχειωδῶς.
- Ζ') Μαθηματικὰ καὶ τὰ περὶ σταθμῶν καὶ μέτρων.
- Η') Παιδαγωγικὴ καὶ ἱστορία αὐτῆς.
- Θ') Στοιχεῖα ἀνθρωπολογίας.
- Ι') Πολιτικὴ οἰκονομία.
- ΙΑ') Καλλιτεχνικά.
- ΙΒ') Μουσικὴ.
- ΙΓ') Γυμναστικὴ καὶ ἀγρονομικὴ.
- ΙΔ') Ἐργόχειρα γυναικεῖα διὰ τὸ τῶν θηλέων πηῆμα.

Ἄρθρ. 30. Τὰ μαθήματα διατίθενται καθ' ἑβδομάδα ὡς ἐξῆς· ἐν τρισὶ μὲν τάξεσι τοῦ πᾶν ἀρρένων πηῆματος, ἐν τέσσαρσι δὲ τοῦ τῶν θηλέων.

Π Ρ Ο Γ Ρ Α Μ Μ Α

ΤΜΗΜΑ Α'

Τ ὧ ν Ἀ ρ ρ ἔ ν ω ν

ΤΑΞΙΣ Α'

ὥρας τὴν ἑβδομάδα

Α')	Θρησκευτικά	3
Β')	Ἑλληνικά	9
Γ')	Γαλλικά καὶ Τουρκικά	6
Δ')	Παιδαγωγικὴ	1
Ε')	Γεωγραφία Ἑλληνικὴ καὶ Τουρκικὴ	2
ΣΤ')	Ἑλληνικὴ Ἱστορία	2
Ζ')	Ἀριθμητικὴ καὶ περὶ σταθμῶν καὶ μέτρων	2
Η')	Στοιχεῖα Φυσικῆς Ἱστορίας	2

νιαίας πακτικῶς ἢ καὶ ἐκτάκτους συνεδριάσεις τοῦ καθηγητικοῦ συλλόγου, καὶ ὑποβάλλουσι τῷ Συλλόγῳ ἀκριβῆ ἔκθεσιν περὶ τῆς καταστάσεως αὐτοῦ καὶ τῶν δυνατῶν βελτιώσεων ἢ τῶν προσφόρων οἰκονομικῶν μέτρων.

Ἄρθρ. 6. Τρεῖς μῆνας πρὸ τῆς ἐνάροξεως τῶν μαθημάτων κατὰ πᾶσαν πρὸς ἐκλογὴν ὑποτρόφων περίοδον ἢ κεντρικὴ τοῦ Διδασκαλείου Ἐφορία συνεννοουμένη μετὰ τοῦ Συλλόγου ἀποσιέλλει εἰς τὰς ἐν τῇ περιφερείᾳ τοῦ διδασκαλείου ἐπαρχίας ἐγκυκλίους ἐντύπους προσκαλοῦσα, ἵνα πέμψωσιν ὑποτρόφους, ὧν ὁ μὲν ἀριθμὸς ὁρίζεται ἐκάστοτε ὑπὸ τοῦ Συλλόγου, τὰ δὲ προσόντα καὶ ὁ τρόπος τῆς ἐκλογῆς αὐτῶν ὁρίζονται ἐν ἰδίῳ κεφαλαίῳ τοῦ παρόντος κανονισμοῦ, καὶ ἐξετάζει, ἂν ἐτηρήθησαν αἱ τοῦ συλλόγου ὁδηγίαι, ὅτε καὶ δέχεται αὐτούς. Ἡ ἐφορία ἐγκρίνει καὶ πῆν προτάσει τοῦ διευθυντοῦ γενομένην τυχόν ἀποβολὴν μαθητῶν εἴτε ἐξ ἀνεκανότητος, εἴτε ἐξ ἄλλης ἐλλόγου αἰτίας.

Ἄρθρ. 7. Καὶ ἔτις ἢ καὶ ὁσάκις ἂν ἐγκρίνη ὁ Σύλλογος καὶ ἄνευ προηγουμένης εἰδήσεως ἀποσιέλλεται ὑπὸ τοῦ Συλλόγου ἐπιθεωρητῆς ἢ ἐπιθεωρήτρια ἐπιτολὴν ἔχοντες, ἵνα ἐξ ἰδίας αὐτοψίας ὑποβάλλωσιν αὐτῷ ἔκθεσιν περὶ τῆς καταστάσεως, ἐν ἣ εὔρον τὸ διδασκαλεῖον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β

Περὶ διευθυντοῦ καὶ τῶν καθηγητῶν

Ἄρθρ. 8. Τὴν μόρφωσιν τῶν μαθητευομένων ἀμφοτέρων τῶν φύλων ἀναλαμβάνουσιν εἰδικοὶ καθηγηταὶ ὑπὸ πῆν διεύθυνσιν ἐνὸς διευθυντοῦ καὶ μιᾶς διευθυντρίας τοῦ διδασκαλείου.

Ἄρθρ. 9. Ὁ διευθυντῆς ἢ ἡ διευθύντρια ἐγνωσμένης πείρας καὶ ἰκανότητος, φιλολογικῶν δὲ καὶ παιδαγωγικῶν γνώσεων κάτοχοι, ἔχουσι πῆν ἄμεσον τοῦ διδασκαλείου ἐπιτήρησιν· συνεννοοῦνται μετὰ τῆς Ἐφορίας περὶ τῶν ἐκάστοτε ἀναγκαίων, ὑπεύθυνοι ὄντες πῷ Συλλόγῳ καὶ τῇ Ἐφορίᾳ μόνον περὶ τῆς προσόδου τῶν ἐν αὐτῷ παιδευομένων· ἀναλαμβάνουσι δὲ μετὰ τοῦ προσωπικοῦ τῶν καθηγητῶν, τῶν ἐπιτηρητῶν καὶ τοῦ λοιποῦ ὑπηρετικοῦ πῆν ὅλην τοῦ καταστήματος διεύθυνσιν.

Ἄρθρ. 10. Ὁ διευθυντῆς ἐπιτηρεῖ ἀκριβέστατα τὴν δίαιταν τῶν προφίμων, τὴν διδασκαλίαν τῶν καθηγητῶν καὶ πᾶν ὅ,τι ἀφορᾷ τὴν ἠθικὴν καὶ πνευματικὴν ἐπίδοσιν αὐτοῦ· συσκέπτεται πακτικῶς κατὰ μῆνα, ἐκτάκτως δὲ ὁσάκις ἢ χρεῖα τὸ καλέσῃ, περὶ τῆς καλῆς ἐν γένει καταστάσεως τοῦ διδασκαλείου καὶ τῆς προσόδου καὶ ἀγωγῆς τῶν μαθητῶν. Πρακτικὰ τῶν διασκέψεων τούτων τηροῦνται ἐν ἰδίῳ βιβλίῳ τοῦ διδασκαλείου.

Ἄρθρ. 11. Ὁ διευθυντῆς διὰ καταλλήλου ὑπηρετικοῦ διοριζομένου καὶ ἐγκρινομένου ὑπὸ τῆς Ἐφορίας φροντίζει περὶ τῆς καθαριότητος καὶ

ΤΜΗΜΑ Β'

Τῶν Θηλέων

ΤΑΞΙΣ Α'

	ὥρας τὴν ἑβδομάδα
Α') Θρησκευτικά	2
Β') Ἑλληνικά	9
Γ') Γραμμ. καὶ Συντακτικὸν	4
Δ') Γεωγρ. αἴης Ἑλλ. καὶ Τουρκ.	3
Ε') Ἀριθμητικὴ	2
ΣΤ') Καλλιτεχνικά	4
Ζ') Ἐργόχειρα	2
Η') Μουσικὴ	2
Θ') Γυμναστικὴ	2
	<hr/>
	34

ΤΑΞΙΣ Β'

	ὥρας τὴν ἑβδομάδα
Α') Θρησκευτικά	2
Β') Ἑλληνικά	8
Γ') Γαλλικά	3
Δ') Παιδαγωγικά	1
Ε') Γεωγραφία Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας	3
ΣΤ') Ἑλληνικὴ Ἱστορία	3
Ζ') Ἀριθμητικὴ	
Η') Στοιχεῖα Φυσικῆς καὶ Ἱστορίας	3
Θ') Καλλιγραφία καὶ Ἰχνογραφία	4
Ι') Ἐργόχειρα	5
ΙΑ') Μουσικὴ	2
ΙΒ') Γυμναστικὴ	4
	<hr/>
	38

ΤΑΞΙΣ Γ'

	ὥρας τὴν ἑβδομάδα
Α') Θρησκευτικά, Κατήχησις	2

ὅπως διδάσκωσι πάντα τοῖς μαθηταῖς.

ἄρθρ. 22. Ὁ ἐπιμελητὴς καὶ ἡ ἐπιμελήτρια εἰσὶν ὑπεύθυνοι πρὸς τὸν διευθυντὴν ἢ τὴν διευθύντριαν διὰ πᾶσαν σπουδαίαν τῶν μαθητῶν παρεκτροπὴν, ἣν δεόν νὰ καταγγέλλωσιν αὐτῶ, ἐπιβάλλουσι τὰς πειθαρχικὰς ποινὰς, κρατοῦσιν ἐλέγχους πῆς διαγωγῆς καὶ ἐπιμελείας τῶν μαθητῶν, ἐρευνῶσι πὰς γενομένας ζημίας καὶ φθορὰς τοῦ ὑλικοῦ καὶ σημειοῦσιν ἐνὸς ἐκάστου τὴν φύσιν καὶ τὸν χαρακτῆρα, κοινωνοὶν ἐκάστοτε ἔχοντες τὸν διευθυντὴν ἢ τὴν διευθύντριαν εἰς πάντα.

ἄρθρ. 23. Τοῦ ἐπιμελητοῦ μὴ ἐπαρκοῦντος προσλαμβάνεται καὶ εἰς παιδονόμος, οὗ τὰ ἔργα ὁρίζει ὁ διευθυντής.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'

Περὶ κηδεμόνων

ἄρθρ. 24. Οἱ τῶν προσφίμων κηδεμόνες γονεῖς ἢ ἐπίτροποι αὐτῶν ὄντες δι' ἐγγράφου αὐτῶν αἰτήσεως ὑπογεγραμμένης ὑπὸ τῶν ἐπιτρόπων πῆς ἐν ἡ ζῶσι κοινότητος καὶ ἐσφραγισμένης τῇ σφραγίδι αὐτῆς αἰτοῦσι τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ νέου εἰς τὸ διδασκαλεῖον ἐγγυώμενοι ὅτι θέλουσι συμμορφωθῆ πρὸς τὰ ὑπὸ τοῦ Κανονισμοῦ ὁριζόμενα, καὶ ὑποχρεώσῃ τὸν πρόφιμον, ἵνα ἀπολυόμενος διδάσκη ἐπὶ μισθῷ τριετίαν, ὅπου ἂν ὁ Σύλλογος ὁρίξῃ ἐπὶ ἀναλόγῳ μισθῷ· ἄλλως θέλουσιν ἀποζημιωθῆ τὸν Σύλλογον ἀποτίοντες τὴν δαπάνην. Ἐξαιροῦνται τῆς ὑποχρεώσεως ταύτης ὅσοι τῶν ἀρρένων προσφίμων ἰερωθέντες διδάσκουσιν ἐν πινι πῆς ἐπαρχίας χώρα.

ἄρθρ. 25. Δίδουσι λεπτομερεῖς πληροφορίας περὶ πῆς φύσεως καὶ τοῦ χαρακτῆρος τοῦ ὑποψηφίου καὶ καθίστανται ὑπόχρεοι διὰ πᾶσαν παρεκτροπὴν ἢ ἄλογον ἐκ τοῦ διδασκαλείου ἀποχώρησιν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε'

Περὶ διδασκαλίας

ἄρθρ. 26. Ἡ διδασκαλία προτίθεται τὴν μόρφωσιν τῶν τοῦ διδασκαλείου προσφίμων διὰ πῆς μεταδόσεως τῶν εἰς τὴν κλησὶν αὐτῶν χρησίμων γνώσεων καὶ πῆς προπαρασκευῆς εἰς τὴν ἐφαρμογὴν αὐτῶν.

ἄρθρ. 27. Οἱ καθηγηταὶ ὀργανίζουσι τὰ πε μαθήματα καὶ τὴν διδακτικὴν μέθοδον πρὸς πὰς γενικὰς τοῦ διδασκαλείου ἀρχάς, συμβουλευόμενοι ἐκάστοτε τὸν διευθυντὴν, ὅστις καὶ ὑπομνησθεὶ αὐτοὺς ληρομονῶντας.

ἄρθρ. 28. Ἡ διδασκαλία εἶσιν ἀπλῆ καὶ σύμμετρος, πᾶν τὸ περιττὸν ἀποφεύγουσα, συναιροῦσα δὲ τὰ καθ' ἑαυτὸ συγγενῆ· ἡ πραγματικὴ δὲ μέ-

Ἄρθρο. 33. Καθ' ὅλα τὰ ἔτη πῶν τροφίμων γίνονται πρακτικαὶ πῶν μαθημάτων ἀσκήσεις ἐν τῷ προτύπῳ δημοτικῷ σχολείῳ εἰς πάντα τὰ διδασκόμενα μαθήματα, ἢ κατὰ πᾶν σάββατον ἢ μετὰ τὸ τέλος τοῦ φροντιστηρίου.

Ἄρθρο. 34. Ἡ θρησκευτικὴ διδασκαλία τὴν πρώτην κατέχουσα θέσιν ἀποτελεῖ μετὰ πῶν ἑλληνικῶν τὴν θέσιν τῆς δημοτικῆς παιδείας, προτιθεμένη τὴν ἐμφύτευσιν τῆς γνώσεως τοῦ ὑπεριάτου ὄντος, τὰ πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τὸν πλησίον καθήκοντα, τὴν μόρφωσιν ἐνὶ λόγῳ τοῦ νοῦ καὶ τῆς καρδίας κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς ἱεραῆς ἡμῶν πίστεως καὶ τὰς παραδόσεις τῶν πατέρων ἡμῶν. Ἀπὸ δὲ τῆς ἀφύχου καὶ ξηραῆς αὐτῶν διδασκαλίας εἰσακτέον τὸν συνδυασμὸν πῶν ἠθικῶν τῆς χριστιανικῆς θρησκείας στοιχείων μετὰ πῶν ἐξωτερικῶν καὶ θεωρητικῶν γνώσεων.

Ἄρθρο. 35. Ἡ θρησκευτικὴ διδασκαλία περιλαμβάνει 1) τὴν Ἱεράν Ἱστορίαν, 2) τὴν Κατήχησιν, 3) Στοιχειώδη ἑκκλησιαστικὴν Ἱστορίαν, 4) Ἀνάγνωσιν καὶ ἀπομνημόνευσιν τῆς Ἁγίας Γραφῆς καὶ μάλιστα τῆς Νέας Διαθήκης, καὶ 5) ὡς κορωνίδα πούτων τὴν Χριστιανικὴν ἠθικὴν.

Ἄρθρο. 36. Ἡ διδασκαλία τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης προτίθεται σὺν τῇ θρησκευτικῇ διδασκαλίᾳ τὴν μόρφωσιν τῶν τροφίμων διὰ πῶν ἀθανάτων συγγραμμάτων τῶν προγόνων ἡμῶν ἀρχομένην δὲ ἐν τῷ διδασκαλείῳ ἀπὸ πῶν ἱστορικῶν καὶ ῥητόρων καὶ προσβαίνουσα μέχρι τοῦ Ὀμήρου, Εὐριπίδου καὶ Σοφοκλέους περιλαμβάνει τοὺς δοκιμωτέρους ποιητὰς καὶ συγγραφεῖς, ὧν δεῖν νὰ παρέχεται ἀδριτέρα, ἢ δὲ ἀπηλλαγμένη μακροῶν παρεκβολῶν καὶ ἐπεισοδίων περὶ τὴν ἐρμηνείαν. Πλὴν τῆς ἐρμηνείας τῶν ἀρχαίων οἱ τροφίμοι ἀναγινώσκουσι καὶ τοὺς νεωτέρους δοκίμους ποιητὰς καὶ συγγραφεῖς, ἀσκοῦνται εἰς τὸ γράφειν ἀπταιστίως καὶ μετὰ χάριτος τὴν ἡμετέραν, ἀπαγγέλλουσι ῥητορικὰ γυμνάσματα καὶ κηρύττουσιν ἔσθ' ὅτι τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ ἐν τοῖς πῶν σχολείων ἱεροῖς ναοῖς πρὸς οἰκοδομὴν τῶν πιστῶν.

Ἄρθρο. 37. Διὰ τῆς γαλλικῆς γλώσσης κοινοτέρας ἤδη οὔσης ὁ πρόφίμος καθίσταται ἱκανὸς νὰ ἐννοῇ τὰ διδακτικὰ συγγράμματα πῶν Γάλλων καὶ τῶν ἄλλων ἐθνῶν, ὅσα εἰσὶ μετηννηγεμένα, ἔτι δὲ καὶ νὰ συνεννοῆται μετὰ τῶν ξένων. Ἡ διδασκαλία αὐτῆς περιλαμβάνουσα τοὺς δοκιμωτέρους πεζοὺς καὶ ποιητὰς τῆς Γαλλίας ἔστω πρακτικὴ.

Ἄρθρο. 38. Καὶ τῆς Τουρκικῆς ἢ διδασκαλία ἐστὶν ἀπαραίτητος.

Ἄρθρο. 39. Τὸ μάθημα τῆς παιδαγωγικῆς μετὰ τῆς ἱστορίας αὐτῆς διδάσκειται καθ' ὅλας τὰς τάξεις πληρόστατα θεωρητικῶς καὶ πρακτικῶς, ἐξετάζεται δὲ ὑπὸ χριστιανικὴν καὶ ὑπὸ φιλοσοφικὴν ἔποψιν.

Ἄρθρο. 40. Ἡ Ἱστορία σκοποῦσα τὴν ζωηρὰν πῶν γεγονότων ἐν τόπῳ καὶ χρόνῳ παρουσιάσιν καὶ τὴν διὰ πούτων μόρφωσιν τῆς καρδίας καὶ ἀνά-

Θ')	Καλλιγραφία και Ίχνογραφία	4
Ι')	Μουσική	2
ΙΑ')	Γυμναστική	4
		<hr/>
		37

ΤΑΞΙΣ Β'

	ώρας την εβδομάδα	
Α')	Θρησκ. Κατήχησις	2
Β')	Έλληνικά	9
Γ')	Γαλλικά και Τουρκικά	6
Δ')	Παιδαγωγική	2
Ε')	Έλλ. και Ρωμ. Ίστορία	2
ΣΤ')	Τὰ περὶ σταθμῶν και μέτρων, *Αλγεβρα	2
Ζ')	Φυσική	1
Η')	Καλλιγραφία και Ίχνογραφία	3
Θ')	Μουσική	3
Ι')	Γυμναστική και Κηπουρική	4
ΙΑ')	Φροντιστήριον παιδαγωγικόν	1
		<hr/>
		35

ΤΑΞΙΣ Γ'

	ώρας την εβδομάδα	
Α')	Θρησκευτικά, Ίστορ. Έκκλ. Χρ. Ηθική	2
Β')	Έλληνικά	6
Γ')	Γαλλικά και Τουρκικά	6
Δ')	Ίστορία τῆς Παιδαγωγικῆς	3
Ε')	Στοιχεῖα Γεωμετρίας	2
ΣΤ')	Ψυχολογία και Λογική	2
Ζ')	Φυσική Ίστορία, Χημεία	2
Η')	Καλλιγραφία και Ίχνογραφία	3
Θ')	Μουσική	2
Ι')	Στοιχεῖα πολιτικῆς οἰκονομίας	
ΙΑ')	Γυμναστική και Άγρονομική	3
ΙΒ')	Φροντιστήριον παιδαγωγικόν	1
		<hr/>
		32

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΤ'

Περὶ τῆς ἐπετείου ἐορτῆς καὶ τῶν ἐξετάσεων

Ἄρθρ. 51. Τὴν τοῦ Συλλόγου ἐορτὴν δημοτελῶς ἐορτάζει καὶ τὸ διδασκαλεῖον, λόγος δὲ τις ἐκφωνεῖται ἢ ὑπὸ τοῦ διευθυντοῦ ἢ ὑπὸ τινος τῶν καθηγητῶν ἐναλλάξ ἐν τῇ αἰθούσῃ αὐτοῦ, ἔνθα καὶ συνέρχονται μετὰ τὸ τέλος τῆς ἐκκλησίας.

Ἄρθρ. 52. Αἱ ἐξετάσεις τῶν προφίμων γίνονται δις τοῦ ἔτους, ἧτοι περὶ τὰ πέλη Ἰανουαρίου καὶ Ἰουλίου, ἀφοῦ πρὸ ἑνὸς μηνὸς γένηται ἡ ἐπανάληψις τῶν διδαχθέντων μαθημάτων.

Ἄρθρ. 53. Αἱ ἀπολυτήριαι ἐξετάσεις γίνονται κατὰ τὰς ἀσχάς Ἰουλίου, εἰσὶ δὲ ἔγγραφοι καὶ προφορικαί.

Ἄρθρ. 54. Εἰς τὰς ἀπολυτηρίους ἐξετάσεις γίνονται δεκτοὶ καὶ ὅσοι εἰς γυμνάσια σπουδάσαντες καὶ τὸ διδασκαλικὸν ἐπάγγελμα ἐπιτέμνουσι καὶ μετέλθωσιν ἀποδείξωσιν ὅτι κέκτηνται τὰς γνώσεις, ἃς οὐρίζει τὸ πρόγραμμα τοῦ διδασκαλείου.

Ἄρθρ. 55. Ὁ ἀπολυόμενος πρόφρων καὶ ἀξιὸς κρινόμενος ἑνὸς τῶν ὀριζομένων τριῶν βαθμῶν (τοῦ ἄριστα, λίαν καλῶς καὶ καλῶς) λαμβάνει δίπλωμα δημοδιδασκάλου καὶ κατὰ τὸν βαθμὸν αὐτοῦ ἀνταμείβεται καὶ ἀποσιέλλεται ὑπὸ τοῦ συλλόγου, ὅπου αἰετὶ παρίσταται ἀνάγκη.

Ἄρθρ. 56. Τὰ διπλώματα ἐπὶ μεμβράνης γεγραμμένα καὶ ἐν ὀνόματι τοῦ Συλλόγου ἐκδιδόμενα κερτοῦσι τὰς ὑπογραφὰς τοῦ προέδρου αὐτοῦ καὶ τοῦ Γεν. Γραμματέως, τοῦ προέδρου τῆς ἐφορίας, τοῦ διευθυντοῦ ἢ τῆς διευθυντρίας, καὶ τῶν καθηγητῶν, σφραγίζονται δὲ καὶ τῇ σφραγίδι τοῦ Συλλόγου καὶ τῇ τοῦ διδασκαλείου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'

Περὶ ἐορτῶν, διακοπῶν καὶ συνόδων

Ἄρθρ. 57. Τὸ διδασκαλεῖον ἐορτάζει πλὴν τῶν κυριακῶν, δεσποτικῶν καὶ θεομητορικῶν ἐορτῶν, τὴν τοῦ ἁγίου Νικολάου 6 Δεκεμβρίου, τῶν τριῶν μεγάλων τῆς Ἐκκλησίας Πατέρων 30 Ἰανουαρίου, τοῦ ἁγίου Γεωργίου 23 Ἀπριλίου, τοῦ ἁγίου Κωνσταντίνου 21 Μαΐου, τῶν ἁγίων Ἀποστόλων 29 Ἰουνίου καὶ τοῦ προφήτου Ἡλιοῦ 20 Ἰουλίου· ἔτι δὲ κατὰ τὴν τοῦ Χριστοῦ γέννησιν ἡμέρας πρεῖς καὶ κατὰ τὰ μέγα Πάσχα ἀπὸ τῆς μεγάλης Πέμπτης μέχρι τῆς Τρίτης τῆς Διακαινησίμου.

Ἄρθρ. 58. Κατὰ τὴν τελευταίαν Κυριακὴν τῶν ἐξετάσεων ἢ ἄλλην

B')	Ἑλληνικά	9
Γ')	Γαλλικά	3
Δ')	Παιδαγωγικά	1
Ε')	Ἑλληνική καὶ Ῥωμαϊκή Ἱστορία	2
ΣΤ')	Ἀριθμητική	3
Z')	Φυσική	2
Η')	Καλλιγραφία καὶ Ἰχνογραφία	4
Θ')	Ἐργόχειρα	4
Ι')	Μουσική	4
ΙΑ')	Γυμναστική καὶ Κηπουρική	4
ΙΒ')	Φροντιστήριον Παιδαγωγικόν	1
		<hr/>
		39

ΤΑΞΙΣ Δ'

	ὥρας τὴν ἐβδομάδα	
A')	Θρησκευτικά. Ἐκκλ. Ἱστορ. Χρ. Πλ.	2
B')	Ἑλληνικά	8
Γ')	Γαλλικά	3
Δ')	Παιδαγωγικά	2
Ε')	Στοιχεῖα Γεωμετρίας	2
ΣΤ')	Ψυχολογία καὶ Λογική	2
Z')	Φυσική Ἱστορία, Χημεία	2
Η')	Καλλιγραφία καὶ Ἰχνογραφία	2
Θ')	Ἐργόχειρα	3
Ι')	Οἰκιακὴ Οἰκονομία	1
ΙΑ')	Μουσική	4
ΙΒ')	Γυμναστική καὶ Ἀγρονομική	3
ΙΓ')	Φροντιστήριον Παιδαγωγικόν	1
		<hr/>
		35

Ἄρθρ. 31. Ἐκαστον μάθημα διδάσκειται ὡς ὅλον μὲν αὐτοτελές, ἀλλ' ἀναλόγως τοῦ χρόνου καὶ τοῦ σκοποῦ, ὃν τὰ διδασκαλεῖα προσίθονται, ἐν συμμετρῶ ἐκτάσει δι' ἐγχειριδίων καταλλήλων καὶ ἐγκεκεκριμένων.

Ἄρθρ. 32. Ἡ διδασκαλία τῶν ἑλληνικῶν διαρκεῖ συνεχῶς μίαν καὶ ἡμίσειαν ὥραν, μεθ' ἣν ἐπέρχεται δεκάλεπτον διάλειμμα, τῶν δὲ λοιπῶν μαθημάτων μίαν περίπου ὥραν. Παρατίθενται δ' ἐν τῷ μεταξὺ ἡ γυμναστική καὶ παιδιαὶ ἢ περιττόν τι μάθημα.

Μ Ε Ρ Ο Σ Β'

ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΣ ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'

Περὶ τροφίμων

Ἄρθρ. 64. Ὁ ὑποψήφιος πρόφικμος τοῦ διδασκαλείου προσκαλούμενος δι' ἐγκυκλίου μεταβαίνει εἰς τὴν πλησίον πόλιν ἢ κωμόπολιν, ἔνθα δευκνύων εἰ μὲν ἄρορην ἐνδεικτικὸν τῆς β' τοῦ γυμνασίου τάξεως, εἰ δὲ θῆλυς ἐνδεικτικὸν τῆς β' τοῦλάχιστον Ἑλληνικοῦ σχολείου καὶ φέρων μετ' ἑαυτοῦ ἐνδείξεις τῆς εὐσεβείας καὶ τοῦ ἠθους, ἔτι δὲ ἀριτεμελῆς καὶ καλλίφρονος ὢν, ὑγιοῦς δὲ κρᾶσεως, ὑποβάλλεται εἰς ἐξετάσεις προφορικὰς καὶ γραπτὰς διὰ διαγωνισμοῦ μετὰ ἄλλων ὁμοίως τοῦ αὐτοῦ χωρίου ὑποψηφίων καὶ διακρινόμενος ἐν αὐταῖς ἀποσιέλλεται μετὰ τοῦ πρακτικοῦ αὐτῶν εἰς τὸ διδασκαλεῖον, ἔνθα καὶ ἐγκρίνεται ὑπὸ τῆς Ἐφορίας ὡς δόκιμος.

Ἄρθρ. 65. Τρόφικμοι ἐντὸς τοῦ σχολικοῦ ἔτους οὐδέποτε γίνονται δεκτοί.

Ἄρθρ. 66. Ἡ ἡλικία τοῦ μὲν ἄρορνος προφίμου ὀρίζεται ἄνω τῶν 15 ἐτῶν μέχρι τοῦ 23 ἔτους, τοῦ δὲ θῆλυος ἄνω τῶν 12, ὁ δὲ ἀριθμὸς αὐτῶν δὲν δύναται νὰ ὑπερβαίνει τοὺς 30 ἢ 40 ἐν ἑκατέρῳ τμήματι. Ἐξαιροῦνται ὅσοι τῶν δημοδιδασκάλων μετασχομένοι τὸ ἐπάγγελμα αὐτῶν καὶ νέων γνώσεων ἐφιέμενοι κριτῶσιν ἄξιοι παραδοχῆς διὰ λόγους ἐλλόγους.

Ἄρθρ. 67. Ὁ φερόμενος δεκτὸς τελεῖ ἐν ἔτος ὡς δόκιμος, ἀκροώμενος τῶν μαθημάτων καὶ ὑπαγόμενος καθ' ὅλα εἰς τὰς τοῦ Κανονισμοῦ διατάξεις· ὑποχρεεῖ δὲ καὶ ἐπὶ μίαν ὥραν τῆς ἐβδομάδος ἐν τῷ προτύπῳ κατὰ τὴν β' ἑξαμηνίαν, ὅπως ἐν πᾶσι δοκιμασθῆ. Μετὰ δὲ τὸ ἔτος τῆς δοκιμασίας κατατάσσεται ὀριστικῶς εἰς τοὺς προφίμους ἢ ἀποσιέλλεται εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ.

Ἄρθρ. 68. Καὶ ἰδιοσυντήρητοι μαθηταὶ ἢ τῶν κοινοτήτων ὑπότροφοι γίνονται δεκτοὶ πληρώνοντες εἰησίως ὅμι ἂν ὀρίση ὁ Σύλλογος. Ὑποκείμενοι δὲ εἰς τὰς τοῦ Κανονισμοῦ διατάξεις εἰσὶ μετὰ τὸ πέλος τῶν σπουδῶν αὐτῶν ἀπηλλαγμένοι πάσης ὑποχρεώσεως πρὸς τὸν Σύλλογον.

Ἄρθρ. 69. Οἱ τρόφικμοι εὐσεβῶν γονέων καὶ ἐπαινετῆς διαγωγῆς καὶ καλοῦ χαρακτῆρος ὄντες δέον νὰ παρίστανται περὶ τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν χρεῶν των ἐπιμελεῖς μᾶλλον ἢ ἄγαν φιλότιμοι καὶ ἐπιδεικτικοί. Οὕτω δὲ προκόπιοντες καὶ ἐπιμελούμενοι ἀξιούονται περὶ τὸ πέλος τοῦ ἔτους τῶν ὑπὸ τοῦ Κανονισμοῦ ὀριζομένων ἀμοιβῶν. Τούναντίον δὲ πὰς τοῦ Κανονισμοῦ

πιυξιν τοῦ νοῦ ἔστιν ἐκτενεσιτέρα ἐν τῇ ἀφηγήσει τῆς ἀρχαίας καὶ ἐν τῇ μέσῃ καὶ νεωτέρα πῶν τὴν ἡμετέραν χώραν κατοικούντων ἔθνων.

Ἄρθρο. 41. Διὰ τῆς Γεωγραφίας ἔνθεν μὲν πρόπει νὰ δεικνύονται αἱ μεταβολαί, ἃς ὁ ἄνθρωπος ὑφίσταται ὡς ἐκ τῆς θέσεως, τοῦ κλίματος, τοῦ σχήματος καὶ τῆς φύσεως τῆς χώρας, ἐν ἣ οἰκεῖ, ἔνθεν δὲ αἱ μεταβολαί, ἃς αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος εἰσῆγαγεν εἰς τὸ ἔδαφος καὶ αἱ ὠφέλειαί, ἃς ἐκ τῆς γῆτινου διαμονῆς αὐτοῦ ἐκαρπώσατο· οὕτω δὲ ἡ Γεωγραφία πεθεύσθω μεταξὺ τῶν φυσιογραφικῶν καὶ ἱστορικῶν ἐπιστημῶν, ἀμφοτέρων μετέχουσα.

Ἄρθρο. 42. Τῶν μαθηματικῶν τὰ στοιχειώδη διδακτέα οὐ μόνον ὡς λίαν δεξιὰ πρὸς τὴν τῆς κρίσεως ὀξύτητα καὶ τὴν λογικὴν ἀκριβείαν, ἀλλὰ καὶ ὡς τὰ μάλιστα συντελοῦντα εἰς τὰς βιωτικὰς ἡμῶν ἀνάγκας.

Ἄρθρο. 43. Καὶ τῆς Φιλοσοφίας τὰ στοιχειώδη διδακτέον.

Ἄρθρο. 44. Τῆς Φυσικῆς Ἱστορίας καὶ τῶν Φυσικῶν ἐπιστημῶν τὰ μάλιστα συντελοῦσάν εἰς τὴν διασκέδασιν τῶν προλήψεων καὶ δευσιδαιμονιῶν τοῦ λαοῦ διδακτέον ὅτι χρήσιμον καὶ ἀναγκαῖον.

Ἄρθρο. 45. Ἡ Καλλιγραφία καὶ Ἰχνογραφία ἀναγκαῖατα μαθήματα οὐ μόνον ὡς παιδευτικὰ χρησιμεύουσι μεγάλως, ἀλλὰ καὶ ἀπαραίτητα παρίστανται εἰς τὰς ἡμετέρας ἀνάγκας καὶ εἰς τὰς τέχνας· ὡς ποταῦτα δέον νὰ διδάσκονται ἐπισημαμένως καὶ ἀκριβῶς.

Ἄρθρο. 46. Ἡ μουσικὴ τιθασσεύουσα καὶ ἐξημεροῦσα τὰ ἦθη καὶ ἐμβάλλουσα εἰς τὴν καρδίαν τὸ θεησκευτικὸν ἀσθημα δέον νὰ διδάσκηται καὶ ὡς παιδαγωγικὸν μάθημα ἀνακουφίζουσα τὸ πνεῦμα ἐκ τῶν προτέρων ἀντιλήψεων καὶ καθιστῶσα αὐτὸ ἀπονώτερον εἰς πρόσκησιν ἑτέρων. Πρὸς τοῦτο δὲ συνιστᾶται ἢ πε εὐρωπαϊκὴ καὶ ἢ ἡμετέρα ἐκκλησιαστικὴ.

Ἄρθρο. 47. Τελευταῖον ἔρχεται ἡ Γυμναστικὴ καὶ αἱ μετ' αὐτῆς κηπουρικαὶ καὶ γεωργικαὶ ἐργασίαι. Τὸ μάθημα τοῦτο, ὅπερ οἱ ἡμέτεροι πρόγονοι περὶ πολλοῦ ἐποιοῦντο, οἱ δὲ πλεῖστοι πῶν Εὐρωπαϊῶν ἐκθύμως νῦν θεωροῦνται, συντελοῦν εἰς τὴν εὐρωσιάν τοῦ σώματος, ἔστιν τῶν ἀπαραιτήτων· ἀλλὰ καὶ αἱ γεωργικαὶ ἐργασίαι ἀναγκαῖαταταί εἰσιν.

Ἄρθρο. 48. Καὶ ἡ Πολιτικὴ Οἰκονομία κρίνεται πῶν οὐσιωδεσιτάτων πρὸς μόρφωσιν πολιτῶν.

Ἄρθρο. 49. Καὶ πᾶν ἕτερον μάθημα, ὃ ἂν κρίνη ὁ Σύλλογος ἀναγκαῖον, τῇ προιάσει τῆς ἐκπαιδευτικῆς αὐτοῦ ἐπιτροπῆς, δύναται νὰ εἰσαχθῇ· δέον ὅμως νὰ παρατηρῆται, ἵνα μὴ πολλὰ ἐπισωρεύωνται.

Ἄρθρο. 50. Ἡ διδασκαλία τῶν μαθημάτων ἐν πᾶσι τῶν θηλέων διδασκαλείῳ διαφέρει μόνον κατὰ τὸ ποσόν, τοῦ διδάσκοντος περωμένου ἐκάστω, ἵνα μεταδίδῃ ποῖς θήλειαι τὰς ἀναγκαῖας γνώσεις κατὰ τὴν ἰδίαν αὐτῶν φύσιν. Φευκτέον δὲ τὴν σχολαστικότητα καὶ τὸ ξηρόν, τηρητέον δὲ φυσικὴν γαλήνην καὶ ἰλαρότητα ἠνωμένην μετ' ἀνδρικῆς σοβαρότητος, διὰ τὸ οἱ διδάσκαλοι ὄσιν ἄνδρες.

Ἄρθρο. 79. Κατὰ πάσας πὰς ἐργασίμους ἡμέρας περὶ τὴν ἕκτην ὥραν συγκαλούμενοι ἐν τῇ εὐκατηρίῳ αἰθούσῃ ἀκροῶνται ἐν ἄκρῳ εὐκοσμίᾳ καὶ σιγῇ τῆς ἐωθινῆς προσευχῆς, ἀπαγγελλομένης περιοδικῶς ὑπὸ πάντων πῶν μαθητῶν, καὶ εἶτα ψαλμοῦ τινος τοῦ Δαυὶδ μελοπεποιημένου, ἢ ᾠματίου προσφύρου, ὑπὸ πάντων τῶν μαθητῶν ἀδομένου.

Ἄρθρο. 80. Ἀπλοῦς καφῆς μετὰ καθαροῦ ἄριου ἢ ἄριος μόνον προσφέρεται τοῖς τροφίμοις μετὰ τὴν ἐωθινὴν προσευχὴν ἐν τῷ ἐστιατορίῳ.

Ἄρθρο. 81. Τροφὴ ἐπαρκῆς καὶ ὑγιεινὴ προσφέρεται δις τῆς ἡμέρας κατὰ μεσημβρινὰ καὶ τὴν 8 μ.μ. ἀπαγγελλομένης ἐν ἀρχῇ καὶ ἐν πέλει αὐτῆς ὑπὸ πάντων τροφίμων περιοδικῶς συντόμου καὶ καταλλήλου προσευχῆς.

Ἄρθρο. 82. Ἐν τῇ τραπέζῃ καθ' ἡλικίαν παιτούμενοι οἱ πρόφιμοι καθέζονται καὶ ἀνίστανται συγχρόνως, ἐσθίοντες δὲ ἤδη δύνανται νὰ διαλέγονται ἡσυχῶς καὶ εὐκόσμως, ἔρχονται δὲ καὶ ἀποχωροῦσιν εὐτάκτως καὶ ἀθορύβως.

Ἄρθρο. 83. Αἱ ἀνέσεις γίνονται τὸ μὲν κατὰ τὰ διαλείμματα τῶν μαθημάτων καὶ τῆς μελέτης, κυρίως ὅμως ἀπὸ τῆς 12 μέχρι τῆς 2 μ.μ. καὶ ἀπὸ τῆς 4 μέχρι τῆς 5.30' μ.μ.

Ἄρθρο. 84. Εἰς τῶν τροφίμων περιοδικῶς εἰς ἕκαστον κοιτῶνα ὑποχρεοῦται μετὰ τὸ ἄριστον νὰ περικαλύπτῃ τὰς κλίνας, εὐπροεπίζων ὡς δεῖ τὸν κοιτῶνα αὐτοῦ.

Ἄρθρο. 85. Κατὰ πὰς μεσημβρινὰς καὶ ἑσπερινὰς ἀνέσεις οἱ πρόφιμοι ποιοῦσι παντοίας σωματικὰς ἀσκήσεις καὶ παιδιὰς, ἐξέρχονται καθ' ὠρισμένας ἡμέρας καὶ ὥρας εἰς ἐκδρομὰς μετὰ τοῦ διευθυντοῦ ἀναπιτύσσοντες τὰ περὶ αὐτοῦς, καλλιεργοῦσιν ὠρισμένον μέρος γῆς ἕκαστος καὶ φροντίζουσιν, ὅπως πᾶσα ὥρα ἀνέσεως πρὸς τὸν κύριον αὐτῶν σκοπὸν διατίθῃται.

Ἄρθρο. 86. Τρόφιμος ἀδυνατιῶν ἢ ἀσθενῶν εἰσάγεται τῇ ἐγκρίσει τοῦ διευθυντοῦ εἰς ἐπὶ πούτῳ ὠρισμένον νοσοκομεῖον, ἔνθα τακτικῶς νοσηλεύεται ὑπὸ ἰατροῦ, ὃν ὁρίζει κατ' ἐπιτολὴν ὁ Σύλλογος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'

Περὶ μελέτης καὶ σπουδῆς

Ἄρθρο. 87. Ἡ πῶν τροφίμων μελέτη γίνεσθαι ἐν ἰδίῳ μελετητηρίῳ καθ' ὠρισμένας μὲν ὥρας ὑποχρεωτικῶς, ὅσάκις δὲ ὁ ἐπιμελητὴς ἐγκρίνη καὶ προαιρετικῶς, ἀλλ' εἰς ὥρας μηδεμίαν βλάβην προσξενούσας τῇ ὑγείᾳ.

Ἄρθρο. 88. Ὡραι μελέτης ὁρίζονται χειμῶνος μὲν ἀπὸ τῆς 6 μέχρι τῆς 8 π.μ., ἀπὸ τῆς 1.30' μέχρι τῆς 2 μ.μ. καὶ ἀπὸ τῆς 6 μέχρι τῆς 9 μ.μ.

Κυριακὴν ἐπὶ τῶν διακοπῶν διὰ προγράμματος ἰδιαιτέρου προσκαλεῖται παρὰ τοῦ διευθυντοῦ σύνοδος τῶν δημοδιδασκάλων, ἐν ἣ εἴτε ὠρισμένα προηγουμένως παιδαγωγικά ἢ διδακτικά ζητήματα συζητοῦνται, εἴτε καὶ τὰ ἀποτελέσματα τῶν ἐργασιῶν αὐτῶν ἐκτίθενται. Τὰ πρακτικά τῆς συνόδου καὶ αἱ διατριβαὶ αἱ ἀναγνωσθεῖσαι πέμπονται τῷ Συλλόγῳ.

Ἄρθρ. 59. Αἱ διακοπαὶ ἄρχονται κατὰ μῆνα Αὐγουσιον, καθ' ἃς οἱ τρόφιμοι ἢ ἀπέρχονται εἰς τὴν αὐτῶν παιδίδα τῇ ἐγγράφῳ αἰτήσῃ τοῦ κηδεμόνος καὶ ἐγκρίσει τοῦ διευθυντοῦ, ἢ διαμένουσιν ἐν τῷ διδασκαλείῳ ἐργαζόμενοι ἀνετώτερον ἀλλὰ κατὰ τι ὠρισμένον ὑπὸ τοῦ διευθυντοῦ πρόγραμμα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η'

Περὶ βιβλιοθήκης καὶ ἀναγνωστηρίου

Ἄρθρ. 60. Ἡ βιβλιοθήκη τοῦ διδασκαλείου ἐκτὸς τῶν Ἑλληνικῶν ποιητῶν καὶ συγγραφέων περιλαμβάνει σειρὰν διδακτικῶν βιβλίων ἐγκεκριμένων διὰ τὴν δημοτικὴν καὶ μέσην παιδείαν, παιδαγωγικά συγγραμματα εἰς Ἑλληνικὴν καὶ Γαλλικὴν γλῶσσαν καὶ ἐν ἣ δύο ποιεῖται περιοδικά, ἓτι δὲ δύο ἑλληνικὰς ἐφημερίδας, μίαν γαλλικὴν καὶ μίαν πουρκικὴν.

Ἄρθρ. 61. Ἡ βιβλιοθήκη χρησιμεύει καὶ ὡς ἀναγνωστήριον τῶν προφίμων τῆς ἀνωτέρας τάξεως καθ' ὠρισμένας ἡμέρας καὶ ὥρας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ'

Περὶ ὀργανοθήκης

Ἄρθρ. 62. Ἡ ὀργανοθήκη τοῦ διδασκαλείου περιλαμβάνει τὰ κυριώτερα τῶν ὀργάνων, τῶν πινακῶν καὶ τῶν ὀργανῶν ἢ φυτικῶν ὑλῶν πρὸς διδασκαλίαν τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν, ἓτι δὲ συλλογὴν τῶν εἰς τὸ πραγματικὸν μᾶθημα ἀναγκασιότατων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι'

Περὶ σφραγίδος

Ἄρθρ. 63. Ἡ τοῦ διδασκαλείου τῶν ἀρρένων σφραγὶς πέριξ φέρουσα τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἔχει ἐν τῷ μέσῳ τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν μετὰ τῆςδε τῆς ἐπιγραφῆς: «Ἄφειτε τὰ παιδιά ἐλθεῖν πρὸς με» ἢ δὲ τῶν θηλέων ἐν τῷ μέσῳ τὴν Θεοτόκον μετὰ τοῦ υἱοῦ αὐτῆς.

μελητοῦ ποινὰὶ τοῖς ἀμελοῦσι πᾶν προφίμων ἢ ἀπειθοῦσιν ἢ παρεκτροπομέ-
νοις τῶν κανόνων τῆς ἠθικῆς· εἰσὶ δὲ αὗται 1) νουθεσία, 2) ἐπίπληξις,
3) νηστεία καὶ 4) περιορισμὸς τῆς νομίμου ἐλευθερίας ἢ κάθειρξις βρα-
χυτέρα ἢ χρονιωτέρα.

Ἄρθρ. 96. Ὁ ἐκ παντὸς πρόπου ἀδιόρθωτος ἢ γενόμενος ἀρχηγὸς σιά-
σεως ἢ παροξύνων τοὺς ἄλλους εἰς σιάσιν κατὰ τῶν διατεταγμένων ἐν τῷ
διδασκαλείῳ ἢ ὑποπεσῶν εἰς πταῖσμα σπουδαῖον καὶ ὑπὸ τοῦ συμβουλίου πᾶν
καθηγητῶν καταλογιζόμενον ὡς πλημμέλημα ἀποβάλλεται τοῦ διδασκαλείου
κατὰ πᾶς περὶ τούτου διατάξεις.

Κῦρος τοῦ Κανονισμοῦ

Ἄρθρ. 97. Ὁ παρῶν κανονισμὸς ἰσχύει ἐπὶ μίαν πενταετίαν, ἐν ἣ ὑ-
δαμῶς δύναται νὰ τροποποιηθῇ ὡς πρὸς τὰς οὐσιώδεις αὐτοῦ διατάξεις.
Ὅσον ἀφορᾷ τὸν ἐσωτερικὸν ὀργανισμὸν δύναται νὰ ἐπέλθῃ τροποποίησις
τις, τοῦ ἀρχικοῦ πνεύματος μηδαμῶς ἀλλοιουμένου, ὅσας τὸ Διοικητικὸν
Συμβούλιον κρίνῃ ποῦτο ἀναγκαῖον ἢ ἡ Ἐφορία μετὰ τοῦ συμβουλίου τῶν
καθηγητῶν τοῦ διδασκαλείου ὑποδείξῃ δι' ἠτιολογημένης ἐκθέσεως περὶ τὸ
τέλος τοῦ ἔτους τὴν ἀνάγκην τούτου εἰς τὸν Σύλλογον, ὅστις καὶ μόνος ἐγ-
κρίνει τὴν τοιάνδε ἢ τοιάνδε τροποποίησιν. Ἡ ὀλοσχερῆς δ' αὐτοῦ μεταρ-
ρυθμίσεις μετὰ τὴν πενταετίαν δύναται νὰ γίνῃ, ἂν κρίνωσι ποῦτο ἀναγκαῖον
ὁ πε ἰδρυτῆς καὶ τὸ Διοικητικὸν Συμβούλιον, ἀποδεχθῇ δὲ καὶ ὁ Σύλλογος.

III. ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΣ ΝΗΠΙΑΓΩΓΕΙΟΥ ΚΑΙ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ

Καὶ τοιοῦτος μὲν ὁ κανονισμὸς τοῦ διδασκαλείου· ἴδωμεν δὲ ἤδη ὅποιον
δέον νὰ ἦ τὸ πρότυπον δημοτικὸν σχολεῖον, τὸ προσηρητημένον αὐτῷ, καθ' ὃ
μορφωθήσονται ἀναλόγως πᾶν πόρων καὶ πῆς θέσεως αὐτῶν τὰ καθ' ἕκα-
στα δημοτικὰ σχολεῖα.

Β') Περὶ τοῦ προτύπου δημοτικοῦ σχολείου

Τὸ πρότυπον δημοτικὸν σχολεῖον ἀπαρτίζεται ἐκ τοῦ προκαταρκτικοῦ
αὐτοῦ μέρους, τοῦ νηπιαγωγείου, καὶ ἐκ τοῦ κυρίως δημοτικοῦ σχολείου.
Ἡ ἐπιτροπὴ ἔχουσα ὑπ' ὄφιν τὸ τοῦ Πλάτωνος¹ κἀρχὴ παντὸς ἔργου μέγι-

1. Περὶ Πολιτ. Β' σελ. 377.

διατάξεις παραβαίνοντες τιμωροῦνται τὰς ἀναλόγους τιμωρίας. Ἐμμένοντες δὲ ἐν παῖς κακίαις αὐτῶν ἀποβάλλονται ἐκ τοῦ διδασκαλείου· τὰ δὲ ὀνόματα δημοσιεύονται καὶ ἐν τῇ τοῦ Συλλόγου ἐκθέσει πρὸς γνῶσιν τῶν ἀπανταχοῦ παιδιῶν.

Ἄρθρ. 70. Ἀλληλογραφίαν ἔχουσιν οἱ πρόφимиοι μόνον πρὸς τοὺς ἐναντιῶν γονεῖς καὶ κηδεμόνας καὶ ταύτην ἅπαξ τοῦ μηνός, ἐκτὸς ἀνάγκης, ἐν ὁρισμένη ἡμέρᾳ.

Ἄρθρ. 71. Πᾶσαν αἴτησιν ἢ ἀναφορὰν ἀπευθύνει ὁ πρόφимиος κοσμίως καὶ μετὰ τοῦ προσήκοντος σεβασμοῦ εἰς τὸν διευθυντήν.

Ἄρθρ. 72. Κατὰ πᾶσαν Κυριακὴν ἢ ἑορτὴν προσκαλοῦνται οἱ πρόφимиοι διὰ κώδωνος ὅπως καθάριοι καὶ κοσμίως ἐνδεδυμένοι μεταβῶσι μετὰ τοῦ διευθυντοῦ, τῶν καθηγητῶν, τοῦ ἐπιμελητοῦ, καὶ τοῦ παιδονόμου ἐν πύξει καὶ εὐκοσμίᾳ εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῆς παρακειμένης κώμης ἢ συνοικίας, ἔνθα διακροῶνται τῆς θείας λειτουργίας καὶ μετέχουσι τῶν θείων ὁδῶν. Τοῦτ' αὐτὸ ποιοῦσι καὶ αἱ τοῦ Β' τμηματιος.

Ἄρθρ. 73. Τειράκις τοῦ ἐνιαυτοῦ μεταλαμβάνουσιν οἱ πρόφимиοι τῶν ἀχράντων μυστηρίων κατὰ τὰς ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας ὁρισμένας ἐποχὰς ἐξομολογούμενοι πρότερον καὶ συγγνώμην τῶν πταισμάτων αὐτῶν αἰτούμενοι ἀνυποκρίτως καὶ εὐσεβῶς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'

Περὶ διαίτης

Ἄρθρ. 74. Τὰ περὶ δωμάτια τοῦ διδασκαλείου καὶ οἱ κοιτῶνες αὐτοῦ τηροῦνται καθαρώτατοι καὶ συνεχῶς διαπνέονται ὑπὸ τοῦ ἀέρος.

Ἄρθρ. 75. Ὁ πρόφимиος φέρει μετ' ἐαυτοῦ σιρωμνήν μετὰ τῶν περι αὐτήν, ἱμάτια, χιτῶνας, περισκελίδας καὶ ὅτι χρήσιμον ἐν λιπότητι καὶ μετρία ἀφθονία.

Ἄρθρ. 76. Κατὰ πᾶν Σάββατον ἕκαστος τῶν προφίμιων ἠσύχως καὶ ἀπορῦθως ἀλλάσσει τὰ ἐαυτοῦ ἱμάτια, ἅπερ ἐν τοῖς αὐτῶν κιβωτίοις φυλακτιόμενα δέον γὰρ ὄσι καθαρὰ καὶ ἀβλαβῆ, τὰς δὲ σινδόνας τῆς σιρωμνῆς καὶ τὰ περιειλήμματα δις τοῦ μηνός.

Ἄρθρ. 77. Δις τοῦ μηνός οἱ πρόφимиοι λούουσι τοὺς πόδας ἐν ὕδατι θερμῷ, ἅπαξ δὲ τὴν κεφαλὴν.

Ἄρθρ. 78. Ἐξεγειρόμενοι ἐκ τοῦ ὕπνου διὰ κώδωνος οἱ πρόφимиοι κατὰ τὴν 5.30' χειμῶνος καὶ κατὰ τὴν 5 θέρους νίπτονται, εὐπροελίζονται, καὶ κατερχόμενοι εἰς τὴν εὐκλήριον αἴθουσαν ἀνοίγουσι τὰ παράθυρα τῶν κοιτῶνων.

β') Ἡ ἀγωγή καὶ προπαίδευσις

Κύριον ἔργον τῶν παιδικῶν πούτων σχολείων ἐστὶν ἡ φυσικὴ καὶ ἠθικὴ διάπλασις τοῦ παιδίου ἀπὸ πῶν πρώτων αὐτοῦ ἐπιτυπώσεων καὶ ἀνιλήψεων· μικρὰ δὲ φροντίς καταβάλλεται καὶ εἰς διδασκαλίαν πῶν συνήθων προκαταρκτικῶν μαθημάτων καὶ πούτων ὡς μέσων παιδευτικῶν. Ἡ διδασκαλία γίνεται διὰ περπνῶν καὶ φυσικῶν διαλέξεων ἐπὶ ἀνικκειμένων αἰσθητῶν ἢ πραγματικῶν, πῆς ὕλης λαμβανομένης ἐκ πῶν πέριξ ἡμῶν ἀνικκειμένων, ἐξ αὐτῆς τῆς φύσεως καὶ παντός, ὅπερ ἐπιτηδεύει φέρει εἰς τὸ μέσον διὰ τὰς πρώτας τοῦ παιδίου γνώσεις ἢ διδάσκαλος. Οὐδὲν ὅμως τῶν μαθημάτων διαρκεῖ πλεῖον πῶν 15 λεπτῶν. Ἴνα δὲ ἀκριβέστερον γνωσθῇ ἡ πᾶξις, ἣν ἀκολουθοῦσιν οἱ Γάλλοι καὶ Ἑλβετοὶ καθ' ὅλου ἐπὶ τε τῆς ἀγωγῆς καὶ διδασκαλίας πῶν ἐν τοῖς νηπιαγωγείοις, καὶ πρὸς ὁδηγίαν τῶν διευθυνόντων ποιαῦτα σχολεῖα, γενήσεται ἐνταῦθα πλατυτέρα ἀνάλυσις τῶν κατὰ πᾶσαν ἡμέραν ἐργασιῶν καὶ ἀσκήσεων πῶν παιδίων.

Κατὰ τὸ ἐν Γαλλίᾳ σύστημα τὰ νηπιαγωγεῖα ἀνοίγουσι χειμῶνος μὲν ἀπὸ τὰς 9 π.μ. μέχρι πῆς ὄψεως τοῦ ἡλίου, θέρους δὲ ἀπὸ τὰς 7 π.μ. μέχρι τῆς 8 μ.μ. Καὶ τὴν μὲν πρώτην ὥραν τῆς ἐνάρεως πῶν μαθημάτων μετὰ δεκάλεπτον διατριβὴν εἰς τὸ προαύλιον ἢ τὴν αἴθουσαν πῶν διασκεδάσεων, ἐν ἣ τὰ παῖδια παίζουσιν ἢ συνομιλοῦσιν, ἀσχολοῦνται πὰ μὲν μείζονος ἡλικίας πλέκοντα ἢ ῥάπιστα ἐργόχερα, πὰ δὲ ἀνήλικα κατασκευάζουσι διάφορα πράγματα ἐκ καλάμων ἢ ἐξυφανίζουσι πανία. Ὑστερον γίνεται δεκάλεπτος ἀνάπαυλα καὶ μικρὸν διάλειμμα. Τὰς ἐπομένας πρὸ μεσημβρίας ὥρας διὰ κώδωνος εἰσέρχονται εἰς τὸ διδακτήριον παραλλήλως τεθειμένα καὶ κατὰ φύλλον καὶ ἀνάστημα, διευθυνόμενα δὲ εἰς πὰ ἐπὶ πούτῳ θρανία τὸ μὲν παρὰ τῷ ἄλλῳ καὶ ἄσματι συνοδευόμενα θαδίζουσι πακτικῶς ἄδοντα πάντα μικρῶ τῆ φωνῇ· μετὰ τοῦτο κλίνουσι τὸ γόνυ καὶ ἐτοιμάζονται, ἵνα προσευχηθῶσι διὰ μουσικοῦ ἄσματος πρὸς τὸν Ὑψιστον. Μετὰ δὲ πὴν προσευχὴν καθήνται ἐπὶ πῶν θρανίων, μετ' ὀλίγον δὲ διὰ πῶν συνήθων κινήσεων, τῶν μὲν πρώτων θρανίων οἱ μαθηταὶ ἀνὰ ἕξ παῖδια ἴστανται ἡμικυκλειδῶς ἀπέναντι πινακισιατῶν, πὰ τοῦ τρίτου θρανίου ἀπομιμοῦνται πὰ γράμματα τοῦ ἀλφαβήτου ἐπὶ τῶν ἀβακίων, πὰ δὲ μικρότερα χαράσσουσιν ὅτι ἂν δυνηθῶσιν.

Μετὰ παρέλευσιν τοῦ ὠρισμένου χρόνου διὰ πῶν προτέρων κινήσεων ἄσματι συνοδευόμενων, ἐπανέρχονται εἰς πὰ θρανία, ἐνθα ἄδουσι τὸ ἀλφάβητον ἢ συλλαβὰς λέξεις γνωστὰς ἀποτελούσας. Μετὰ ἐν τέταρτον ἀρχίζει τὸ πῆς ἀριθμητικῆς μάθημα ἐπὶ τοῦ ἀριθμομέτρου, κινουμένων τῶν σφαιριδίων ἀπὸ τοῦ ἐνὸς μέχρι πῶν ἑκατόν. Τὰ δὲ μᾶλλον ἐνήλικα μανθάνουσι διὰ διαφόρων συνδυασμῶν τῶν σφαιριδίων πρόσθεσιν καὶ ἀφαιρέσιν. Τελευταῖον γίνεται ἡ κυρία διδασκαλία ἢ παιδεύουσα καὶ μορφοῦσα πὰ παι-

μετὰ διαλείμματος δεκαλέπιου. Τοῦ δὲ θέρους ἀπὸ τῆς 5.30' μέχρι τῆς 8 π.μ., ἀπὸ τῆς 2 μέχρι τῆς 3 μ.μ. καὶ ἀπὸ τῆς 7 μέχρι τῆς 9 μ.μ.

Ἄρθρ. 89. Ἡ μελέτη ἐπιτηρεῖται μὲν ὑπὸ τοῦ παιδονόμου, ἐποπιεύεται δὲ ὑπὸ τοῦ ἐπιμελητοῦ, ἀλλὰ μεγίστη προσοχὴ καταβάλλεται, ὅπως αὕτη αὐθόρμητος γίγνηται καὶ ἄνευ ἐξωτερικῆς ἐπιβολῆς.

Ἄρθρ. 90. Ἡ λύσις τῶν ἀποριῶν σημειουμένων γίνεται ἐν ὥρᾳ πακιτικῇ καὶ μετὰ τὸ σπουδαστήριον ὑπὸ τοῦ διευθυντοῦ ἢ καὶ τοῦ ὠρισημένου περιοδικῶς καθηγητοῦ πρὸς τοῦτο.

Ἄρθρ. 91. Ἀπαγορεύεται ἢ ἐν τοῖς σπουδαστηρίοις ἢ ἀλλαχοῦ ἀνάγνωσις βιβλίων μὴ ἐγκεκριμένων ὑπὸ τῆς διευθύνσεως ἢ παρακωλύοντων τὴν τακτικὴν σπουδὴν.

Ἄρθρ. 92. Τῶν ἐν τῷ γενικῷ καὶ εἰδικῷ προγράμματι ὁριζουμένων μαθημάτων ὑποχρεοῦνται πάντες νὰ διακροῶνται μετὰ προσοχῆς καὶ εὐταξίας, ἀδικαιολόγητος δ' ἀπουσία καταλογίζεται ἐν τοῖς ἐλέγχοις.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'

Περὶ ἀμοιβῶν

Ἄρθρ. 93. Αἱ ἀμοιβαὶ τοῖς προφίμοις κατὰ τε τὰ ἤθη, τὴν ἐπιμέλειαν καὶ τὴν προκοπὴν εἰσὶν αἱ ἑξῆς: 1) σημειοῦνται ἐν ἐπὶ τούτω βιβλίοις, ὧν τὸ ἀποτέλεσμα κατὰ διμηνίαν ἀπαγγέλλεται αὐτοῖς ἐνώπιον τοῦ διευθυντοῦ ἢ πᾶν καθηγητῶν 2) περὶ τὸ τέλος τοῦ ἔτους ἐν τῇ γενικῇ ἐκθέσει πρὸς τὸν Σύλλογον γίνεται μετὰ τῶν τε διακρινομένων ἐπὶ πᾶσι καὶ τῶν προκοπιόντων, ἵνα πρόνοια περὶ αὐτῶν λαμβάνηται 3) ἐν τῷ ἀποφοιτηρίῳ διπλώματι μεγάλην σημασίαν ἔχει καὶ ὁ προηγούμενος τοῦ προφίμου τρόπος 4) οἱ ἀριστεύοντες καὶ διακρινόμενοι ἀποστέλλονται δαπάνῃ τοῦ Συλλόγου ἢ τινὸς τῶν ὁμογενῶν εἰς Εὐρώπην, ὅπως περαινόντες τὰς ἑαυτῶν σπουδὰς καὶ πείραν τῶν δημοτικῶν σχολείων λαμβάνοντες ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ ἐπανέλθωσιν εἰς πατρίδα καὶ χρησιμεύσωσιν ὅπου ἀνάγκη τούτων παρίσταται.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε'

Περὶ ποινῶν

Ἄρθρ. 94. Πᾶσα τῶν προφίμων προᾶξις πρὸς τὸν Κανονισμὸν ἢ πρὸς τὰ ἤθη καθόλου ἀπάδουσα εἶνε ἀταξία ἢ πταῖσμα κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥτιον.

Ἄρθρ. 95. Πρὸς ἠθικὴν μὲν ἐπανόρθωσιν τοῦ πταίσαντος, πρὸς παραδειγματισμὸν δὲ τῶν ἄλλων ἐπιβάλλονται ὑπὸ τοῦ διευθυντοῦ ἢ τοῦ ἐπι-

ται δώδεκα μαθηταὶ ἡλικίας ἀπὸ τοῦ τετάρτου μέχρι τοῦ ἑβδόμου ἔτους. Τὰ παιδιά ἐπιταῦθα παρασκευάζουσι διὰ πειμαχίων χάριτος διαφόρων χρωμάτων κουτάκια, καλαθίσκους, γραμματοφυλάκια καὶ εἴτι ὅμοιον, ἐνὶ δὲ λόγῳ στερεόν τι σχῆμα κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥπιον κανονικόν, ἀρχόμενα ἀπὸ τῶν ἀπλουσιέρων ἢ δὲ διδάσκαλος ἀκολούθως διερχομένη περιγράφει ἀφελῶς καὶ δ' ἀπλουσιάτων λέξεων ἐν ἑκάστον τῶν κατασκευασμάτων τούτων. Αἱ δύο αὗται ἐργασίαι μετὰ τῶν ἀναγκαίων διαλειμμάτων διαρκοῦσι μίαν περίπου ὥραν. Ἐἴτα τὰ παιδιά πρέχουσι εἰς τὰς ἄκρας τοῦ περιβόλου, ἐνθα ἑκάστον ἔχει μικρὸν κηπίον, ὅπερ μεθ' ἡδονῆς καλλιεργεῖ. Ὑπάρχουσι δὲ καὶ κοινοὶ κῆποι, εἰς οὓς ἀπὸ κοινοῦ ομάδες ἐργάζονται. Ἐχουσι δὲ καὶ διάφορα ζῶα, οἷον ὄρνιθας, περισιερὰς, λαγούς, κύνες, ἐρίφια, πρόβατα, ἅπερ καλῶς περιποιῶνται. Κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο καταλαμβάνουσι τὰς πρεῖς τραπέζας τὰ μικρότερα παιδιά, ἅπερ ποιοῦσι διὰ μικρῶν ξύλων α') κανονικὰ σχήματα ἄνευ σκοποῦ τινος· β') σχήματα μαθηματικά· γ') ἀγγεῖα, οὐκίσκους κτλ· δ') ποικίλα εἶδη παιδιῶν.

Πρὸς τὸν σκοπὸν τούτον τὸ πρῶτον ἐπενοήθησαν ὑπὸ τοῦ Φροιβέλου τὰ κληθέντα παιδιῶν δῶρα, ἥτοι ἕξ κιβώτια. Τὸ πρῶτον δῶρόν ἐστιν ἕξ σφαιρίαι, παριστάνουσαι τὰ ἕξ τοῦ πρίσματος χρώματα καὶ χρησιμεύουσαι ὡς πρώτη παιδιά. Τὸ δεύτερόν ἐστιν ὁ κύβος καὶ ὁ κύλινδρος· τὸ τρίτον ὁ μέγας κύβος διηρημένος εἰς ὀκτώ μικροὺς κύβους· τὸ τέταρτον, πέμπτον καὶ ἕκτον εἰσὶν ὁ αὐτὸς κύβος διηρημένος εἰς μέρη πλείονα καὶ ποικιλωτέρα. Χρόνου δὲ προϊόντος τοσούτου ἐπολυπλασιάσθησαν αἱ παιδιαί, ὥστε ἤδη ὀλοκλήρη ἐργασίῃτα ὑπάρχουσιν αὐτῶν. Ὀλίγον πρὸ τῆς μεσημβρίας καταπαύουσιν αἱ ἐργασίαι διὰ γυμναστικῶν κινήσεων καὶ θρησκευτικοῦ ἄσματος, μεθ' ὃ ἑσθίουσι κατὰ τάξιν ἐν τῇ ἐπὶ τούτῳ αἰθούσῃ.

Μετὰ μεσημβρίαν ἄρχονται τακτικῶς αἱ ἐργασίαι ἀπὸ τῆς δευτέρας ὥρας διὰ τῶν συνήθων κινήσεων. Κυριώτατον δὲ ἐν ταύταις ἔργον εἰσὶν αἱ θρησκευτικαὶ ἢ ἠθικαὶ διαλέξεις ὑπὸ τῶν πραγμάτων προκαλούμεναι, εἴτι δὲ καὶ ἀνάπτυξις τῶν τῆς φύσεως, μανθάνουσί πως καὶ τὴν ἀριθμητικὴν διὰ μικρῶν τετραγώνων ἢ σφαιριδίων, καὶ τελευταῖον δι' ἄσματος καταλλήλου κατακλείουσι καὶ τὰς ἑσπερινὰς ἐργασίας.

Καὶ ταῦτα μὲν ἐν ποῖς καθ' ἕκαστα καὶ περὶ τῶν δύο συστημάτων. Ἐκ τῆς ἐρεῦνης δὲ ταύτης δῆλον γίνεσθαι ὅτι ὁ μὲν περικλεῖς τῶν κήπων τῶν παιδιῶν θεμελιωκῆς περιλαβῶν τὰ παιδιά ἐν μικρῷ κόσμῳ πειράται διὰ τῶν παιδιῶν καὶ τῶν ψυχαγωγικῶν διαλέξεων ἢ ἀσκήσῃ τὸ σῶμα, τὸ πνεῦμα καὶ τὴν καρδίαν τῆς προφεραῆς νεότητος, τῶν προκαταρκτικῶν μαθημάτων τῆς ἀριθμητικῆς πως ἀπτόμενος, οἱ δὲ ἐν Γαλλίᾳ καὶ Ἀγγλίᾳ ταῦτο μὲν σκοποῦσι καθ' ὀλοκλήρησαν, ἀλλ' εἰσῆγαγον καὶ τὰς προκαταρκτικὰς τῆς μαθητέως γνώσεις, τὴν ἀνάγνωσιν, γραφὴν καὶ ἀριθμητικὴν. Ὑπὸ πολλῶν ὅμως νῦν συζητεῖται, ἂν ἐν τηλικαύτῃ μικρῇ ἡλικίᾳ ἢ διδα-

σιον, ἄλλως τε καὶ νέω καὶ ἀπαλῶ διαφοῦν· μάλιστα γὰρ δὴ τότε πλάττειται καὶ ἐνδύεται τύπος, ὃν ἂν τις θούληται ἐνημερῆσθαι ἐκάστω καὶ ἀναγνωρίζουσα ὅτι τὸ πρῶτον τιμῆμα τῶν δημοτικῶν σχολείων, ἦτοι τὰ νηπιαγωγεῖα, ἐκπληροῦσι τὸν σκοπὸν τοῦτον κάλλιστα, εὐτύχημα λογίζεται τὴν ὅσον οἶόν τε πλειόνων ποιούτων σύστασιν ἐν ταῖς ἡμετέραις χώραις, ἄλλως τε καὶ διότι λίαν εἰσὶ τελεσφόρα πρὸς παχυτέραν ἐξάπλωσιν τῆς γλώσσης καὶ διάδοσιν τῶν δι' αὐτῆς ὑγιῶν θρησκευτικῶν καὶ ἠθικῶν ἀρχῶν. Ἐκφράζουσα δὴ τὴν εὐχὴν, ἵνα οἱ Σύλλογοι ἔνεκα τῆς μεγάλης ἐθνικῆς σπουδαιότητος τῶν νηπιαγωγείων φροντίσωσι περὶ τῆς ἰδρύσεως αὐτῶν καὶ πολλαπλασιάσεως, ὡς καὶ περὶ πᾶν δημοτικῶν σχολείων, μεταβαίνει εἰς τὰ καθ' ἕκαστα.

Α') Νηπιαγωγεῖον

Τὰ πρὸς σύστασιν νηπιαγωγείου ἀπαιτούμενά εἰσι τὰδε: α') τὸ οἰκοδόμημα καὶ β') ἡ ἐν αὐτοῖς ἀγωγή καὶ προπαίδευσις. Δύο δ' ἔχομεν κυριώτερα συστήματα, τὸ ἐν Γαλλίᾳ κοινῶν καὶ τὸ ἐν Ἑλβετίᾳ καὶ Γερμανίᾳ.

α') Τὸ οἰκοδόμημα

Καὶ κατὰ μὲν τὸ γαλλικὸν σύστημα τὸ νηπιαγωγεῖον οἰκοδομεῖται ἐπὶ γηπέδου ἐπιπέδου τετραγώνου ἢ εἰσερομήκου καὶ κατὰ τὴν πληθὺν τῶν παιδίων ἀνάλογον τὴν χωρητικότητά. Τὰ δὲ μέρη τ' ἀποτελοῦνται τὸ κτίριον εἰσι: 1) ἡ αὐλή· 2) τὸ κτίριον. Καὶ ἡ μὲν αὐλή δίχα πευνομένη ἐστὶν ἱκανῶς εὐρεῖα, τὸ πλεῖστον μὲν ἄστεγος, περὶ τινα δὲ μέρη καὶ ἐστεγασμένη, ἵνα καταφεύγῃ τὰ μικρὰ ἐν καιρῷ χειμῶνος ἢ βροχῆς. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν αὕτη δὲν εἶχε δένδροστοιχίας καὶ κήπους, ἤδη δὲ προστίθενται καὶ ταῦτα, ἵνα γυμνάζωνται τὰ παῖδια εἰς γεωργικὰς σπουδὰς καὶ ἀσκήσεις. Τὸ δὲ κτίριον διώροφον ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐστίν, ἀλλὰ κυριώτατον μέρος θεωρεῖται τὸ ἰσόγειον, ἦτοι τὸ κυρίως σχολεῖον. Τοῦτο δὲ διήρηται εἰς δύο καὶ τρία ἐνίοτε μεγάλα μέρη, τὸ διδακτήριον, τὸ ἐστιατόριον καὶ τὴν αἴθουσαν μετὰ τῶν ἀναγκαίων προδόμων· ἔχει δὲ ἕκαστον τῶν τμημάτων τούτων τὰ πρὸς τὰς χρείας νηπιαγωγείου πρόσφορα, ἦτοι θρανία, πινακοσιτάς, εἰκόνας, πραπέζας καὶ τὰ τοιαῦτα. Κατὰ δὲ τὸ ἐν Ἑλβετίᾳ καὶ Γερμανίᾳ τοῦ Φρουβέλου σύστημα ἢ εἰσὶν ἀπλοῦν, περίβολος δηλονότι εὐρύχωρος ἅμωρ κεκαλυμμένος, κατὰσκίος ὑπὸ πυκνῶν δένδρων καὶ πρὸς τὰς διαφόρους τοῦ ἔτους ὥρας προσηροσμένος μετὰ κηλαρίων, ἢ περὶ τὸ μέσον τοῦ περιβόλου τούτου ὑφύεται κτίριον εἰς δωμάτια διηρημένον καὶ μετὰ προδόμων, πέριξ δ' εἰσὶ δένδρωνες, κηπάκια καὶ τὰ τοιαῦτα.

Π Ρ Ο Γ Ρ Α Μ Μ Α

ΤΩΝ ΜΑΘΗΜΑΤΩΝ ΠΡΟΤΥΠΟΥ ΝΗΠΙΑΓΩΓΕΙΟΥ

Α' Γ Ε Ν Ι Κ Ο Ν

Α' ΤΑΞΙΣ ἢ καισιέρα

Θρησκευτικά: ἄσματα, θρησκευτικαὶ ὁμιλίαι.

Ἐργόχειρα: πλέγμα ἐκ χαρτίνων παιγιῶν, ἐξύφανσις πανίων· περιγραφὴ πάντων πούτων.

Κηπουρικὴ: ἐλευθερία ἐν τῷ κήπῳ.

Ἰχνογραφία: γραμμικὴ.

Γυμναστικαὶ παιδιαί: ἐξ σφαιῖραι, τὰ ἐξ τοῦ προίματος χρώματα παρουσιῶσαι, κινήσεις τινὲς γυμναστικαί, ἐλαστικὴ σφαιῖρα, τὸ πρὸς πῆδημα σχοινίον.

Β' ΤΑΞΙΣ

Θρησκευτικά: ἄσματα καὶ διδασκαλίαι αὐτῶν, θρησκευτικαὶ ὁμιλίαι.

Ἐργόχειρα: πλοκὴ διὰ καλάμων διαφόρων σχημάτων, γραφὴ μικρῶν ὑφασμάτων.

Διαλέξεις: ἐπὶ τῆς ἱεροῦς ἱστορίας καὶ τῆς Βοτανικῆς.

Ἀριθμησις: διὰ μικρῶν τετραγώνων ἢ ἐπὶ τοῦ ἀριθμομέτρου, κινουμένων τῶν σφαιριδίων ἀπὸ τοῦ ἐνὸς μέχρι τοῦ δέκα.

Ἰχνογραφία: γραμμικὴ.

Κηπουρικὴ: καλλιέργεια κηπαρίου.

Γυμναστικαὶ παιδιαί: ὁ κύβος καὶ ὁ κύλινδρος Froebel, τὸ πρὸς πῆδημα σχοινίον, χαμηλὴ αἰώρα.

Γ' ΤΑΞΙΣ

Θρησκευτικά: ἄσματα, θρησκευτικαὶ καὶ ἠθικαὶ ὁμιλίαι.

Ἐργόχειρα: κατασκευὴ κανονικῶν σχημάτων, ἀγγείων, οἰκίσκων κτλ. διὰ χαρτίου διαφόρων χρωμάτων, ἢ ἄλλης ὕλης, ῥάψιμον.

Γραφὴ: μίμησις ἐπὶ ἀβακίων τῶν γραμμμάτων τοῦ ἀλφαβήτου καὶ μικρῶν συλλαβῶν.

Ἀνάγνωσις: μηχανικῶς τὸ πρῶτον ἀσκοουμένης τῆς ἀκοῆς καὶ τῶν φωνητικῶν ὀργάνων· συλλαβισμὸς καὶ ἀνάγνωσις μικρῶν λέξεων.

Ἀριθμητικὴ: ἀριθμησις διὰ μικρῶν κύβων ἀπὸ τοῦ ἐνὸς μέχρι τῶν ἑκατῶν.

δία. Τὰ αἰσθητὰ ἀντικείμενα καὶ πᾶν ὅ,τι προσπίπτει εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς διδασκάλου καὶ τῶν παιδίων ἐστὶ τὸ ἀντικείμενον προσφόρου συνδιαλέξεως, δι' ἧς ἐξεγείρεται μάλιστα ἡ ἀγάπη καὶ ὁ πρὸς τὸν Θεὸν σεβασμός. Αἱ ὠραιότεραι σκηναὶ τῆς ἱεραῆς ἱστορίας ἢ ἄλλων ἠθικῶν διηγηματίων μετὰ εἰκόνων εἰσὶν οὕτως εἰπεῖν τὸ ἐπισφράγισμα τῶν διαλέξεων τούτων καὶ ἡ ἀμοιβὴ τῶν προῖντων πόνων. Τὴν μεσημβρίαν ἀκριβῶς ἀνοίγει τὸ ἐστιατόριον, εἰς δὲ διὰ διαφόρων κινήσεων μεταβαίνουν καὶ τοποθετούμενα ἐν τῇ οἰκείᾳ ἕκαστον θέσει τρώγουσι τὰ ἐν καλαθίσκοις ἀπὸ τῶν οἴκων αὐτῶν μετακομισθέντα τὴν πρωτὴν φαγητά. Ἀκολουθῶντες εἰς τὴν αὐλὴν ἐξερχόμενα παίζουσι τὴν σφαῖραν, τὸ σχοινίον, τὴν στεφάνην, τὴν ἀνακύκλῃσιν καὶ τὰ ὅμοια. Κατὰ δὲ πᾶς μετὰ μεσημβρίαν ὥρας ὁμοίως διανεμομένας ἐνασχολοῦνται αὐτοὶ τὰ παιδιά εἰς ἄλλα μαθήματα· περὶ δὲ τὸ τέλος γίνεσθαι ἢ ἐπὶ ἀντικειμένων πραγματικῆ διδασκαλίᾳ δι' εἰκόνων ζώων, φυτῶν, τοπογραφιῶν καὶ ἄλλων, χαράττουσι σχήματα γεωμετρικὰ ἢ ποιῶσιν ἐκ χάρτου ἢ καλάμου ἢ ξύλων στερεὰ σχήματα· πολλάκις δὲ καὶ ἐν μικραῖς ἐκδρομαῖς περὶ πᾶς δεινδροστοιχίας καὶ τὸν κῆπον διδάσκονται γεωργικὰς ἀσκήσεις. Τοιοῦτος ἐν σκιαγραφίᾳ ἐστὶν ὁ ὀργανισμὸς τῆς ἀγωγῆς καὶ προσπαιδύσεως ἐν ποῖς νηπιαγωγείοις τῆς Γαλλίας καὶ Ἀγγλίας, ἐξειδόμενος ἐπὶ τὸ ἀλληλοδιδασκτικὸν σύστημα, ἐν ᾧ προστόχοι ἀναλαμβάνουσι τὰς ἐπὶ πῶν κινήσεων, τῆς ἀναγνώσεως, τῆς γραφῆς καὶ τῆς ἀριθμητικῆς ἀσκήσεις ὑπὸ τὴν ἐποπτεῖαν καὶ ὁδηγίαν τῆς διδασκάλου. Καὶ εἰ μὲν ὁ ἀριθμὸς τῶν παιδίων μικρότερός ἐστι τῶν 100, μία διδάσκαλος καὶ μία ἐπιμελήτρια ἀποτελοῦσι τὸ προσωπικὸν τοῦ σχολείου, ἄλλως προσλαμβάνεται καὶ μία ἢ δύο βοηθοί. Γενικῶς δὲ ἐπιθεωρητὰ ἢ ἐπιθεωρήτρια συχνότατα ἐπισκέπτονται πᾶς μικρὰς ταύτας κυψέλας καὶ φροντίζουν περὶ τῆς ἐφαρμογῆς τῶν ὀργανισμῶν καὶ τῆς προαγωγῆς αὐτῶν.

Κατὰ δὲ τὸ ἐν Ἑλβετία καὶ Γερμανία Φροιδέλειον σύστημα τὰ παιδιά περὶ τὸ μέσον περιῖπου τοῦ εὐρουχώρου τοῦ σχολείου περιβόλου εὐρισκόμενα ἀπὸ πρωτῆς ἀποτελοῦσι δύο κύκλους, ὧν ὁ μὲν περιλαμβάνει τὰ ἀπὸ τοῦ δευτέρου ἔτους τῆς ἡλικίας μέχρι τοῦ τετάρτου, ὁ δὲ τὰ ἀπὸ τοῦ πέτατου μέχρι τοῦ ἑβδόμου. Πρῶτον αὐτῶν ἔργον εἰσερχομένων ἐστὶ τὸ ἐωθινὸν ἄσμα, δι' οὗ ἀπλοϊκώτατα καὶ ἐμμελῶς εὐχαριστοῦσι πῶ Θεῷ ὅτι διεφύλαξεν αὐτὰ ὑπὸ τὴν αὐτοῦ σκέπην κατὰ τὴν παρελθούσσαν νύκτα. Τὸ ἄσμα παρακολουθοῦσι γυμναστικαὶ τινες κινήσεις περὶ ἐν χορηγὸν παιδίον, περὶ δὲ στρεφόμενα πᾶν ὅ,τι βλέπουσιν ἀπομιμοῦνται. Μετὰ τοῦτο μιμοῦνται σκηνὰς τῆς γεωργίας, τῆς καλλιτεργείας τῶν φυτῶν, τοῦ θερισμοῦ, τοῦ τρυγητοῦ ἢ σκηνὰς τῶν πιτηνῶν ἢ ὅ,τι γίνεσθαι ἐν τῇ ἀγορᾷ καὶ οὕτως ἐφεξῆς. Πᾶσαι δὲ αὗται αἱ παιδιαὶ συνοδεύονται μικρῶ ἄσματι ἀναπτύσσονται τὴν παραιοιανομένην προᾶξιν. Ἐκεῖ που πλησίον ὑφύεται σκηνὴ διὰ παντίου κατεσκευασμένη, ἐν ἧ εἰσι τρεῖς τράπεζαι μετὰ χθαμαλῶν θρανίων, πέριξ δ' ἐκάστης κἀθην-

- 9.15— 9.45 Ἐργόχειρα κατὰ τὸ γενικὸν πρόγραμμα.
 9.45—10.15 Κηπουρικὴ καλλιέργεια κηπαρίου.
 10.15—10.30 Διάλειμμα.
 10.30—11 Γυμναστικὴ πρὸς στήθημα ισχονίου, χαμηλὴ αἰώρα.
 11 —11.15 Ἀρίθμησις κατὰ τὸ πρόγραμμα.
 11.15—11.30 Ὁ κύβος καὶ ὁ κύλινδρος.
 12 —12.30 Γεῦμα

Μετὰ Μεσημβρίαν

- 12.30— 1.45 Διάχυσις ἢ ἐπιτὸς τῆς αἰθούσης ἢ ἐπιτὸς τοῦ κήπου ὡς καὶ ἐν τῇ προηγουμένῃ.
 2 — 2.30 Θρησκευτικὸν ἄσμα μετὰ γυμναστικῶν κινήσεων.
 2.30— 2.45 Διαλέξεις ἐπὶ τῆς ἱεραῆς ἱστορίας δι' εἰκόνων.
 2.45— 3 Ἰχνογραφία γραμμική.
 3 — 3.30 Καλλιέργεια ἐν πῶ κήπῳ μετὰ διαλέξεων ἐπὶ τῆς Βοτανικῆς.
 3.30— 3.45 Ῥαφὴ μικρῶν ὑφασμάτων.
 3.45— 4 Θρησκευτικὸν ἐσπερινὸν ἄσμα μετὰ κινήσεων πρὸς ἔξοδον.

Γ' ΤΑΞΙΣ

Πρὸ Μεσημβρίας

- 9 — 9.15 Ἐμβατήριον ἄσμα ὡς ἐν τῇ προηγουμένῃ.
 9.15— 9.45 Ἐργόχειρα κατὰ τὸ γενικὸν πρόγραμμα.
 9.45—10.15 Κηπουρικὴ κατὰ τὸ γενικὸν πρόγραμμα.
 10.15—10.30 Διάλειμμα.
 10.30—11 Κομβοσχόνιον πρὸς ἀναρρίχησην καὶ αἰώρα.
 11 —11.15 Ἀρίθμησις ἀπὸ τοῦ ἐνὸς μέχρι πῶν ἑκατόν.
 11.15—11.45 Ὁ μέγας κύβος, θρησκευτικὸν ἄσμα.
 12 —12.30 Γεῦμα.

Μετὰ Μεσημβρίαν

- 12.30— 1.45 Διάχυσις ὡς ἐν ταῖς προηγουμέναις τάξεσιν.
 2 — 2.30 Θρησκευτικὸν ὡς ἐν ταῖς προηγουμέναις τάξεσιν.
 2.30— 2.45 Πραγματικὴ διδασκαλία.
 2.45— 3 Γραφὴ κατὰ τὸ πρόγραμμα.
 3 — 3.30 Κηπουρικὴ.
 3.30— 3.45 Ἀνάγνωσις.
 3.45— 4 Θρησκευτικὸν ἄσμα ἐσπερινὸν μετὰ κινήσεων πρὸς ἔξοδον.

σκαλία τῆς ἀναγνώσεως καὶ γραφῆς δὲν διασιζέφη τὴν διάνοιαν καὶ ἀποναρκώνη τὸ παιδίον, καίπερ κατὰ μέγα μέρος ἀπλοποιηθεῖσάν τῶν γνώσεων πούτων διὰ διαφόρων συστημάτων. Ἐν τοῖς τῆς Γαλλίας καὶ Ἀγγλίας κρατεῖ πως ἡ ἀλληλοδιδασκαλικὴ μέθοδος, ἐν δὲ τοῖς τῆς Ἑλβετίας καὶ Γερμανίας ἡ συνδιδασκαλική· οὐχ ἥτιον ἀμφοτέρων ὁ σκοπὸς ἐστὶ μορφωτικὸς.

Ἐν τούτοις, ἐπὶ τῇ θάσει τῶν διατυπωθέντων, οὐ παύονται πολλαχοῦ δι' ὀργανισμῶν, περιοδικῶν συγγραμμάτων εἰδικῶν καὶ πῶν ἐκ τῆς πείρας ἀποτελεσματικῶν προάγοντες καὶ ἀναπτύσσοντες τὸ νέον ποῦτο τῆς δημοτικῆς παιδείσεως ὄργανον, τὸ ἀναγκαιότατον μάλιστα διὰ τὰς κοινωνίας ἐκείνας, ὧν ὁ οἶκος ἀδυνατεῖ νὰ παράσχη τὴν ὑγιᾶ τροφήν, ἧς χρῆζει ἡ προφερὰ ἡλικία· ἀλλὰ καὶ αἱ νεώτεροι αὐτῶν ἐργασίαι δὲν ἀπομακρύνονται πολὺ πῶν προμηθευθεῖσάν.

Ποῖον δὲ πρόπει νὰ ἦ παρ' ἡμῶν τὸ πρότυπον νηπιαγωγείου; Οἱ ἐν Ἑλλάδι καὶ εἴπου ἀλλαχοῦ ἰδούσαντες νηπιαγωγεῖα ἐμιμήθησαν σχεδὸν καθ' ὁλοκληρίαν τὰ ἐν Γαλλία. Τὸ δὲ ὑπὸ τοῦ κ. Κοκκώνη ἐν παραοιήματι τοῦ περὶ μεθόδων ὀδηγού προστεθὲν περὶ νηπιακῶν σχολείων πόνημα καὶ αἱ ἐκδοθεῖσαι ὑπὸ τῆς Φιλεκπαιδευτικῆς Ἐταιρίας Συμβουλαὶ καὶ Ὀδηγίαι τῆς κ. Καρπαντιέ περὶ νηπιαγωγείων μαρτυροῦσι τοῦτο. Οὕτω δὲ πρὸς σύστασιν τοιοῦτου νηπιαγωγείου τὰ ἔργα ταῦτα συμβάλλουσιν ὄχι ὀλίγον. Ἀλλὰ δὲν ἀρκεῖ τοῦτο· δὲν ἀρκεῖ νὰ μεταφέρῃ τις ἐξ Εὐρώπης ὅτι δυνατόν, ὅπερ κατὰ γοῦμα νὰ ἐφαρμόσῃ, ἀλλὰ δεόν νὰ ἔρρυθμίσῃ ὁλόκληρον τὸ πῶν νηπιαγωγείων σύστημα καὶ τὸν σκοπὸν αὐτῶν πρὸς τὰς ἡμετέρας μάλιστα ἀνάγκας καὶ τὰ ἔθνημα.

Καὶ περὶ μὲν τῆς κατασκευῆς τοῦ κτιρίου ἡ ἐπιτροπὴ νομίζει καλόν, ἵνα συνδυασθῇ τὸ γαλλικὸν σύστημα μετὰ τοῦ γερμανικοῦ οὕτως, ὥστε κατὰ τάξεις χωριστὰς διατηροῦμενον νὰ παρέχῃ τὴν τε παιδευτικὴν ἄσκησιν καὶ τὴν προσήκουσαν ἐν παντὶ μαθήματι ἀνεσιν ἀνευ σωματικῆς βλάβης. Ἐκ δὲ τῶν προκαταρκτικῶν μαθήσεων τὴν ἀνάγνωσιν καὶ γραφὴν ἐν τῇ ἀνωτάτῃ τοῦ νηπιαγωγείου τάξει πύθῃσι, συνδυάζει δὲ τὰ λοιπὰ μαθήματα ἀμφοτέρων πῶν συστημάτων μετὰ τῶν παιδιῶν καὶ πῶν ἀσμάτων. Ἐλπίζει δὲ μάλιστα ὅτι δι' ἀκριβοῦς ἐρεῦνης πῶν παρ' ἡμῶν παιδιῶν καὶ πῶν εἰς ταύτας ἀσμάτων, ὥστερ καὶ διὰ τεχνητῶν παιδιῶν παρεμφερῶν παῖς τοῦ Φροϊβέλου ἢ καὶ αὐτῶν τῶν Φροϊβελείων ἀρμοζομένων εἰς τὰ ἡμέτερα, δύναται νὰ ἐμφυτευθῇ καὶ παρ' ἡμῶν τὸ μικρὸν τοῦτο σχολεῖον διατηροῦν τὸν ἀρχικὸν αὐτοῦ σκοπὸν καὶ μὴ ἀπομακρυνόμενον πῶν ἡμετέρων ἡθῶν καὶ παραδόσεων ἐν τε τοῖς μαθήμασι καὶ παῖς παιδικαῖς ἀσκήσεσιν.

Καὶ ταῦτα λοιπὸν ὡς ἐξῆς διετύπωσε τὸ πε γενικὸν πρόγραμμα τοῦ νηπιαγωγείου καὶ τὸ εἰδικόν.

Ἡ δὲ διάταξις καὶ διδασκαλία τῶν ἐν αὐτῷ μαθημάτων ἐγένετο κατὰ τὰς ἐν τῷ πρώτῳ μέρει ὑποδειχθείσας ἀρχάς. Καὶ ἡ μὲν διάταξις διατυπῶνται ἐν γενικῷ προγράμματι, περὶ δὲ τῆς διδασκαλίας δίδονται ἐφεξῆς αἱ δέουσαι ὁδηγίαι.

Διήρηται δὲ τὸ δημοτικὸν σχολεῖον ὡσπερ καὶ τὸ πρόγραμμα, εἰς δύο τμήματα, τὸ προκαταρκτικὸν καὶ τὸ ἀνώτερον, ὡς πολλαχοῦ συμβαίνει τοῦτο γυγνώμενον. Καὶ τὸ μὲν πρῶτον τμήμα σκοπεῖ τὴν ἐξέγερσιν καὶ ἐμφύχων τοῦ θρησκευτικοῦ αἰσθήματος καὶ τὴν εἰς τὰ στοιχειωδέστατα τῆς δημοτικῆς παιδείσεως μαθήματα ἐξάσκησιν, τὸ δὲ δεύτερον τὴν εὐρύτεραν καὶ συστηματικώτεραν πῶν τοῦ πρώτου τμήματος μαθημάτων προαγωγὴν καὶ ἀνάπτυξιν. Οὐδὲν ὅμως οὐδ' ὑπάρχει, οὐδὲ πρόκειται νὰ νοηθῆται κείμενον μεταξὺ αὐτῶν διαχώρισμα· διὸ καὶ ἐν τῷ αὐτῷ δέον νὰ ᾧσιν οἰκοδομηματι· ἂν δὲ κοινότης τις μὴ δύνηται ἀμφότερα τὰ τμήματα νὰ διατηροῖ, ὥς περιορίζεται ἐν τῷ πρώτῳ κατὰ τὰς δυνάμεις αὐτῆς μορφοῦσα καὶ ἀναπτύσσουσα αὐτό. Τὴν ἀρχὴν δὲ ταύτην συνίστησι πάσαις παῖς κοινότησιν ἢ ἐπιτροπῇ ὡς τὴν σωτηριωδεσιάνην, ἵνα μὴ τὰ ἀδύνατα ἐπιζητοῦσαι διασιτρώσιν καὶ τὰ παντὶ χωρὶν κακοθωιά.

Οὕτω δὲ σκεπτομένη καὶ πρὸς τὸν διπλὸν τοῦ δημοτικοῦ σχολείου σκοπὸν ἀποβλέπουσα διετύπωσε τὸ γενικὸν αὐτοῦ πρόγραμμα ὡς ἐξῆς.

ΓΕΝΙΚΟΝ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

ΤΟΥ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ

I. ΤΩΝ ΑΡΡΕΝΩΝ

ΤΜΗΜΑ Α'

Α' ΤΑΞΙΣ

Θρησκευτικὴ διδασκαλία· μικραὶ προσευχαὶ σιχηραί.

Διαλέξεις· ἐπὶ τῆς ἱεραῆς ἱστορίας βιογραφικῶς.

Ἀνάγνωσις· ἀπλῶν καὶ εὐνοήτων προτάσεων διὰ τῆς ἀναλυτικῆς μεθόδου.

Γραφή· ἐπὶ ἀβακίων καὶ μετὰ ποῦτο ἐπὶ χάριτου κεχαραγμένου μικρῶν προτάσεων συγκεκριμένων καὶ γνωσιῶν.

Ἰχνογραφία· γραμμικὴ.

Ἀριθμησις· ἀπὸ τοῦ ἑνὸς μέχρι πῶν ἑκατῶν καὶ σχηματισμὸς τῶν ἀπολύτων ἀριθμῶν ἀπλῶν καὶ συνθέτων.

Πραγματική διδασκαλία ἐπὶ ἀντικειμένων τῆς Φυσικῆς ἱστορίας καὶ Βοτανικῆς, ἢ ἐπὶ εἰκόνων αὐτῶν.

Κηπουρικὴ μικρὰ ἐκδρομὴ ἢ ἐν τῇ δειδροσοποιχία ἢ ἐν πῶ κήπῳ καὶ ἐξήγησις πῶν περὶ αὐτά.

Γυμνασικὴ παιδιαί, ὁ μέγας κόβος δι' ὄλων τῶν μερικωτέρων καὶ ποικιλωτέρων μερῶν αὐτοῦ, κομβοσχοίνιον, αἰώρα.

Β' ΕΙΔΙΚΟΝ

Ἡ ΩΡΟΛΟΓΙΟΝ

Α' ΤΑΞΙΣ

Πρὸ Μεσημβρίας

Ὑπομνηματισμοὶ	Μαθήματα
9 — 9.15	Ἐμβατήριον ἄσμα μετὰ κινήσεων κανονικῶν περὶ τὰ θραυρία, ἐωθινὴ προσευχή.
9.15— 9.45	Ἐργόχειρα κατὰ τὸ γενικὸν πρόγραμμα καὶ περιγραφή αὐτῶν σύντομος καὶ εὐληπιος.
9.45—10.15	Κηπουρικὴ ἐλευθερία ἐν τῷ κήπῳ.
10.15—10.30	Διάλειμμα.
10.30—11	Γυμνασικὴ ἐλαστικὴ σφαῖρα, τὸ πρὸς πῆδημα σχοινίου.
11 — 11.15	Ἐξύφανσις πανίων.
11.30—11.45	Ἡ πρώτη παιδιὰ τοῦ Froebel, θρησκευτικὸν ἄσμα.
12 — 12.30	Γεῦμα.

Μετὰ Μεσημβρίαν

12.30— 1.20	Διαχυσις ἢ ἐντὸς αἴθουσας ἢ ἐντὸς τοῦ κήπου, ἐνθα ἐπαναλαμβάνουσι ἠούχως παιδιὰς ἢ διμιλοῦσιν ἀμοιβαίως.
2 — 2.30	Θρησκευτικὸν ἄσμα μετὰ γυμνασικῶν κινήσεων
2.30— 2.45	Θρησκευτικαὶ διμιλίας.
2.45— 3	Ἰχνογραφία γραμμικὴ.
3 — 3.30	Καλλιέργεια ἐλευθερία ἐν τῷ κήπῳ.
3.30— 3.45	Ῥάφιμον δι' ἄραιων ῥαφῶν.
3.45— 4	Θρησκευτικὸν ἐσπερινὸν ἄσμα μετὰ κινήσεων πρὸς ἔξοδον.

Β' ΤΑΞΙΣ

Πρὸ Μεσημβρίας

9 — 9.15 Ἐμβατήριον ἄσμα ὡς ἐν πῇ προσηγουμένῃ.

Δ' ΤΑΞΙΣ

Θρησκευτικά· ἱστορία τῆς Νέας Διαθήκης καὶ περὶ τὸ τέλος αἱ δέκα ἐντολαὶ τοῦ Θεοῦ, συνδυαζόμεναι μετὰ ἱστοριῶν τῆς παλαιᾶς γραφῆς.

Ἑλληνικά· ἐκ τῆς νεοελληνικῆς χρησιμομαθείας, ἀνάγνωσις ἀνεκδότων ἐμμέτρων καὶ πεζῶν· ἀπαγγελία καὶ ἀποσιτήθις τούτων· ὀρθογραφικαὶ καὶ γραμματικαὶ ἀσκήσεις πρῶτον μέχρι τοῦ ῥήματος, εἶτα δὲ καὶ ὑπόδειξις τοῦ ῥήματος καὶ τῶν μετ' αὐτὸ· ἀνάλυσις νεωτέρας γραμματικῆς κατὰ τὰ κυριώτερα μέρη τῶν ἐν τοῖς ἀνεκδότοις ἀπλῶν προτάσεων· γραπταὶ ἀσκήσεις τούτων.

Καλλιτεχνικά· καλλιγραφία καὶ ἰχνογραφία.

Ἀριθμητικὴ· ἐπανάληψις τῶν προηγουμένων μετὰ προβλημάτων. Σύστημα μέτρων, σταθμῶν καὶ νομισμάτων τῆς Τουρκίας καὶ Ἑλλάδος· πρόξεις ἐπὶ ποιούτων προβλημάτων.

Πραγματικὴ διδασκαλία· ἐπανάληψις τῆς γεωγραφίας τῆς ἰδίας πατρίδος καὶ ὅλης τῆς ἐπαρχίας μετὰ τοπογραφικοῦ χάριτος, μελέτη τῶν φυτῶν, χόρτων καὶ καρπῶν τῆς ἐπαρχίας· φυτὰ ἐπιχειρηματικῆς δηλητηριώδη καὶ θεραπευτικά, εἴτε πραγματικὰ εἴτε καὶ ἐπὶ εἰκότων.

Ἱστορία Ἑλληνικὴ συνέχεια καὶ τέλος αὐτῆς βιογραφικῶς.

Μουσικὴ· ὠδική.

Γυμναστικὴ· κατὰ Schreber.

ΤΜΗΜΑ Β' ἢ ΑΝΩΤΕΡΟΝ

Α' ΤΑΞΙΣ

Θρησκευτικά· κατήχησις στοιχειώδης καὶ περὶ τὸ τέλος Ἁγία Γραφή ἐκ πᾶν διωχθέντων τῆς νέας διαθήκης μερῶν· ἐκσιτήθις ῥητῶν ἐκ τοῦ Εὐαγγελίου μετὰ τῆς ἐρμηνείας αὐτῶν.

Ἑλληνικά· ἀπλᾶ προτάσεις, γραμμικά· Λουκιανοῦ διάλογοι κατ' ἐκλογὴν· γραμματικὴ τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς ἐν συγκρίσει πρὸς τὴν νεωτέραν· τεχνολογικὸν μετ' ἀσκήσεων θεματικῶν τῆς ἡμετέρας γλώσσης· ἐκ τῆς νεοελληνικῆς χρησιμομαθείας ἱστορικὰ διηγήματα καὶ λόγοι ῥητορικοί· ὀρθογραφικαὶ καὶ γραμματικαὶ ἀσκήσεις. Συνθέσεις γραπταὶ μικρῶν διηγημάτων, μύθων καὶ παραβολῶν ἢ ἐκ τῆς ἑλληνικῆς ἢ ἐκ τῆς φυσικῆς ἱστορίας.

Ἀριθμητικὴ· ἐπανάληψις πᾶν προηγουμένων· κλασματικοὶ ἀριθμοὶ συγκριμένως· στοιχειῶδες δεκαδικὸν σύστημα.

Γεωγραφία τῆς Εὐρώπης καὶ πᾶν λοιπῶν ἡπείρων κατὰ τὸ προηγουμένον σύστημα.

Ἱστορία· ἀρχαία μετὰ τῆς γεωγραφίας.

Τὸ πρόγραμμα τοῦτο, ἐν ᾧ ἀπλῶς πρὸς ὑπόδειξιν σαφῶς καὶ εὐκρι-
νῶς ἐκτίθενται ἅπαντα αἱ ἐργασίαι, χρησιμεύει ὡς τις ὁδηγὸς τῆς διδα-
σκάλου, πὰ δὲ ἐπὶ τοῦ παρόντος ὑπάρχοντα διδακτικὰ βιβλία πὰ ὑπὸ τῆς Φιλ-
εκπαιδευτικῆς Ἑταιρείας ἐκδοθέντα ἐπὶ τῷ σκοπῷ τούτῳ συντελοῦσι πρὸς
τὰ πρῶτα τοῦ νηπιαγωγείου βήματα. Ἐν δὲ τῷ μέλλοντι πρὸς πραγματικὴν
μεταφύτευσιν τοῦ εἴδους τούτου καὶ κατὰ πὰς ἀρχάς, ἃς ἐξεθέμεθα περὶ
δημοτικῆς παιδείσεως, ἔχομεν ἀνάγκη ὁδηγοῦ τοῦ ἡμετέρου συστήματος
μετὰ τῶν παρατηρημάτων αὐτοῦ καὶ τῶν διὰ τὰ νηπιαγωγεῖα πρὸς χοῆσιν
τῶν νηπιαγωγῶν βιβλίων.

Μορφουμένου δ' ἅπαξ προτύπου νηπιαγωγείου ἔστιν εὐκόλος ἢ πολλα-
πλασίαισι ποιούτων ἐν χώραις, ἔνθα ἢ γλῶσσα διεφθαρμένη ἢ μειμιγμένη
μετὰ ξενικῶν λέξεων ἔστι, καθ' ἃς ἐκάστη νηπιαγωγὸς ἤθελεν εὖρει περὶ
σιτάσεις καὶ ἀνάγκας. Ἀπαραίτητον μάλιστα θεωρεῖ ἢ ἐπιτροπὴ πανταχοῦ τὴν
εἰσαγωγὴν τοῦ συστήματος τούτου κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τοῦ δημοτικοῦ σχο-
λείου ἄνευ τῶν πολλῶν αὐτοῦ διατυπώσεων καὶ λεπτομερειῶν. Καὶ ἢ μόρ-
φωσις δὲ τοῦ οἴκου, τοῦ ἀναγκαίου τούτου παράγοντος τῆς δημοτικῆς παι-
δείσεως, διὰ τοῦ μέσου τούτου ἐπιευχθήσεται, ὅταν πᾶσα καλὴ μήτηρ ἢ οἰ-
κοδόμοισινα εὐμοιροῦσα ὀλίγων γραμμάτων ἢ διδάσκαλον προσκαλοῦσα ἐ-
φαρμόσῃ ὡς δυνατὸν τὸ σύστημα τοῦτο, ἀρίστη ἐνασχόλησιν ἐν τῷ ἑαυτῆς
οἴκῳ ἔχουσα τὴν προσαγωγὴν ἑαυτῆς καὶ τῶν περὶ αὐτὴν μικρῶν. Καὶ ταῦ-
τα μὲν περὶ τοῦ νηπιαγωγείου.

Β'

Δημοτικὸν Σχολεῖον

Καὶ τὸ κυρίως δημοτικὸν σχολεῖον δύο ἀπαρτίζουσι μέρη, τὸ οἰκοδό-
μημα καὶ ἢ διάταξις καὶ διδασκαλία πῶν ἐν αὐτῷ μαθημάτων.

Καὶ περὶ μὲν τοῦ οἰκοδομήματος ἢ ἐπιτροπὴ φρονεῖ τάδε· τὸ κίριον
ἀπλοῦν καὶ ἀπέριπτον ὄν ἔστω πρὸ παντὸς ἄλλου εὐάερον καὶ φωτεινόν· διό-
τι οὐδὲν ἄλλο ἰσοῦτον ἐνδυναμοῖ, ζωογονεῖ, συντελεῖ εἰς τὴν αὐξήσιν πῶν
ἀπαλῶν παιδῶν, ὅσον ὁ περικυκλῶν αὐτοὺς αἴθρ. Αἱ ἐν αὐτῷ διατάξεις με-
τὰ τῶν ἀναγκαίων αἰθουσῶν ἔσονται διάφοροι κατὰ τὴν πληθὺν πῶν μαθη-
τῶν πῶν σχηματισθησομένων τάξεων καὶ πὰς τοῦ προγράμματος ἀνάγκας.
Μεγαλοπρεπῆς ἀρχιτεκτονικὴ δὲν ἀπαιτεῖται, ἀλλὰ σύμμετρος, ἁρμονικὴ
καὶ ὀλιγοδάπανος, διὰ πὰς σωματικὰς ὁμῶς ἀσκήσεις καὶ πὰς γεωργικὰς
δέον γὰ ὑπάρχει ὁ ἀπαιτούμενος χώρος καὶ τὰ πρὸς τοῦτο ἁρμόδια. Ἔστω
δὲ καὶ κατὰ τοῦτο πρότυπον τὸ δημοτικὸν σχολεῖον, οἷον εἰ ὑπόδειγμα ποῖς
μέλλουσι διδασκάλοις, ὅπως δύναται γὰ μετατρέψωσιν ἐν πτωχῇ κώμῃ
μικρὰν οἰκίαν εἰς σχολεῖον ἄνευ δαπανῶν πολλῶν καὶ μεγάλης πολυτελείας.

Ἀριθμητική· ἐπανάληψις ἐπὶ ἐμπορικῶν πράξεων· στοιχειώδης πρακτικὴ γεωμετρία.

Πολιτικῆς Οἰκονομίας στοιχεῖα.

Πραγματικὸν μάθημα· στοιχεῖα δημώδους ἀστρονομίας· ἀγρονομία καὶ ὑγιεινή.

Ἱστορία σύντομος ἐκκλησιαστικὴ.

Μουσικὴ· ᾠδική.

Γυμναστικὴ.

II. ΤΩΝ ΘΗΛΕΩΝ

Τὸ πρῶτον τιμῆμα τοῦ δημοτικοῦ σχολείου πᾶν θηλέων ἄνευ οὐσιώδους διαφορᾶς ὡς πρὸς τὴν διδακτικὴν ὕλην.

Προσθήκη ἐν ἐκάστῃ τάξει εἰδικοῦ μαθημάτων τῶν ἐομοίων.

Τῆς γυμναστικῆς τὰ προσφορώτερα καὶ πῶ θήλει γένει ἀρμόδια.

Ἡ δὲ κατὰ ποιὸν διδασκαλία ἔστω ὁπωσδήποτε διάφορος· ἐν τῇ τῶν θρησκευτικῶν καὶ τῆς Ἱστορίας διδασκαλίᾳ γενέσθω φρονίσις ὅπως καὶ γυναῖκεῖσι χαρακτηῆρες ὑποδεικνύωνται. Τὰ δὲ ἑλληνικὰ καὶ μαθηματικὰ ἔστωσαν ἀπλούστερα· ἢ ἀνωτάτη τάξις ἢ διὰ τὰ ἀνώτερα δημοτικὰ σχολεῖα οὐ πολὺ ἀναγκαῖα παρίσταται ἐν ποσὶ πᾶν θηλέων.

Ὀλίγαι δὲ μεταβολαὶ γενέσθωσαν ἐν τῷ δευτέρῳ τιμήματι, οὗ ἢ ἀνωτέρα τάξις ὡς ἐξῆς ὁρατέσαι.

Θρησκευτικά· Εὐαγγέλιον καὶ χριστιανικὴ ἠθική.

Ἑλληνικά· Ξενοφῶντος Κύρου παιδεία καὶ Οἰκονομικός· ποιήματα καὶ ἐκλογή· πραγματικῆς ἐπανάληψις καὶ συντακτικὸν μετ' ἐφαρμογῆς. Συνθέσεις καὶ ἐπιστολογραφία.

Ἱστορία· νεωτέρα τῆς Ἑλλάδος.

Ἀριθμητικὴ· ἐπανάληψις τοῦ πρώτου καὶ δευτέρου μέρους· στοιχεῖα πρακτικῆς Γεωμετρίας.

Πραγματικὴ διδασκαλία· δημώδης φυσικὴ καὶ ἀστρονομία· ἀγρονομία.

Παιδαγωγία· ἢ μήτηρ οἰκουροῦσα, οἰκιακὴ οἰκονομία.

Καλλιτεχνικά· καλλιγραφία καὶ ἰχνογραφία.

Ἐργόχειρα.

Μουσικὴ· ᾠδική.

Γυμναστικὴ.

Καὶ ταῦτα μὲν οὕτω περὶ τοῦ προγράμματος τοῦ προτύπου δημοτικοῦ σχολείου πᾶν πε ἀρρένων καὶ πᾶν θηλέων. Περὶ δὲ πᾶν μαθημάτων ὑποβάλλομεν τὰς ἐξῆς σκέψεις καὶ ὁδηγίας.

Πραγματική διδασκαλία· παρατήρησις καὶ περιγραφή τῶν πέριξ ἢ γνωστῶν τοῖς μαθηταῖς ἀντικειμένων μετὰ τῆς ἠθικῆς αὐτῶν σχέσεως.

ᾠδική μουσική· μικρά τινα ἀσμάτια ἐκκλησιαστικά καὶ ἐθνικά.

Γυμναστική· αἱ πρώται ἀσκήσεις τοῦ ἐγχειριδίου τῆς ὑγιεινῆς σωματικῆς κατὰ Schreber.

Β' ΤΑΞΙΣ

Θρησκευτικά· ἐπανάληψις τῆς ἱερᾶς ἱστορίας καὶ συνέχεια αὐτῆς.

Ἀνάγνωσις· ἠθικῶν ἱστοριδίων μετ' ἀπαγγελίας καὶ ἀποστήθισις μικρῶν μύθων στιχηρῶν, γνωμικῶν καὶ ῥητῶν.

Γραφή· μικρῶν προτάσεων ἐξ ὀλίγων λέξεων συνισταμένων καὶ σύνδεσις αὐτῶν μετὰ τῆς ἀναγνώσεως τὸ πρῶτον συλλαβιστί, εἶτα ταχύτερον ἀπειρογραφῆ αὐτῶν ὁρθῶς γεγραμμένων.

Ἰχνογραφία· γραμμική.

Ἀριθμησις. Πρόσθεσις καὶ ἀφαιρέσεις τῶν ἀριθμῶν μέχρι τῶν ἐννεακοσίων ἐπὶ πραγμάτων συγκεκριμένων καὶ γραφῆ αὐτῶν.

Πραγματικὴ διδασκαλία· ἐπὶ τῶν κοινοτάτων ζώων, τῶν ἐγγωρίων φυτῶν μετὰ ἠθικοῦ ἐνδιαφέροντος.

Μουσική· ᾠδική.

Γυμναστικὴ κατὰ Schreber.

Γ' ΤΑΞΙΣ

Θρησκευτικά· Ἱερὰ Ἱστορία ἐκ τῆς παλαιᾶς διαθήκης, καὶ ταύτης ἐπανάληψις ὑπὸ τῶν μαθητῶν.

Ἑλληνικά· Χρησιμομαθείας νεοελληνικῆς ἀπλαῖ προτάσεις στιχηραὶ ἐξαπολοῦθησις ἐπ' αὐτῶν τοῦ ὁρθῶς καὶ ἀπροσκόπτως ἀναγινώσκειν, εἶτα προχάδην ἀνάγνωσις. Γνώσις πρακτικὴ τοῦ οὐσιαστικοῦ καὶ χοῆσις τοῦ ἄρθρου ἐν τῇ α' καὶ β' κλίσει. Ἀνάλυσις τῆς προτάσεως εἰς μέρη.

Καλλιτεχνικά· Καλλιγραφία καὶ ἰχνογραφία.

Ἀριθμητικὴ· ἐπανάληψις τῶν προηγουμένων, πολλαπλασιασμοὶ καὶ διαιρέσεις ἐπὶ συγκεκριμένων πραγμάτων.

Πραγματικὴ διδασκαλία· ἀρχαὶ χωρογραφίας, ἐπὶ τῆς κατοικίας τῶν πλησιοχώρων μετὰ τῶν κυριωτέρων εἰσαγωγικῶν γεωγραφικῶν γνώσεων.

Ἑλληνικὴ Ἱστορία· βιογραφικῶς καὶ μετ' εἰκόνων.

Μουσική· ᾠδική.

Γυμναστικὴ· κατὰ Schreber.

γραμματεία τις ειδική περί τῆς διδασκαλίας τῆς μητρικῆς γλώσσης ὑπὸ Κ. Ξανθοπούλου, ἧς τὴν ἔκδοσιν συνίστησιν ἡ ἐπιτροπή. Ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ τμήματι παρεμφερῆς ἔστι ὁ πρόπος τῆς διδασκαλίας κατὰ τὸν ὑπὸ τοῦ κ. Α. Σακελλαρίου ἐν μικρᾷ τινι γραμματικῇ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης ὑποδειχθέντα.

Κυριώτατα δὲ στοιχεῖα ἀποτελοῦντα τὴν καθ' ὅλου διδασκαλίαν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης εἰσὶ τὰδε· 1) ἡ Ἀνάγνωσις· 2) ἡ Γραφή· 3) ἡ Γραμματικὴ· 4) ἡ Χρησιμομάθεια· καὶ 5) αἱ Συνθέσεις.

1) Ἀνάγνωσις

Ἀνάγνωσις ἔστι τὸ κατὰ θάθος γινώσκειν τὴν τοσοῦτον κινήτην ἀξίαν πῶν γραμματίων, ἅπερ παριστοιῶσι τοὺς φθόγγους, τὸ συμπλέκειν δηλ. αὐτὰ οὕτως ὥστε νὰ συνιστᾷ τις λέξεις διακεκριμένας καὶ νὰ διακρίνη κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧτιον τὰ αἰσθητά καὶ πᾶς ιδέας, ἅς αὐταὶ ἐκδηλοῦσιν· ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ μὲν λόγος ὄργανόν ἐστι πᾶσῶν σχεδὸν τῶν πράξεων τοῦ θίου τῶν πε εὐτελῶν καὶ συνήθων, τῶν πε ὑψηλῶν καὶ ἐπισήμων, ἡ δὲ γραφὴ ἀτελῶς διεξημενεύει τὰ διανοήματα ἡμῶν, ὥσει τις ζωγραφία ἔμμεσος ψυχρὰ καὶ ἄχρους, πρόπει ἡ ψυχὴ τοῦ ἀναγνώσκοντος νὰ δίδῃ αὐτῇ τὴν ζωὴν καὶ τὴν κίνησιν, ὧν στερεῖται. Τελεία λοιπὸν ἀνάγνωσις ἐστίν, ὅταν ὁ ἀναγινώσκων κατορθοῖ νὰ φαίνεται ὡς ὁμιλῶν καὶ ὡς μὴ ἔχων ἐνώπιον αὐτοῦ τὴν γραφὴν καὶ ὡς ἐκποδῶν ποιήσας πᾶν σημεῖον ἐν τῷ μέσῳ κείμενον τῆς διανοίας καὶ τοῦ λόγου ὡς ἐκπόδιον. Ἡ ἀνθρωπίνη φωνὴ ἐστίν ἡ ζωτικωτέρα ἔκφρασις τῆς διανοίας, ὁ εὐκαμπιότερος καὶ εὐφραδέστερος διεξημενεὺς πῶν ἡμετέρων αἰσθημάτων, ἅπερ τοσοῦτον ποικίλα εἰσὶ καὶ διάφορα, καὶ ὅτι μὲν ἄλλῃ, ὅτι δὲ πολὺπλοκα· ὥστε καὶ ὅταν ὁ λόγος μεταφράζη τὴν γραφὴν διὰ τῆς ἀναγνώσεως, ὑπάρχει ἡ πιστοιτέρα καὶ τελειότερα ζωγραφία τοῦ πε πνεύματος καὶ τῆς καρδίας.

Ἡ ἀνάγνωσις ἐστίν ἡ τέχνη τοῦ παρέχειν φωνὴν ποῖς βιβλίοις καὶ ποιεῖν αὐτὰ ὁμιλεῖν· ἡ ἀνάγνωσις γίνεσθαι ἢ διὰ τὸν ἀναγινώσκοντα μόνον ἀπηλλῶς ἢ μεγαλοφώνως, ἢ δι' ἄλλους· ἡ τελειότης τῆς τέχνης τοῦ ἀναγινώσκοντος δὲν προσκίπεται ἄλλως ἢ διὰ τῆς πρὸς τοὺς ἄλλους ἀναγνώσεως, διότι τότε μόνον διὰ τῶν φθόγγων καὶ τῶν σχηματισμῶν τῆς φωνῆς ἐκφέρει πᾶς κινήσεις καὶ τὸ ἀχώριστον τοῦ λόγου ἦθος. Ὡς τὸ ἀσφαλέςτατον μέσον τοῦ μαθητῆν ἐστὶ τὸ ἀναγινώσκειν, οὕτω καὶ τὸ ἀναγινώσκειν μεγαλοφώνως πρὸς διαφώτισιν, συγκίνησιν καὶ σαγήνευσιν πῶν ἀκροατῶν τὸ ἀλάθητόν ἐστι μέσον πρὸς ἐπίτευξιν τελείας ἀναγνώσεως.

Κατὰ Ῥολλῖνον τέσσαρες εἰσὶν αἱ ἀρεταὶ τῆς καλῆς προφορᾶς καὶ ἀναγνώσεως· 1) τὸ εἶναι αὐτὴν ὀρθήν· 2) σαφῆ· 3) κεκοσμημένην· καὶ 4) ἀνάλογον. Καὶ ὀρθὴ μὲν ἐστίν ἡ προφορὰ καὶ ἀνάγνωσις, ὅταν ἀπηλλαγμέναι ὑπάρχουσιν ἀμαρτημάτων, ὅταν ὁ ἦχος τῆς φωνῆς ἢ φυσικὸς, ἀνεπιτή-

Πραγματικὸν μάθημα ἐκ τῆς φυσικῆς ἱστορίας τὰ κυριώτερα πῶν φυτῶν, τῶν ζώων καὶ τῶν ὀρυκτῶν εἴτε δι' αὐτῶν τῶν πραγμάτων εἴτε καὶ δι' εἰκόνων.

Καλλιτεχνικά· ἰχνογραφία καὶ καλλιγραφία.

Μουσική· ᾠδική.

Γυμναστική· κατὰ Schreber.

ΤΑΞΙΣ Β'

Θρησκευτικά· Εὐαγγέλιον ἐκλογὴ ἐκ τῶν Ἀποστόλων ἀποσιήθεις αὐτῶν μετὰ ῥητῶν ἐκ πῶν προφητῶν καὶ τῶν παροιμιῶν.

Ἑλληνικά· Ξενοφῶντος Κύρου παιδεία καὶ Κύρου ἀνάβασις· Γραμματικὴ ἐν συγκρίσει πρὸς τὴν νεωτέραν μετὰ στοιχειώδους συντακτικῶν θεματικῶν ἀσκήσεις εἰς τὴν νεοελληνικὴν τεχνολογικόν. Λυρικά ποιήματα καὶ ἐκ τῆς νεοελληνικῆς Χρησιμομαθείας μεταιροπὴ τοῦ ἑμμέτρου εἰς πεζὸν λόγον καὶ πᾶνάπαλιν. Συνθέσεις καὶ περιγραφαὶ μικρῶν τόπων ἢ ἄλλης ὕλης.

Καλλιτεχνικά· καλλιγραφία καὶ ἰχνογραφία.

Ἱστορία· πῶν νεωτέρων ἐθνῶν καὶ ἰδίως τῆς Τουρκίας καὶ Ἑλλάδος.

Γεωγραφία· ἐπανάληψις παύτης ὑπὸ ἐμπορικὴν ἔποψιν καὶ σὺν αὐτῇ στοιχεῖα φυσικῆς Γεωγραφίας.

Ἀριθμητικὴ· προβλήματα πρακτικῶν ζητημάτων ἐπὶ τοῦ 6' μέρους τῆς ἀριθμητικῆς μετὰ τῆς ἐπαναλήψεως τοῦ πρώτου, μέτρα καὶ ἰσχυρὰ κατὰ τὸ δεκαδικὸν σύστημα.

Πραγματικὸν μάθημα ἐκ πῆς δημιώδους φυσικῆς.

Μουσική· ᾠδική.

Γυμναστική.

ΤΑΞΙΣ Γ'

Θρησκευτικά· Εὐαγγέλιον καὶ χριστιανικὴ ἠθική.

Ἑλληνικά· Ἰσοκράτους καὶ Λυσίου λόγοι καὶ ἐκλογὴν καὶ Ξενοφῶντος Ἀπομνημονεύματα. Νεώτερα δράματα· μεταιροπὴ τοῦ ἑμμέτρου λόγου εἰς πεζὸν καὶ πᾶνάπαλιν. Ἐπανάληψις τῆς γραμματικῆς καὶ τοῦ συντακτικῶν μετ' ἐφαρμογῆς. Συνθέσεις α') ὑπὸ ἐμπορικὴν ἔποψιν, ἐπιστολαί, κοινοποιήσεις, ἀγγελίαι, συμβόλαια καὶ τὰ λοιπὰ β') ὑπὸ ἐκπαιδευτικὴν διατριβαὶ καὶ πραγματεῖαι.

Καλλιγραφία ἐπὶ ἐμπορικῆς ὕλης, μικραὶ λογιστικαὶ πράξεις, φορητωκαί, ἀγγελίαι.

Ἰχνογραφία.

σχολείοις καὶ ἐν τοῖς διδασκαλείοις. Ἡ ἐπιτροπὴ ἐκ πείρας γινώσκουσα ὅτι οἱ ἡμέτεροι οὐδεμίαν περὶ τούτου καταβάλλουσι σπουδαίαν πρόνοιαν, ἐπίτηδες πολὺν λόγον ἐποίησατο, καὶ βραβεῖα μάλιστα προτείνει, ἵνα τεθῶσι καλῆς ἀναγνώσεως καὶ διαγωνισμοὶ ἐν παῖς ἐτησίαις συνόδοις τῶν δημοδιδασκάλων, ὡς ποῦτο ἐν Ἀμερικῇ γίγνεται.

Καὶ παῦτα μὲν περὶ τῆς ὀρθῆς ἀναγνώσεως καὶ προφορᾶς, ἦτοι τῆς ἄλλως καλουμένης ἀπαγγελίας· ἔλθωμεν δὲ ἤδη ἐπὶ τοῦ τρόπου τῆς στοιχειώδους ἀναγνώσεως. Ἡ διδασκαλία τοῦ ἀλφαβήτου καὶ τοῦ συλλαβισμοῦ, ὡς κοινῶς γίγνεται, ἀποβαίνει χροσιωτάτη καὶ ἀηδεσιάτη. Τούτου ἕνεκα οἱ μὲν Εὐρωπαῖοι ἐπὶ πολὺ ἀσχολούμενοι εἰς τὴν ταύτης ἀπλοποίησιν διὰ τὴν ἰδίαν αὐτῶν γλῶσσαν φαίνονται προτιμῶντες τὴν συνθετικὴν μέθοδον, ἦτοι τὴν συνθέτου τινὸς ὅλου εἰς τὰ μέρη ἀνάλυσιν καὶ ποῦτων αὐτῆς εἰς τὰ ἀπλούστερα καὶ αὐτῶν πάλιν εἰς τὰ στοιχεῖα τῆς μεθόδου ταύτης ἐφευρεθῆς ἔστιν ὁ Γάλλος Jacotot, οἱ δὲ ἡμέτεροι πῆ ἀναλυτικῇ χρῶμενοι, ἦτοι ἀπὸ πῶν στοιχείων εἰς συλλαβὰς ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ μὴ ἀπαντώσας ἐν ἑλληνικαῖς λέξεσι καὶ ἀκαταλήπτους, διδάσκουσι τὸν ψιττακισμόν ἐξ ἀρχῆς καὶ διασιτρέφουσι τὴν διάνοιαν πῶν παιδῶν· ἔστιν ἀληθὲς ὅτι ἡ τῆς ἀναγνώσεως διδασκαλία εἰς παιδιά λογίζεται δυσχερέστατον ἔργον, ἀλλ' ὁπωσδήποτε ἢ κατὰ τοὺς παιδαγωγικοὺς κανόνας ῥυθμίσις αὐτῆς παρεχει εὐκολίας τινάς. Καὶ παρ' ἡμῶν κρατιοῦντος τοῦ ἀναλυτικοῦ συστήματος κατεβλήθησαν οὐ μικραὶ φροντίδες πρὸς μετρίασιν πῶν παρεχομένων δυσκολιῶν. Πρῶτος ὁ κ. Κοκκῶνης ἀπὸ τοῦ 1817 τηρῶν τὸ ἀρχικόν σύστημα τοῦ ἀναγινώσκειν ἀπεκέρυξε τὴν τοῦ ἀλφαβήτου ἀρχαίαν ὀνομασίαν, οἷον ἄλφα, βῆτα, γάμμα, προελάμενος τὴν καθαρῶς μὲν φηδογγικὴν τῶν φωνηέντων, μονοσύλλαβον δὲ τὴν τῶν συμφώνων, οἷον α, ε, η, βῆ, γά, δέ, ζῆ. Ἡ Ταχυμαθητικὴ αὐτοῦ δηλοῖ τὸν τρόπον ποῦτων τῆς ἀναγνώσεως, ὃν οἱ πίνακες ἠκολούθησαν. Τὸ σύστημα ποῦτο βελτιωθὲν πως τηρεῖ ὁ κ. Γ. Κωνσταντινίδης νέους πίνακας ἀναγνώσεως ἐσχάτως ἐκδοὺς καὶ μετὰ ἐρμηνείας τῆς ἀναγνώσεως συνοδεύσας πῆ ἐγκρίσει καὶ ποῦ πρὸς διάδοσιν πῶν γραμμάτων Συλλόγου πῶν Ἀθηνῶν¹ εἶτα ὁ κ. Γ. Παπαδόπουλος ἐν τῷ Δοκιμίῳ αὐτοῦ² ἀποδοκιμάζων πως τοῦτο προτιμᾷ τὴν διδασκαλίαν τῶν γραμμάτων κατὰ συσιάδας πρὸς ἀπαρισμόν συλλαβῶν ἢ δισυλλάβων λέξεων. Προσωτέρω προσέβη ὁ κ. Γ. Σοφοκλῆς, ὅστις κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος (1865) διὰ πραγματείας καταχωρισθείσης καὶ ἐν τῷ Περιοδικῷ τοῦ Συλλόγου ὑποδείξας σαφῶς τὰ ἐλατιώματα τοῦ συστήματος τούτου μετερρῦθμισεν αὐτό, λέξεις πρῶτον ἀπὸ τῶν ἀκαταλήπτων καὶ ἀσημάτων συνδυασμῶν πῶν γραμμάτων προελάμενος καὶ τὴν τῶν συμφώνων ὀνομασίαν φηδογγικῶς ὅπως ἐκφωνῶν ἐν τῇ ἐσχάτως ἐκδοθείσῃ

1. Ἐγχειρίδιον ἦτοι ἐρμηνεῖα περὶ ἀναγνώσεως.

2. Δοκίμιον πρακτικῶν παιδαγωγικῶν ὁδηγιῶν. Ἀθήνησι 1865.

Α') Θρησκευτικά

Τὰ ἐν τῷ δημοτικῷ σχολείῳ διδαχθησόμενα λεπτομερῶς εἰσιν ἐκτεθειμένα ἐν τοῖς προγράμμασι. Προηγούνται λοιπὸν αἱ σιχηραὶ προσευχαὶ κατὰ τὰ ὑπὸ τῆς Φιλεκαπαιδευτικῆς Ἑταιρίας ἐκδοθέντα ἀσμάτια ἢ καὶ πῶς ἀπλούστερα καὶ φυσικώτερα τῇ παιδικῇ ἡλικίᾳ. Μετὰ πῶν ἀσματίων πούτων πρὸ μὲν πρῶτον ἀνάπτυξις προσφορικῆ καὶ δι' εἰκόνων, εἶτα δὲ ἐν εἴδει διαλέξεως ἐκλογή σκηνῶν τῆς ἱερᾶς ἱστορίας κατὰ τὸ ἔγχειρίδιον τῆς κ. Καρπαντιᾶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον βιογραφικῶς ἐν τῇ πρώτῃ καὶ δευτέρᾳ τάξει τοῦ πρώτου τμήματος. Τὸ γ' καὶ δ' ἔτος ἡ διδασκαλία τῆς παλαιᾶς καὶ νέας διαθήκης ἀπὸ τοῦ βιβλίου εἰς γλῶσσαν ἀπλὴν καὶ εὐληπιον. Συγχρόνως δὲ ἢ καὶ κατ' ἰδίαν καὶ διαλέξεις περὶ τῶν κυριωτέρων ἐσοτῶν τοῦ ἐνιαυτοῦ ἐκ τοῦ ἐσοτολογίου, κατ' ὃ ὑποδεικνύει σύστημα ὁ κ. Κ. Ξανθόπουλος καὶ ἡ κ. Σαπφῶ Λεοντιάς ἐν τῇ Κορασιακῇ Χρησιμομαθείᾳ¹, ἀκολουθῶν δὲ ἀνάπτυξις τῶν δέκα ἐπιτολῶν τοῦ Θεοῦ συνδυαζομένων μετὰ ἱστοριῶν τῆς παλαιᾶς γραφῆς. Κατὰ δὲ τὸ ε' καὶ σι' ἔτος αὐτὸ τὸ εὐαγγέλιον κατὰ περιτοπὰς καὶ πινες πράξεις πῶν Ἀποστόλων κατ' ἐκλογήν. Κατήχησις συνοπτικὴ ἀπηλλαγμένη ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τῶν δογματικῶν μερῶν καὶ τελευταῖον ἢ Ἡθικὴ ἐφηρμοσμένη εἰς ἀνάλογα ἔκ τε τῆς ἠθικῆς καὶ τῆς ἱερᾶς ἱστορίας παραδείγματα. Ἀπὸ δὲ τοῦ τειάστου ἔτους καὶ ἐφεξῆς συνιστᾶται συνεχῆς ἐκσιτήθις ῥητῶν ἐκ τοῦ Εὐαγγελίου, τῶν προφητῶν, τῶν παροιμιῶν καὶ τῶν ἐπιστολῶν μετὰ τῆς δευτέρας ἐρμηνείας, καὶ τελευταῖον ὡς ἐπισφράγισμα ἢ ἀποσιτήθις ψαλμῶν πινων τοῦ Δαὶδ ἀρμοδίων καὶ μελικῶς τειονισμένων. Ἐκτὸς δὲ τούτων πρὸ θρησκευτικὸν πνεῦμα μετὰ τοῦ ἐθνικοῦ πρόπει νὰ ἐμπνέη καὶ διέπῃ ὅλην τὴν διδασκαλίαν πῶν μαθημάτων, ὡς εἴρηται ἐν τῷ πρώτῳ μέρει τῆς παρουσίας ἐκθέσεως καὶ ἐν τῷ κανονισμῷ τοῦ Διδασκαλείου.

Β') Ἡ Ἑλληνικὴ μητρικὴ γλῶσσα

Ἡ τῆς γλώσσης διδασκαλία ἐν τῷ δημοτικῷ σχολείῳ, ὡς ἐν ἀρχῇ ὑπεδείχθη, σκοπὸν εἰδικὸν προτίθεται τὸ ἐννοεῖν τὸν μαθητὴν καλῶς τὴν καθαρῶς ομιλουμένην καὶ γραφομένην καὶ λαλεῖν καὶ γράφειν αὐτὴν ἀπαιστωσ. Τοῦτο δὲ κατορθοῦνται τὸ μὲν διὰ τῆς κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη διδασκαλίας τῆς νεωτέρας ἑλληνικῆς μετὰ τῶν ἀναγκαίων θεωρητικῶν καὶ πρακτικῶν ἀσκήσεων συνηνωμένης, τὸ δὲ διὰ τῆς βαθμιαίας συγκρίσεως αὐτῆς πρὸς τὴν ἀρχαίαν καὶ τῆς ἐρμηνείας τῶν ἀπλουσιέρον ἀρχαίων συγγραφέων. Δίαν δὲ ἐπιτυχῆς εἰς τὸ πρῶτον τοῦ δημοτικοῦ σχολείου τμήμα ἐστὶ πρα-

1. Τόμ. Α' Προλεγ. σελ. 13.

σα εύκολα, ασκήσεις θαυμαίας και ποικίλας εφαρμογὰς διὰ τοὺς ἀρχαρίους, ἀλλὰ καὶ δι' ἐκάστην τῶν ἀνωτέρων τάξεων παραδείγματα γραφῆς θαυμαία παντὸς μεγέθους καὶ παριστάματα τοὺς διαφόρους χαρακτῆρας, κεφαλαίους, μικροὺς ἐν τῇ αὐτῇ μορφῇ. Καὶ διὰ μὲν τοὺς ἀρχαρίους ἡ μέθοδος ἔστω πρακτικὴ μεταχειριζομένη τὸ μέσον τῆς σταθερᾶς καὶ κεχρωματισμένης ἀποτυπώσεως, ἰχνογραφήσεως, ἀριμοδίως συνδεδυασμένης μετὰ τῆς μίμησεως, διὰ δὲ τοὺς προωδευμένους πρακτικὴ ἅμα καὶ θεωρητικὴ μεταχειριζομένη τὸ συναμφότερον ἢ τὴν μίμησιν ἀπλῶς τῶν παραδειγμάτων ἢ σταθερὰ ἀπιχνογραφήσις ἔστιν ὡς διδάσκαλος, ὅστις τὴν ὑποτιρέμωσαν χεῖρα τοῦ μαθητοῦ ὀδηγεῖ, ὑποστηρίζει καὶ διευθύνει ἐν τῇ ἐκτελέσει. Οἱ παῖδες δεόν νὰ μὴ ποιῶσιν ἀρχὴν τῆς παχείας καὶ μεγάλης γραφῆς· διότι ἡ γραφὴ αὕτη οὐ μόνον δύσκολος ἀποβαίνει τῇ διδασκαλίᾳ, ἀλλὰ καὶ πολλοῦ δεῖται χρόνου πρὸς μάθησιν καὶ ἥπιόν ἐστιν ἐν χρήσει, καὶ ἐπομένως οὐ πάνυ τι ὠφέλιμος· πρὸς δὲ καὶ τὴν χεῖρα τῶν μικρῶν παιδῶν διαστρέφει, διότι αἱ μικραὶ αὐτῶν χεῖρες δὲν δύναται νὰ ἐκτελέσωσι τὰ γράμματα μεγάλου μεγέθους ἢ διακόπτουσαι καὶ ἐπαναλαμβάνουσαι πολλάκις μέχρι τῆς ἀπαιτεσιώσεως τοῦ γράμματος, ἐξ οὗ προσκίτται ἡ κακὴ ἕξις τοῦ βραδέως γράφειν· διότι ἡ ταχεῖα γραφὴ ἀποτελεῖται, ὅταν ὁ γράφων χαράσῃ πάντα χαρακτῆρα καὶ μάλιστα μικρὰς λέξεις διὰ μιᾶς, χωρὶς νὰ ὑψώσῃ τὸν κάλαμον καὶ διακόψῃ τὴν γραφὴν.

Τῆς καλῆς καὶ συνήθους γραφῆς ἀρεταί εἰσιν ἡ ἀπλότης, τὸ ὁμοίμορφον, ἡ εύκολία, τὸ εύανάγνωστον καὶ ἡ παχύτης. Ἀρχὴ τῆς γραφῆς ἔστω ἡ μέση προχαλὴ, ἀριμοδιότερα οὖσα τῇ ἀσθενεῖ χειρὶ τοῦ παιδίου· ἡ δὲ λεπτὴ ἀναρμοδία, ἅτε τοῦ παιδὸς μὴ δυναμένου ν' ἀπιληφθῇ καλῶς τοῦ σχήματος τῶν μικρῶν χαρακτῆρων. Ἐκ τῆς μέσης κατὰ μικρὸν καὶ θαυμηδὸν μεταβαίνετασαν εἰς τὴν συνήθη γραφὴν, ἣτις μόνη ἀριμόζει εἰς τὰ διάφορα χροῖα καὶ τὰς καθ' ὑπαγόρευσιν ασκήσεις τοῦ μαθητοῦ· ἀλλὰ καὶ οὕτως ὁμαλῶς νὰ ἐπανέρχονται εἰς τὴν μέσην γραφὴν πρὸς εύχερσατέραν καὶ καλύτερόν τῆς χειρὸς ἀσκήσιν καὶ πρὸς διορθώσιν πῶν ἁμαρτημάτων τῆς λεπτῆς γραφῆς. Μόνον οἱ μαθηταὶ πῶν ἀνωτέρων τάξεων ἄς ἀσκῶνται εἰς τὴν γραφὴν γραμμῶν μεγέθους 6 μέχρις 8 χιλιοστομέτρων. Οἱ μαθηταὶ ἐθίζονται εἰς τὴν πλημμελεῖ γραφὴν, ὅταν αὐτοὶ μὲν ποιῶσι κακὴν ἐκλογὴν τῶν γραφίδων, δι' ὧν γράφουσι, καὶ τῆς θέσεως τοῦ σώματος καθ' ἣν γράφουσι, οἱ δὲ διδάσκαλοι παραμελῶσι τοῦ ἐξετάζειν τὰ πρὸς γραφὴν περὶ δια καὶ διορθῶν τὰ ἁμαρτημένα ἐπὶ τοῦ μέλανος πίνακος. Κατὰ τὴν παιδαγωγικὴν ἀναγκαῖον κρίνεται ἵνα τὰς πῶν παιδίων προφορικὰς ασκήσεις συνοδεύωσι προγυμνάσματα καὶ εἰς τὴν γραφὴν συγχρόνως. Πρὸς τοῦτο ἀνάγκη ὕπως προγυμνάζονται εἰς γραμμικὰς πινὰς ἰχνογραφικὰς ασκήσεις τοῦ φέρειν γραμμὰς ἐπὶ ὠρισμένων σημείων, ἐνώνειν παύτας ποικιλαχῶς καὶ ἀποτελεῖν δι' αὐτῶν τὰ τοῦ ἀλφαβήτου γράμματα· ἡ ἄμεσος ἀπομίμησις

δευτος, εὐάρεστος τῇ ἀκοῇ. Ἡ προφορὰ ἐστὶν ὀρθὴ καὶ τελεία, ὅταν ἐκδήλωμα ἢ καὶ ἀπαύγασμα τῆς ἐνόητος τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους, ὅταν μειέχη τῶν γενικῶν καὶ κοινῶν χαρακτήρων, ἢ δὲ ἀπηλλαγμένη τῶν ἐπαρχιακῶν καὶ τοπικῶν σχηματισμῶν τῆς φωνῆς, δι' ὧν ἐκάστη ἐπαρχία ἔχει ἰδίαν προφορὰν καὶ διαλύει οὕτως εἰπεῖν τὴν ἐνόητα τῆς γλώσσης καὶ τοῦ ἔθνους. Ὁ διδάσκαλος ὁ ἐξιασκῶν τοὺς παῖδας εἰς τὴν ὀρθὴν ἀνάγνωσιν καὶ ἀποτριβῶν τὰς κοινὰς ἕξεις τῆς ἐπαρχιακῆς προφορᾶς, μεγίστην ποιεῖται ὑπηρεσίαν τῷ ἔθνει, συσφίγγων διὰ τῆς κοινῆς καὶ πανελληνίου προφορᾶς τὴν ἐθνικὴν ἐνόητα. Ἡ ὀρθὴ καὶ καλὴ ἀνάγνωσις τηρεῖ πιστῶς τὸν τονισμόν τῶν λέξεων, ὅστις ἐστὶν ἢ λυδία λίθος ἢ διακρίνουσα τὸν ξένον ἀπὸ τοῦ Ἑλλήνου, τὸν ἀμαθῆ ἀπὸ τοῦ λογίου, τὸν ὁμιλοῦντα καὶ προφέροντα ἐπαρχιακὸν ἰδίωμα ἀπὸ τοῦ ὁμιλοῦντος τὴν καθαρεύουσαν ὁμιλουμένην καὶ γραφομένην.

Δευτέρω δὲ ἀρετὴ τῆς ἀναγνώσεως ἐστὶ τὸ εἶναι σαφῆ. Τοῦτο δ' ἐπιτυγχάνεται, ὅταν ὁ ἀναγινώσκων προφέρῃ καθαρῶς πάσας τὰς συλλαβὰς ἐκάστης λέξεως· οἱ χυδαίως καὶ ἐπαρχιακῶς προφέροντες πρόγουσιν ἐν τῇ ἐναορθώσει τῶν λέξεων τὰς συλλαβὰς συνήθως τὰς μὴ τονιζομένας. Τὸ ἀμάρισμα τοῦτο γίνεταί ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐκ τῆς ταχθείας καὶ μετὰ θίας γυγνομένης ἀναγνώσεως· οἱ διδάσκαλοι ὀφείλουσι γὰρ καταπολεμῶσι τὴν κακὴν ταύτην ἕξιν. Τὴν προφορὰν καθίστησιν ὁσαύτως καθαρὰν καὶ σαφῆ καὶ τοῦτο, ὅταν ὁ ἀναγινώσκων γνώσκῃ ποῦ πρέπει γὰρ διακόπτη τὴν φωνὴν καὶ ἀναπαύηται κατὰ τὴν πορείαν καὶ πρόοδον τῆς περιόδου.

Τρίτη ἀρετὴ τῆς ἀναγνώσεως ἐστὶν ἡ κεκοσμημένη προφορὰ· ὅταν δηλ. βοηθῆται ὑπὸ ὄργανου εὐταχοῦς, ὑπὸ φωνῆς εὐκόλου, μεγάλης, εὐσιρόφου, σταθερᾶς, διαρκοῦς, καθαρᾶς, ἠχηρᾶς, γλυκείας· ἡ κεκοσμημένη προφορὰ ἀποκτᾶται διὰ τῆς ἰσοπέσεως· μάρτυς ὁ Δημοσθένης καὶ Κικέρων· συγχρόνως δὲ ἀποφεύγει τὴν μονοτονίαν· διότι φυλάττει δύο ἀρετάς, τὴν ἰσότητα καὶ τὴν ποικιλίαν τῆς φωνῆς· καὶ τὴν μὲν ἰσότητα, καθότι τηρεῖ μέτρον καὶ ἀναλογίαν ἐν τῇ ἀνυψώσει καὶ καταβιβάσει τῆς φωνῆς, τὴν δὲ ποικιλίαν, διότι ἀποφεύγει τὴν ἐπανάληψιν τῶν αὐτῶν σχηματισμῶν τῆς φωνῆς κατὰ τὸν αὐτὸν τόνον.

Τέταρτον, ἡ ἀνάγνωσις καὶ προφορὰ ἔστωσαν ἀνάλογοι κατὰ τὴν φύσιν τοῦ ὑποκειμένου. Ἡ ἀνάγνωσις τῶν μὲν λόγων τοῦ Ἰσοκράτους ἐστὶν ἀπλῆ, ἰσχυρὴ, ἠσυχος, τῶν δὲ τοῦ Δημοσθένους σφοδρά, ἔντονος, βιαία, ποικίλη, παιθητικὴ.

Ἐκ τῶν εἰρημένων γίνεταί δὴλον ὅτι ἡ ἀνάγνωσις καλῶς προφερομένη καθίστησι στενωτάτην τὴν ἰσχέσιν, ἥτις ὑπάρχει μετὰ τῆς διανοίας καὶ τοῦ ἐξωτερικοῦ αὐτῆς ἐμβλήματος, τῶν λέξεων· ἐστὶ δὲ πολύτιμον ὄργανον παιδείσεως ἐν ἐπιδεδείχαις χερσίν. Διὰ ταῦτα οἱ διδάσκαλοι ὀφείλουσι γὰρ ποιῶσι διηγετικὰς ἐξιασκήσεις τῆς ἀναγνώσεως ἐν πε τοῖς δημοτικαῖς

μᾶλλον διὰ τῆς χρήσεως ἢ διὰ τῆς γραμματικῆς, πῶν δὲ πρὸ ἐναντίον ἀπο-
δεχομένων. Καὶ τῶν μὲν πρώτων νομιζόντων ὅτι ἡ μητρικὴ γλῶσσα ἐκμαν-
θάνεται ἐν τῇ παιρικῇ ἐστὶ μετὰ τοῦ μητρικοῦ γάλακτος προσέρχεται ὁ σοφὸς
"Ἐρδερὸς λέγων ὅτι ἀπέχει νὰ μανθάνωμεν τὴν γραμματικὴν διὰ τῆς γλώσ-
σης καὶ οὐχὶ τὴν γλῶσσαν διὰ τῆς γραμματικῆς"· ὁ δὲ Ναγγελσβάχιος πρό-
μαχος τῆς γραμματικῆς τῶν κλασσικῶν γλωσσῶν προσβάλλει τὸ ἀξίωμα ὅτι
ἡ μητρικὴ γλῶσσα διδάσκει οὐ διὰ τῆς γραμματικῆς, ἀλλὰ διὰ τῆς χρήσεως
καὶ ἀσκήσεως"· ὁ δὲ περιφανὴς τῆς ἱστορικῆς γερμανικῆς γραμματικῆς
συγγραφεὺς, ὁ Γρίμμ, ἐκ τῆς μεγάλης πληθύος τῶν διδακτικῶν γραμμα-
τικῶν τῆς γερμανικῆς γλώσσης ἀφορμὴν λαμβάνων λέγει ὅτι «οὐδεμία
γραμματικὴ δύναται νὰ ἦ τῆς μητρικῆς γλώσσης διὰ τὰ σχολεῖα καὶ τὰς οἰ-
κίας, οὐδεμία ἀβασίμῃ ἐπιτομῇ τῶν ἀπλουσιῶτων, ἀλλὰ καὶ θαυμασιωτάτων
στοιχείων, ὧν ἕκαστον ἔχει παναρχαίαν ἡλικίαν μέχρι τῆς παρουσίας αὐτῶν
μορφῆς· διὰ τοῦτο ἡ γραμματικὴ σπουδὴ τῆς μητρικῆς γλώσσης οὐδὲν ἄλλο
δύναται νὰ ἦ ἢ αὐσιθεῶς ἐπιστημονικὴ καὶ κατὰ τὰς παντοίας τροπὰς φι-
λοσοφικῆ, κριτικῆ ἢ ἱστορικῆ». Οἱ δὲ τὴν ἐναντίον γνώμην δεχόμενοι σιτη-
ρίζονται ἐπ' αὐτὰ τὰ πράγματα καὶ τὰ ἀποτελέσματα μὲν τῆς σχολῆς πείρας·
οἷον ὁ διευθυντὴς τοῦ ἐν Δερβία δημοτικοῦ σχολείου 'Ράμσχορν μετὰ πολ-
λὰς συζητήσεις ἐν Συλλόγοις διδασκαλικοῖς καὶ περιοδικῶς ἀπαντᾷ πρὸς
τοὺς πάναντία φρονοῦντας λέγων, ὅτι ἐγὼ εἶμι τῆς ἐναντίας γνώμης. Τοῦ
σκοποῦ τῶν δημοτικῶν σχολείων ἔστι πρὸ πάντων ἵνα οἱ παῖδες μανθά-
νωσι βασίμως ὅτι διδάσκονται, λέγει κατ' ὅλας τὰς ἐλπίεις νὰ θεωρηθῇ
πολὺ σπουδαία ἡ διδασκαλία τῆς γραμματικῆς, διότι πρὸ νὰ γνωρίζῃ τις οἰ-
ανδήποτε γλῶσσαν βασίμως χωρὶς ἀκριβῶς νὰ ἐκμανθάνῃ τὴν γραμματι-
κὴν αὐτῆς ἐστὶν ὄλως ἀδύνατον. Μόνον τῇ βοήθειᾳ τῆς γραμματικῆς δύνα-
ται ὁ μαθητὴς νὰ μανθῇ ἀπταισίως νὰ ὁμιλῇ καὶ ὀρθογραφικῶς καὶ συντα-
κτικῶς νὰ γράψῃ· ἄλλως δὲ καὶ ἡ παιδαγωγικὴ ἀξία τῆς γραμματικῆς ἐστὶ
σπουδαιότερη, διότι οὐδὲν ἄλλο εἶδος διδασκαλίας καταπολεμεῖ τελεσοφώ-
τερον τὴν ἀμέλειαν τοῦ συλλογίζεσθαι, ὅσον ἡ τῆς γραμματικῆς καὶ τῆς ἀ-
σκητικῆς ἐκμάθησις».

Ἡ δὲ ἐπιτροπὴ ἀναγνωρίζουσα ἔνθεν μὲν τὸ ὄρθρον τῶν λόγων τοῦ
'Ράμσχορν, ἔνθεν δέ, ὅτι ἐν τῇ διὰ ζώσης φωνῆς διδασκαλίᾳ ἐπάρχει δύ-
ναμὶς τις ἐπαγωγὸς καὶ γόνιμος ἀπὸ πνεύματος εἰς πνεῦμα καὶ ἀπὸ καρδίας
εἰς καρδίαν μεταχειρουμένη δίκην ἠλεκτροισμοῦ, ἣν οὐδὲν ἄλλο δύναται ν'
ἀναπληρώσῃ, παραδέχεται ὡς προσφορώτερον, ἵνα κατὰ μὲν τὰ πρώτα ἔτη
τοῦ δημοτικοῦ σχολείου ἡ γραμματικὴ τῆς λαλουμένης διδάσκηται διὰ ζώ-
σης φωνῆς καὶ ἐν καιρῷ τῷ δέοντι μετὰ φειδοῦς καὶ σαφηνείας, ἐφαρμό-
ζοντος τοῦ διδασκάλου καὶ ἐρμηνεύοντος τοὺς κανόνας, κατὰ δὲ τὰ τελευ-
ταῖα ἔτη διδάσκηται ἢ τῆς ἀρχαίας λίαν ἀπλοποιημένη καὶ ἀπληλαγμένη
τῶν ἀπαντιωτάτων καὶ πῶς ἀχρήσιων τύπων καὶ μετὰ συγκρίσεως πρὸς τὴν

Παιδικῆ Βιβλιοθήκη. Ἐν τούτοις καὶ ὁ κατὰ τι προβιβασιμὸς οὗτος δὲν φαίνεται τῇ ἐπιτροπῇ πρόφορος καὶ ἐπιτήδειος, ἵνα ἄρῃ τὰς παρουσιαζομένας νέας δυσκολίας τῆς ἀφώνου τῶν συμφώνων προφορᾶς, οὐδὲ ἐλαττοῖ τὰς δυσχερείας. Ἡ ἐπιτροπὴ παραδεξαμένη τὴν συνθητικὴν μέθοδον ὡς ἐξῆς διατυποῖ αὐτήν· ὁ μικρὸς παῖς ἀκούει παρὰ τῆς διδασκάλου ἢ τοῦ διδασκάλου λέξιν ἀπλῆν ὠρισμένου καὶ γνωστοῦ πράγματος, εἴτε αὐτὸ ἔχων προσκείμενον εἴτε τὴν εἰκόνα αὐτοῦ, ὡς λ.χ. ἄρνι, βῶδι, γῆ, ἀποιελεῖ μετ' αὐτῶν μικρὰς προτάσεις· οἷον τὸ ἄρνι πρέχει, τὸ βῶδι πρῶγει, ἡ γῆ ἔχει ἄνθη· πῶν προτάσεων τούτων γίνεται ἀνάλυσις εἰς τὰς ἀπλᾶς λέξεις, πῶν λέξεων εἰς τὰ στοιχεῖα· μετὰ ἱκανὴν ποιαύτην προφορικὴν ἀνάλυσιν μαθητάνει ὁ παῖς τὰ φωνήεντα πρῶτον καὶ εἶτα τὰς ἀπλᾶς διφθόγγους εἴτε καθ' ἑαυτὰς εἴτε καὶ ἐν συνθέσει μετὰ εὐλήπιων λέξεων. Μετὰ δὲ τοῦτο τὴν προφορὰν τῶν συμφώνων πάντων ἀλληλοδιαδόχως συνημμένων μετὰ φωνηέντων, ὑστερον δὲ καὶ μετὰ τῶν διφθόγγων καὶ λέξεις ἀπλᾶς καὶ γνωστὰς ἀποτέλειται· τότε δύναται τις συνθητικῶς καὶ ἀναλυτικῶς νὰ προχωρῇ ἢ ἐκ συλλαβῶν λέξεις παράγων, ἢ τὰς λέξεις εἰς τὰ συστατικά αὐτῶν διαδοῦν ἢ ἐργασία αὕτη κατὰ τοὺς πρῶτους μῆνας δέον νὰ γίνηται προφορικῶς καὶ ἐπὶ πίνακος, ὑστερον δὲ ἐπὶ ἐπιτύπου ἀλφαβηταρίου κατὰ τὴν ἀναλυτικὴν μέθοδον συγγεγραμμένου· ἐπίμονος ἀλλὰ καὶ μετὰ ἀπόσεως γινομένη ἄσκησις ἐντὸς ὀλίγου χρόνου καὶ ἀπόνως εὐκολύνει τὴν στοιχειώδη ἀνάγνωσιν. Τὸ σύστημα τοῦτο, ὅπερ ἐν Εὐρώπῃ ἐπιτυχῶς ἐξακολουθεῖ ἐφαρμοζόμενον, φανήσεται ἴσως τοῖς ἡμετέροις ἄλλως εἰθισμένοις δυσχερέστερον τοῦ πρώτου, ἀλλ' ὅμως οὐδὲν πούτου ἀπλούστερον καὶ φυσικώτερον ἐστίν. Πείρα ὀλιγοχρόνιος πῶν δημοδιδασκάλων θέλει θεβαιώσει τοὺς λόγους ἡμῶν.

Τὸ φωνομιμικὸν σύστημα τοῦ Γροσσελίνου (Grosselin), ὅπερ διὰ τοὺς κωφαλάλους ἰδίᾳ ἐπειροήθη, ὑπὸ δὲ τῆς κ. Καρπαντιέ πὰ μάλιστα συνιστάται διὰ τὰ μαθητὰς¹, δύναται ἴσως νὰ ἀπλοποιηθῇ καὶ παρ' ἡμῶν τὸν συλλαβισμόν, ἂν μεταφερόμενον ὡς δεῖ ἐπὶ τῶν ἡμετέρων στοιχείων τοῦ ἀλφαβήτου ἀποδειχθῇ ἐκ τῆς σείρας εὐδοκιμοῦν.

2) Ἡ Γ ρ α φ ῆ

Ἐπίσημη τῶν μεθόδων τοῦ γράφειν ἐστὶν ἐκείνη, ἣτις παρέχει γραφὴν πρόπουσαν, ἀπλῆν, εὐκόλον, εὐανάγνωστον, πρὸς δὲ καὶ πάντα τὰ μέσα τοῦ ἐπιταχύνειν τὰς προσόδους πῶν ἀρχομένων καὶ διατηρεῖν καὶ πελειοποιεῖν τὴν καλὴν τῶν προσωδευμένων μαθητῶν γραφὴν. Φέρει δὲ αὕτη εἰς τὸ αἴσιον τοῦτο ἀποτέλεσμα, ὅταν περιλαμβάνη μὴ μόνον ἀληθεῖς ἀρχὰς καὶ μέ-

1. Manuel de l'instituteur par Mme Carpentier, Charles Delon, Mme Delon. Paris 1869 σελ. 138 κεφξ.

μένα συνταχθήτω ἔχουσα ἐν τέλει τὰς κυριώτερας τῶν ἀρχαίων γνώμας, παρουσίας, ῥήσεις κτλ. ἐν συγκρίσει πρὸς τὰ καθ' ἡμᾶς, μετ' ἐκλογῆς ποιημάτων, ἀποσπασμάτων ἐκ ποιητῶν ἐθνικῆν, παιδευτικῆν, ἢ γνωμολογικῆν ἐχόντων σημασίαν. Κυριώτατον δὲ μέτρον ἐν τῇ συντάξει ἀμφοτέρων ἔστω ἡ ἡλικία καὶ αἱ εἰς τὰς ἀναλόγους τάξεις διδασκόμεναι γραμματικαὶ καὶ συντακτικαὶ γνώσεις.

5) Αἱ συνθέσεις

Πρὸς ἄσκησιν τοῦ πε παρατηρητικοῦ πνεύματος καὶ τοῦ γλωσσικοῦ ἰδιώματος συντελοῦσι μάλιστα αἱ συνθέσεις πακτικῶς γιγνόμεναι καὶ καθ' ὅλας τὰς τάξεις προφορικῶς μὲν τὰ πρῶτα ἔτη, εἶτα δὲ καὶ γραπτῶς· διότι ἡ διὰ τῆς μαθητικῆς μεθόδου ζητηθεῖσα καὶ εὐρεθεῖσα ἀλήθεια ἢ περιγραφὴ ὠρισμένου πινὸς ἀντικειμένου ἐγχαράσσεται ἐν τῇ διανοίᾳ καὶ ἐντυπῶνται καὶ καθίσταται κατῆμα ἀναφαίρετον διὰ πολλῶν καὶ ποικίλων ἐξασκήσεων, ὧν προτεύουσιν αἱ συνθέσεις. Ὑλὴ δὲ τῶν συνθέσεων ἔστωσαν πάντα μὲν ἰδίως, μάλιστα δὲ τὰ πραγματικὰ μαθήματα, καὶ πάντα οὐχὶ γενικὰ καὶ ἀφηρημένα, ἀλλὰ μερικὰ καὶ συγκεκριμένα, οἷον οὐχὶ ἡ περιγραφὴ οἴκου ἀπλῶς, ἐκκλησίας, σχολείου, ἀλλὰ τοῦ πατρικοῦ οἴκου, τῆς ἐκκλησίας, τοῦ σχολείου τοῦ χωρίου. Καὶ κατ' ἀρχάς μὲν μικραὶ οὔσαι καὶ εὐσύννοτοι πρόπει νὰ προβιβάζονται κατὰ τὴν ἡλικίαν καὶ τὴν τάξιν. Παρὰ τοῖς Γερμανοῖς ὑπάρχουσι βιβλία συνθέσεων καθ' ὅλα σχεδὸν τὰ ἔτη βιαιμηδὸν προάγοντα καὶ τελειοποιῦντα τὸν μαθητὴν καὶ παρ' ἡμῖν δὲ ὑπάρχει τοιοῦτόν τι ἐπιγραφόμενον «Μαθήματα περὶ ἀντικειμένων πρὸς ἀνάπτυξιν ἰδεῶν κατὰ τὴν μέθοδον τοῦ Πεισταλόζη, ἐκ τοῦ ἀγγλικοῦ ὑπὸ Γ. Κωνσταντινίδου καὶ ἀρχῆς τινος τοῦ πρόπου τῆς συντάξεως συνθέσεων περιλαμβάνον». Ἐν δὲ τῶν ἡμετέρων προγραμμάτων τοῦ δημοτικοῦ σχολείου ὁρίζεται ἡ ὕλη τῶν

νομένων καὶ αὐθις, ὅτι δὲν ἐπιθυμοῦμεν τοῦτο, πολλοῦ γε καὶ ἰδεῖ, ἀλλὰ τὸναντίον, ὡς καὶ ἐκ τῶν ἐνταῦθα λεγομένων γίνεται καταφανές, τὴν εὐρυσίαν τῆς δημοτικῆς παιδείας καὶ ἀνύψωσιν τῶν δημοτικῶν σχολείων εἰς ἑλληνικά· διότι ὄντως, δεκτικῆς γινομένης τῆς παρ' ἡμῶν προτεινομένης μεταβολῆς, τί κωλύει, ἵνα τὰ δημοτικὰ σχολεῖα καλῶνται ἑλληνικά, καὶ ἔχωμεν οὕτως ἑλληνικά σχολεῖα περιλαμβάνοντα ὀκτὼ τάξεις, ἃς ὀφείλουσι νὰ διέρχωνται πάντες οἱ παῖδες καὶ αὐτὰ τὰ τέκνα τῶν πτωχῶν, συντηρούμενα ὑπὸ τῶν πλουσίων, τῶν κοινοτήτων, τῶν συλλόγων καὶ λοιπῶν φιλεκπαιδευτικῶν ἀδελφοτήτων, καὶ ἑλληνικά γυμνάσια κλασσικὰ ἢ πραγματικὰ περιλαμβάνοντα ἀντὶ τεσσάρων ἕξ τάξεις, προστιθεμένων καὶ τῶν δύο ἀνωτέρων τῶν ἑλληνικῶν σχολείων; μὴ γὰρ ἐν τοῖς τοιούτοις δημοτικοῖς οὐ διδάσκονται ἑλληνόπαιδες; μὴ οὐ διδάσκεται ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα ὑπὸ τὴν διπλὴν αὐτῆς μορφήν τὴν νεάν καὶ τὴν ἀρχαίαν; Ἡ δὲ μεταβολὴ αὕτη οὐδὲ μεταρρυθμίσις ἐστὶν νέα· διότι πρὸ πολλοῦ βλέπομεν τοῦτο γιγνόμενον πολλαχοῦ ἐν ταῖς ἐπαρχίαις, ὅπου ἰθνητικὸν καὶ ἑλληνικὸν σχολεῖον ἐν καὶ τὸ αὐτό, καὶ ἐν τοῖς ἀπανταχοῦ Παρθεναγωγείοις, ὡς εἴρηται καὶ ἀνωτέρω.

τῶν γραμμῶν ἐστὶ καὶ δυσχερὴς καὶ ἐπίπονος. Τοῦτο γνώσκων καὶ ὁ κ. Κοκκῶνης ὑπέβαλεν ἐν τῇ ταχυμαθητικῇ αὐτοῦ καὶ ὑστερον ἐν τοῖς μετὰ ταῦτα ὁδηγοῖς ὑποδείγματα, ἀλλ' ἀμυδρὰ τῶν δύο πρώτων τιμημάτων τῆς Α' κλάσεως. Τελευταῖον ὁ κ. Γ. Σοφοκλῆς ἐν τῇ Παιδικῇ αὐτοῦ Βιβλιοθήκῃ προσεπάθησε νὰ προσεγγίσῃ πλείότερον εἰς τὴν φυσικωτέραν πῶν γραμμῶν διαγραφὴν, ἀλλ' ἠσπύχησεν ἐν ταῖς πρὸς ταύτην ὁδηγίαις. Προσφορωτέρα φαίνεται ἡμῖν ἢ ἐν τῇ χειρογράφῳ πραγματεία τοῦ κ. Κ. Ξανθοπούλου προάσκησις τῆς γραφῆς, καθ' ἣν πῶν διαφόρων πρὸς ἀπαραισιμὸν τῶν γραμμῶν σχημάτων δίδεται ἡ ἀριμόζουσα ὀνομασία. Καὶ δύναται μὲν τις τὴν ὀνομασίαν ταύτην νὰ θεωρῇ ὑπεριότερην τῆς τοῦ παιδίου ἡλικίας, ἀλλ' ὅταν τὰ σχήματα ἐκεῖνα διὰ σιτορεῶν πρῶτον ἐν πῶ νηπιαγωγείῳ, εἶτα δὲ καὶ δι' ὑποδειγμάτων ἐν τῷ πίνακι γνωστὰ κατασιῶσιν, εὐκολύνεται ἡ σύναψις αὐτῶν καὶ ἡδονὴν παρέχει πρὸς παραγωγὴν γραμμῶν παραστατικῶν γλωσσικοῦ πινος φθόγγου.

Τῶν γραμμῶν οὕτως ἀποτελεσθέντων καὶ κατὰ τὰς ἐν τῇ ἀρχῇ γενικὰς περὶ γραφῆς ἀρχὰς ἀποπειρωμένων, δεόν νὰ προσβῆναι ὁ διδάσκαλος προσωτέρω κατὰ τὰ ἐν τῷ προγράμματι ἐκάστης κλάσεως σημειούμενα. Ἡ καλλιγραφικὴ δὲ χρῆσις τούτων ἔστω ἤδη καὶ γυμναστικὸν παιδευτικὸν μάθημα, συντελοῦν πρὸς μόρφωσιν τῆς ψυχῆς καὶ τῆς καρδίας. Ἐν τούτοις καλὸν ἐστὶ πρὸς ἀποφυγὴν τῶν ἐκ τῆς Δυτικῆς καλλιγραφίας παρεισφορησάντων σφηνοειδῶν ἢ κακοσχηματίστων στοιχείων νὰ ληφθῇ πρόνοια, ὅπως μετασχηματισθῇ ἡ καλλιγραφία ἡμῶν κατὰ τὰ ὑποδείγματα τῶν καλῶν ἐλληνικῶν χειρογράφων πῶν παρελθόντων αἰώνων¹.

Β. Η Γραμματικὴ

Ὡς πρὸς τὴν διδασκαλίαν τῆς μητρικῆς γλώσσης δύο ὑπάρχουσι γνώμαι, πῶν μὲν ὑποστηρίζονται ὅτι ἡ μητρικὴ γλῶσσα πρόκειται νὰ μανθάνηται

¹ Πολλοὶ τῶν λογίων τῆς ἐσπερίας Εὐρώπης ἐπιστολιμαίως ἔχοντες μετὰ τῶν ἡμετέρων σχέσεις παραπονοῦνται πικρῶς, ὅτι ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ὀλίγα ἢ οὐδὲν τῶν ἐλληνιστῶν γραφομένων νοοῦσιν, οὐχὶ διότι ἡ γλῶσσα ἀκατάληπτος αὐτοῖς, ἀλλὰ διότι ἡ γραφὴ τῶν ἡμετέρων κατέστη κακὴ καὶ δυσανάγνωστος. Τίς οὐχ ὄρα τὴν ἐκ τῆς κακογραφίας μεγάλην ζημίαν; διὸ ἀνάγκη ἐν τῇ καλλιγραφίᾳ τῶν δημοτικῶν σχολείων νὰ εἰσαγάγωμεν τοὺς ἐπὶ γλυκύτητι καὶ καλλονῇ θαυματομένους ἐκείνους τῶν γραμμῶν τύπους τῶν Κρητῶν καλλιγράφων καὶ μάλιστα τοὺς τοῦ Ἀγγέλου Βεργικίου, οὗ ἡ καλλίστη γραφὴ ἐχρησίμευσεν ὡς πρότυπον τῶν ἐλληνικῶν στοιχείων τῆς ἐπὶ Φραγκίσκου τοῦ Α' βασιλικῆς τυπογραφίας, ἐφ' ᾧ τὰ στοιχεῖα ταῦτα τοσοῦτον καλὰ καὶ τοσαύτην φέρουσι ἡδύτητα τοῖς ὀφθαλμοῖς ἀναγινωσκόμενα. Ἀνάγκη λοιπὸν ταῦτα καὶ ἡμεῖς νὰ ἐπαναγάγωμεν εἰς τὴν καλλιγραφίαν τὴν ἐν τοῖς δημοτικῶν σχολείοις διδασκομένην, ἀπομιμούμενοι τὴν ὡραίαν γραφὴν τοῦ περιωνύμου Κρητὸς ἐκ τῶν ἐν τῇ Ἐθνικῇ Βιβλιοθήκῃ τῶν Παρισίων σωζομένων χειρογράφων αὐτοῦ, ἀποδιοπομποῦντες δὲ πάντα τὰ ὀθνεῖα, ἃ τὴν ἡμετέραν γραφὴν διαστρέφουσιν.

πανόησιν ἄς σημειῶνται τὸ πρῶτον διὰ γραμμῶν, εἶτα δὲ καὶ δι' αὐτῶν τῶν ψηφίων. Οὕτω δὲ χωροῦσα ἢ ἀριθμητικῆ συγκεκριμένως καθ' ὅλα τὰ ἔτη καὶ ὡσπερ τὸ πρόγραμμα ὑποδεικνύει, καὶ διὰ τοῦ συστήματος τῶν μέτρων, σταθμῶν καὶ νομισμάτων τῆς Τουρκίας μάλιστα καὶ Ἑλλάδος συμπληρουμένη ἔσται πράγματι ὠφέλιμος εἰς τὰ διάφορα ἐπιτηδεύματα τοῦ πρακτικοῦ βίου. Κατὰ δὲ τὰ πελευπαῖα ἔτη πρόκειται νὰ διδαχθῇ ὁ μαθητὴς τὸ πρακτικὸν καὶ διὰ τὰς βιοτικὰς ἀνάγκας χρήσιμον μέρος τῆς καταστιχογραφίας καὶ ἐκ τῆς γεωμετρίας τὰ στοιχειωδέστερα διὰ πραγματικῶν σχημάτων καὶ ἰχνογραφημάτων γραμμικῶν.

Δ') Ἡ Γεωγραφία

Ὁ πολὺς Ἐσδερος περὶ Γεωγραφίας τὸν λόγον ποιούμενος ἔλεγεν διὰ κατηγορῶν τὸ μάθημα τῆς Γεωγραφίας ὡς ξηρὸν ποιεῖ τὸ αὐτὸ, ὡς εἰ κατηγόρει τὸν ὠκεανὸν ὡς ξηρὸν. Μεγάλως ἀπορήσω, εἰ παιδίον εὐφυὲς μὴ ἀγαπήσει τὴν γεωγραφίαν μᾶλλον τῶν ἄλλων ἐπιστημῶν, ὅταν καθυποβληθῇ αὐτῷ ὑπὸ τὴν πρόεπουσαν μορφήν. Ἀλλὰ διὰ τί ἐν τοῖς ἡμετέροις σχολείοις τὸ τῆς γεωγραφίας μάθημα ἀποβαίνει κατὰ ξηρον καὶ ὀχληρὸν; Διότι οἱ πλεῖστοι τῶν δημοδιδασκάλων τὴν γεωγραφίαν διδάσκοντες οὐδὲν ἄλλο διδάσκουσιν ἢ ξηρὰ ὀνόματα· ἀλλ' ἡ γεωγραφία οὐκ ἔστι στείρα καὶ ἄγονος μάθησις ὀνομάτων, ἀλλ' ἔνθεν μὲν ἐπισημῶν πραγμάτων φυσικῶν καὶ διαρκῶν, ἅτινα ὡς ἔργα τοῦ ποιητοῦ εἰσι πανταχοῦ καθ' ὅλην τὴν ἐπιφάνειαν τῆς γῆς, ἔνθεν δὲ ἀντικείμενον ἔχει καὶ σιάδιον αὐτὸν τὸν ἄνθρωπον. Καὶ ποῦ μὲν δεικνύει τὸ μεγαλεῖον καὶ τὰς καλλονὰς τῆς φύσεως διὰ τῆς περιγραφῆς τῶν ἔργων αὐτοῦ τοῦ δημιουργοῦ καὶ τῆς ἐξάρσεως τοῦ ὑψηλοῦ καὶ θρησκευτικοῦ αἰσθήματος, ποῦ δὲ τὰς μεταβολάς, ἃς ὑφίσταται ὁ ἄνθρωπος ὡς ἐκ τῆς θέσεως, τοῦ κλίματος, τοῦ σχήματος καὶ τῆς φύσεως τῆς χώρας ἐν ἣ σὺκεῖ, ποῦ δὲ τὰς μεταβολάς, ἃς αὐτὸς ἐπήγαγεν εἰς τὸ ἔδαφος καὶ τὰς ὠφελείας, ἃς ἐκ τῆς γῆϊνου διαμονῆς αὐτοῦ ἐκαρπώσατο. Καὶ αὐτὸν τὸν τρόπον ἡ γεωγραφία διδασκαμένη κατατάσσεται μεταξὺ τῶν φυσιογραφικῶν καὶ ἱστορικῶν ἐπιστημῶν ἀμφοτέρων μετέχουσα. Καὶ ἡ μὲν φυσικὴ Γεωγραφία ἐστὶ περιγραφὴ τῶν ἔργων τοῦ δημιουργοῦ, ἡ δὲ πολιτικὴ περιγραφὴ τῶν ἔργων τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ τῆς γῆς. Βάσις δὲ τῆς πολιτικῆς ἐστὶν αὐτὴ ἡ φυσικὴ, ἥς ἄνευ πολλὰ ἔσσονται ἄσαφῆ καὶ αἰνίγματα· ἄνευ προηγουμένης γνώσεως τῆς φυσικῆς γεωγραφίας τῆς Ἑλλάδος ἢ τῆς Αἰγύπτου ἢ ἄλλης τινὸς χώρας, δυσκόλως δύναται τις νὰ νοήσῃ τὴν πολιτικὴν αὐτῶν γεωγραφίαν. Ἐπιτεῦθεν δὲ δῆλον ὅτι πρόκειται ἡ φυσικὴ γεωγραφία ἢ πρὸ τῆς πολιτικῆς νὰ διδάσκηται ἢ καὶ μετ' αὐτῆς· διὰ τοῦ συνδυασμοῦ μάλιστα πούτου καὶ ἐμπροσθεῖς τινες γνώσεις δύναται νὰ διδάσκωνται, καὶ περὶ φυτῶν καὶ περὶ ζώων καὶ οὕτως ἐφεξῆς. Ἐκ τῶν διαφόρων μάλι-

νεωτέραν μορφήν τῆς μητρικῆς ἡμῶν γλώσσης.

Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἔχομεν τρεῖς γραμματικὰς· 1) Γραμματικὴν μετὰ ὀδηγιῶν περὶ προφορικῆς αὐτῆς διδασκαλίας κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη ὑπὸ τῆς κ. Σ. Δεσφιᾶδος (Χρησιμὰθεια Κορρασιακῆ πόμ. Α' ἐν Σμύρῃ 1873. Μέρ. Γ', σελ. 119 καὶ ἐξ.). 2) Γραμματικὴν ἑλληνικὴν τῆς ἡμετέρας γλώσσης ὑπὸ Γ. Γεράκη (1871) καὶ ἔγκρισιν τοῦ ἐν Ἀθήναις πρὸς διάδοσιν τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων Συλλόγου· καὶ 3) Γραμματικὴν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης τοῦ κ. Α. Σακελλαρίου (1863).

4) Ἡ Χρησιμὰθεια

Ὅτι ἡ χρῆσις χρησιμὰθειας καταλλήλως συνειταγμένης ἐστὶν ἀπαραίτητος ἐν τοῖς δημοτικοῖς σχολείοις, πάντες ἀνομολογοῦσι διότι δι' αὐτῆς βαθμηδὸν γενήσεται ἡ προσβίθασις ἐκ τῶν πρῶτων στοιχείων πρὸς τὰ μᾶλλον σύνθετα καὶ τὰ κατὰ τὴν ἡλικίαν πρόσφορα. Ἐπειδὴ δὲ ἡ παιδικὴ ἡλικία ποιητικωτάτην ἔχουσα φαντασίαν δεῦται εὐθὺς κατὰ τὰ πρῶτα αὐτῆς θέματα τοῦ ἐμμέτρου λόγου, ὅστις εὐκολώτερον ἐγγραφάσσειται ἐν τῇ μνήμῃ καὶ ζωηροτέραν παράγει ἐντύπωσιν εἰς τὸ πνεῦμα, διὰ ταῦτα μέγα μέρος τῆς χρησιμὰθειας πρόκειται νὰ κατέχη ἡ ποίησις. Ἐν Γερμανίᾳ, ἔνθα ὑπάρχει πληθὺς χρησιμὰθειῶν πρὸς χρῆσιν τῶν δημοτικῶν σχολείων, ἡ ποίησις κατέχει τὸ ἥμισυ τῶν διδασκαλικῶν διβλίων. «Οἱ στίχοι, λέγει καὶ ὁ μέγας τῆς Γερμανίας φιλόλογος ὁ Ουόλφριος, χρησιμεύουσι πρὸς ἀγωγὴν μᾶλλον ἢ πᾶν ἄλλο μέσον, καὶ οὐδεμίᾳ δύναται νὰ ὑπάρξῃ διαφορὰ εἰς τὰς διαφόρους τῆς κοινωνίας τάξεις. Μέχρι τῆς ἐπταετιοῦς ἢ ὀκταετιοῦς ἡλικίας οἱ στίχοι ἔστωσαν τὸ οὐσιῶδες· διότι εἰς ταύτην τὴν ἡλικίαν ἡ ποίησις τὴν ἀρίστην παράγει ἐντύπωσιν. Ἡ ἡλικία αὕτη ἀδυνατεῖ νὰ αἰσθανθῇ τὴν ἀνωτέραν τοῦ πεζοῦ λόγου καλλονήν· ἐπὶ τῆς ἡλικίας ταύτης ἐφαρμόζεται ὅ,τι καὶ ἐπὶ ὀλοκλήρου τοῦ ἔθνους, ἡ μετάθασις δηλαδὴ εἰς τὸν πεζὸν λόγον ἐστὶ δυσκολωπάτη». Κατὰ ταῦτα λοιπὸν καὶ παρ' ἡμῖν προτενεύωσαν ἐν τῇ χρησιμὰθειᾳ τὰ κάλλιστα τῶν δημοτικῶν ἡμῶν ἀσμάτων μελοποιημένων, εἰ δυνατόν, ἢ τὰ δοκιμώτατα τῶν εἰς τὴν καθαρὰν δημοτικὴν γλῶσσαν συνειταγμένων, εἴτα τὰ ἐκ τῶν ἄλλων εἰδῶν τῆς ποιήσεως· ἔστωσαν δὲ ταῦτα ἢ πρωτότυπα ἢ καὶ ἐκ παραφράσεων τῶν ἀρχαίων. Ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν ἄλλων εἰδῶν τοῦ γραπτοῦ λόγου γενέσθω ἡ δέουσα ἐκλογή πρὸς ἔκδοσιν μεθοδικῆς καὶ πλήρους χρησιμὰθειας κατὰ τὰ πρῶτα πέντε ἔτη. Καὶ χρησιμὰθεια δὲ τῆς ἀρχαίας γλώσσης¹ κατὰ τὰ ἐν τῷ προγράμματι διατυπω-

1. Καὶ τοι πολλαχοῦ ἐγένετο λόγος ἐπὶ τινὶ σκοπῇ προτεινόμεν τὴν συγχώνευσιν τῶν δημοτικῶν σχολείων μετὰ τῶν προκαταρκτικῶν ἑλληνικῶν, ἵνα μὴ συμβῇ τις παράνοησις, ὅτι δῆθεν τὴν καταστροφὴν τῶν ἑλληνικῶν σχολείων προτιθέμεθα, ἐπαναλαμβάν-

φιλοσοφίας, τῆς ἐπιστήμης, τῶν γραμμάτων, τῶν τεχνῶν, τοῦ πολιτισμοῦ ἐν γένει διὸ ἡ φιλοπαιδεία τοῦ Ἑλληνοῦ ἐμφορεῖται καὶ ἐμπνέεται ὑπὸ πῶν ὑψηλῶν τύπων ἀρχῶν ἐξ ὅλης ψυχῆς καὶ καρδίας παραδεχομένου καὶ ἀγαπῶντος αὐτάς. Κατὰ ταύτας πρόκειται νὰ διδάσκηται ἡ ἱστορία, νὰ ᾧσι δὲ γεγραμμένα καὶ τὰ ἱστορικά βιβλία. Ὡς τοιαύτη εἶσιν οὐσιώδης μοχλὸς τῆς ἀγωγῆς καὶ παιδείσεως. Ὁ διδάσκαλος πρόκειται πρὸ παντὸς νὰ δεικνύῃ διὰ ζωηρῶν εἰκόνων τοῖς μαθηταῖς ὅτι οἱ ἄνθρωποι καὶ τὰ ἔργα αὐτῶν ἀξιούνται τῶν δέλτων τῆς ἱστορίας, καθόσον συντελοῦσιν εἰς τὴν πρόοδον τῆς ἀνθρωπίνης κοινωνίας, νὰ ἐξαίρη δὲ τὰ ὑψηλὰ καὶ γενναῖα φρονήματα ἐξ ὧν ἐνεφοροῦντο ἐκεῖνοι, οἵτινες ἐγένοντο οἱ ἥρωες τῶν μεγάλων πράξεων. Ἐξειάζων δὲ τοὺς μαθητὰς προῖα τινὰ πρόκειται νὰ ἔχη ὑπ' ὄψιν 1) τὴν πλατυτέραν ἀνάπτυξιν τοῦ ἱστορουμένου 2) τὴν ἕξαρσιν πῶν οὐσιωδесиῶν καὶ 3) τὴν ἐξέτασιν ἐπὶ σκοπῶ ἠθικῆς μορφώσεως. Τελευταῖον δὲ τὰ τῆς ἱστορίας μαθήματα ἀποτυποῦνται θαυμάσιον καὶ θαυμασιώτερον, ὅταν καὶ ἐν παῖς συνθέσῃν λαμβάνηται ὑπ' ὄψιν καὶ ἡ ἱστορικὴ ὕλη ὑπὸ τὴν μορφὴν τῶν δρώντων προσώπων. Ἡ δὲ ἑλληνικὴ ἱστορία ἀρχομένη ἀπὸ τοῦ πρώτου ἔτους βιογραφικῶς καὶ περιέχουσα ὠφελίμους καὶ περπύσας γνώσεις χωρογραφικὰς, ἐθνογραφικὰς καὶ ἠθνογραφικὰς δεόν νὰ διδάσκηται ἐν μεγάλῃ ἐκτάσει καὶ μετὰ εἰκόνων μέχρι τοῦ πέμπτου σχολικοῦ ἔτους. Κατὰ δὲ τὰ τελευταῖα ἔτη πρόκειται νὰ διδάσκηται καὶ ἡ ἱστορία τῶν νεωτέρων ἐθνῶν, ὅπως ὁ παῖς γνώσῃ οἷους ἀγῶνας κατέδωκεν τὰ μᾶλλον πεπολιτισμένα ἔθνη, ἵνα φθάσωσιν εἰς ὃ εὐρίσκονται σημεῖον, τί δὲ πράττοντα τὰ ὑπολειπόμενα δύνανται ν' ἀπαλλαγῶσι τῆς παρτενώσεως καὶ κακοδαιμονίας.

ΣΤ') Φυσικὴ καὶ Φυσικὴ Ἱστορία

Οὐδὲν μάθημα ἐπαγωγότερον καὶ διδακτικώτερον τῆς Φυσικῆς καὶ τῆς Φυσικῆς Ἱστορίας. Πόσα πειράματα περιεργα, φωτίζοντα τὸν νοῦν πῶν παιδῶν καὶ ἀπαλλάσσοντα ἀπὸ πολλῶν προλήψεων καὶ δεισιδαιμονιῶν! Ἡ μετὰ προσοχῆς παρατήρησις τῆς φύσεως καὶ πῶν φυσικῶν φαινομένων εὐεργετικὴν ἐξασκεῖ καὶ σωτήριον ἐπιρροὴν ἐπὶ τῆς καρδίας καὶ τοῦ πνεύματος, καθίστησιν ἡμᾶς θελίους ἐξημεροῦσα πρὸ πρᾶχὸ τοῦ χαρακτῆρος, διασκεδάζουσα πᾶς θλίψεις ἡμῶν ἀνακαινίζει τὸ ἡμέτερον πνεῦμα χορηγοῦσα νέας δυνάμεις καὶ ἀναβιβάζει ἡμᾶς εἰς περιωπὴν ὑψηλοτέραν καὶ πνευματικωτέραν. Ὅταν ἐξειάζωμεν τὰ λεπτὰ ἐκεῖνα καὶ τρυφερὰ φυτὰ, πὸν ὄργανισμὸν αὐτῶν ποσοῦπον ἀσθενῆ ἀλλὰ καὶ ποσοῦτον τέλειον, ὅταν περιεργαζόμεθα τὰ μυρία ὅσα ἐξ ὧν συντελεῖται τὸ ἄνθος, ἢ εὐρίσκομεν τὰς ἐν τῇ φύσει ἐνεργοῦσας δυνάμεις ὑπὸ ποικίλης μορφᾶς ἐκφαινομένας, τότε φαίνεται ὅτι εἰσδύομεν περαιτέρω εἰς τὰ σχέδια τῆς θείας προνοίας, ὡς εἰ δμιλεῖ πρὸς ἡμᾶς καὶ ἀποκαλύπτει τὰ μυστήρια αἰτιῆς ὥστε ἀνὰ πᾶσαν σι-

συνθέσεων ἐν τῷ δευτέρῳ μῆματι. Οὐχ ἥτιον ἔχομεν ἀνάγκην προσφορω-
τέρου βιβλίου, ὥσπερ ὁδηγοῦ ἐν τῇ ἐφαρμογῇ τοῦ πέλσον παρημελημένου
παρ' ἡμῖν σπουδαιοτάτου τοῦτου μαθήματος τοῦ ὀρθῶς καὶ ἀπταισίως δια-
νοεῦσθαι καὶ γράφειν. Καὶ αἱ διορθώσεις πρέπει νὰ προβαίνωσιν ἐκ πῶν
ἀπλουσιέρων καὶ γραμματικῶν εἰς τὴν κυριολεξίαν καὶ τὴν λογικὴν πῶν
προτάσεων καὶ νοημάτων σχέσιν, ὡς ἀπαιτεῖ ἡ ἡλικία τοῦ παιδὸς καὶ τὰ
κατὰ ταύτην διδασκόμενα μαθήματα.

Γ') Τὰ Μαθηματικά

Τὴν ἀρχὴν οὖν ἡ διδασκαλία πῶν τῆς δημοτικῆς παιδείσεως μαθημά-
των πρέπει νὰ γίνηται συγκεκριμένως καὶ οὐχὶ ἀφηρημένως, δέον νὰ ἔ-
χομεν ὑπ' ὄφιν καὶ ἐπὶ πῶν μαθηματικῶν, μάλιστα δὲ ἐπὶ τοῦ μᾶλλον φαι-
νομένου ἀφηρημένου μαθήματος τῆς ἀριθμητικῆς. Ὁ παῖς τοῦ λαοῦ δεῖται
πρὸ παντὸς ἄλλου τῆς πελείας γνώσεως τοῦ τοσοῦτον χρησίμου τοῦτου μα-
θήματος. Καὶ ὅμως μέχρι τοῦδε, καὶ περ διδασκόμενος καὶ ἀνώτερα μαθη-
ματικά, σχεδὸν ἀδαής τῆς ἀριθμητικῆς ἐξέρχεται εἰς τὸν πραγματικὸν βίον.
Καὶ ἔστι μὲν ἀληθῶς τὸ μάθημα τοῦτο δυσχερὲς τῇ παιδικῇ ἡλικίᾳ, ἀλλὰ
τῆς δυσχερείας ταύτης κυριωτάτη αἰτία φαίνεται τὸ ὅλως ἀφηρημένον τῆς
διδασκαλίας πῶν καθ' ἑαυτοὺς ἀφηρημένων ἀριθμῶν. Ἡ ἀριθμητικὴ, ἣτις
ἀρμοδιωτάτη ἐστὶν εἰς διαπαιδαγώγησιν, καθίσταται συγκεκριμένη, ὅταν ὁ
διδάσκαλος ἐν πάσῃ πράξει ἀρῶνται πᾶ παραδείγματα ἐκ πῶν πραγματικῶν
μαθημάτων, εἴτε ἀριθμοὺς καταλέγων, εἴτε πράξεις ἐκτελῶν, εἴτε καὶ προ-
βλήματα ἐπιλύων. Κατὰ ταῦτα ἔχομεν ἀριθμητικὴν ἐμπορικὴν, γεωργικὴν,
ἱστορικὴν κατλ., ὅταν ἐφαρμοζῆται ἐπὶ πῶν τῆς ἱστορίας, γεωργίας, τοῦ ἐμπο-
ρίου κατλ. Οὕτως ὁ Cossin ἐξέδωκε γαλλιστὶ ἀριθμητικὴν γεωργικὴν καὶ τὸ
ἔτι περιοριστέρον καὶ γραμματικὴν καὶ συλλογὴν γραμματικῶν ἀσκήσεων
ἐκ πῶν τῆς γεωργίας· ἐν δὲ τῇ Βελγικῇ ἐτέθη διαγώνισμα τῆς ἀριθμητι-
κῆς ἐφαρμοζομένης ἐπὶ τῆς ἡθικῆς.

Ἡ κατὰ διάνοιαν τὸ πρῶτον ἀριθμητικὴ ἐπὶ συγκεκριμένων ἀντικει-
μένων ἀρχομένη ἐστὶν χρήσιμος καὶ ἀφέλσιμος εἰς τε τὸν πραγματικὸν βίον
καὶ εἰς τὴν νοερὰν τοῦ παιδὸς ἐνέργειαν. Κατὰ πρῶτον ὁ παῖς σχηματίζει
τοὺς πρῶτους ἀπλοῦς ἀριθμοὺς ἀπὸ τοῦ ἑνὸς μέχρι τοῦ δέκα δι' ἀριθμῆσεως
πραγματίων ὑπὸ τὴν αἴσθησιν αὐτοῦ κειμένων ἢ κειμένων, εἴτα πραγματίων
γνωστῶν ἀλλ' ἀφισταμένων καὶ πελευταῖον ἀφηρημένων. Τὴν ἀσκησιν μᾶ-
λιστα ταύτην συνιστοῦμεν ἀπὸ τῶν νηπιαγωγείων αὐτῶν. Ἡ σύνδεσις ἰδίως
πῶν πρῶτων ἀριθμῶν πρὸς ἀπαρτισμὸν πῶν πράξεων τῆς προσθέσεως καὶ
ἀφαιρέσεως δύναται νὰ γίνηται καὶ κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος συγκεκριμένως
καθ' ἕκαστον ἀριθμὸν χωριστὰ ἀπὸ τοῦ ἑτέρου. Πρὸς εὐχεροσιέραν δὲ κα-

σιν αὐτό, καὶ ἐκ τῶν καθ' ἑκάστην συμβαινόντων ὑπὸ τὰ βλέμματα αὐτοῦ. Ἡ φύσις ἐστὶν ὁ πρῶτος αὐτοῦ διδάσκαλος, ὥστε ὁ δημοδιδάσκαλος μεγάλως ἀμαρτάνει μὴ λαμβάνων ὑπ' ὄψιν τὰ προϋπάρχοντα ταῦτα στοιχεῖα τῆς ἀγωγῆς, ἅτινα περιφρῶν διεύθυνσις δύναται τερασίως νὰ γονιμοποιήσῃ. Φυσικώτερόν ἐστὶ καὶ ἀπλούστερον, ἵνα ὁ διδάσκαλος βαδίσῃ τὴν αὐτὴν ὁδόν, ἣν ἠνέωξεν εἰς τὸν μαθητὴν ἢ φύσις καὶ εἰς ἣν δύναται νὰ προσαγάγῃ αὐτὸν παχέως. Τὸ παιδίον εὐρυσκόμιμον ἐν τῷ μέσῳ τῶν ἰδεῶν αὐτοῦ καὶ ἐπιτυπώσεων μετὰ πολλῆς εὐχαριστήσεως παρακολουθήσει πὰς ἐξηγήσεις τοῦ διδασκάλου περὶ πῶν πραγμάτων, ἅτινα ἴσως πρὸ ὀλίγου εἶχον τὴν προσοχὴν αὐτοῦ ἐλκύσει, καὶ ἐξασκούμενον οὕτω δυνηθήσεται καὶ μόνον νὰ ἐκφράξῃ πὰς ἰδέας αὐτοῦ καὶ συντάσῃ μικρὰς διηγήσεις, λαμβάνον τὴν ὑπόθεσιν αὐτῶν ἐκ τῶν μυρίων ἀντικειμένων τῆς θεωρητικῆς καὶ πρακτικῆς ἀγρονομικῆς. Οὕτω κατὰ διαδοχὴν δύναται τις νὰ διδάξῃ τὸν μαθητὴν πάντα ὅσα τῆς ἀγρονομικῆς ἔχει ἀνάγκην νὰ μάθῃ· καὶ αὐταὶ δὲ αἱ ὀρθογραφικαὶ ἀσκήσεις καὶ αὐτὴ ἡ ἀριθμητικὴ καὶ τὰ προσβλήματα καὶ τὰ ἄλλα ἔτι μαθήματα δύναται νὰ περιβληθῶσιν ἀγρονομικὸν χαρακτῆρα, ὡς εἶρηται καὶ ἀνωτέρω.

Κηπουρικὴ ἢτοι καλλιέργεια τῶν καρποφόρων δένδρων· ἑκάστη σχολὴ πρέπει νὰ ἔχῃ κῆπον κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥτιον πλήρη φυτῶν, ἐν ᾧ κατὰ πὰς ὥρας πῶν διαχύσεων διδάξει ὁ διδάσκαλος τοὺς μαθητὰς τὸν τρόπον τοῦ σπείρειν, τοῦ μεταφυτεύειν, τοῦ ἐμβολιάζειν, τοῦ φυτεύειν παραφυάδας κριεμαμένας ἔτι ἐκ πῶν δένδρων, τοῦ καλῶς φυτεύειν δένδρον τι καὶ διευθύνειν κατὰ σίχον, τοῦ ἐπιτυγχάνειν ὠραίων ἀνθέων καὶ οὕτως ἐφεξῆς.

Θ') Ἡ Ἰχνογραφία

Ἡ ἰχνογραφία ἀναγκαία καὶ ὠφέλιμος πᾶσι, διότι καὶ ὁ μηχανικὸς καὶ ὁ διομηχανος καὶ ὁ λόγιος καὶ ὁ ἀπλοῦς ἐργάτης πάντες χρῆζουσιν αὐτῆς. Διὰ τῆς ἰχνογραφίας ὁ μαθητὴς μαθητάνει νὰ ἀγαπᾷ καὶ ν' ἀναγνωρίσῃ τὸ καλὸν ἐν περὶ τῆ φύσει καὶ ἐν τῇ τέχνῃ· διότι καλὸν ἐστὶν ἡ ἁρμονία, ἡ ἀναλογία τῶν μερῶν πρὸς ἀλλήλα καὶ πρὸς τὸ ὅλον· τὴν ἁρμονίαν δὲ ταύτην καὶ ἀναλογίαν διδάσκει ἡ ἰχνογραφία, ἣτις δύναται νὰ θεωρηθῇ καὶ ὡς γλῶσσά τις ἐκφραστικωτάτη γενικώτατον οὖσα στοιχεῖον τῆς καλλιτεχνικῆς τοῦ παιδὸς ἀναπύξεως. Ἡ ἰχνογραφία γραμμικῶς τὸ πρῶτον διδασκομένη εἰς ἅπαντας τοὺς μαθητὰς ὑποχρεωτικῶς πρέπει νὰ ἐξακολουθῇ μέχρι τῆς ἀνωτάτης τάξεως κατὰ τὰ ἐν Γερμανίᾳ ἐκδεδομένα διὰ τὰ δημοτικὰ σχολεῖα ἐγχειρίδια.

Γ') Ἡ Μουσικὴ

Ἡ μουσικὴ, ἣτις ποσοῦτον ἐκαλλιεργεῖτο ὑπὸ πῶν ἡμετέρων προγόνων

σια κλάδων αὐτῆς, ἤτοι γεωγραφίας κυβερνητικῆς, διοικητικῆς, ἐκκλησιαστικῆς, ἐκπαιδευτικῆς, βιομηχανικῆς, ἐμπορικῆς, γεωργικῆς, ἱστορικῆς κατὰ λαμβάνονται τὰ οὐσιωδέστερα καὶ ἀξιομνημονευτότερα. Ὅταν δὲ ὁ γεωγραφῶν γινώσκῃ τί διδάσκει, ἡ γεωγραφία κατὰ τὸ φαινόμενον ἐπισιτήμη ὑλικὴ καθίσταται ὄργανον τῶν ὑψηλοτέρων αἰσθημάτων καὶ εὐγενεσιέρων ἀναμνήσεων. Τίς γεωγράφος ὁμιλῶν περὶ Θερμοπυλῶν καὶ Σαλαμῖνος ἐν τῇ γεωγραφίᾳ τῆς Ἑλλάδος ἔσται ψυχρὸς καὶ ξηρὸς; Ἀλλ' ἐκάστη γωνία τῆς ἡμετέρας χώρας ἔχει καὶ τὴν ἔνδοξον ἢ καὶ ἀτυχῆ αὐτῆς ἀνάμνησιν.

Πρῶτον μάθημα τῆς Γεωγραφίας ἔστω ἡ μικρὰ πατρις, δηλαδὴ ἡ γενέτειρα χώρα, ἀφ' οὗ προηγουμένως ὁ μαθητὴς λάβῃ γνῶσιν τῶν ἐν τῷ οἴκῳ πρώτων στοιχείων, ὑπερὸν ἢ τῆς ἐπαρχίας, ἐν ἧ ὀικεῖ, μετὰ τοῦτο ἡ μεγάλη πατρις καὶ οὕτως ἐφεξῆς. Ἐν τῷ μεταξὺ οἱ μαθηταὶ δεόν νὰ λαμβάνωσι γνῶσιν τῶν περὶ αὐτοὺς διὰ τινος ἐκδρομῆς εἰς τὰ πέριξ καὶ ὑπὸ τινος ὑψηλῆς σκοπιᾶς. Ὁ δὲ διδάσκαλος διδάσκων ἢ καὶ ἐπανεσχόμενος πρόχειν νὰ διαγράψῃ ἐπὶ πίνακος ἢ ἐπὶ χάριτος τὸ διδασκόμενον μέρος καὶ ἐπιβάλλῃ τοῦτο τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ πρὸς μίμησιν. Τοιοῦτον τι κατὰ τὸ δυνατόν γενέσθω καὶ ἐπὶ τῆς διδασκαλίας τῶν λοιπῶν μερῶν τῆς Γεωγραφίας.

Ε') Ἡ Ἱστορία

Ἡ Ἱστορία, τὸ οἰκειότατον πᾶσι παιδικῆς ἡλικίας μάθημα, τὸ βιβλίον τοῦτο τῆς ζωῆς τῆς ἀνθρωπότητος, ὁ μέγας καὶ οὐσιώδης κλάδος τῶν ἀνθρωπίνων γνῶσεων, διπλὸν προτίθεται σκοπὸν, τὴν τε πνευματικὴν καὶ ἔθνικὴν ἀνάπτυξιν τῶν παιδῶν καὶ τὴν εἰς τὸν νοῦν αὐτῶν ἀποταμίευσιν τῶν κυριωτέρων συμβάντων καὶ ἐξέμισιν ἐν τῇ καρδίᾳ τοῦ μεγάλου καὶ ὑψηλοῦ τῆς ἀνθρωπότητος προσορισμοῦ. Καὶ ἡ μὲν διδασκαλία τῆς ἱστορίας τῆς ἰδίας ἡμῶν πατρίδος ἔχει ὀρυμητήριο ἐν τῶν προσφιλεσιτάτων τῷ ἀνθρώπῳ αἰσθημάτων, τὸν πρὸς τὴν πατρίδα ἔρωτα, ἡ δὲ γενικὴ πὸν πρὸς τὴν ἀνθρωπότητα. Καὶ ἀληθῶς, ἀγαπῶμεν τὸν τόπον, ὅπου ἐγεννήθημεν, στενὸς σύνδεσμος συνδέει ἡμᾶς μετ' αὐτοῦ, αἱ ἐντυπώσεις τῆς πρώτης ἡλικίας μένουσιν ἀνεξάλειπτοι· φιλοπατρία ἐστὶν ἢ ἀφοσίωσις πρὸς τὸ ἔθνος, εἰς ὃ ἀνήκει τις, καὶ ἡ ἐκουσία ἐκπλήρωσις τῶν καθηκόντων τοῦ πολίτου· ἀλλ' ἔστι καὶ τι πλεόν· ἡ εὐγενεσιέρα φιλοπατρία πρὸς τὸν ἔρωτα τῆς ἀνθρωπότητος φέρουσα ἔστιν ἢ ἐξ ὅλης ψυχῆς καὶ καρδίας παραδοχὴ ἰδεῶν πινῶν, ἀρχῶν πινῶν, ἠθῶν πινῶν ἰδιαζόντων τῷ ἔθνει εἰς ὃ ἀνήκει καὶ ἐξ ὧν ὀρίζεται ὁ ἔθνικὸς χαρακτήρ. Τὰ ἔθνη, ὡς τὰ ἄτομα, εἰσὶ διάφορα κατὰ τε τὸν χαρακτῆρα καὶ τὰς ἐφάσεις, ἕκαστον δ' ἔχει νὰ διαδοραματίσῃ ἴδιον πρόσωπον ἐν τῇ μεγάλῃ σκηνῇ τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου καὶ συντελέσῃ εἰς τὸ γενικὸν ἀγαθόν. Τὸ ἡμέτερον ἔθνος ἐγένετο ὁ παῖς καὶ δημιουργὸς τῆς ἐλευθερίας ἐν τῷ διανοεῖσθαι, ἐν τῷ λέγειν, ἐν τῷ πράττειν, τῆς ποιήσεως, τῆς

κυριώτατα εἰς τὸ πᾶν ἀρετῶν τιμῆμα. Οὐσιώδης δὲ παράγων τῆς ἐμμονῆς πᾶν διδασκομένων ἐστὶν ἢ ἔγκαιρος καὶ σκόπιμος ἐπαναλήψις αὐτῶν· ἀναγκαία μὲν ἐστὶν ἢ τοῦ παιδὸς ἐπιμέλεια, ἀλλ' ἢ τοῦ ἔξω κόσμου ἐπ' αὐτοῦ ἐπίδρασις ἀποπλανᾷ συνεχῶς τὴν διάνοιαν αὐτοῦ κούφην καὶ ἄσιατον οὔσαν, καὶ ταχεῖαν λήθην ἐμποεῖ πᾶν μεμαθημένων. Διὰ τοῦτο καὶ ἐν τῷ προγράμματι αἱ ἐπαναλήψεις συνιστῶνται καὶ ἐνταῦθα αὐθις ὡς καθῆκον τοῖς διδάσκουσιν ὑπομνησκονται. Συνειτώτερον ὅπως ἐποίουν οἱ παλαιοὶ ἡμῶν διδάσκαλοι τὴν πᾶν Σαββάτων ἡμέραν ὠρισμένην παῖς ἐπαναλήψεσιν ἔχοντες, καλῶς δὲ καὶ οἱ Γερμανοὶ ποιοῦσι πᾶς συνεχεῖς ἐπαναλήψεις παρακελευόμενοι. Περὶ δὲ τοῦ πᾶν θηλέων ἦτοι πᾶν Παρθεναγωγείων οὐ μακρὸς ὁ λόγος. Τὸ μὲν νηπιαγωγεῖον κοινὸν ὄν ἀμφοτέροις τοῖς φύλοις οὐδεμιᾶς δεῖται προσθήκης ἢ μεταβολῆς, τοῦ δὲ δημοτικοῦ σχολείου τὸ μὲν πρῶτον τιμῆμα οὐδαμῶς διαφέρει κατὰ τὴν πᾶν μαθημάτων διάταξιν, μικρὰ δὲ τις μεταβολὴ ἐγένετο ἀπὸ τοῦ δευτέρου, ἦτοι ἀνωτέρου τιμῆματος. Οὐχ ἦτιον γενικῶς παραιτοῦμεν ὅτι ἡ διδασκαλία τῶν μαθημάτων παρὰ διδασκαλισσῶν τὸ πλεῖστον γιγνομένη δέον νὰ ἐρειδῆται ἐπὶ τῆς τῶν γυναικῶν φύσεως, ἢ Χρησιμὰ μάλιστα καὶ ἡ Ἱστορία ἐπιώσαν ἐν πολλοῖς γυναικεῖαι. Ἐν δὲ τῷ μεταξὺ πᾶν μαθημάτων κατ' ὠρισμένης ὥρας πρόπει νὰ ἐξασκῶνται καὶ εἰς χειροτεχνήματα ἐγγύστα καὶ οὐχὶ ξενικά, σκοπὸν προτιθέμενα τὸ περὶ τὴν οἰκονομίαν βιωφελές.

Εὐχομένη δὲ ἢ ἐπιτροπὴ ἵνα συσταθῶσι πανταχοῦ Παρθεναγωγεῖα νομίζουσι ἑαυτῆς καθῆκον νὰ δηλώσῃ ὅτι, ὅπου ἀδύνατον ἀποβαίνει τοῦτο ἕνεκα οἰκονομικῶν λόγων, καλὸν ἦδη εἶναι ἂν συνηροῦτο τὸ νηπιαγωγεῖον μετὰ τῶν πρῶτων πρώτων τάξεων τοῦ δημοτικοῦ σχολείου περὶ μίαν διδασκαλισσῶν, τὸ δὲ ὑπόλοιπον ὑπὸ ἑνα διδάσκαλον, ἔνθα καὶ κοράσια νὰ παιδεύωνται ἀναμῖξ. Προσῆτα μὲν καὶ περὶ τοῦ δευτέρου μέρους τῆς ἐκθέσεως.

IV ΠΡΟΚΗΡΥΞΙΣ ΚΑΡΑΠΑΝΕΙΟΥ ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΑΤΟΣ ΔΙΑ ΤΗΝ ΣΥΓΓΡΑΦΗΝ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ

Περὶ διδασκτικῶν βιβλίων

Ἐν τῷ πρώτῳ μέρει ἐξετέθησαν οἱ λόγοι, ὧν ἕνεκα ἢ τῆς δημοτικῆς παιδείσεως διάδοσις δὲν δύναται πελεσφόρως νὰ γίγνηται, ἂν μὴ κατὰ τὰ ὑποδειχθέντα εἶδη συνταχθῶσι καὶ τὰ πρὸς τοῦτο κατάλληλα διδασκτικὰ βιβλία, ἢ ἐκ πᾶν ἦδη ὑπαρχόντων ἐκλεχθῶσι τὰ ἀρμοδιώτερα. Εὐμοιρῆσα δὲ ἢ ἐπιτροπὴ νὰ ἔχη πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον τὴν ὑποστήριξιν τοῦ κ. Κ. Καραπάνου, μεγάλως ἐνδιαφερομένου ὑπὲρ τῆς δημοτικῆς παιδείσεως καὶ καταβάλλοντος δεκακισχίλια φράγκα, ὅπως χρησιμεύσωσιν ὡς βραβεῖα, ὑποβάλλει ὑπὸ τὴν ἔγκρισιν τοῦ Συλλόγου σὺν τοῖς ἄλλοις καὶ ἀγῶνα πρὸς ἐκδοσὶν διδασκτικῶν βιβλίων, φερόντων μὲν πᾶ ἀγωνοθετοῦνται, ἔχει δὲ τὸ γε-

γμὴν πλήρεις συγκινήσεως καὶ θαυμασμοῦ ἔτοιμοι ἔσμεν ν' ἀναφωνήσωμεν («ναί, ὑπάρχει Θεὸς δίκαιος κυβερνῶν τὸν κόσμον»). Ἡ δὲ τῆς διδασκαλίας μέθοδος ἔστω πρακτικὴ τῶν οὐσιωδεσιῶτων ἐπιλαμβανομένη· οἷον ὁ φυσικὸς διδασκείτω ὅτι ἐφαρμοσίμὸν ἔστιν ἐν τῷ καθημερινῷ βίῳ. Τὸ αὐτὸ ἔρητόν καὶ περὶ τῆς βοτανικῆς, ζωολογίας, χημείας, μεταλλουργίας, δημώδους ἀστρονομίας κτλ. Ἐπισφράγισμα δὲ τούτων ἔστωσαν ἠθικὰ καὶ θρησκευτικὰ συμπεράσματα ἀδιάσπαστα καὶ ἐξ αὐτῶν τῶν πραγμάτων ἀναβλύζοντα.

Τὰ μαθήματα παῦτα, ἥτοι ἡ φυσικὴ, ἡ ζωολογία, ἡ βοτανικὴ καὶ ἐν γένει ἡ φυσικὴ ἱστορία μετὰ τῆς γεωγραφίας, ἀποτελοῦσι τὰ κυρίως λεγόμενα πραγματικὰ μαθήματα. Ἀναγκαῖον ἄρα νὰ διδάσκωνται δι' αὐτῶν τῶν πραγμάτων ἢ καὶ τῶν εἰκόνων τῶν πραγμάτων, μηδέποτε δὲ ἀφηρημένως καὶ ξηρῶς. Ἡ διδασκαλία ἰδίως τῶν μαθημάτων τούτων γινέσθω κατὰ τὰς ἀνάγκας τοῦ λαοῦ καὶ κατὰ τὰς ἀπαιτήσεις τῆς ἐπαρχίας, ἢ τῶν διαμερισμάτων αὐτῆς· οἷον ἐν μὲν ταῖς γεωργικαῖς χώραις ἡ διδασκαλία τῆς γεωργικῆς φυσικῆς πρόπει νὰ κατέχη τὴν ἐπισημοτέραν θέσιν, ἐν δὲ ταῖς βιομηχανικαῖς ἢ τῆς βιομηχανικῆς, ἐν δὲ ταῖς ἐμπορικαῖς ἢ τῆς ἐμπορικῆς καὶ οὕτως ἑφεξῆς, καθὰ εἶδομεν ὅτι παραγγέλλει καὶ ὁ θεῖος Πλάτων.

Ζ') Ἡ Πολιτικὴ Οἰκονομία

Ἡ οἰκονομικὴ διδασκαλία κοινεῖται νῦν ἀπαραίτητος ἀπὸ τῆς μικρᾶς ἔτι ἡλικίας, ὅπως ἐξ ἀπαλῶν ὀνύχων ἐθίξῃ ὁ παῖς εἰς τὴν ἐργασίαν καὶ τὴν οἰκονομίαν· «ἐάν τις εἴπῃ ἡμῖν, ἔλεγεν ὁ Φραγκλῖνος, ὅτι δύνασθε νὰ πλουτίσητε δι' ἄλλου πλούτου ἢ τῆς φιλοπονίας καὶ οἰκονομίας, μὴ πιστεύετε εἰς τοὺς λόγους αὐτοῦ, οἵτινές εἰσι δηλητήριον». Πρόπει λοιπὸν αἱ ἀρχαὶ τῆς πολιτικῆς οἰκονομίας καὶ αἱ πρακτικαὶ τοῦ πλουτισμοῦ γνώσεις νὰ μεταδίδωνται τοῖς παισὶ, πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν ἄγουσαι τὰ τοῦ κοινοῦ βίου ἔργα μετὰ τῶν εὐαρέστων ἢ δυσαρέστων συνεπειῶν ἐπὶ τε τῶν ἀτόμων καὶ ἐπὶ τῆς κοινωνίας.

Η') Ἡ Ἀγρονομικὴ

Ὁ δημοδιδάσκαλος τῶν γεωργικῶν χωρῶν ἀναλαμβάνει τὴν διδασκαλίαν τῶν παιδῶν, οἵτινες προσωρισμένοι εἰσὶν εἰς τὴν καλλιέργειαν τῆς γῆς. Διὸ διὰν διδάσκῃ αὐτοὺς πρὸ διανοεῖσθαι, πρὸ ἀναγινώσκειν, τὸ λέγειν καὶ γράφειν ἐν τῇ σχολῇ, ὀφείλει νὰ διδάσκῃ αὐτοὺς καὶ ὅσα πρόσφορα καὶ πρᾶσκειαστικὰ εἰς τὸ ἐπάγγελμα τοῦ γεωργοῦ, εἰς ὃ ἄλλως συντελεῖ λίαν καὶ ἡ πνευματικὴ κατὰστασις τῶν παιδῶν· διότι ἕκαστον παιδίον δέχεται τὰς πλείστας τῶν ἐντυπώσεων ἐκ τῶν ἐξωτερικῶν ἀντικειμένων, ἃ περικυκλοῦ-

Ὁδηγία Γενικαί

α') Ἡ γλῶσσα πρέπει νὰ ᾖ ὅσον τὸ δυνατὸν ἀπλῆ, καθαρὰ καὶ σαφής, τὸ δὲ ὕφος τοῦ λόγου ἀνάλογον τῇ ἡλικίᾳ, δι' ἣν τὸ βιβλίον γράφεται.

β') Αἱ συγγραφαὶ φέρουσαι ἐκάστη τὸ ὄνομα τοῦ συγγραφέως ἀποστέλλονται κατ' ἔτος μέχρι τέλους Δεκεμβρίου τῷ Γενικῷ τοῦ Συλλόγου Γραμματεῖ, ἄλλως δὲν γίνονται δεκταί, ὡς ἐκπροσώποι.

γ') Τὰ χειρόγραφα τηροῦνται ἐν τῷ τοῦ Συλλόγου γραφείῳ, ὅπουθεν μόνον ὁ συγγραφεὺς δύναται νὰ λάβῃ ἀντίγραφον.

Ὁδηγία Εἰδικαί

1) Κατὰ τὰς ἐν τῇ ἐκθέσει γενικὰς ἀρχὰς περὶ τῶν διδαχθησομένων μαθημάτων ἐκδίδονται κατ' ἔτος πρόγραμμα ὑπὸ τοῦ Φιλ. Συλλόγου περιλαμβάνον εἰδικὰς ὁδηγίας περὶ τῆς συντάξεως τῶν προκηρυσσόμενων διδακτικῶν βιβλίων.

2) Ἄν ἄλλως ὁ βουλούμενος καπελθεῖν εἰς τὸν ἀγῶνα πρὸς σύνταξιν οἰουδήποτε βιβλίου νομίξῃ ἄλλην μέθοδον καὶ διάταξιν προσφορωτέραν ἢ τὴν ἐν τῇ ἐκθέσει, δύναται νὰ ποιήσῃ τοῦτο, ἀλλ' ὀφείλει νὰ εἴπῃ τοὺς λόγους, δι' οὓς οὕτω συνέταξε τὴν βίβλον.

3) Ἐκαστὸν διδακτικὸν βιβλίον δεῖ νὰ τηρῇ τὸν μέσον ὄρον ἐν τῇ διατάξει τῆς ὕλης οὕτως, ὥστε ἡ διδασκαλία αὐτοῦ ἐν τῷ ὑπὸ τοῦ προγράμματος τῶν μαθημάτων πεταγμένῳ χρόνῳ νὰ γένηται ἀκωλύτως καὶ ἄνευ ἐλλείψεων ἢ πηδημάτων.

4) Ἄν κατὰ τι ἔτος μὴ ἀπονεμηθῶσι τὰ βραβεῖα, ἐξ ἐλλείψεως πῶν ἀρμοδίων καὶ προσφορῶν βιβλίων, ὁ Σύλλογος παραιτεῖται τὸν ἀγῶνα διὰ τὸ ἀμέσως ἐπόμενον ἔτος γνωστοποιῶν τοῦτο διὰ τῶν ἐφημερίδων.

V.- ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Τοιοῦτον καὶ τὸ τελευταῖον τῆς ἐκθέσεως μέρος. Ἡ ἐπιτροπὴ καθυποτάσσουσα ὑμῖν τὰ ἀποτελέσματα τῶν σκέψεων αὐτῆς νομίζει ὅτι ἐξεπλήρωσε τὴν ἣν ἀνέλαβε παρὰ τῶν Συλλόγων ἐπιτολὴν φιλοτιμηθεῖσα, ἵνα μὴ μόνον τὰ ἑαυτῆς φρονήματα ἐκφράσῃ, ἀλλὰ διεξιμηθεῖσι πιστῶς καὶ πᾶς σκέψεις πάντων ὑμῶν ὡς πρὸς τὸ σπουδαιότατον τοῦτο καὶ ζωτικώτατον ζήτημα τῆς δημοτικῆς παιδείσεως, ἐφ' ᾧ καὶ πέποιθεν ὅτι συγγνώμης παρὰ τῶν ἐπιπέλων αὐτῆς Συλλόγων ἀξιωθήσεται, ἂν ὑπὸ πολλὰς ἐξετάζουσα ἐλόφει τὰ τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν παιδείσεως προϋτίμησε νὰ πλεονάζῃ μᾶλλον ἢ ἐλλείπη καὶ κατ' ἀνάγκην εἰς ἐπαναλήψεις περιῆλθε καὶ παλιλλογίας. Νῦν δὲ ἀπέκειται τῷ Φιλολογικῷ Συλλόγῳ, τῷ Θερακικῷ καὶ τῷ Ἡπειρωτικῷ, ἵνα τὰς σκέψεις πάσας ποιήσωσι πράγματα, οὐ μόνον ψηφίζοντες καὶ παραδεχόμενοι ὅσα πρὸς βελτίωσιν καὶ προαγωγὴν τῆς δημοτικῆς παιδείσεως προ-

ΕΤΡΕΤΗΡΙΟ

- Αγγλία 67, 96, 98, 137, 138
 Άγιο Όρος 14
 Αγρονομική 61, 162
 Αγωγή 66
 Αγώνες Ολυμπ. 29
 Αθήνα 25, 36
 Αίσωπος Γ., 16
 Ακαδημία 13
 Αλβανία 32, 74
 Αλή - Πασάς 14
 Αλληλοδιδασκτική μέθ. 17, 33
 Αμοιές 62, 132
 Ανάγνωση 68, 69, 125, 139, 141, 143, 149
 Αναγνωστήριο 128
 Άνθιμος 47, 71
 Ανθρακίτης 15, 17
 Ανθρωπισμός 13, 17, 23
 Ανθρωπολογία 69, 121, 122, 123
 Αραβαντινός Π. 16
 Αργυρόκαστρο 9, 14, 23, 30, 44, 63, 73, 74, 79
 Αριθμητική 67, 69, 139, 140, 141, 143, 146, 147
 Αριστοκλής Ι. 39, 84, 89, 168
 Αστήρ Ανατολ. (περιοδ.) 41, 63
- Βάϊας Γ. 93
 Βάϊων 97
 Βασιλάδης Ηρ. 25, 37, 38, 39, 40, 46, 84, 85, 89, 168
 Βάσιγκτων 93
 Βασιλόπουλος Μπαλ. 15
 Βελλά 15, 18, 20, 48
 Βελεγράδες 48
 Βενετία 15
 Βεργωτής Μ. 89
 Βιβλία 113
 Βιβλιοθήκη 17, 19, 26, 42, 85, 128, 152
 Βλάχος Σπ., 20
 Βορνόζη Α. 46, 65, 72, 74
 Βοτανική 162
 Βούλγαρης 15, 17
- Βραβεία 166
 Βρατσάτος 21
 Βρυέννιος Φ. 39, 84, 168
- Γαβριήλ Α. 46, 70
 Γάγαρης Γ. 25, 33, 74, 82
 Γαλλία 67, 96, 135, 137, 138
 Γένος 25
 Γερμανία 98, 99, 136, 138, 156, 165, 163
 Γεωγραφία 121, 122, 123, 125, 145, 146, 147, 159, 160
 Γεωργιάδης 77
 Γκιούμας 15
 Γκράτσιος 46, 65
 Γλώσσα 74, 109, 121, 122, 123, 148
 Γούμας Β. 33, 46, 65, 70
 Γραμματική 154
 Γραφή 125, 139, 152
 Γυμνάσιο 13, 15, 19, 27, 28, 48, 116
 Γυμναστική 121, 122, 123, 146, 147, 164
- Δασαρίτης 46, 77
 Δελδινάκι 25, 37, 85
 Δέλδικο 32
 Δημητσάνα 14
 Δημοσθένης 150
 Δήμου Μιχ., 23
 Διαγώνισμα 10, 26, 27, 165
 Δίκιτα 130
 Διακοπές 127
 Διδασκτήριο 70
 Διαφωτισμός 13, 14, 17, 22
 Διδασκαλεία 9, 10, 13, 18, 20, 21, 22, 32, 35, 40, 42, 48, 76, 115
 Διδασκαλία 106, 120
 Διδάσκαλος 9, 10, 13, 40, 61, 80, 105, 114
 Διευθυντής 45, 62, 118
 Διοίκηση 44, 48, 78
 Δομινίκειος (σχολ.) 30
 Δομινίκη 29
 Δούκας Νεόφ. 18

καὶ ἐθεωρεῖτο ἐν τῶν τελεσιουργοτάτων ὀργάνων τῆς ἀγωγῆς καὶ παιδεί-
σεως, νῦν ἔστιν ὅλως παρημελημένη, ὡς οὐκ ἔδει. Ἡ μουσική, τέχνη ποῦ
ὑμνεῖν τὸν Θεόν, τὴν φύσιν, τὴν πατρίδα, τοὺς μεγάλους ἄνδρας κτλ., πρό-
πει γὰρ κατασιῆ κοινῇ πᾶσιν ἀπὸ τῆς παιδικῆς ἡλικίας. Ὁ Λούθηρος, ὅστις
ἅμα τῇ θρησκευτικῇ μεταρρυθμίσει ἐφρόντισε καὶ περὶ τῆς δημοτικῆς παι-
δείσεως, ὡς προσείρηται, γράφει περὶ μουσικῆς πὰ ἐξῆς. «Ἠγάπησα πάν-
τοτε τὴν μουσικὴν. Ἡ γνῶσις ταύτης τῆς τέχνης ἐστὶ καλὴ καὶ χρησίμη
παντί. Ὁφείλομεν πάσῃ δυνάμει νὰ ἐνισχύσωμεν τὴν σπουδὴν ταύτην ἐν τοῖς
σχολείοις. Πᾶς δημοδιδάσκαλος ὀφείλει νὰ ᾖ ἐπιτήδειος μουσικός, ἄλλως
ἀνάξιον λόγου θεωρῶ αὐτόν. Ἀλλ' οὐδ' ὑμεῖς πρόπει νὰ χορηγῆτε τὸν θα-
υμὸν τοῦ ἱεροκέρουκος, ἂν μὴ πρῶτον ᾧσιν εἰδήμονες καὶ ἐξησκημένοι εἰς
τὴν μουσικὴν». Ἡ γλῶσσά ἐστιν ὄργανον τῶν ἰδεῶν μᾶλλον, ἢ δὲ μουσικῆς
τῶν αἰσθημάτων· ὡς δὲ ἡ γυμναστικὴ διπλασιάζει τὴν ἐρώτην τῶν σωμα-
τικῶν, ἢ δὲ ἀνάγνωσις καὶ μελέτη τῶν ποιητῶν καὶ ἱστορικῶν ἐπιφέρει τὸ
βλέμμα τοῦ πνεύματος, οὕτως ἡ χρῆσις τῆς γλώσσης τῶν αἰσθημάτων ἰσχυ-
ροποιεῖ τὰς καλλιότητας τῆς ψυχῆς ὁρμᾶς, ἀναπτύσσει πὰ εὐγενῆ αἰσθήματα,
τὰς συμπαθητικὰς κλίσεις· καὶ ὥσπερ διὰ τῆς διαδόσεως τῶν γραμμῶν
καταπολεμοῦμεν τὴν ἀμάθειαν, ἣτις ἐστὶν ἡ ἐλλειψία τοῦ πνεύματος, οὕτω
διὰ τῆς μουσικῆς τὴν φιλαυτίαν, ἣτις ἐστὶν ἡ ἀβλιότης τῆς καρδίας.

Ἡ διδασκαλία τῆς μουσικῆς ἔχει πολὺ τὸ ἐπαγωγὸν καὶ περψίνδυμον·
διὰ δὲ τοῦ ἐπαγωγοῦ καθίσταται κοινὴ, καθολικὴ, ἀπαραίτητος, ὑποχρεω-
τικὴ οὕτως εἶπεῖν.

Συστατικὰ τῆς μουσικῆς στοιχεῖά εἰσι δύο· ὁ τόνος καὶ ὁ ῥυθμὸς. Καὶ
ὁ μὲν τόνος ἐστὶν ἡ ψυχὴ τῆς μουσικῆς, ὁ δὲ ῥυθμὸς ἡ ζωὴ. Ὁ μὲν τόνος
ἐστὶν αὐτὴ ἡ μουσικὴ φωνή, βαρεῖα ἢ ὀξεῖα, ὁ δὲ ῥυθμὸς ἡ κίνησις αὐτῆς
ταύτης τῆς βαρεῖας ἢ ὀξεῖας φωνῆς. Καὶ ἡ μὲν διδασκαλία τῶν δύο τού-
των τῆς μουσικῆς στοιχείων γιγνέσθω χωριστά, ἀλλὰ παραλλήλως· ὡς ἐπὶ
τὸ πλεῖστον δὲ ὀλίγη θεωρία καὶ πολλὴ πρᾶξις· ἔστω δὲ κατὰ τὸ Βιλέμμιον
σύστημα ἀπὸ τῶν ἀπλουστερῶν ἀρχομένη καὶ παιτριωτικῶν ἀσμάτων ἃς κα-
ταλήγη εἰς θρησκευτικὰ μέλη καὶ ᾠδὰς ὑγιαινούσης ἠθικῆς καὶ ἠρέμου δια-
ποιίας.

ΙΑ') Ἡ Γυμναστικὴ

Ἡ Γυμναστικὴ, τὸ ἐλληνικώτατον τοῦτο παιδευτικὸν στοιχεῖον, δέον
νὰ διδάσκηται εἰς πάσας τὰς τάξεις μετὰ ἀρμοδίων ψυχαγωγικῶν παιδιῶν
διὰ τοῦ συνδυασμοῦ τῶν ἀρχαίων μετὰ πᾶν ἐν παῖς ἐπαρχίαις ἐγχωρίων.
Βιβλίον δὲ πρόσφορον Γυμναστικῆς ὡς ὁδηγὸς ἔστω τὸ ἐσχάτως ἐκδοθὲν
ὑπὸ τοῦ ἐν Ἀθήναις πρὸς διάδοσιν τῶν ἐλληνικῶν γραμμῶν Συλλόγου
μετὰ τοῦ ἀναγκαίου πίνακος κατὰ τὸ σύστημα τοῦ Schreber.

Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῆς διδασκαλίας τῶν μαθημάτων τῶν ἰδιαζόντων

Κωνσταντινούπολη 23, 26, 32, 63

Κώτσης Κ. 46

Λαζόπουλος Γ. 38

Λαμπρίδης Ι. 28, 33

Λάμπας 21

Λεοντιάς Σαπφώ 156

Λιντζουριά 32, 37

Λιούντζη 32, 37

Λίρες 33, 41, 48

Λούθηρος 164

Λύκειο 13, 28

Λυσίας 146

Μαθήματα 14, 69, 121, 125

Μαθηματικά 121, 122, 123, 158

Μαλλιιάδης Δ. 39, 84, 168

Μάν Ορ. 97

Μανάρης 16, 17, 18, 19

Μαργαρίτου Μ. 46, 72

Ματθαίος 47, 48, 70

Μαυροκορδάτος Δ. 89

Μέθοδος (διδασκ.) 13, 19, 96, 102, 106,
138

Μελάς Α. 89

Μελέτη 59, 61, 131

Μελιτζανόπουλος Δ. 46

Μητρόπολη 16, 20

Μήτηρος 17

Μοναστήρια 14, 17

Μόρφωση 14, 112

Μόστρας 10

Μουσική 16

Μουσική 121, 122, 123, 145, 163

Μπαλάνος 15, 17

Μπάρας Β. 32

Μπέτης Στ. 28

Μπογιάς Κ. 46, 70

Νεόφυτος 25, 37

Νέρη Α. 46, 71

Νηπιαγωγείο 39, 66, 134, 139

Νησί 16, 17, 27

Νικολόπουλος Α. 16

Νικόπολη 48

Ντίλιος Κ. 47, 71

Ντούντας Κ. 47, 71

Ξενοφών 94, 95, 147

Οδηγίες 167

Οικοδόμημα 134

Οικονομία 121, 122, 123, 162

Οικονομίδης Αθ. 33, 46, 71

Οικοτροφείο 48, 61

Όμηρος 95, 125

Οργανοθήκη 58, 128

Ουόλφιους 156

Παγούνης Ε. 46, 65

Πάθος 22

Παιδαγωγία 22, 147

Παιδαγωγική 121, 123

Παιδαγωγός 88

Παίδευση 44, 92, 115, 116

Παιδιά 137, 139, 141

Παιδονόμος 47, 119, 120

Πανεπιστήμιο 19

Πανίδης Ν. 46

Πανναξής Μ. 16, 19, 39, 84, 89, 168

Πατριαρχείο 16, 20

Παπαδόπουλος Γ. 89, 151

Παπαδόπουλος Ν. 32

Παπαμάρκου Χαρ. 21

Παπανδρέου Α. 46, 71

Παπαρούσης Μ. 33, 46, 65

Παπαχρήστου Β. 46, 76

Παραμυθιά 48

Πακρανίκας Μ. 38, 39, 84, 89, 168

Παρθενγωγείο 33, 41, 64, 69, 165

Παρίσι 27, 29, 79

Πατριαρχείο 78

Πειράματα 161

Πελοποννήσιος Μαξ. 16

Πέννος Ουλ. 93

Περιοδικό 115, 151

Περίπατοι 60

Πεσταλότσι 21, 88, 157

Πλάτων 90, 93, 94, 106, 108, 133, 162

Ποινές 62, 132

Ποτέτης 47, 73

Πρεμετή 48

Πρόγραμμα 68, 121, 139

Προπαίδευση 66, 135

Πρωσία 96, 99, 112

νικόν πρόγραμμα ὡς ἑξῆς:

«Καραπάνειος ἀγών περὶ ἐκδόσεως μεθοδικῶν διδακτικῶν βιβλίων πρὸς χρῆσιν τῶν δημοτικῶν σχολείων».

Ὁ ἐν Κων)πόλει Ἑλληνικὸς Φιλολογικὸς Σύλλογος διηνεκὲς αὐτοῦ μέλημα ἔχων πῆν διάδοσιν ὑγιοῦς μὲν παιδείσεως ἐν γένει, μάλιστα δὲ τῆς δημοτικῆς, καὶ θεωρῶν ὅτι ἡ ἐκδοσις μεθοδικῶν διδακτικῶν βιβλίων συντελεῖ πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ αὐτοῦ καὶ τῆς κατὰ τὸ δυνατὸν εἰσαγωγῆς ὁμοιομόρφου διδασκαλίας, ἀγωνοθετοῦντος τοῦ κ. Κ. Καραπάνου, ἀγγέλλει:

Α') Ὅτι ἐπὶ ἑξαετίαν ὁρίζει ἀνὰ τρία βραβεῖα κατ' ἔτος εἰς τὰ συντεταγμένα κατὰ τὰ ἐν τῇ παρουσίᾳ ἐκθέσει εἰρημένα περὶ δημοτικῆς παιδείσεως δοκιμώτερα συγγράμματα πρὸς χρῆσιν τῶν δημοτικῶν σχολείων.

Β') Τὰ βραβεῖα ἀπονειμηθήσονται κατὰ τὸν ἑξῆς τρόπον. Πρῶτον ἔτος, φράγκα 1500. Δι' Ὁδηγὸν τῶν νηπιαγωγείων μετὰ τῶν παρασημάτων αὐτοῦ, Ἀλφαριθμητικὸν καὶ Ἀριθμητικὴν ἀνὰ 500 φράγκα. Δεύτερον ἔτος, φράγκα 1500. Δι' ἱερὰν ἱστορίαν μετὰ εἰκονογραφίῶν, Ἑλληνικὴν ἱστορίαν βιογραφικῶς καὶ Ὁδηγίαν πρὸς διδασκαλίαν τῆς Γεωγραφίας κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη ἀνὰ 500 φράγκα. Τρίτον ἔτος φρ. 1750. Δι' Ὁδηγίαν πρὸς διδασκαλίαν τῆς Γραμματικῆς, Γραμματικὴν ἀνὰ 500, καὶ Ἑλληνικὴν Χρησιμομάθειαν εἰς 2 τόμ. 750 φράγκα. Τέτατον φρ. 1750. Διὰ στοιχειώδη Φυσικὴν καὶ Χημείαν, στοιχειώδη φυσικὴν ἱστορίαν ἀνὰ 500 φράγκα καὶ Πραγματικὰς διαλέξεις 750 φράγκα. Πέμπτον ἔτος, φρ. 1500. Διὰ μουσικὴν συλλογὴν ἀσμάτων καὶ μάλιστα δημοτικῶν, Καλλιγραφίαν καὶ Ἰχνογραφίαν ἀνὰ 500 φράγκα. Ἑκτον ἔτος, φράγκα 2000. Διὰ Παιδιάς μετὰ εἰκόνων καὶ ὁδηγιῶν κατὰ τὸ σύστημα τοῦ Froebel, Ὑγιεινὴν καὶ Κηπουρικὴν καὶ Ἀναγνωσμάτιον πρὸς χρῆσιν τοῦ λαοῦ ἀνὰ 500 φράγκα.

Γ') Πρὸς βράβειον ἀποσιέλλονται οὐ μόνον ἐκδεδομένα συγγράμματα, ἀλλὰ καὶ χειρόγραφα καλῶς γεγραμμένα καὶ εὐανάγνωστα.

Δ') Εἰς συγγραφὴν καλοῦνται μάλιστα μὲν οἱ διδάσκαλοι, ἀλλὰ καὶ πᾶς ἐν γένει λόγιος Ἕλλην εἴτε ἐν τῇ Ὀθωμανικῇ αὐτοκρατορίᾳ εἴτε ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ διαμένων.

Ε') Κατ' ἔτος ἐκδιδομένου τοῦ ἀναγκαίου προγράμματος ὑπὸ τοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου ἐκλέγονται τῇ προτιάσει τῆς ἐκπαιδευτικῆς αὐτοῦ ἐπιτροπῆς πρὸς εἰδικὰς ἔχοντες σπουδὰς πρὸς κρίσιν τῶν ἀποσιελλομένων βιβλίων, οὔτινες καὶ ὑποβάλλουσιν ἐκθεσὶν τῷ Συλλόγῳ· τὰ δὲ βραβεῖα ἀπονέμονται τοῖς βραβευομένοις κατὰ τὴν ἐπέτειον τοῦ Συλλόγου ἐσοτήν, τὸ δὲ χρηματικὸν ἄθλον δοθήσεται, ὅταν ὁ Σύλλογος βεβαιωθῇ ὅτι τὸ βραβευθὲν σύγγραμμα τυπωθήσεται πρὸς πραγματοποιήσασιν τοῦ σκοποῦ τοῦ ἀγῶνος.

ΣΤ') Ἐκ τῶν βραβευομένων τούτων βιβλίων ὁ Φιλολογικὸς Σύλλογος, ὁ Ἡπειρωτικὸς καὶ ὁ Θρακικὸς θέλουσι κατ' ἔτος ἀγοράζει ἀπίτυπα κατὰ πὰς ἀνάγκας αὐτῶν πρὸς διανομὴν εἰς τὰ ἄπορα σχολεῖα.

ΓΕΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Ανατολικός Αστήρ, περιοδικό, Κωνσταντινούπολη 1873, 1879, 1882
2. Αραβαντινού Π., Περιγραφή της Ηπείρου, τ. Α', Β', Γ', ΕΗΜ, Ιωάννινα 1984
3. Επετηρίς του εν Κωνσταντινουπόλει Ηπειρωτικού Φιλεκπαιδευτικού Συλλόγου, Κωνσταντινούπολη 1873—74.
4. Ηπειρωτικό Ημερολόγιο, Ε.Η.Μ., Ιωάννινα, 1984.
5. Η Φωνή της Ηπείρου, Αθήνα, 1893, 1898.
6. Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, Εκδοτική Αθηνών, τ. ΙΓ', 1978.
7. Κίτσου Κ., Ο Ηπειρωτικός Διαφωτισμός στα χρόνια της τουρκοκρατίας, Ιωάννινα, 1978.
8. Λαμπρίδη Ι., Ηπειρωτικά Αγαθοεργήματα, Αθήνα, 1880, ΕΗΜ, 1971.
9. Λέφα Χρ., Ιστορία της εκπαίδευσης, Αθήνα, 1942.
10. Μεγάλη Παιδαγωγική Εγκυκλοπαίδεια, Αθήνα, 1968, τόμος 3ος (Ν. Παπαδόπουλος).
11. Μπάρα Β., το Δέλτινο Β.Η., Αθήνα, 1966.
12. Μπέτη Στ., Η Ηπειρωτική ευποιΐα, Ιωάννινα, 1982.
13. Ξηραδάκη Κούλας, Παρθεναγωγεία Β. Ηπείρου.
14. Ο εν Κωνσταντινουπόλει Ελληνικός Φιλολογικός Σύλλογος, Κωνσταντινούπολη, τόμοι 6, 7, 8, 1871—1874.
15. Παπακώστα Αγγ., Χρονογράφα της Β. Ηπείρου.
16. Πατσέλη Ν., Η Βόρειος Ηπειρος και τα φυσικά της όρια.
17. Γ. Παπαδοπούλου, Η εθνική ελληνική μειονότητα εις την Αλβανίαν και το σχολικόν αυτής ζήτημα, Ι.Β.Ε., Ιωάννινα 1981.

ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΑ

- Σελ. 41, στίχ. 31 (υποσημ.), αντί: 1871, να διαβαστεί: 1971
- Σελ. 101, στίχ. 22—23, αντί: Έκ τούτων καταλαμβάνομεν ώσαύτως διά τί έν μέν τῇ Γερμανίᾳ ὑπάρχουσι σχολεῖα τῆς μέσης τάξεως, να διαβαστεί το ορθό: Έκ τούτων καταλαμβάνομεν ώσαύτως διά τί έν μέν τῇ Γερμανίᾳ ὑπάρχουσι σχολεῖα τῶν πτωχῶν, σχολεῖα τοῦ λαοῦ, σχολεῖα τῆς μέσης τάξεως...
- Σελ. 125 και 133, στίχ. 22 και 24, αντί: ἦ, να διαβαστεί: ἦ.
- Σελ. 142, στίχ. 13, αντί: πανταχοῦ, να διαβαστεί: πανταχοῦ
- Σελ. 155, στίχ. 3, αντί: προξάρχει, να διαβαστεί: προεξάρχει
- Σελ. 155, στίχ. 16, αντί: ἐναντίον, να διαβαστεί: ἐναντίαν

πείνει ἢ ἐπιτροπή, ἀλλὰ καὶ μεριμνῶντες πρὸς ἐφαρμογὴν καὶ ἐκτέλεσιν αὐτῶν, διότι πᾶς λόγος μάταιος, ἂν ἀπῆ τὰ πράγματα. Ὅρίζει λοιπὸν ἡ ἐπιτροπή καὶ προτείνει, ἵνα οἱ Σύλλογοι πράγματα ποιήσωσι τὰ ἐξῆς· α') αὐτὸν πὸν ἐν ἀρχῇ ἐκπεθέντα γενικὸν καὶ πραγματικὸν τῆς δημοτικῆς παιδείσεως σκοπὸν· β') τὴν εὐρύτησιν τῶν δημοτικῶν σχολείων συγχωνευομένων μετὰ πῶν προκαταρκτικῶν ἑλληνικῶν· γ') τὴν εἰσαγωγὴν τῶν πραγματικῶν μαθημάτων· δ') τὴν μεθοδικωτέραν διδασκαλίαν τῶν ἐν τοῖς δημοτικοῖς σχολείοις διδασκομένων μαθημάτων καὶ ἰδίᾳ τῆς μητρικῆς γλώσσης· ε') τὴν σύνταξιν μεθοδικωτέρων βιβλίων κατὰ τὸ ἀναγνωσθὲν πρόγραμμα τοῦ Καραπανείου ἀγῶνος· καὶ σι') τὴν διάδοσιν τῶν ἀληθῶν ἀρχῶν τῆς δημοτικῆς παιδείσεως καὶ τῆς παιδαγωγικῆς, αὐτοὶ τε συνιστῶντες διδασκαλεῖα καὶ πρότυπα δημοτικὰ σχολεῖα πρὸς κατάρτισιν τῶν καταλλήλων διδασκάλων τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν παιδείσεως, καὶ φρονιίζοντες ἵνα τὰς μεταρρυθμίσεις πᾶτας εἰσαγάγωσι καὶ εἰς τὰ δημοτικὰ σχολεῖα, ὅσα τε ἐνταῦθα καὶ ὅσα ἐν ταῖς ἐπαρχίαις ὑπάρχουσι, προτιέποντες δὲ καὶ τοὺς λοιποὺς Συλλόγους εἰς ἀποδοχὴν καὶ ἐφαρμογὴν αὐτῶν τούτων τῶν μεταρρυθμίσεων· διότι τότε μόνον καταβαλοῦσι βαθεῖας ῥίζας καὶ καρποφορήσουσιν, ὅταν αἱ ἐνέργειαι γίνωνται ἀπὸ κοινοῦ κατὰ τὰς αὐτὰς ἀρχὰς καὶ κατὰ τὸ αὐτὸ πνεῦμα.

Ἡ Ἐπιτροπή
 Γ. Δ. ΑΡΙΣΤΟΚΛΗΣ, Πρόεδρος
 ΗΡ. ΒΑΣΙΛΔΗΣ
 Φ. ΒΡΥΕΝΝΙΟΣ
 Μ. ΠΑΡΑΝΙΚΑΣ
 Δ. ΜΑΛΛΙΑΔΗΣ
 Α. ΖΩΗΡΟΣ
 Μ. ΠΑΝΤΑΖΗΣ
 Γ. ΣΟΦΟΚΛΗΣ
 Γ. ΧΑΣΙΩΤΗΣ, Εισηγητής

Ἡ ἐκθεσις αὕτη μετὰ πῶν ἐν αὐτῇ κανονισμῶν τῶν Διδασκαλείων καὶ τῶν προτύπων δημοτικῶν σχολείων καὶ μετὰ τοῦ προγράμματος τοῦ Καραπανείου ἀγῶνος πρὸς σύνταξιν διδακτικῶν βιβλίων ὑποβληθεῖσα εἰς τὴν ψῆφον τοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου ἐγένετο δεκτικὴ.

Ὁ Πρόεδρος
 ΗΡ. ΒΑΣΙΛΔΗΣ

Ὁ Γεν. Γραμματεὺς
 Χ. ΧΑΤΣΗΧΡΗΣΤΟΥ

(Περιοδικό: «Ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἑλληνικὸς Φιλολογικὸς Σύλλογος», Κωνσταντινούπολις, τόμος 8ος 1873—74, σελ. 194—242).

ΕΡΓΑ ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ

1. Ο νέος Έλληνας Δάσκαλος (συνεργασία), Ιωάννινα, 1949.
2. Επιστημονικοί προσανατολισμοί της σύγχρονης παιδαγωγικής, έκδ. «Σχολειό και Ζωή», Αθήνα, 1955.
3. Η προσαρμογή των παιδιών στο σχολείο, Ιωάννινα, 1956.
4. Προβλήματα διδακτικής, Ιωάννινα, 1957.
5. Διδάγματα από την ψυχανάλυση για τη ζωή μας, Ιωάννινα, 1957.
6. Οι γονείς σμιλούν για το πρόγραμμα μαθημάτων (έρευνα), 1958.
7. Οι μεγάλοι παιδαγωγοί, (J. CHATEAU - μεταφρ.), Αθήνα 1958, έκδ. «Κένταυρος».
8. Τα δικαιώματα του ανθρώπου, Ιωάννινα, 1959.
9. Γενική Παιδαγωγική (R. HUBERT, μεταφρ. - συνεργασία), 2 τόμοι, Αθήνα, 1959, έκδ. «Κένταυρος».
10. L' ENSEIGNEMENT DU CALCUL (έρευνα, διδακτ. διατριβή), Γενεύη, 1960.
11. Αποκλίσεις και υπερβολές στις επιστήμες της αγωγής, Αθήνα, 1960, έκδ. «Σχολείο και Ζωή».
12. Η κοινωνικότητα του παιδιού, Ιωάννινα, 1960.
13. Συγκριτική παιδαγωγική, Αθήνα, 1961, έκδ. Ι. Σιδέρη.
14. Το παιδί ως αντικείμενο του πάθους παιδαγωγίας, Αθήνα, 1962.
15. Η ατομικευμένη εργασία των μαθητών (R. DOTTRENS - μεταφρ.), Αθήνα, 1963. Εκδ. Ι. Σιδέρη.
16. Τα παιδικά βιβλία (έρευνα), Ιωάννινα, 1964.
17. Η παιδεία του ανθρώπου της εποχής μας, Ιωάννινα, 1965.
18. Ψυχολογία του παιδιού (J. PIAGET - B. INHELDER - μεταφρ.), Αθήνα, 1967. Εκδ. Ι. Ζαχαροπούλου.
19. Ιστορία του Διδασκαλείου Πελοποννήσου και της Παιδαγ. Ακαδημίας Τριπόλεως (συνεργασία), Τρίπολη, 1970. Εκδ. βιβλιοπ. «Παλλάδιον».
20. Το πάθος της παιδαγωγίας, Ιωάννινα, 1971.
21. Ψυχολογία της μαθήσεως, Αθήνα, 1971, έκδ. «Δωδώνη».
22. Οι έννοιες των φαινομένων της φύσεως και της ζωής στα παιδιά της νηπιακής και σχολικής ηλικίας, Αθήνα, 1975, έκδ. «Δίπτυχο».
23. Ο Ηπειρωτικός Διαφωτισμός στα χρόνια της τουρκοκρατίας, Ιωάννινα 1978.
24. Υποδειγματικές διδασκαλίες στα πρότυπα δημοτικά σχολεία της Ζωσιμαίας Παιδαγ. Ακαδημίας (συνεργασία), Ιωάννινα, 1978.
25. Ποιόν κόσμο κληροδοτούμε στα παιδιά μας (UNESCO - μεταφρ.), Αθήνα, 1979, έκδ. «Ευθύνη».
26. Ειδική Διδακτική, έκδ. Ο.Ε.Δ.Β., Αθήνα, 1980.
27. Ειδική Διδακτική, Β' έκδοση βελτιωμένη, Ο.Ε.Δ.Β., 1982.
28. Πνευματικές φυσιογνωμίες του Πωγωνίου (συνεργασία), Ιωάννινα 1984, έκδοση Ενώσεως Πωγωνισίων.
29. Άρθρα και μελέτες σε ελληνικά και ξένα περιοδικά και εφημερίδες.

Δραγάτης Ι. 89
Δρυμάδες 25, 32, 44, 48
Δυρράχιο 48

Εκδρομές 60, 68
Εκκλησία 17, 32, 75, 76, 78
Εκπαιδευτήρια 37, 65, 80
Ελβετία 67, 136, 138
Ελέη 19
Ελληνιστές 27
Εξετάσεις 62, 63, 125
Εορτή 59, 127
Έπαινος 62
Επιθεωρητής 45, 118
Επιμελητής 47, 61, 119, 120
Επιφανείου Κλεον. 46, 72
Επιφάνιος Ηγούμ. 15
Επόπτης 44, 62, 117
Έρδαρτος 21
Εργόχειρα 64, 121, 123, 124, 139, 141
Έρδερος 159
Εταιρεία 138
Ευαγγέλιο 146
Ευθυμίου Δ. 21
Ευποιτα 28, 81
Ευριπίδης 125
Ευρώπη 14, 36, 62, 95, 114, 154
Εφορεία 65, 70, 75
Έφοροι 44, 47, 117

Ζαγορά 14
Ζαμαρίας Αλέξ. 13, 46, 64, 65, 72, 74, 77
Ζαζούλης 16
Ζαρίφης Γ. 37, 40
Ζήσης Μ. 21
Ζωγράφος Βίκτωρ 23
Ζωγράφος Γεώρ. 29, 30, 31
Ζωγράφος Σόλων 29, 30, 31
Ζωγράφος Χρηστάκης 9, 10, 23, 24, 25,
33, 34, 38, 44, 48, 74, 79, 81, 84
Ζωηρός Α. 39, 84, 89, 168
Ζωτίδης Π. 47, 71

Ημερολόγιο (Ηπειρωτ.) 34
Ηνωμ. Πολιτ. Αμερ. 97, 113
Ήπειρος 9, 10, 11, 13, 23, 27, 30, 35,
37, 48, 65, 71

Ήπειρος Βόρειος 9, 30, 32, 80
Ηράκλειτος 36, 112

Θράκη 25
Θρησκευτικά 121, 122, 123, 125, 139,
141, 143, 148

Ιθαώδες 13, 21, 43, 44
Ίδρυμα Βορειοηπ. Ερ. 10
Ιεροδιδασκαλείο 15, 18, 20
Ισοκράτης 150
Ιστορία 121, 122, 123, 125, 145, 160,
161
Ιχνογραφία 143, 163
Ιωαννίδης Ι. 46
Ιωάννινα 14, 18, 25, 29, 48

Καθηγητής 45, 61, 65, 119
Καλλιτεχνικά 121, 122, 123, 145
Καλούδης Γ. 16, 19
Κανονισμός 18, 20, 35, 38, 43, 81, 84,
129, 133
Κανταρτζή Δ. 46, 72
Καπαλής Ζώης 16
Καραπάνος Κ. 39, 165, 166
Καρπαντιέ 67, 138, 152
Καρπούζης Μ. 21
Καταστήματα (Αγαθ.) 16
Κέντρος Κ. 47, 71
Κεστοράτι 9, 18, 23, 32, 35, 37, 40, 73,
82
Κηδεμόνες 47, 120
Κήποι 61, 68, 100, 137
Κηπουρική 16, 68, 124, 139, 141, 163
Κικέρων 150
Κίτσος Κ. 22
Κλήμης 47, 64, 71, 82
Κοκκώνης Ι. 33, 67, 88, 151
Κόνιτσα 48
Κορυτσά 48
Κοσμάς 47, 74, 75, 77, 79
Κουδαρά Α. 46, 70
Κουτσουριάδου Μ. 46, 70
Κρανάς Γ. 16
Κράτος 20, 21, 24, 25
Κωνσταντινίδης Γ. 151, 157
Κωνσταντινίδου Αικ. 33, 70

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

Πρωτοπαπάς Απ. 16
Πωγών: 20, 25, 37

Ράδος Σ. 16
Ράμμος Ι. 46, 70
Ράμσχορν 155
Ρωμαίοι 95

Σακελλαρίδης 21
Σακελλάριος Α. 16, 17, 156
Σαξωνία 112
Σκοπός (αγωγής) 13, 43, 68, 104, 111,
117

Σμόρνη 14
Σοφοκλής Γ. 39, 125, 151, 168
Σουγδουρής Γ. 15, 17
Σουλτάνος 24
Σπαθάκης 21
Σπανός 16

Σπουδαστής 43, 48
Στρατηγόπουλος 16
Σύλλογος 25, 164, 167
Σύλλογος Ελλην. Φιλολ. 10, 26, 27, 35,
38, 39, 40, 166

Σύλλογος Ηπειρ. Φιλεκπ. 9, 27, 28, 32,
35, 37, 44, 47, 70, 114, 117

Σύλλογος Θρακικός Φιλεκπ. 37, 38, 40
Σύλλογος Κωνσταντινουπολιτών 28

Συνθέσεις 157

Σφραγίδα 128

Σχολαρχείο 116, 69

Σχολή Αθακούμεσας 16, 27

» Γκισόμα 17

» Δεσποτών 15, 17

» Ελλην. Ζωγρ. 16, 33, 34, 41,
48, 69

» Επιφανίου 17

» Ζωσιμαία 16, 20, 21, 33, 65, 80

» Καπλάνειος 17

» Μαρούτσειος 15, 17

» Μεγάλη Γένους 33

* Μπαλάνειος 15

Σχολείο Αλληλοδιδασκτικό 34
» Δημοτικό 32, 68, 142, 143
» Λατινικό 109
» Πρότυπο 66, 133

Σωτηριάδης Γ. 16

Ταλειυράνδος 96

Τάξη 139, 144

Ταχυμαθητική 151

Τζελέπης 46, 77

Τούρκοι 73, 75

Τρόφιμος 128

Τσαμίδης Π. 46

Τσεχούλης Γ. 16

Υψηλ. (διδ.) 13, 63

Υπότροφοι 48

Φιλανθρωπικοί 16

Φιλιππούπολη 35, 37, 84

Φιλοσοφία 13

Φραγκλίκος 162

Φροβέλιος (FROEBEL) 67, 88, 100, 134,
136, 137

Φροντιστήριο 121, 122, 123, 124

Φυσική 121, 122, 161

Φωνή (Ηπείρου) 25, 41, 45, 65, 70,
75, 79

Χάλκη 20, 27, 29, 76

Χασιώτης Γ. 38, 39, 65, 84, 89, 168

Χασιώτης Ευγ. 72

Χατζηχρήστου Χ. 168

Χίος 14

Χρηστομάθεια 146, 165

Χώτζης Ν. 46

Ψαλίδας Αθ. 16, 17

Ψυχαγωγία 17